

An aerial photograph of a coastal town, likely Ioannina, Greece, situated on a peninsula. The town is densely packed with white buildings and green trees. A large, deep blue bay or lake surrounds the town, with a narrow channel leading to a smaller peninsula in the foreground. The background shows rolling green hills under a clear sky.

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ,
ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ**

**ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ ΣΤΟ
ΝΟΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΛΙΑΠΑΤΗΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΑΛΕΞΙΟΣ ΔΕΦΝΕΡ

ΒΟΛΟΣ, ΙΟΥΝΙΟΣ 2003

Αφιερώνω την εργασία αυτή στην οικογένειά μου για την ηθική υποστήριξη και συμπαράσταση που μου παρείχαν καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου και κατά την εκπόνηση της διπλωματικής μου εργασίας.

Ευχαριστίες

Η εργασία αυτή δεν θα μπορούσε να ολοκληρωθεί χωρίς την βοήθεια κάποιων συγκεκριμένων ανθρώπων. Αισθάνομαι λοιπόν την υποχρέωση να ευχαριστήσω τον κ. Δέφνερ, επιβλέποντα καθηγητή, για την βοήθεια και καθοδήγηση του, τον κ. Αδάμο για τις υποδείξεις του σχετικά με τον καταρτισμό των ερωτηματολογίων, καθώς και όλους τους σχετικούς με τον τουρισμό φορείς, αλλά και τους απλούς επισκέπτες που βοήθησαν στη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων του ερευνητικού μέρους. Επίσης, ευχαριστώ την οικογένειά μου και τα κοντινά μου πρόσωπα για την κατανόηση, υποστήριξη και βοήθειά τους κατά το διάστημα αποπεράτωσης της διπλωματικής μου εργασίας

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Το θέμα της παρούσης εργασίας αφορά την «Στρατηγική Ανάπτυξη του Τουρισμού στο Νομό Ιωαννίνων». Η επιλογή του θέματος αυτού έγινε για διάφορους λόγους. Η συγκεκριμένη περιοχή, εκτός του ότι αποτελεί τον τόπο καταγωγής μου, αποτελεί μια εξαιρετικά ενδιαφέρουσα περίπτωση όσον αφορά την τουριστική ανάπτυξη της, καθώς παρουσιάζει πολλές ιδιαιτερότητες. Πρόκειται για μια περιοχή με πολλά και διάφορα συγκριτικά πλεονεκτήματα, όπως το απaráμιλλο φυσικό περιβάλλον της και η πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά της, που δυστυχώς βρίσκεται στο περιθώριο και αποτελεί ίσως την φτωχότερη περιοχή της Ευρώπης.

Επίσης, μέσω της εργασίας αυτής μου δόθηκε η ευκαιρία να γνωρίσω καλύτερα τον τόπο μου και να συμβάλλω κι εγώ με τον τρόπο αυτό, όσο γίνεται, στην ανάπτυξή του.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ:

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:	7
1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ	9
1.1 Σύντομη θεώρηση του τουριστικού φαινομένου.....	9
1.2 Η οικονομική και κοινωνική σημασία του τουρισμού	12
1.2.1 Η οικονομική σημασία του τουρισμού.....	12
1.2.2 Η κοινωνική σημασία του τουρισμού	15
1.3 Τουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη - Προβλήματα που προκύπτουν από την τουριστική ανάπτυξη.....	16
1.3.1 Τουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη	16
1.3.2 Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης.....	19
1.4 Ειδικές και ήπιες μορφές τουρισμού.....	22
2. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΝΟΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	27
2.1 Γεωμορφολογικά στοιχεία, κλίμα και οικονομικές δραστηριότητες	27
2.2 Οδικό δίκτυο.....	30
2.2.1 Το νέο οδικό δίκτυο.....	31
3. ΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	33
3.1 Προστατευόμενες περιοχές	33
3.1.1 Εθνικοί Δρυμοί.....	33
3.1.2 Περιοχές Natura 2000.....	35
3.1.3 Καταφύγια Θηραμάτων.....	38
3.1.4 Άλλες περιοχές όπου απαγορεύεται το κυνήγι.....	40
3.2 Σημαντικές Περιοχές για τα Πουλιά της Ελλάδας (Σ.Π.Π.Ε.).....	41
4. Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ	43
4.1 Υπάρχουσες τουριστικές υποδομές της Περιφέρειας Ηπείρου.....	44
4.2 Το τουριστικό προφίλ της Περιφέρειας Ηπείρου.....	45
4.2 Τα σημαντικότερα προβλήματα τουριστικής ανάπτυξης στο Νομό Ιωαννίνων.....	58
5. ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	60
5.1 Εισαγωγικά.....	60
5.2 Στατιστικά στοιχεία για τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα	61
5.3. Χωροταξική προσέγγιση	67
5.4 Τουριστική προσέγγιση /υπηρεσίες.....	76
5.5 Περιβάλλον.....	80
5.6 Οικονομική προσέγγιση /προβολή	87
5.7 Οι προτάσεις που διατυπώθηκαν στα ερωτηματολόγια	98
5.8 Περίληψη - συμπεράσματα	100
6. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ	107
6.1 Ανάπτυξη της περιοχής και άρση της απομόνωσης.....	107
6.1.1 Μεταφορικές υποδομές	107
6.1.2 Επέκταση των υποδομών και εκσυγχρονισμός των επιχειρήσεων.....	109
6.1.3 Τεχνολογική καινοτομία και έρευνα	112
6.2 Ποιοτική αναβάθμιση υποδομών και υπηρεσιών (βελτίωση ελκυστικότητας).....	114
6.2.1 Αστικές υποδομές.....	114
6.2.2 Οικιστικό δίκτυο.....	117
6.2.3 Οδικό δίκτυο.....	123
6.2.4 Ανθρώπινο δυναμικό	124

6.3 Προβολή	1 25
6.4 Περιβάλλον (φυσικό και πολιτισμικό)	1 26
7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΗΠΙΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ..	130
7.1. Συνεδριακός - Επαγγελματικός τουρισμός	1 30
7.2. Τουρισμός περιπέτειας	1 34
7.3. Οικοτουρισμός- Αγροτουρισμός	1 38
7.4. Εκπαιδευτικός τουρισμός	1 41
7.5 Αθλητικός τουρισμός	1 43
7.6 Ιαματικός τουρισμός	1 45
7.7 Προτάσεις για ορεινό τουρισμό ανά χωρική ενότητα	1 47
7.7.1 Κόνιτσα	1 47
7.7.2 Πωγώνι	1 48
7.7.3 Άνω Καλαμάς	1 48
7.7.4 Ζίτσα	1 48
7.7.5 Γραμμενοχώρια	1 49
7.7.6 Κουρέντα - Ντουσκάρα	1 49
7.7.7 Δωδωνοχώρια	1 49
7.7.8 Λάκκα Σούλι	1 50
7.7.9 Άνω Λούρος – Δυτικό Ξεροβούνι	1 50
7.7.10 Κατσανοχώρια	1 50
7.7.11 Τζουμέρκα	1 51
7.7.12 Χωριά Περιστερίου	1 51
7.7.13 Μέτσοβο	1 51
7.7.14 Ζαγόρι	1 52
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:	154
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	158

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 2.1: Μέσες ετήσιες και εποχιακές θερμοκρασίες του νομού.....	29
Πίνακας 2.2: Κατανομή του ΑΕΠ ανά δεκαετία και τομέα.....	30
Πίνακας 2.3: Μεταβολή της παραγωγικότητας ανά τομέα κατά τα έτη 1981 – 1991.....	30
Πίνακας 2.4: Απασχολούμενοι ανά τομέα.....	30
Πίνακας 4.1: Αφίξεις τουριστών.....	47
Πίνακας 4.2: Τουριστικό συνάλλαγμα.....	47
Πίνακας 4.3: Το ξενοδοχειακό δυναμικό της Ελλάδας 2001.....	48
Πίνακας 4.4: Ποσοστιαία κατανομή κλινών κατά περιφέρεια.....	49
Πίνακας 4.5: Ξενοδοχειακό δυναμικό 2001.....	49
Πίνακας 4.6: Αριθμός δωματίων ανά νομό.....	50
Πίνακας 4.7: Κατανομή τουριστικών επιχειρήσεων και λεωφορείων ανά νομό.....	53
Πίνακας 4.8: Ετήσιες αφίξεις και διανυκτερεύσεις στην Ήπειρο.....	54
Πίνακας 4.9: Ετήσιες αφίξεις και διανυκτερεύσεις στο Νομό Άρτας.....	55
Πίνακας 4.10: Ετήσιες αφίξεις και διανυκτερεύσεις στο Νομό Ιωαννίνων.....	55
Πίνακας 4.11: Ετήσιες αφίξεις και διανυκτερεύσεις στο Νομό Πρεβέζης.....	56
Πίνακας 4.12: Ετήσιες αφίξεις και διανυκτερεύσεις ανά περιοχή.....	57
Πίνακας 20: Ανάλυση SWOT.....	59
Πίνακας 5.1: Οι φορείς του δείγματος ανά κατηγορία.....	62
Πίνακας 6.1: Πληθυσμιακή διάρθρωση οικιστικού δικτύου Ν. Ιωαννίνων.....	118

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 5.1: Είδος φορέα	62
Διάγραμμα 5.2: Είδος φορέα (%).....	63
Διάγραμμα 5.3: Τόπος κατοικίας επισκεπτών	64
Διάγραμμα 5.4: Ηλικιακή κατανομή των επισκεπτών	64
Διάγραμμα 5.5: Διάρκεια παραμονής	66
Διάγραμμα 5.6: Προορισμός διακοπών	66
Διάγραμμα 5.7: Πόσο ικανοποιητική χαρακτηρίζεται η ανάπτυξη της περιοχής από τους φορείς.....	67
Διάγραμμα 5.8: Πόσο ενεργή θεωρούν οι φορείς τη συμμετοχή τους στην ανάπτυξη της περιοχής	68
Διάγραμμα 5.9: Κάλυψη τουριστικής κίνησης από τις υπάρχουσες υποδομές σύμφωνα με τους φορείς	68
Διάγραμμα 5.10: Πόσο ικανοποιητικές χαρακτηρίζονται από τους επισκέπτες οι υποδομές	69
Διάγραμμα 5.11: Πόσο ικανοποιητικός χαρακτηρίζεται ο αριθμός κλινών από τους επισκέπτες.....	69
Διάγραμμα 5.12: Πόσο ικανοποιητικό χαρακτηρίζεται από τους επισκέπτες το οδικό δίκτυο	70
Διάγραμμα 5.13: Πόσο ικανοποιητικές χαρακτηρίζονται οι υπηρεσίες από τους επισκέπτες	70
Διάγραμμα 5.14: Τα θετικότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής σύμφωνα με τους φορείς	72
Διάγραμμα 5.15: Τα θετικότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής σύμφωνα με τους επισκέπτες	72
Διάγραμμα 5.16: Τα πιο αρνητικά μειονεκτήματα της περιοχής σύμφωνα με τους φορείς.....	74
Διάγραμμα 5.17: Τα πιο αρνητικά μειονεκτήματα της περιοχής σύμφωνα με τους επισκέπτες ...	74
Διάγραμμα 5.18: Πόσο ικανοποιητική χαρακτηρίζεται η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής από τους φορείς.....	76
Διάγραμμα 5.19: Πόσο ικανοποιητικό χαρακτηρίζουν οι φορείς το επίπεδο των υπηρεσιών που παρέχονται στους τουρίστες	77
Διάγραμμα 5.20: Πόσο ικανοποιητικό χαρακτηρίζουν οι τουρίστες το επίπεδο των υπηρεσιών που τους παρέχονται	77
Διάγραμμα 5.21: Πόσο θετική είναι η εντύπωση των τουριστών από την επίσκεψή τους στην περιοχή σύμφωνα με τους φορείς.....	78
Διάγραμμα 5.22: Πόσο θετική είναι η εντύπωση των τουριστών από την επίσκεψή τους στην περιοχή	78
Διάγραμμα 5.23: Πιθανότητα να επιστρέψουν οι συγκεκριμένοι τουρίστες σύμφωνα με τη γνώμη των φορέων	80
Διάγραμμα 5.24: Πόσο πιθανή θεωρούν οι τουρίστες την επιστροφή τους.....	80

Διάγραμμα 5.25: Πόσο λαμβάνεται υπόψη η προστασία του περιβάλλοντος από τους τουρίστες σύμφωνα με τους φορείς	81
Διάγραμμα 5.26: Πόσο θεωρούν ότι συντελούν στην προστασία του περιβάλλοντος ο αρμόδιοι φορείς	82
Διάγραμμα 5.27: Κατά πόσο θεωρούν οι επισκέπτες ότι η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να σέβεται το περιβάλλον.....	82
Διάγραμμα 5.28: Πόσο θεωρούν ότι προστατεύουν το περιβάλλον οι τουρίστες.....	83
Διάγραμμα 5.29: Πόσο αποτελεσματικούς στην προστασία του περιβάλλοντος θεωρούν τους φορείς οι επισκέπτες.....	83
Διάγραμμα 5.30: Πόσο ικανοποιητικό θεωρούν τον αριθμό των ήδη υπαρχόντων Εθν. Δρυμών και Προστατευόμενων περιοχών οι φορείς	84
Διάγραμμα 5.31: Σημασία του υψηλής ποιότητας περιβάλλοντος στην προώθηση του τουρισμού σύμφωνα με τους φορείς	85
Διάγραμμα 5.32: Βαθμός στον οποίο πρέπει να σέβεται το περιβάλλον η τουριστική ανάπτυξη σύμφωνα με τους φορείς.....	86
Διάγραμμα 5.33: Βαθμός στον οποίο πρέπει οι τουριστικές επιχειρήσεις να βελτιώσουν το περιβάλλον για να αυξηθεί η ελκυστικότητα της περιοχής σύμφωνα με τους φορείς.....	86
Διάγραμμα 5.34: Πόσο ικανοποιητική είναι η προβολή της περιοχής σύμφωνα με τους φορείς... 88	88
Διάγραμμα 5.35: Πόσο ικανοποιητική είναι η προβολή της περιοχής σύμφωνα με τους επισκέπτες	89
Διάγραμμα 5.36: Πόσο πιστεύουν οι φορείς ότι θα συντελέσουν στην προβολή της περιοχής οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004.....	90
Διάγραμμα 5.37: Πόσο σημαντική είναι η τουριστική προβολή της περιοχής για τους μόνιμους κατοίκους και τους επισκέπτες	90
Διάγραμμα 5.38: Κατά πόσο θα επιφέρει οικονομικά οφέλη ένα πλαίσιο βιώσιμου τουρισμού στην περιοχή σύμφωνα με τους φορείς.....	91
Διάγραμμα 5.39: Τα αποτελεσματικότερα μέσα τουριστικής προβολής σύμφωνα με τους φορείς.....	92
Διάγραμμα 5.40: Τρόποι ενημέρωσης επισκεπτών για τη συγκεκριμένη περιοχή.....	93
Διάγραμμα 5.41: Σημαντικότερα σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος σύμφωνα με τους φορείς..	95
Διάγραμμα 5.42: Αριθμός επισκέψεων στα κυριότερα σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος	96
Διάγραμμα 5.43: Χαρακτηριστικά που πρέπει να αποτελούν μέρος ενός σχεδίου ανάπτυξης βιώσιμου τουρισμού σύμφωνα με τους φορείς.....	98
Διάγραμμα 5.44: Χαρακτηριστικά που πρέπει να αποτελούν μέρος ενός σχεδίου ανάπτυξης βιώσιμου τουρισμού σύμφωνα με τους επισκέπτες	99

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ ΚΑΙ ΧΑΡΤΩΝ:

Εικόνα 1: Περιγητικός τουρισμός.....	23
Εικόνα 2: Συνεδριακό κέντρο Μετσόβου.....	23
Χάρτης 1: Οι δήμοι του νομού.....	28
Χάρτης 2: Ο Ν. Ιωαννίνων και το οδικό δίκτυο.....	32
Εικόνα 3: Χαράδρα Βίκου.....	34
Εικόνα 4: Trekking στο Βίκο.....	34
Εικόνα 5: Εθνικός Δρυμός Πίνδου – Βάλια Κάλντα.....	35
Εικόνα 6: Μέτσοβο.....	37
Χάρτης 3: Προστατευόμενες περιοχές.....	42
Χάρτης 4: Κύρια σημεία οικολογικού τουρισμού.....	43
Χάρτης 5: Ιαματικές περιοχές της περιφέρειας.....	44
Εικόνα 7: Το δημοτικό μουσείο.....	47
Εικόνα 8: Το νησί των Ιωαννίνων.....	94
Εικόνα 9: Το τζαμί.....	94
Εικόνα 10: Τζαμί Ασλάν Πασά.....	94
Εικόνα 11: Το νησί.....	94
Εικόνα 12: Η πύλη του κάστρου.....	94
Εικόνα 13: Η λίμνη Παμβώτιδα.....	97
Εικόνα 14: Το σπήλαιο Περάματος.....	97
Εικόνα 15: Η δρακόλιμνη του Σμόλικα (Κόνιτσα).....	119
Χάρτης 6: Περιοχή Κόνιτσας και σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος.....	120
Εικόνα 16: Συνεδριακό κέντρο Μετσόβου.....	131
Εικόνα 17: Συνεδριακό κέντρο Κόνιτσας.....	131
Εικόνα 18: Canoe-kayak.....	135
Εικόνα 19: Rafting στον Βοϊδομάτη.....	135
Εικόνα 20: Trekking στο Βοϊδομάτη.....	137
Εικόνα 21: Ζαγοροχώρια.....	153
Εικόνα 22: Γεφύρι του Καλόγερου, Ζαγόρι.....	153
Εικόνα 23: Παμβώτιδα.....	153
Εικόνα 24: Σπήλαιο Περάματος.....	153
Εικόνα 25: Το νησάκι.....	153
Εικόνα 26: Το σπίτι του Αλή Πασά στο νησί.....	153

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Στην σύγχρονη εποχή της τριτογενοποίησης των οικονομιών και της ανάπτυξης των υπηρεσιών ως δυναμικό τομέα της οικονομίας και της ανάπτυξης, ο τουρισμός αναγνωρίζεται ως σημαντικός παράγοντας προώθησης της ανάπτυξης από όλους τους σχετικούς οργανισμούς και φορείς σε όλα τα επίπεδα, τοπικό, εθνικό και διεθνές.

Για πολλές χώρες ο τουρισμός αποτελεί έναν από τους βασικότερους τομείς της οικονομίας τους και στηρίζουν πολλά στην τουριστική τους βιομηχανία. Η Ελλάδα ανήκει σε αυτή την περίπτωση, καθώς αποτελεί έναν από τους κυριότερους τουριστικούς προορισμούς σε παγκόσμια κλίμακα και συγκεντρώνει εκατομμύρια επισκέπτες σε ετήσια βάση. Το γεγονός αυτό δεν είναι καθόλου τυχαίο αφού η χώρα μας συγκεντρώνει πολλά και διάφορα συγκριτικά πλεονεκτήματα, στον τομέα του τουρισμού τουλάχιστον, αφού ο συνδυασμός του πλούσιου φυσικού τοπίου με τη μοναδική ιστορική και πολιτισμική κληρονομιά και παράδοσή της δύσκολα συναντάται σε άλλα μέρη του κόσμου.

Παρόλα αυτά, το τουριστικό προϊόν της χώρας δεν έχει τύχει ανάλογης αξιοποίησης, πράγμα αναγκαίο καθώς τόσο οι απαιτήσεις των επισκεπτών όσο και ο ανταγωνισμός μεταξύ των χωρών αυξάνονται χρόνο με το χρόνο. Είναι λοιπόν απαραίτητη η υιοθέτηση μιας συγκεκριμένης πολιτικής για τον τουρισμό με ταυτόχρονη αναβάθμιση και βελτίωση των υποδομών, υλικών και άυλων όπως οι διάφορες υπηρεσίες και η στροφή προς νέες, ήπιες μορφές τουρισμού, φιλικές προς το περιβάλλον.

Η περίπτωση που αναπτύσσεται σε αυτή την εργασία είναι ο Νομός Ιωαννίνων και οι δυνατότητές του για τουριστική ανάπτυξη. Γίνεται μια ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης η οποία συμπληρώνεται και συνοδεύεται από μια έρευνα πεδίου, για να ακολουθήσουν οι προτάσεις για την στρατηγική τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Πρόκειται για μια περιοχή με πολλές ιδιαιτερότητες, διότι ενώ παρουσιάζει μια πληθώρα πλεονεκτημάτων, όπως το φυσικό τοπίο και ορισμένα μοναδικά, ακόμα και σε παγκόσμια κλίμακα, αξιοθέατα, η περιφέρεια Ηπείρου, στην οποία ανήκει, αποτελεί τη φτωχότερη περιφέρεια της Ευρώπης

Η εργασία αποτελείται από επτά κεφάλαια συνολικά. Στο πρώτο γίνεται μια σύντομη θεώρηση του τουριστικού φαινομένου, μια αναφορά στην οικονομική και κοινωνική σημασία του, καθώς και συσχετισμός του με την περιφερειακή ανάπτυξη, ενώ παρουσιάζονται και οι νέες ειδικές και ήπιες μορφές τουρισμού. Στο δεύτερο

κεφάλαιο παραθέτονται κάποια γενικά στοιχεία για το Νομό Ιωαννίνων, όπως γεωμορφολογικά ή κλιματολογικά, ενώ γίνεται ανάλυση των οικονομικών δραστηριοτήτων της περιοχής, καθώς και του οδικού δικτύου της. Στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται ανάλυση των τουριστικών πόρων του νομού, οι οποίοι κατηγοριοποιούνται σε προστατευόμενες περιοχές και μη. Στις σημαντικότερες επίσημα προστατευόμενες περιοχές συγκαταλέγονται οι δυο εθνικοί δρυμοί του νομού, οι περιοχές Natura 2000, τα διάφορα καταφύγια θηραμάτων, καθώς και άλλες περιοχές όπου απαγορεύεται το κυνήγι, ενώ από τις εξίσου οικολογικά σημαντικές αλλά μη προστατευόμενες περιοχές ξεχωρίζουν οι Σημαντικές Περιοχές για τα Πουλιά της Ελλάδας (Σ.Π.Π.Ε.)

Στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται μια αποτίμηση της τουριστικής κίνησης στο νομό κατά την περίοδο των τελευταίων ετών σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία, παρουσιάζεται το τουριστικό προφίλ της περιφέρειας Ηπείρου γενικότερα, ενώ γίνεται και ειδικότερη αναφορά στο Νομό Ιωαννίνων. Στο πέμπτο κεφάλαιο παρουσιάζεται η έρευνα πεδίου που έγινε στα πλαίσια της παρούσης εργασίας για το φαινόμενο του τουρισμού στο Νομό Ιωαννίνων. Στην έρευνα αυτή συμμετείχαν τόσο οι αρμόδιοι για θέματα τουριστικής ανάπτυξης φορείς της περιοχής όσο και απλοί επισκέπτες, Έλληνες αλλά και ξένοι. Η ανάλυση των απαντήσεων που δόθηκαν γίνεται κατά τομείς στα αντίστοιχα υποκεφάλαια και στο τέλος παρουσιάζονται κάποιες συμπληρωματικές απόψεις των ερωτηθέντων του δείγματος και γίνεται διεξαγωγή των κατάλληλων συμπερασμάτων.

Στο έκτο κεφάλαιο καταθέτονται προτάσεις για την στρατηγική ανάπτυξη του τουρισμού στο νομό, οι οποίες καλύπτουν πολλούς τομείς και αφορούν την άρση της απομόνωσης και την ανάπτυξη της περιοχής, την ποιοτική αναβάθμιση υποδομών και υπηρεσιών, την βελτίωση της ελκυστικότητας, το φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον, καθώς και την αποτελεσματικότερη προβολή του τουριστικού προϊόντος.

Στο έβδομο κεφάλαιο προτείνονται συγκεκριμένες ειδικές και ήπιες μορφές τουρισμού, οι οποίες σέβονται το περιβάλλον σε αντιδιαστολή με τη μαζική μορφή τουρισμού που επικρατεί ως τώρα. Οι μορφές τουρισμού που προτείνονται για το νομό είναι ο συνεδριακός, ο τουρισμός περιπέτειας, ο εκπαιδευτικός, ο αθλητικός, ο ιαματικός, καθώς και μορφές οικοτουρισμού που είναι άμεσα συνδεδεμένες με το περιβάλλον, ενώ στο τέλος, παρουσιάζονται τα τελικά συμπεράσματα.

1. ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

1.1 Σύντομη θεώρηση του τουριστικού φαινομένου¹

Ο τουρισμός συνιστά ένα σύνθετο κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο που έχει τις καταβολές του στην αρχαία εποχή και σήμερα σχετίζεται με την ανάπτυξη των σύγχρονων μαζικών κοινωνιών. Κατά πολλούς χαρακτηρίζει καλύτερα από κάθε άλλο τις εξελίξεις και τις μεταβολές που έλαβαν χώρα κατά τον τρέχοντα αιώνα, γιατί αντανακλά το σύνολο των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, τεχνολογικών και κοινωνιολογικών επιτεύξεων που έχουν πραγματοποιηθεί. Από την ίδια τη φύση του χαρακτηρίζεται από μία ιδιόμορφη πολυπλοκότητα που δεν μπορεί να τον εντάξει ούτε στα απλά εξαγωγικά προϊόντα, αλλά ούτε και στα ουδέτερα οικονομικά μεγέθη. Κατά συνέπεια, ο πολυδιάστατος χαρακτήρας του, δημιουργεί τον κίνδυνο της υπεραπλούστευσης, απέναντι σε οποιαδήποτε απόπειρα να δοθεί κάποιος ορισμός. Με τη στενή έννοια, πιο κοντά στην πραγματική του διάσταση, τον φέρνει ο εξής ορισμός που δίνεται από τον Τσάρτα: *«Τουρισμός είναι η μετακίνηση ατόμων από το μόνιμο τόπο διαμονής τους σε έναν άλλο, με συνηθέστερο σκοπό την ψυχαγωγία»* (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ 3). Το γεγονός όμως ότι η ψυχαγωγία είναι ο «συνηθέστερος σκοπός» συνεπάγεται αυτόματα ότι ο τουρισμός επιδέχεται μία πολύ ευρύτερη ερμηνεία, που προκύπτει από τον ορισμό του υποκειμένου που τον χαρακτηρίζει, δηλαδή τον «τουρίστα». Σύμφωνα με τον Τσάρτα: *«Είναι η προσωρινή μετακίνηση, που προϋποθέτει την παραμονή για τουλάχιστον 24 ώρες στον τόπο προορισμού και έχει σαν σκοπό όχι μόνο την ψυχαγωγία - υπό τις διάφορες εκδοχές της (διακοπές, υγεία, σπουδές, αθλητισμός κ.λ.π.) - αλλά και άλλους λόγους όπως είναι οι επαγγελματικοί, οι πολιτιστικοί, η γνωριμία του περιβάλλοντος κ.λ.π.»* (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ 3) Εν ολίγοις, πρόκειται για την ανθρώπινη δραστηριότητα που προκύπτει από φυσικές ανάγκες (διάθεση του ελεύθερου χρόνου) και από αντικειμενικούς παράγοντες (επάγγελμα, υγεία, κ.λ.π.).

Από τα όσα επιγραμματικά αναφέρθηκαν στην προηγούμενη παράγραφο, προκύπτει ότι ο τουρισμός ανταποκρίνεται σε μία κοινωνική αναγκαιότητα που αναπαράγεται από τον τρόπο ζωής των αναπτυσσόμενων κοινωνιών και ότι συμβαδίζει με την οικονομικοκοινωνική πρόοδο και τη διεύρυνση του πλέγματος των διεθνών σχέσεων. Εξεταζόμενος από τη σκοπιά της οικονομικής δραστηριότητας θεωρείται

¹ Με ίδια επεξεργασία από σχετική μελέτη, ΗΠΕΙΡΟΣ ΑΕ, 1994 σελ. 3-22

σαν ένα σύνολο οικονομικών υπηρεσιών: δεν είναι μία μοναδική αλλά μία δέσμη αμοιβαία συμπληρωματικών υπηρεσιών και μονάδων παραγωγής, κάθε μία από τις οποίες μπορεί να λειτουργήσει ανεξάρτητα. Ο τουρισμός περιλαμβάνει σύνθετες διαδικασίες παραγωγής και κατανάλωσης, ενώ η αγορά (καταναλωτές) διακρίνεται για τη μεγάλη διαφοροποίηση της, ως προς τα κοινωνικοοικονομικά χαρακτηριστικά και τις κατηγορίες προϊόντων /υπηρεσιών που καταναλώνει. Κατά τον ίδιο τρόπο, το τουριστικό προϊόν είναι ανομοιογενές, δηλαδή ένα σύμπλεγμα ποικίλων προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται, «τυποποιούνται», συνήθως συνδυάζονται και διατίθενται σε τοπικό ή διεθνές επίπεδο. Διαφέρει από τα βιομηχανικά καταναλωτικά αγαθά στο ότι δεν έχει συγκεκριμένο περιεχόμενο, χωρικά είναι αμετακίνητο, καταναλώνεται επί τόπου, δεν μπορεί να μεταφερθεί και να εκτεθεί σε καταστήματα και σε πολλές περιπτώσεις προαγοράζεται και πωλείται συνολικά, σαν πακέτο (package).

Σαν καταναλωτική συμπεριφορά, ο τουρισμός, συνδέεται με την τάση του ανθρώπου να ταξιδεύει και με την ανάγκη για αλλαγή και για γνωριμία με καινούργιους τόπους, πολιτισμούς και ανθρώπους. Οι λόγοι που οδηγούν σ' αυτή την συμπεριφορά είναι πολλοί:

- Ο τρόπος ζωής στις σύγχρονες δυτικές κοινωνίες.
- Η τάση μίμησης και η ανάγκη για κοινωνική άνοδο και αποδοχή.
- Η ανάγκη για ξεκούραση, αλλά και η ύπαρξη κάποιων ενδιαφερόντων που δεν ικανοποιούνται στις αστικές κοινωνίες.
- Η ανάγκη για προσωρινή επιστροφή σ' ένα τρόπο ζωής που είναι συνδεδεμένος με το δίπτυχο άνθρωπος - φύση κ.λ.π. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.4)

Σημειώνεται ότι ανάλογα με το επίπεδο ανάπτυξης του τόπου προέλευσης, διαφοροποιούνται και οι λόγοι για τους οποίους ταξιδεύουν οι κατά περίπτωση καταναλωτές. Αυτό σημαίνει ότι είναι πολυδιάστατη και η τυπολογία του τουρισμού με βάση τα αίτια που ωθούν τον άνθρωπο να ταξιδεύει. Υπάρχει όμως μία σχετική συναίνεση, σύμφωνα με την οποία ο τουρισμός χωρίζεται σε δύο μεγάλες κατηγορίες:

- Ο οργανωμένος τουρισμός.
- Οι ειδικές μορφές τουρισμού. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.4)

Συνολικά, ο τουρισμός με τη σύνθετη μορφή που έχει σήμερα άρχισε να αναπτύσσεται κυρίως μεταπολεμικά, εξ' αιτίας διάφορων πολιτικών, οικονομικών και κοινωνικών συγκυριών. Οι σημαντικότερες από αυτές ήταν:

- Ο τερματισμός των μεγάλων πολεμικών συγκρούσεων μεταξύ των πιο ανεπτυγμένων κρατών.
- Η διευθέτηση του χάρτη στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου με βάση την εθνική σύσταση (βέβαια η ομοιογένεια δεν έχει εξασφαλιστεί πλήρως, αλλά έχουν εκλείψει τα μεγάλα προβλήματα).
- Παρά το γεγονός ότι μεταπολεμικά έπαψε η αποικιοποίηση του τρίτου κόσμου, οι δεσμοί με τις ανεπτυγμένες χώρες δεν διακόπηκαν τελείως. Και καθώς από την εποχή του ιμπεριαλισμού είχε γίνει μία πλήρης αφαίμαξη του παραγωγικού ιστού και είχαν καταστήσει θέρετρα των κατοίκων της ηγεμονεύουσας χώρας, μετά την ανεξαρτησία τους η μόνη δραστηριότητα που φαινόταν στον ορίζοντα και στην οποία υπήρχε μία σχετική εμπειρία ήταν ο τουρισμός.
- Η μεγάλη οικονομική ανάπτυξη που ακολούθησε τον τελευταίο παγκόσμιο πόλεμο. Επειδή όμως ήταν άνιση, οι κάτοικοι των μεγάλων χωρών είχαν πολλαπλάσια εισοδηματική δύναμη από αυτούς των μικρών. Παράλληλα, για τις τελευταίες ο τουρισμός αποτελούσε μία καλή ευκαιρία για ανόρθωση των οικονομιών τους. Έτσι, σε πρώτο στάδιο, η ροή γινόταν από τις ανεπτυγμένες προς τις μη ανεπτυγμένες χώρες (τις τελευταίες δύο δεκαετίες η κατάσταση έχει μεταβληθεί ριζικά).
- Η αύξηση του ελεύθερου χρόνου και η εδραίωση του κράτους πρόνοιας (αμειβόμενες άδειες, συντάξεις).
- Η τεράστια ανάπτυξη των μεταφορών (οδικών και αεροπορικών). (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.5)

Στην πρώτη φάση της ανάπτυξης του ο τουρισμός εμφανίστηκε με τη μορφή που σήμερα χαρακτηρίζεται σαν «μαζικός», δηλαδή: μετάβαση σε παραθαλάσσιες περιοχές, διαμονή σε ξενοδοχεία, ή δωμάτια, ή camping, ή στο ύπαιθρο (ανάλογα με την υφιστάμενη υποδομή και τις εισοδηματικές δυνατότητες) και παραμονή σε συγκεκριμένη εποχή του χρόνου. Αυτή η κατάσταση δημιούργησε μία συγκέντρωση της δραστηριότητας και μία μονοκαλλιέργεια οι οποίες παρά τα τεράστια εισοδηματικά οφέλη που απέφεραν, μέσα σε δύο δεκαετίες προκάλεσαν πολλά προβλήματα. Ταυτόχρονα όμως είχαν αρχίσει να αναπτύσσονται και κάποιες ειδικές μορφές τουρισμού που, σε πρώτη φάση, εμφανίστηκαν με τη μορφή clubs, τα οποία πρόσφεραν υπηρεσίες στα μέλη τους σε χαμηλότερες τιμές (π.χ. το Club Mediterranee). Σιγά - σιγά άλλαξαν οι τάσεις της συμπεριφοράς του καταναλωτή και άρχισαν να διαμορφώνονται καινούργια πρότυπα που έδωσαν στον τουρισμό έναν

άλλο χαρακτήρα. Πρόκειται για τις μορφές του τουρισμού που αφορούν άτομα με ειδικά ενδιαφέροντα και είναι γενικά γνωστές σαν «ειδικός τουρισμός» ή «εναλλακτικός τουρισμός», μέσα στην οποία εντάσσεται και ο «ήπιος τουρισμός».

1.2 Η οικονομική και κοινωνική σημασία του τουρισμού

1.2.1 Η οικονομική σημασία του τουρισμού

Η ανάπτυξη του τουρισμού αποτελεί γνώρισμα της σύγχρονης κοινωνίας. Είναι κοινά αποδεκτό ότι θα αποτελέσει τη μεγαλύτερη βιομηχανία του μέλλοντος αφού ο τομέας τουρισμός - μεταφορές, σε πολλές χώρες υπερβαίνει τα μεγέθη στρατηγικών βιομηχανιών όπως ο χάλυβας, τα αυτοκίνητα και τα υφάσματα, ενώ στις περισσότερες από τις ανεπτυγμένες χώρες αντιπροσωπεύει το τρίτο μεγαλύτερο καταναλωτικό κονδύλιο των νοικοκυριών. Έτσι, από οικονομική άποψη είναι πολλαπλά ωφέλιμος.

- Παράγει έσοδα, συμβάλλοντας έτσι στην αύξηση του Α.Ε.Π. και στην κοινωνική ευημερία.
- Είναι πηγή εισροής συναλλάγματος, κάτι που συνεπάγεται κάλυψη των βραχυπρόθεσμων και μεσοπρόθεσμων ελλειμμάτων του ισοζυγίου πληρωμών.
- Θεωρείται, δραστηριότητα έντασης εργασίας, δηλαδή δημιουργεί κατά κανόνα περισσότερες θέσεις απασχόλησης από ό,τι κάποιοι άλλοι με το ίδιο οικονομικό αποτέλεσμα. Αυτό έχει ιδιαίτερη σημασία για τις αγροτικές περιοχές οι οποίες γνώρισαν μεγάλη αφαίμαξη τα χρόνια της εσωτερικής και εξωτερικής μετανάστευσης. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.6)

Η ανάπτυξη του τουρισμού φαίνεται στον Πίνακα 1 που βρίσκεται στο παράρτημα, όπου (σε επίπεδο εικοσαετίας) η μέση ετήσια αύξηση των παγκόσμιων τουριστικών εισπράξεων (12,5%) ήταν πολύ κοντά στην αντίστοιχη των παγκόσμιων εμπορικών εξαγωγών (13%). Οι ανοδικές τάσεις δε σταμάτησαν, με αποτέλεσμα μεταξύ 1985 και 1992 να υπάρξει μία αύξηση της τάξης του 31,56% κι αυτό μόνο στις 15 μεγαλύτερες τουριστικές χώρες (Πίνακας 47 στο παράρτημα). Το 1991, που ήταν μία χρονιά δύσκολη για τον τουρισμό η ταξιδιωτική δαπάνη στις χώρες του ΟΟΣΑ ήταν περίπου 207 δισ. δολάρια, έναντι 113 δισ. δολαρίων το 1987 (χωρίς να συμπεριλαμβάνονται οι μεταφορές). Η παγκόσμια παραγωγή του τουρισμού ανέρχεται ετήσια σε 3 τρισ. δολάρια, που αντιστοιχούν στο 5,5% του παγκόσμιου ακαθάριστου προϊόντος, ενώ υπολογίζεται ότι οι επενδύσεις που απορροφά ο

τουριστικός τομέας αντιστοιχούν στο 7,5% του παγκόσμιου επενδυτικού κεφαλαίου. Σε συνδυασμό με τις μεταφορές, είναι ο μεγαλύτερος εργοδότης σε πολλές χώρες και απασχολεί 1/14 εργαζόμενους (7,14%) σε παγκόσμια βάση. Σε σχέση με τα έσοδα πάντως, πρέπει να προσεχθεί ότι η κατάταξη με βάση τις αφίξεις δεν ακολουθείται πάντα από την αντίστοιχη των εσόδων.

Οι χώρες του ΟΟΣΑ καλύπτουν πάνω από το 80% του παγκόσμιου τουρισμού, τόσο σε επίπεδο διανυκτερεύσεων, όσο και σε επίπεδο εσόδων. Το ποσοστό των κατοίκων κάθε χώρας που ταξιδεύει διαφέρει και μάλιστα φαίνεται να μην είναι τελείως εξαρτημένο από το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης. Η Μεγάλη Βρετανία βρίσκεται στην πρώτη θέση (περίπου 40% των ενηλίκων ταξιδεύει στο εξωτερικό) και ακολουθούν η Γερμανία (35%), η Γαλλία (16%), οι Η.Π.Α. (12%), η Αυστραλία (10%), ενώ το παράδοξο είναι ότι η Ιαπωνία βρίσκεται στην τελευταία θέση (5%). Αυτό το φαινόμενο θα πρέπει να συσχετιστεί μάλλον με τον ελεύθερο χρόνο που έχει στη διάθεση του ο εργαζόμενος της κάθε χώρας, αφού και σ' αυτόν τον τομέα οι Ιάπωνες είναι τελευταίοι (κάθε εργαζόμενος δικαιούται μόνο 15 ημέρες άδειας με αποδοχές το χρόνο) και όχι σε κάποιους άλλους παράγοντες οι οποίοι πρέπει να παίζουν δευτερεύοντα ρόλο. Οι διεθνείς κρίσεις παίζουν μεγάλο ρόλο στη γενική συμπεριφορά των επίδοξων τουριστών (παράδειγμα η κρίση του Περσικού Κόλπου), αλλά και στον τόπο προορισμού (είναι γνωστές οι απώλειες της Ελλάδας από τη Γιουγκοσλαβική κρίση), ενώ οι οικονομικές δεν επηρεάζουν πάντα (η κρίση της Wall Street στις 19.10.1987 είχε ελάχιστες έως και μηδενικές επιπτώσεις στον όγκο ή την κατεύθυνση του τουρισμού).

Η απασχόληση είναι η περίπτωση που δείχνει κατά τον καλύτερο τρόπο πώς ο τουρισμός επηρεάζει τις εθνικές οικονομίες. Κι' αυτό γιατί συμβάλλει:

- Στην άμεση απασχόληση που περιλαμβάνει τη διανομή, τις μεταφορές, τους συνοδούς ταξιδιωτικών γραφείων, τους tour operators, κ.λ.π. (εκτός από την απασχόληση στα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια).
- Στην έμμεση απασχόληση, η οποία περιλαμβάνει εργασίες με τουριστικό προσανατολισμό όπως οι δευτερογενείς μεταφορές, τα κέντρα αναψυχής, τα bar, τα αθλητικά κέντρα και οι ιαματικές εγκαταστάσεις.
- Στις συνεπακόλουθες εργασίες, δηλαδή τις δραστηριότητες εκείνες που δεν είναι από τη φύση τους τουριστικές, αλλά προσφέρουν προϊόντα και υπηρεσίες για τους τουρίστες (τοπικά προϊόντα αυτούσια ή τυποποιημένα, χειροτεχνία, κ.λ.π.). (Ηπειρος ΑΕ, 1994,σελ.7)

Όπως προαναφέρθηκε, ο τουρισμός αποτελεί δραστηριότητα έντασης εργασίας. Αυτό φαίνεται από μερικούς δείκτες που έχουν εκπονηθεί, σύμφωνα με τους οποίους το μέσο κόστος εργασίας αποτελεί το 35% του συνολικού κόστους ενός ξενοδοχείου και το 50% της λειτουργίας ενός εστιατορίου, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό στη μεταποίηση φθάνει το 20% σε μερικές περιπτώσεις βιομηχανιών. Βέβαια, τα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια δεν είναι παρά η κορυφή του παγόβουνου της τουριστικής απασχόλησης, αφού σύμφωνα με έκθεση του ΟΟΣΑ για κάθε μία νέα θέση εργασίας σε ξενοδοχειακές επιχειρήσεις, προκύπτουν 2 έως 8 πρόσθετες θέσεις εργασίας που έχουν σχέση με τον τουρισμό. Σαν μέρος της τουριστικής, η απασχόληση στα ξενοδοχεία είναι μεγαλύτερη στις Η.Π.Α. (38%), όπως και στις σχετικές με τον τουρισμό δραστηριότητες (εστιατόρια, διάφορες υπηρεσίες, κ.λ.π.). Ειδικότερα για την πρώτη περίπτωση, οι Η.Π.Α. ακολουθούνται από τη Μεγάλη Βρετανία. (31%), την Ελβετία (25%), την Αυστραλία (19%), το Βέλγιο (18%) και τη Σουηδία (17%). Επίσης, έχει υπολογισθεί, ότι κάθε τέταρτη ή πέμπτη κλίνη δημιουργεί μία νέα θέση απασχόλησης, δηλαδή (με σταθερούς τους άλλους παράγοντες) προκύπτει μία συνολική προσθήκη 3 μέχρι 9 θέσεων εργασίας σε δραστηριότητες που είναι σχετικές με τον τουρισμό. Σε επίπεδο Ε.Ε. ο τουρισμός αντιπροσωπεύει περισσότερο από το 5% του συνολικού Α.Ε.Π. και περίπου το 5% του συνολικού εξωτερικού εμπορίου, ενώ απασχολούνται περίπου 8.000.000 άτομα, δηλαδή το 6% του συνολικού εργατικού δυναμικού (Πίνακας 48 στο παράρτημα). Σε ορισμένα κράτη και περιφέρειες της Ε.Ε. αποτελεί ζωτικό τομέα της οικονομίας και ειδικά στις νότιες χώρες καλύπτει μέχρι και το 9% του Α.Ε.Π. και το 14% της απασχόλησης.

Κατ' αυτό τον τρόπο η επιρροή που ασκείται στους εθνικούς λογαριασμούς είναι πολύ μεγάλη αφού η Ισπανία, η Γαλλία, η Ιταλία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα στον τομέα των τουριστικών συναλλαγών εμφανίζουν σημαντικά πλεονάσματα. Στη δεκαετία του 1980 παρατηρήθηκε μία εντυπωσιακή αύξηση των διανυκτερεύσεων κατά 14%, των αφίξεων κατά 32% όσο και των εσόδων, των τουριστικών δαπανών κατά 25%, των κρεβατιών των ξενοδοχείων κατά 14% και των δευτερευόντων καταλυμάτων κατά 23%.

Είναι χαρακτηριστικό ότι μέσα στις 15 πιο τουριστικές χώρες υπάρχουν 7 κράτη - μέλη της Ε.Ε., τα οποία καλύπτουν το 36% της συγκεκριμένης αγοράς (Πίνακας 47, παράρτημα). Λόγω ακριβώς αυτής της σημασίας, ο τουρισμός αποτέλεσε στοιχείο άμεσης αναφοράς στη Συνθήκη Ε.Κ. (Αρθρ.3 β.τ.) και στη

Συνθήκη της Ε.Ε. του Μάαστριχ (Δήλωση Δ1). Ακόμη, το 1990 είχε ανακηρυχθεί σαν «Έτος Τουρισμού», ενώ ήταν πάρα πολλές οι περιπτώσεις που δόθηκε έμφαση στην ανάγκη ενίσχυσης της συγκεκριμένης δραστηριότητας (ενδεικτικά: ψήφισμα του Ε.Κ. της 14.2.1992 σχετικά με την πρόταση της Ε.Ε.Κ. προς το Συμβούλιο γνωμοδότηση της Ο.Κ.Ε. της 19.12.1991, ψήφισμα Α3-155/1991 του Ε.Κ. σχετικά με την Κοινοτική Πολιτική Τουρισμού, απόφαση 421/1992 της 13.7.1992 του Συμβουλίου σχετικά με το σχέδιο κοινοτικών δράσεων υπέρ του τουρισμού και τα σχέδια 93/С 128/09 και 94/С 122/07 για την ενίσχυση του τουρισμού.

Σύμφωνα με κάποιες εκτιμήσεις, οι κυριότεροι πελάτες των χωρών της Ε.Ε. είναι η Γερμανία (23%), η Μεγάλη Βρετανία (15%), η Γαλλία (7%), η Ολλανδία (7%), οι υπόλοιπες χώρες (16%) και οι Η.Π.Α. (8%). Οι υψηλότεροι δείκτες ανάπτυξης, σε διεθνή ταξίδια παρατηρούνται στην Αγγλία και την Ιταλία, ενώ οι κυριότεροι αποστολείς τουριστών είναι η Αγγλία και η Γερμανία, με τη δεύτερη να εμφανίζει τάσεις μείωσης. (Ηπειρος ΑΕ, 1994,σελ.8)

1.2.2 Η κοινωνική σημασία του τουρισμού

Ο ρόλος του τουριστικού φαινομένου από κοινωνική άποψη έχει πολύ περισσότερες πτυχές από ό,τι στην οικονομική και η αξιολόγηση του εξαρτάται από την προέλευση της σχολής που διατυπώνει τη συγκεκριμένη γνώμη, αλλά και από την πραγματικότητα που έχει δημιουργηθεί στον τόπο τουριστικής ανάπτυξης. Συνέπεια αυτών των δύο είναι να παρατηρείται το φαινόμενο της ταυτόχρονης θεώρησης μίας κοινωνικής συνέπειας του τουρισμού σαν θετικής και σαν αρνητικής. Σ' αυτό το σημείο θα σταθούμε στις θετικές συνέπειες μόνο, αφήνοντας τις αρνητικές για το επόμενο. Ειδικότερα, η κοινωνική συμβολή του τουρισμού εντοπίζεται στα εξής κύρια σημεία:

- Αυξάνεται ο πληθυσμός της περιοχής, λόγω προσέλευσης ατόμων που αναζητούν απασχόληση (επιχειρηματίες, ειδικευμένο και ανειδίκευτο προσωπικό).
- Αυξάνεται η επαγγελματική και η γεωγραφική κινητικότητα, εξ' αιτίας της αντίληψης περί εύκολου πλουτισμού μέσω του τουρισμού.
- Η αύξηση στην εισοδηματική κατάσταση των κατοίκων της τουριστικής περιοχής, δίνει περισσότερες ευκαιρίες για υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο και, κατά συνέπεια, βελτιώνονται οι προσφερόμενες υπηρεσίες.

- Τέλος, η σημαντικότερη κοινωνική συνέπεια του τουρισμού είναι ότι φέρνει σε επαφή διαφορετικές νοοτροπίες και πολιτισμούς, συμβάλλοντας κατ' αυτό τον τρόπο στη διάδοση του πνεύματος συνεργασίας σε όλους τους τομείς. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.9)

Σε επίπεδο Ε.Ε. δίνεται μεγάλη έμφαση στην κοινωνική διάσταση του τουρισμού. Το πιο σημαντικό επίσημο κείμενο που μπορεί να θεωρηθεί σαν μαρτυρία, είναι η πρόταση απόφασης του Ε.Κ. C3-266/1991 πάνω σε αρχική του Συμβουλίου, σχετικά με πρόγραμμα κοινοτικών ενεργειών υπέρ του τουρισμού. Στη δεύτερη αιτιολογική σκέψη αναφέρεται ότι: «Ο τουρισμός επιτρέπει την προώθηση της καλύτερης γνωριμίας των πολιτιστικών καταβολών της Ευρώπης και όλων των πολιτισμών και του τρόπου ζωής στα κράτη μέλη της Κοινότητας για όλες τις κατηγορίες των πολιτών και ότι τούτο θα συμβάλλει σε μεγάλο βαθμό στην προώθηση της ιδέας της «Ευρωπαϊκής ιθαγένειας», που αποτελεί έναν από τους βασικότερους στόχους των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων και ιδιαίτερα του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου».

1.3 Τουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη - Προβλήματα που προκύπτουν από την τουριστική ανάπτυξη

1.3.1 Τουρισμός και περιφερειακή ανάπτυξη

Η σχέση του τουρισμού με την περιφερειακή ανάπτυξη είναι κάτι καινούργιο σαν προβληματισμός και, κατά συνέπεια, ενέχει αρκετές αδυναμίες, για αυτό και θα γίνει μια όσο το δυνατό πληρέστερη προσέγγιση, που δεν μπορεί παρά να είναι συνοπτική και επιλεκτική αφού θα δώσει έμφαση μόνο στις κυριότερες παραμέτρους.

Σύμφωνα με απόψεις των περισσότερων ερευνητών το εξελικτικό μοντέλο της τουριστικής ανάπτυξης περιλαμβάνει τρεις κύριες φάσεις:

1. Ανακάλυψη μιας περιοχής από μικρές διαφοροποιημένες ομάδες τουριστών και αποδοχή τους από τον τοπικό πληθυσμό, που περνάει από ένα ασυνείδητο στάδιο δοκιμής.
2. Ασυντόνιστη και «αυθόρμητη» ανάπτυξη σε μικρή κλίμακα με συμμετοχή τοπικών παραγόντων (κατά κύριο λόγο) και προσαρμογή των καταναλωτών στις τοπικές συνθήκες.
3. «Ιδρυματοποίηση» του τουρισμού με παρέμβαση και κυριαρχία εξωτερικών παραγόντων στην αύξηση και τυποποίηση της προσφοράς προσαρμοσμένης στις

απαιτήσεις των καταναλωτών (εσωτερικού ή και εξωτερικού). (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.11)

Η μέχρι σήμερα προσπάθεια για προσέγγιση του τουρισμού με τις διάφορες θεωρίες περιφερειακής οικονομικής ανάπτυξης, είναι γεγονός ότι έχουν στεφθεί από περιορισμένη επιτυχία. Στα πλαίσια των θεωριών του διεθνούς εμπορίου, της εξαγωγικής βάσης και των αναπτυξιακών πόλων δεν έχουν προκύψει ασφαλή συμπεράσματα σχετικά με τη δυνατότητα των τουριστικών περιφερειών να αξιοποιήσουν ικανοποιητικά, στο εσωτερικό τους, τις επενέργειες που προκαλούνται από την τουριστική ζήτηση. Εκτός από τις αυτόματες ευνοϊκές επιπτώσεις στον τομέα των υπηρεσιών, με τους άλλους τομείς οι διασυνδέσεις είναι ασθενείς και δεν μπορούν να χαρακτηρίσουν τον τουρισμό σαν ηγετικό τομέα (leading sector). Ακόμη, παράγοντες όπως η διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος μιας περιφέρειας, το είδος του τουρισμού που καταναλώνεται και η γεωγραφική - χωροταξική διάρθρωση της τουριστικής δραστηριότητας και υποδοχής, σε πολλές περιπτώσεις είναι υπεύθυνα για διαρροές εκτός της περιφέρειας που μας ενδιαφέρει.

Με βάση τις θεωρίες του τόπου εγκατάστασης, δεν έχουν εξαχθεί κάποια ασφαλή συμπεράσματα αφού η τουριστική εγκατάσταση μπορεί να εμφανιστεί τόσο κεντρικά, όσο και σε ζώνες που περιβάλλουν διαδοχικά το κέντρο. Το μέγεθος της περιφερειακής τουριστικής ζήτησης εξαρτάται από την προσπελασιμότητα κάθε περιφέρειας και από κάποιους άλλους παράγοντες όπως οι επενδύσεις, η υποδομή, οι υπηρεσίες, κ.λ.π., που κατά κύριο λόγο διαμορφώνονται από τις αποφάσεις και τη δράση των δημόσιων ή ιδιωτικών φορέων που εμπλέκονται, είτε αυτοί είναι τοπικής, είτε διεθνούς προέλευσης. Τέλος, με βάση το μοντέλο των φάσεων ανάπτυξης οι επιπτώσεις του τουρισμού ποικίλουν όχι μόνο μεταξύ περιοχών που βρίσκονται σε διαφορετική φάση, αλλά και μεταξύ περιοχών στην ίδια φάση.

Είναι φανερό ότι τα παραπάνω μοντέλα, ανεξάρτητα από τη θεωρητική βάση που προσφέρουν, δεν μπορούν να δώσουν οριστική εξήγηση και αδυνατούν να τύχουν γενικής εφαρμογής, γιατί βασίζονται σε παρατηρήσεις συγκεκριμένων περιοχών και γιατί από τη φύση του ο τουρισμός είναι μία ιδιόμορφη κατάσταση. Έτσι, η σημασία του για την περιφερειακή ανάπτυξη μπορεί να αναλυθεί καλύτερα μόνο με τη θεωρία του πολλαπλασιαστή.

Η πολλαπλασιαστική επίδραση του τουρισμού εντάσσεται στις έμμεσες, δηλαδή σ' αυτές που προκύπτουν από τα χρήματα που ξοδεύουν οι καταναλωτές και τις επακόλουθες από τα χρήματα που ξοδεύουν οι καταναλωτές και τις επακόλουθες

διαδοχικές συναλλακτικές πράξεις που λαμβάνουν χώρα σε δεδομένο τόπο και χρόνο. Αρχικά, προκύπτει η επίδραση εισοδήματος, καθώς και οι τουριστικές δαπάνες αυξάνουν άμεσα ή έμμεσα το εισόδημα του πληθυσμού του τόπου φιλοξενίας. Επιπρόσθετα, οι αυξημένες δαπάνες κάνουν αναγκαία τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης (πολλαπλασιαστικής απασχόλησης), ενώ ο πολλαπλασιαστικής συναλλακτικών πράξεων εκτός από τις παρεπόμενες άμεσες και έμμεσες συναλλαγές, έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον από φοροεισπρακτική άποψη, για τις φορολογικές υπηρεσίες της τοπικής αυτοδιοίκησης και του κράτους. Τελικά, ο συγκερασμός των άμεσων και έμμεσων επιδράσεων ενός προτύπου δαπάνης προσδιορίζει και το μέγεθος της συνδυασμένης επίδρασης του πολλαπλασιαστική τουριστικού εισοδήματος. Το αν αυτός θα είναι χαμηλός ή υψηλός, εξαρτάται από τον υψηλό ή χαμηλό βαθμό διαρροών του συστήματος (συντελεστές φορολογίας, ποσοστά αποταμίευσης, επίπεδα εισαγωγών, κ.λ.π.). Και ο βαθμός στον οποίο ένας τουριστικός τόπος είναι σε θέση να συγκρατήσει το παραγόμενο τουριστικό εισόδημα, εξαρτάται από το βαθμό αυτάρκειας της οικονομίας του.

Σε τοπικό επίπεδο και σε περιοχές οι οποίες απώλεσαν τις παραγωγικές δομές που κάποτε κατείχαν, έχει αποδειχθεί ότι ο τουρισμός συγκράτησε το δυναμικό και προκάλεσε κάποιες αντίστροφες διαδικασίες, λειτουργώντας σαν φραγμός στην υποβάθμιση. Ιδιαίτερα στο Νομό Ιωαννίνων που αποτελεί την περιοχή μελέτης, τα παραδείγματα είναι πολλά, με το Ζαγόρι να αποτελεί το κλασσικότερο, οπότε, προκύπτει, σύμφωνα με τους Hirschman και Myrdal, ότι *«για την υπανάπτυξη της υπαίθρου (και της περιφέρειας γενικότερα) υπεύθυνη δεν είναι η απουσία φυσικών πόρων ή η μη συσσώρευση κεφαλαίου αλλά η μη ενεργοποίηση του εναπομείναντος ενεργού δυναμικού, το οποίο βρίσκεται σε υπολάνθανουσα κατάσταση»* (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.12).

Δηλαδή, εφόσον μία συγκεκριμένη περιφέρεια έχει τις δυνατότητες για ανάπτυξη της τουριστικής δραστηριότητας, από τη στιγμή που αυτό θα γίνει πραγματικότητα, δεν θα έχουμε μόνο αύξηση του τοπικού ακαθάριστου προϊόντος, αλλά ευκαιρίες απασχόλησης, ανάπτυξη του επιχειρηματικού πνεύματος (σε υπηρεσίες και προϊόντα), οικονομική ενίσχυση της περιφέρειας γενικά κ.λ.π. Συμπερασματικά, μπορούμε να πούμε ότι η οικονομική σπουδαιότητα του τουρισμού δεν αμφισβητείται, αλλά το μοντέλο που αναπτύχθηκε για περισσότερο από τρεις δεκαετίες έφερε στην επιφάνεια τα προβλήματα που προέκυψαν από μία στρεβλή

ανάπτυξη. Όλα αυτά, που δημιούργησαν την αναγκαιότητα προώθησης νέων μορφών τουρισμού, εξετάζονται στο επόμενο σημείο.

1.3.2 Οι επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης

Είναι φανερή η αλματώδης ανάπτυξη που γνώρισε ο τουρισμός μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 (Πίνακας 46, παράρτημα) και η οποία συνεχίζεται μέχρι σήμερα, αλλά με χαμηλότερους ρυθμούς. Επειδή δόθηκε μονομερής έμφαση στο μαζικό τουρισμό, η πρώτη κύρια συνέπεια ήταν να ελέγχεται σχεδόν πλήρως ο τομέας από τις ανεπτυγμένες χώρες. Ειδικότερα:

- Το 1990 οι δέκα κυριότερες χώρες αποστολής τουριστών δαπανούσαν πάνω από το 70% της παγκόσμιας τουριστικής δαπάνης.
- Οι αναπτυγμένες χώρες εκτός από το ότι εισπράττουν το μεγαλύτερο μέρος των παγκόσμιων κερδών του τουρισμού, ελέγχουν ταυτόχρονα και την παραγωγή του τουριστικού προϊόντος στις υπανάπτυκτες χώρες. Δηλαδή: διαφήμιση, μεταφορές, οργανωμένος τουρισμός (tour operators) και ένα μεγάλο μέρος της τουριστικής υποδομής (ξενοδοχεία - management), ελέγχονται σε σημαντικό ποσοστό από τις ανεπτυγμένες χώρες. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.13)

Εν ολίγοις, ενώ πολλές χώρες στήριζαν την οικονομική τους απογείωση στον τουρισμό, σήμερα βρέθηκαν να τελούν υπό συνθήκες εξάρτησης, που σημαίνει ότι μία οικονομική κρίση στις αναπτυγμένες χώρες (ή απλώς μία μεγάλη χώρα αποστολής τουριστών) ενδέχεται να οδηγήσει σε κατάρρευση τις οικονομίες τους. Πέρα από αυτή την γενική επίπτωση όμως, ίσης σημασίας είναι και οι υπόλοιπες επί μέρους οικονομικές και κοινωνικές, οι οποίες στο σύνολο τους σχεδόν βρίσκουν εφαρμογή και στην περίπτωση της Ελλάδας.

1.3.2.1 Οικονομικές επιπτώσεις

- Η εποχικότητα του μαζικού τουρισμού δημιουργεί ιδιαίτερα ασταθείς καταστάσεις με έντονες τάσεις για διακύμανση, ενώ δεν πρέπει να ξεχνάμε και τον εποχιακό πληθωρισμό που προκαλείται.
- Δημιουργούνται έντονα φαινόμενα παραοικονομίας η οποία παίρνει διαρθρωτικό χαρακτήρα. Η Ελλάδα αποτελεί κλασσικό παράδειγμα, όπου υπολογίζεται ότι η παραοικονομία είναι γύρω στο 30% του Α.Ε.Π., με αποτέλεσμα να υπάρχουν προβλήματα στο σχεδιασμό της οικονομικής πολιτικής αφού βασικοί δείκτες είτε

υπερεκτιμούνται (ανεργία, πληθωρισμός, έλλειμμα ισοζυγίου πληρωμών), είτε υποεκτιμούνται (Α.Ε.Π. και κατά κεφαλήν εισόδημα).

- Προκύπτουν έντονα φαινόμενα κερδοσκοπίας, ιδίως στις τιμές της γης. Ακόμη, η ανάγκη για εξυπηρέτηση των τουριστών, οδηγεί στην ανέγερση πανομοιότυπων συγκροτημάτων διαμονής.
- Προκαλείται μεγάλη αλλαγή στις καταναλωτικές συνήθειες των ντόπιων, ενώ στον τόπο προορισμού η δραστηριότητα περιορίζεται στην παροχή υπηρεσιών.
- Στη διάρκεια της τουριστικής περιόδου παρατηρούνται έντονοι ρυθμοί απασχόλησης, ενώ στην περίοδο ύφεσης υπάρχει υποαπασχόληση.
- Οι ντόπιοι δεν ελέγχουν την τουριστική ανάπτυξη, αφού όσο μαζικότερος είναι ο τουρισμός τόσο πιο πολύ περνάει ο έλεγχος σε κάποιους ισχυρούς οικονομικούς σχηματισμούς (π.χ. ξενοδόχοι, tour operators) οι οποίοι κατευθύνονται με μόνο κίνητρο το κέρδος. (Ηπειρος ΑΕ, 1994,σελ.14)

1.3.2.2 Κοινωνικές επιπτώσεις

- Η αύξηση του πληθυσμού που προκύπτει είναι μόνο στην περίοδο της αιχμής και σχετίζεται αποκλειστικά με τις υπηρεσίες.
- Αυξάνεται η αποπροσωποποίηση των σχέσεων, χάνεται η αμοιβαιότητα μεταξύ των ντόπιων (εξ' αιτίας του οικονομικού ανταγωνισμού), αλλάζει κάθετα η κοινωνική στρωμάτωση και αλλάζουν σταδιακά οι κοινωνικές δομές βασισμένες σε πρότυπα περιοχών με διαφορετικά χαρακτηριστικά.
- Δημιουργούνται νέες ιδέες, πρότυπα και τρόποι ζωής που προκαλούν συγκρούσεις και αντιθέσεις μεταξύ των ντόπιων κοινωνιών και εμπορικοποιούν την παράδοση, γεγονός όχι πάντα αρνητικό, γιατί μπορεί να αναζωογονήσει κάποιες παραδοσιακές δραστηριότητες.
- Αυξάνονται τα φαινόμενα αντικοινωνικής συμπεριφοράς και αλλοτρίωσης, όπως καταναλωτισμός, επίδειξη, κ.λ.π..
- Προέκυψε μία έντονη τάση για γρήγορη μετάβαση σε μορφές αστικοποίησης, σε κοινωνίες οι οποίες ήταν παραδοσιακά αγροτικές.
- Αλλάζουν πλήρως οι κοινωνικές ορμές των αγροτικών τουριστικών περιοχών σε τομείς όπως: οικογένεια, κοινωνική κινητικότητα, κοινωνική ιεραρχία, κοινωνική θέση, κ.λ.π.
- Τα αλληλοσυγκρουόμενα συμφέροντα, αυξάνουν την πολιτικοποίηση στην λήψη αποφάσεων, δίνοντας τέρμα στην παραδοσιακή συναίνεση και διαιώνίζοντας την πολιτική της εξυπηρέτησης. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.14)

Πέρα από τα παραπάνω σημασία έχει και το ότι ενώ αρχικά ο μαζικός τουρισμός άρχισε από ενδιαφέρον προς το περιβάλλον έφθασε στο σημείο να προκαλέσει την υποβάθμιση του, που σε πολλές περιπτώσεις υπήρξε ανεπανόρθωτη:

- Πρώτη συνέπεια υπήρξε η μόλυνση των νερών, της γης και η ηχητική (στα αστικά κέντρα).
- Σύγκρουση χρήσεων γης (τουρισμός - αγροτική δραστηριότητα), η οποία κατέληξε σε μείωση της αγροτικής γης.
- Φαινόμενα ιδιωτικοποίησης ακτών και διάφορων περιοχών ιδιαίτερου κάλλους.
- Καταστροφή ιστορικών μνημείων και αρχαιολογικών χώρων από υπερβολική χρήση, αλλά και από έργα δημιουργίας υποδομής που έγιναν κάτω από ασταθείς, κυρίως πολιτικές συνθήκες.
- Αισθητική μόλυνση η οποία προέκυψε από αρχιτεκτονικές κατασκευές, ανάρμοστες με το συγκεκριμένο τοπίο. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.14)

Μολονότι ο τουρισμός θεωρείται στρατηγικής σημασίας δραστηριότητα, η μαζική εκδοχή του είναι γενεσιουργός αιτία για τη συσσώρευση πολλαπλών προβλημάτων. Πεποίθηση των ερευνητών σήμερα είναι ότι ο τουρισμός δεν προσφέρεται για μία ασφαλή ανάπτυξη σε εθνικό επίπεδο, αλλά μόνο για μία περιοχή, εφ' όσον θα τηρηθούν ορισμένες προϋποθέσεις. Οι κυριότερες από αυτές είναι:

- Πολλές και μικρές επιχειρήσεις υπό τοπικό έλεγχο.
- Αποφυγή της «μονοκαλλιέργειας», δηλαδή της αποκλειστικής παροχής υπηρεσιών
- Η περιοχή πρέπει να διαθέτει κάποια πλεονεκτήματα /χαρακτηριστικά που θα εξασφαλίζουν σταθερή ζήτηση
- Ανάδειξη και ταυτόχρονη προστασία του περιβάλλοντος
- Κρατική παρέμβαση η οποία θα κατευθύνει τον ιδιωτικό τομέα και τους διάφορους τοπικούς φορείς, σε διαφορετικό στόχο από αυτόν του μαζικού τουρισμού. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.15)

Όλα αυτά και κυρίως η ευαισθητοποίηση που προέκυψε σε θέματα περιβάλλοντος, δημιούργησε την ανάγκη για «εναλλακτικές» μορφές τουρισμού, όρος ο οποίος χρησιμοποιείται σε αντιδιαστολή με το «μαζικό», οι οποίες προσελκύουν καταναλωτές με ειδικά ενδιαφέροντα, με τη γνώση ότι οι απαιτήσεις τους ικανοποιούνται μόνο εφ' όσον ο χώρος (γενικά) δεν αλλοιώνεται, που αναζητούν την πραγματική αυθεντικότητα και που κατά κανόνα ανήκουν στις μεσαίες και

υψηλές εισοδηματικές κατηγορίες. Πρόκειται για μορφές τουρισμού οι οποίες δίνουν έμφαση στο ποιοτικό και όχι στο ποσοτικό στοιχείο, με εγκατάλειψη του παθητικού τύπου διακοπών του μαζικού τουρισμού και που επιτρέπουν μία ισόρροπη ανάπτυξη.

1.4 Ειδικές και ήπιες μορφές τουρισμού

Το ζήτημα και η αναγκαιότητα των ειδικών μορφών τουρισμού, οι οποίες αναλύονται λεπτομερώς στο έβδομο κεφάλαιο, συνδέεται άμεσα με τις επιπτώσεις της τουριστικής ανάπτυξης στις χώρες υποδοχής, οι οποίες θεωρήθηκαν αρνητικές τόσο για τους ντόπιους, όσο και για τους τουρίστες που συνδέθηκαν με την καθιέρωση του οργανωμένου μαζικού τουρισμού. Η άποψη ότι αυτός παίζει καθοδηγητικό ρόλο στην ανάπτυξη της οικονομίας και ότι συνεισφέρει στην οριστικοποίηση των εθνικών συναλλαγματικών πόρων, σήμερα είναι έντονα αμφισβητήσιμη. Κερδίζει συνεχώς έδαφος η συνηγορία υπέρ των ειδικών μορφών τουρισμού, οι οποίες θεωρούνται σαν μία από τις καλύτερες μεθόδους για την αναβάθμιση των υποβαθμισμένων περιφερειών, γιατί αποφεύγουν τη μονοσήμαντη κατεύθυνση της «υπηρεσιοποίησης». Κάτω από τη λογική της Ευρώπης των Περιφερειών οι ειδικές μορφές τουρισμού αποτελούν μία από τις καλύτερες διεξόδους στα αδιέξοδα των τοπικών οικονομιών, που εμφανίζουν έντονα διαρθρωτικά προβλήματα. Το οικονομικό αποτέλεσμα, βασισμένο στη λογική κόστους - ωφέλειας (ή απλούστερα: κόστος υποδομής-αναμενόμενα αποτελέσματα), εκτιμάται ότι δεν διαφέρει από αυτό του μαζικού υποδείγματος, ενώ η πολλαπλασιαστική επίδραση είναι σίγουρα ευρύτερη, γιατί είναι εύκολο να αναπτυχθούν μικρής κλίμακας δραστηριότητες (τοπικά προϊόντα, είτε αυτούσια είτε τυποποιημένα, λαϊκή τέχνη χωρίς ανάγκη μαζικής παραγωγής που έτσι διασφαλίζει την αυθεντικότητα και την ποιότητα, κ.λ.π.) οι οποίες είναι επαρκείς για την επίτευξη των στόχων που επιδιώκονται σε τοπικό επίπεδο. Ακόμη, καταργείται η εποχικότητα που χαρακτηρίζει το μαζικό τουρισμό (θερινή περίοδος) και η μεγάλη εξάρτηση από τους μεσάζοντες του τουριστικού κυκλώματος.

Επειδή ακριβής προσδιορισμός της έννοιας «ειδικός τουρισμός» δεν είναι εύκολο να γίνει, με βάση τους κύριους άξονες που χαρακτηρίζουν όλες σχεδόν τις μορφές του αντικειμένου, δηλαδή φυσική ζωή στην ύπαιθρο, οικολογικά ενδιαφέροντα, προσπάθεια για γνωριμία με τον τοπικό πολιτισμό και την ιστορία,

ειδικά ενδιαφέροντα που οδηγούν σε «ενεργητικές» διακοπές κλπ, σύμφωνα με τον Π. Τσάρτα, γίνεται η παρακάτω ομαδοποίηση όσον αφορά τα είδη τουρισμού:

- Κοινωνικός
- Κοινωνικός επαγγελματικών ενώσεων
- Αγροτουρισμός
- Τουρισμός στην ύπαιθρο
- Συμπλέγματα αγροτουρισμού σε αγροτικούς οικισμούς
- Τρίτης ηλικίας
- Αθλητικός - Ορειβατικός – Περιηγητικός
- Θαλάσσιος
- Οικολογικός - Προστατευόμενα πάρκα
- Υγείας
- Ιαματικός
- Εκπαιδευτικός - Περιηγητικός
- Συνεδριακός
- Τουρισμός κινήτρων (Incentive tours)
- Χειμερινός
- Γυμνιστικός
- Χρονομεριστική μίσθωση (Time sharing) (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.16)

Εικόνα 1: Περιηγητικός τουρισμός

Πηγή: www.trekking.gr

Εικόνα 2: Συνεδριακό κέντρο Μετσόβου

Πηγή: <http://medlab.cs.uoi.gr/server/tourism/convention/conventionGR.htm>

Θεωρώντας ότι τα επί μέρους στοιχεία της ομαδοποίησης δεν χρειάζονται κάποια ιδιαίτερη εξήγηση, μια και θεωρούνται αυτονόητα, γίνεται περαιτέρω επεξήγηση μόνο για τις εξής περιπτώσεις:

Τουρισμός κινήτρων: Έχει συνήθως περιορισμένη χρονική διάρκεια, τρεις με τέσσερις μέρες. Κατανό το ολιγοήμερο διάστημα δίνεται η ευκαιρία στο χρήστη να

απολαύσει κάτι το ξεχωριστό, που δε θα είχε από μόνος του τη δυνατότητα σε περίπτωση που αποφάσιζε να κάνει κάτι παρόμοιο. Απαιτεί μεγάλη οργάνωση και αναπτύσσεται στις μεγάλες βιομηχανικές χώρες του δυτικού κόσμου.

Χρονομεριστικός τουρισμός: Είναι μία εντελώς νέα μορφή τουρισμού για άτομα μέσης και υψηλής εισοδηματικής στάθμης και βασίζεται στην αρχή της πώλησης του δικαιώματος χρήσης ορισμένων εβδομάδων σε ένα ξενοδοχείο, ή ένα συγκρότημα διαμερισμάτων την ίδια περίοδο του κάθε έτους.

Βέβαια, οι μορφές του ήπιου τουρισμού που περιγράφηκαν παραπάνω δεν είναι απόλυτες, αλλά μπορούν να τύχουν οποιασδήποτε ομαδοποίησης. Αυτό που θα πρέπει να τονιστεί, είναι ότι όλες οι διάφορες μορφές ειδικού τουρισμού επικαλύπτονται από μία καινούργια έννοια /φιλοσοφία, αυτή της αειφορίας (sustainability). Έτσι, έχει επικρατήσει μία γενικοποίηση που περιγράφει ένα δυνητικό γνώρισμα με τον όρο «**αειφόρος τουρισμός**», δηλαδή αυτόν που εξασφαλίζει τη μακροχρόνια βιωσιμότητα και την αρμονία όλων των παραγόντων του τουρισμού ή πιο απλά, είναι ο τουρισμός που μπορεί κάποια περιοχή να «σηκώσει» κοινωνικά και περιβαλλοντικά χωρίς να υποστεί ζημιές άμεσες ή έμμεσες συσσωρευτικές με το χρόνο. Περικλείει όλες τις τουριστικές δράσεις, ακόμη και το μαζικό, αλλά με βάση τις αρχές του παραπέμπει άμεσα στις ήπιες μορφές:

- Δεν δέχεται το δόγμα του μεγάλου μεγέθους και της μεγάλης δραστηριότητας με κάθε κόστος.
- Υποστηρίζει τη μετριοπάθεια, ισορροπία, πρακτικότητα και τη διαχρονική βιωσιμότητα κάθε τουριστικής δραστηριότητας.
- Κάθε ανάπτυξη πρέπει να προσαρμόζεται στο χώρο και την ιδιαιτερότητα του, τον πολιτισμό και να αποφεύγει τις συσσωρευτικές συνέπειες.
- Δεν απαιτούνται μεγάλες επενδύσεις ή έρευνα.
- Δεν δέχεται τα βραχυχρόνια οφέλη για τους λίγους σε βάρος των μακροχρόνιων για τους πολλούς. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.17)

Όλα αυτά παραπέμπουν κατευθείαν στα χαρακτηριστικά των μορφών οργάνωσης και λειτουργίας των ειδικών μορφών τουρισμού:

- Διαφοροποιημένες μορφές ανάπτυξης με κυρίαρχο στοιχείο την ανάγκη εξυπηρέτησης μίας ειδικής ζήτησης.
- Έμφαση σε μορφές λειτουργίας που επιτρέπουν την αυτονομία και αυτενέργεια των τουριστών.

- Οργάνωση που θα χαρακτηρίζεται από μικρά και μεσαία μεγέθη, ενταγμένα στο χώρο και το περιβάλλον.
- Το προσωπικό θα στηρίζεται στη δημιουργικότητα και την ανάπτυξη πρωτοβουλιών, ανεξάρτητα από τη μορφή ιδιοκτησίας, ιδιωτική, συνεταιριστική, οικογενειακή, κ.λ.π.
- Οι προσφερόμενες υπηρεσίες τονίζουν μία εναλλακτική και ποιοτική δυναμική.
- Κατά κανόνα, η οργάνωση συνδέει διαφορετικές αλλά με κοινά χαρακτηριστικά ειδικές μορφές τουρισμού.
- Η προβολή στηρίζεται στην επίδειξη των χαρακτηριστικών που ανταποκρίνονται σε ειδικά κίνητρα. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.18)

Η τάση που επικρατεί σήμερα στοχεύει κύρια στην αλλαγή του προτύπου του μαζικού τουρισμού μέσω μιας ανάπτυξης που θα εντάσσεται στο περιβάλλον, την τοπική κοινωνία και πολιτισμό. Δηλαδή, ανάπτυξη βασισμένη σε τρεις κύριες αρχές: φυσική ζωή - περιβάλλον - πολιτισμός. Αυτή η ενέργεια απαιτεί «ενεργητικούς» τουρίστες, με ανώτερο μορφωτικό επίπεδο και άρα λειτουργεί επανατροφοδοτικά με την έννοια της ασφαλιστικής δικλείδας ως προς την αειφορία. Σε αυστηρά τοπικό επίπεδο, οι επιχειρήσεις είναι μικρού και μεσαίου μεγέθους και οι υπηρεσίες που προσφέρονται σύνθετες.

Σύμφωνα με τα σημερινά δεδομένα οι ανακατατάξεις που γίνονται στις βιομηχανικές και μεταβιομηχανικές κοινωνίες θα έχουν σαν αποτέλεσμα στην αύξηση των ανθρώπων που μετακινούνται με σκοπό τον τουρισμό, όχι μόνο γιατί θα αυξάνεται ο ελεύθερος χρόνος, αλλά και γιατί θα βελτιώνεται η οικονομική τους κατάσταση. Το ζήτημα είναι κατά πόσο οι χώρες υποδοχής είναι προετοιμασμένες να δεχθούν αυτό τον αυξανόμενο όγκο, καθώς και ποια μέτρα έχουν πάρει για να αντιμετωπίσουν ορισμένα βασικά προβλήματα, όπως:

- Βελτίωση συγκοινωνιών (γενικά)
- Αναβάθμιση των τουριστικών και άλλων υπηρεσιών
- Ποιοτική βελτίωση της τουριστικής πελατείας
- Προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.18)

Στην Ε.Ε. έχει αρχίσει να δίνεται μεγάλη έμφαση στην ανάπτυξη των ήπιων μορφών τουρισμού, αφού οι δραστηριότητες που ευνοεί ενισχύουν τη σφαιρική

ισορροπία και αποτρέπουν τη συνολική υποβάθμιση. Από τη γνωμοδότηση της Ο.Κ.Ε. «Για τον Τουρισμό και την Περιφερειακή Ανάπτυξη» (1990), αναφέρονται μερικά ενδιαφέροντα σημεία:

- Στη Μεσόγειο οι παντός είδους πόροι βρίσκονται υπό πίεση από τα 100 εκατ. τουρίστες που δέχεται και οι συνέπειες θα είναι καταστροφικές εάν δεν καταρτισθούν σχέδια εγκαίρως.
- Το 1988 περίπου 140 εκατ. Ευρωπαίοι είχαν αναχωρήσει για διακοπές (το 56% του ενήλικου πληθυσμού). Από αυτούς, μόνο 3% κατευθύνθηκαν εκτός Ευρώπης και το 87% έμειναν στις κοινοτικές χώρες
- Διαπιστώνεται το φαινόμενο της υπερανάπτυξης των παράκτιων περιοχών, σε βάρος της ενδοχώρας.
- Θεωρείται αρκετά πιθανό στο άμεσο μέλλον, ο τουρισμός να αποτελέσει τη σημαντικότερη οικονομική δραστηριότητα.
- Επομένως, επιβάλλεται στην πολιτική για τον τουρισμό και την περιφερειακή ανάπτυξη να συνεκτιμηθούν όλες οι μεταβολές και να προωθηθούν κάποιες μορφές που θα προεκτείνουν την περίοδο, θα βελτιώνουν την ποιότητα και θα διευρύνουν το φάσμα των καταναλωτικών προτιμήσεων (περισσότερες περιοχές). Γενικός στόχος θα πρέπει να είναι η διατήρηση των πραγμάτων στην ανθρώπινη κλίμακα και η ενίσχυση της ευαισθησίας. Τελικό συμπέρασμα της Ο.Κ.Ε. ήταν ότι οποιοδήποτε ολοκληρωμένο κοινοτικό πρόγραμμα για τον τουρισμό οφείλει να δώσει ιδιαίτερη προσοχή στην καλύτερη χρήση των πόρων μέσω της προσφυγής σε εναλλακτικές μορφές τουρισμού (αγροτουρισμός, πολιτιστικός, κοινωνικός, ορεινός, κ.λ.π.) (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.19).

Από αυτές τις διαπιστώσεις και προοπτικές δεν μπορεί να ξεφύγει η Ελλάδα, αντίθετα ίσως να αποτελεί το χαρακτηριστικό παράδειγμα που τις επαληθεύει. Η Ηπειρος είναι μία από τις περισσότερο υποβαθμισμένες περιφέρειες, σε κοινοτικό επίπεδο. Ο τουρισμός έχει μία αρκετά καλή θέση στην οικονομία της, αλλά περιορίζεται στη ζώνη των παραλίων του Ιονίου, όπου εμφανίζεται με μαζική μορφή. Στο εσωτερικό της (με εξαίρεση τα αστικά κέντρα και τα περίχωρα τους) κυριαρχεί η πληθυσμιακή συρρίκνωση και η συνεπακόλουθη οικονομική καχεξία. Το να αναβιώσουν οι παραδοσιακές δραστηριότητες είναι πολύ δύσκολο, τουλάχιστον σε πρώτο στάδιο. Αντίθετα, υπάρχουν πολλά πεδία, μοναδικά στην Ελλάδα που μένουν αναξιοποίητα αν και θα μπορούσαν να τύχουν ευρύτατης προβολής και εφαρμογής

των περισσότερων από τις μορφές ήπιου τουρισμού. Επειδή το τελικό αποτέλεσμα είναι η επίδειξη της διαχρονικής αυθεντικότητας το επόμενο βήμα θα είναι η δημιουργία κάποιων μικρών επιχειρήσεων, πέρα από τις υπηρεσίες. Δυναμικές διαδικασίες παραγωγικής δραστηριότητας είναι άγνωστο το κατά πόσο θα προκύψουν, αφού το υπόδειγμα του Μετσόβου είναι σχεδόν αδύνατο να προσεγγισθεί, δεδομένου ότι αυτή η περιοχή ποτέ δε γνώρισε περίοδο υποβάθμισης.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί το εξής: Φαινόμενα μαζικότητας είναι πολύ πιθανό να εμφανιστούν, ακόμη και σε περίπτωση εφαρμογής μιας ήπιας πολιτικής τουρισμού, όπως μας έχουν δείξει οι περιπτώσεις του Πηλίου, του Μετσόβου και μερικών περιοχών του Ζαγορίου (Τσεπέλοβο, Μονοδέντρι, Πάπιγκο). Όμως, παρά την υπερσυγκέντρωση του ανθρώπινου παράγοντα, μέχρι στιγμής δεν έχει προκύψει υποβάθμιση ανάλογη με αυτή των παράλιων περιοχών. Παρότι ο ήπιος τουρισμός είναι ακόμη μία κατάσταση «εν τω γίνεσθαι» και δεν μπορούν να εξαχθούν κάποια ασφαλή συμπεράσματα, εν τούτοις μπορεί να επιχειρηθεί μία παρατήρηση /πρόβλεψη: ο τουρισμός από τη φύση του γεννάει διαδικασίες ελέγχου, γιατί μια υποβαθμισμένη περιοχή εφαρμογής θα σημαίνει και πλήρη απόρριψη της, πράγμα που δεν ισχύει πάντα στις περιπτώσεις θαλάσσιου τουρισμού, όπου μία περιοχή πλήρως υποβαθμισμένη ενδέχεται να παραμένει ελκυστική.

2. ΓΕΝΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΝΟΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.

2.1 Γεωμορφολογικά στοιχεία, κλίμα και οικονομικές δραστηριότητες

Ο Νομός Ιωαννίνων καταλαμβάνει μια έκταση 4990 km², από τα οποία περισσότερα από τα τρία τέταρτα αποτελούν ορεινές περιοχές.

Οι κυριότερες μορφολογικές ενότητες είναι:

- Η οροσειρά της Πίνδου στα ανατολικά (Γράμμος, Σμόλικας, Τύμφη, Λύγγος, Λάκμος)
- Οι ορεινοί όροι Νεμέρτσικας, Κασιδιάρη, Μιτσικελίου, Ξηροβουνίου και Σουλίου
- Οι λεκάνες των ποταμών Λούρου, Αράχθου (Βάρδας, Ζαγορίτικος, Μετσοβίτικος, Καλαρίτικος), Αώου (Σαραντάπορος, Βοϊδομάτης), Καλαμά (Σμόλιτσας, Τύριας, Ζαλογγίτικος), Δρίνου και Αχέροντα

- Οι εσωτερικές λεκάνες Ιωαννίνων, Παρακαλάμου και Κόνιτσας, που αποτελούν και τις κύριες επίπεδες περιοχές του Νομού (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.3)

Χάρτης 1: Οι δήμοι του νομού

Πηγή: <http://www.epcon.gr/Index.html>

Οι λίμνες του νομού είναι η Παμβώτιδα, η τεχνητή λίμνη Πηγών Αώου, η Ζαραβίνα και μια σειρά μικρών ορεινών λιμνών.

Το κλίμα του Νομού Ιωαννίνων χαρακτηρίζεται από θερμό και ξηρό καλοκαίρι και υγρό και κρύο χειμώνα, ενώ οι ενδιάμεσες εποχές σχεδόν δεν υπάρχουν. Οι μέσες ετήσιες και εποχιακές θερμοκρασίες για διάφορες θέσεις φαίνονται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 2.1: Μέσες ετήσιες και εποχιακές θερμοκρασίες του νομού

ΘΕΣΗ	Υψόμετρο (m)	Χειμώνας	Άνοιξη	Καλοκαίρι	Φθινόπωρο	Έτος
Ιωάννινα	470	5,8	13,0	23,8	15,0	14,4
Πράμαντα	835	4,4	10,8	21,4	13,4	12,5
Πάπιγκο	900	3,9	10,7	20,9	12,7	11,9
Μέτσοβο	1156	2,3	8,9	19,2	11,5	10,5

Πηγή: Ήπειρος ΑΕ, 1998 από Σιούλης, 1994

Η μέση θερμοκρασία του Ιανουαρίου κυμαίνεται από 1,1 °C έως 5,7 °C, ενώ η μέση θερμοκρασία του Ιουλίου από 17 °C έως 25,3 °C. Το απόλυτο μέγιστο είναι 42 °C και το απόλυτο ελάχιστο -13 °C. Η ελάχιστη μέση ετήσια στο Πληκάτι 9 °C.

Ο μέσος αριθμός ημερών μερικού παγετού στα Ιωάννινα και στο Μέτσοβο είναι 46 και 48 μέρες αντίστοιχα, ενώ ολικού παγετού 0,2 και 10,1 μέρες αντίστοιχα. Το ετήσιο μέσο ύψος βροχοπτώσεων κυμαίνεται από 1051 mm στην Κόνιτσα σε 2217 mm στο Πεντόλακκο, ενώ το μέσο ύψος στο νομό είναι της τάξης των 1500 mm. Ο μέσος αριθμός ημερών βροχής κυμαίνεται από 87 στο Μέτσοβο μέχρι 123 στα Γιάννενα και μέσος αριθμός ημερών χιονιού από 1,6 στο Σουλόπουλο μέχρι 28,4 στο Μέτσοβο. Γενικά, το κλίμα του Νομού Ιωαννίνων μπορεί να χαρακτηριστεί ως ενδιάμεσο μεταξύ του Μεσογειακού και του Μεσοευρωπαϊκού.

Ο Νομός Ιωαννίνων παρουσιάζει ένα κατά Κεφαλή Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ), περίπου 1.500.000 δραχμές το 1994 και 1.880.000 δραχμές το 1996, ποσό που αντιπροσωπεύει το 66% του εθνικού μέσου όρου. Το προϊόν αυτό προέρχεται (το 1994) κατά 13% από τον πρωτογενή τομέα, κατά 13% από τον δευτερογενή και κατά 64% από τον τριτογενή. Στον πίνακα φαίνεται η σύγκριση με τα παλιότερα χρόνια και φανερώνει τη σταδιακή συρρίκνωση του πρωτογενή τομέα και την αύξηση των υπηρεσιών. (Ήπειρος ΑΕ, 1998, σελ.6)

Πίνακας 2.2: Κατανομή του ΑΕΠ ανά δεκαετία και τομέα

	Πρωτογενής (%)	Δευτερογενής (%)	Τριτογενής (%)
1981	27	27	46
1991	15	26	59
1994	13	23	64

Πηγή: Ήπειρος ΑΕ, 1998 από ΕΣΥΕ, 1994 «Οι νομοί της Ελλάδας», 1997

Η μεταβολή της παραγωγικότητας ανά τομέα κατά τα έτη 1981 – 1991 φαίνεται στον παρακάτω πίνακα:

Πίνακας 2.3: Μεταβολή της παραγωγικότητας ανά τομέα κατά τα έτη 1981 – 1991

	Πρωτογενής (%)	Δευτερογενής (%)	Τριτογενής (%)
Ν. Ιωαννίνων	-18	60	-9
Ήπειρος	-8	17	-7
Ελλάδα	48	26	-9

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2.4: Απασχολούμενοι ανά τομέα

	1981		1991	
Πρωτογενής	17.583	33%	12.881	22%
Δευτερογενής	16.194	31%	14.752	26%
Τριτογενής	19.191	36%	29.900	52%
Σύνολο	52.968	100%	57.533	100%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Στον πρωτογενή τομέα οι σημαντικότεροι κλάδοι είναι οι δασικές εκμεταλλεύσεις, η εκτατική κτηνοτροφία, η εκτροφή πουλερικών, ενώ η γεωργία κυρίως υποστηρίζει την κτηνοτροφία. Στον δευτερογενή τομέα γαλακτοκομικές επιχειρήσεις, σφαγεία και μονάδες επεξεργασίας κρέατος, βιομηχανία ξύλου, εμφιαλωτήρια και οινοποιεία, ζωοτροφές και επεξεργασία μαρμάρου είναι οι κύριοι τομείς, ενώ υπάρχουν και ορισμένες επιχειρήσεις σε άλλους κλάδους.

2.2 Οδικό δίκτυο

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η δυνατότητα πρόσβασης είναι ένας πολύ ουσιώδης παράγοντας για την ανάδειξη μίας περιοχής σαν τουριστικής και σαν κλασικά παραδείγματα θεωρούνται αυτά του Συρράκου, των Καλαρυτών και των Τζουμέρκων γενικότερα. Συνεπώς το άρτιο οδικό δίκτυο θα πρέπει να αποτελεί την

πρωταρχική επιδίωξη. Η εξέταση του ζητήματος γίνεται κάτω από δύο δεδομένα: νέο οδικό δίκτυο - υφιστάμενο οδικό δίκτυο.

2.2.1 Το νέο οδικό δίκτυο

Το νέο οδικό δίκτυο ουσιαστικά αποτελεί η Εγνατία οδός, ένα έργο εθνικής σημασίας. Η διαδρομή που προβλέπεται να ακολουθήσει χονδρικά θα είναι η: Ηγουμενίτσα - Παραμυθιά - Πετσούσι - Δωδώνη - Κουτσελιό - Μπαλντούμα - έργο παράκαμψης Κατάρας. Δευτερεύοντες άξονες θα είναι οι:

Α' Κάθετοι

- Άκτιο - Πρέβεζα - Ηγουμενίτσα - Σαγιάδα - προοπτική προς Αυλώνα
- Άκτιο - Πρέβεζα - Παραμυθιά - Νεράιδα - Σαγιάδα
- Αντίρριο - Άρτα - Γιάννενα - Καλπάκι - Κακαβιά - προοπτική προς Δυρράχιο
- Ιωάννινα - Καλπάκι - Κόνιτσα - όρια με Ν. Κοζάνης
- 16η επαρχιακή Ν. Ιωαννίνων προς Χάνι Δελβινακίου

Β' Οριζόντιοι

- Ηγουμενίτσα - Ιωάννινα - Μέτσοβο
- Άρτα - Ν. Τρικάλων
- Άρτα - Ν. Καρδίτσας (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.111)

Η Εγνατία προβλέπεται να διασχίσει μερικές περιοχές με έντονο ενδιαφέρον και να διέρχεται πολύ κοντά από άλλες ανάλογες: Καλαμάς (ευρύτερη περιοχή), Παραμυθιά, Σούλι, Μαργαρίτι, Αχέροντας, Δωδώνη. Οι κάθετοι άξονες θα δημιουργήσουν μία λειτουργική διασύνδεση και οι οριζόντιοι θα έχουν ρόλο συμπληρωματικό. Αυτό που πρέπει να τύχει ιδιαίτερης προσοχής είναι ότι η μελλοντική πραγματικότητα της Εγνατίας θα λειτουργήσει ενισχυτικά απέναντι σε περιοχές που τελούν υπό απομόνωση, ενώ δεν πρέπει να παραβλέπεται και η δυνατότητα εύκολης «μετακίνησης» ενός τμήματος του όγκου των παραθαλάσσιων τουριστών.

Αναμφισβήτητα, το δίκτυο που θα αναπτυχθεί παράλληλα και κάθετα μαζί με την Εγνατία θα έχει μεγάλη συνεισφορά για την τουριστική ανάπτυξη όλης της Περιφέρειας. Εντούτοις, αυτό δεν αποτελεί πανάκεια γιατί ο τουρισμός (και κυρίως οι ειδικές και ήπιες μορφές του) απαιτεί ένα ακόμη πιο ολοκληρωμένο κύκλωμα που δεν μπορεί να εκφραστεί αποκλειστικά με διεθνείς και εθνικούς άξονες, οι οποίοι έχουν σημασία κύρια για την ανάπτυξη των μεταφορών. Στρατηγικότερης σημασίας είναι

το τμήμα εκείνο του τοπικού δικτύου που συνδέει τις διάφορες περιοχές μεταξύ τους. Άλλωστε, για τις ανάγκες της μετακίνησης του τουριστικού ρεύματος το εθνικό δίκτυο είναι σε αρκετά καλή κατάσταση, το επαρχιακό όμως που δημιουργεί τις εσωτερικές συνδέσεις έχει πολλές ελλείψεις. Στο παράρτημα, γίνεται μια αναλυτική παρουσίαση του επαρχιακού οδικού δικτύου του Νομού Ιωαννίνων.

Χάρτης 2: Ο Ν. Ιωαννίνων και το οδικό δίκτυο

Πηγή: <http://www.epcon.gr/Index.html>

3. ΟΙ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΟΙ ΠΟΡΟΙ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ²

3.1 Προστατευόμενες περιοχές

3.1.1 Εθνικοί Δρυμοί

Α. Εθνικός Δρυμός Βίκου – Αώου

Ο δρυμός αυτός ιδρύθηκε το 1973 με το ΠΔ 213/20-8-1973 (ΦΕΚ 198/31-8-73 Τ.Α.). Περιλαμβάνει τη χαράδρα του ποταμού Αώου στα βόρεια, τα φαράγγια του Βίκου και Βοϊδομάτη στα νότια και ανάμεσά τους ένα μέρος της οροσειράς της Τύμφης. Η έκτασή του είναι 12.945 εκτάρια. Από αυτά τα 3407 αποτελούν τον πυρήνα (φαράγγια Βίκου και Βοϊδομάτη) και τα υπόλοιπα 9.538 εκτάρια την περιφερειακή ζώνη (Τύμφη και χαράδρα Αώου). Διοικητικά ανήκει στην κοινότητα Παπίγκου και στους Δήμους Κ. Ζαγορίου, Τύμφης και Κόνιτσας. Το δυτικό του τμήμα υπάγεται στην περιφέρει του Δασαρχείου Κόνιτσας ενώ το ανατολικό στο Δασαρχείο Ιωαννίνων. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ 25)

Τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που αποτελούν ταυτόχρονα και αξίες του Εθνικού Δρυμού, είναι τα εξής:

1. Το πολυσχιδές ανάγλυφο που περιλαμβάνει:
  - Βαθιές και επιβλητικές χαράδρες (Βίκου, Αώου, Βοϊδομάτη, Μέγα Λάκκου) και άλλες μικρότερες
  - Τις μεγαλοπρεπείς κορυφές που κυμαίνονται από 2000 m (π.χ. Λάπατο και Τραπεζίτσα) έως σχεδόν 2500 m (Αστράκα, Πλόσκος, Γκαμήλα, Καρτερός, Μεγάλα Λιθάρια, Τσούκα Ρόσσα)
  - Τα εκτεταμένα οροπέδια (Λιμνών-Λάκκας Τσουμάνη και Τσούκα Ρόσσας-Λημέρια Κλεφτών)
2. Το υδάτινο στοιχείο με τους δυο μεγάλους ποταμούς, Αώο και Βοϊδομάτη και ορισμένα άλλα μικρότερα ρέματα, καθώς επίσης και η παρουσία μόνιμων (Δρακόλιμνη) ή παροδικών ορεινών λιμνών.
3. Η μεγάλη βιοπικιοιλότητα που γίνεται αντιληπτή από παρουσία ιδιαίτερων σχηματισμών βλάστησης και υψηλού αριθμού σπανίων ή ενδημικών ειδών χλωρίδας και πανίδας.

² Με ίδια επεξεργασία από Ήπειρος ΑΕ, 1998 σελ.25-39

4. Τα ιδιαίτερα αρχιτεκτονικά στοιχεία της περιοχής, όπως διατηρητέοι παραδοσιακοί οικισμοί (Πάπιγκο, Μονοδέντρι, Βίκος), μοναστήρια, εκκλησίες, γεφύρια, βρύσες κλπ. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.25)

Εικόνα 3: Χαράδρα Βίκου

Πηγή: www.trekking.gr

Εικόνα 4: Trekking στο Βίκο

Πηγή: www.trekking.gr

Όσον αφορά τη συσχέτισή του με άλλες προστατευόμενες ή σημαντικές περιοχές, ένα μέρος του περιέχεται στα καταφύγια θηραμάτων «Χαράδρας Αώου», «Ηλιοχωρίου – Βρυσοχωρίου» και «Παπίγκου», ενώ ακόμα, συμπεριλαμβάνεται και στις περιοχές Natura 2000 και στις ΣΙΠΠΕ. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.25)

Β. Εθνικός Δρυμός Πίνδου – Βάλια Κάλντα

Ιδρύθηκε το 1966 (Β.Δ. 487/1966, 120/ΤΑ/1966) και περιλαμβάνει την κοιλάδα που είναι γνωστή ως Βάλια-Κάλντα στα 1.350 m υψόμετρο, δυο μικρά ρέματα που ενώνονται σε αυτήν σχηματίζοντας τον παραπόταμο του Αώου «Αρκουδόρεμα» και την χαράδρα του, καθώς και κορυφές από τις οποίες περιβάλλονται με χαρακτηριστικότερες τις Αυγό (2.177 m), Πυροστία (1.9667 m), Κακοπλεύρι (2.150 m), Φλέγγα (2.159 m), Αυτιά (2.052 m) και άλλα. Η έκταση του Δρυμού είναι 6.838 εκτάρια και από αυτά τα 3.294 αποτελούν τον πυρήνα. Ανήκει στους νομούς Γρεβενών κατά 70% και στο Ν. Ιωαννίνων κατά 30%. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ 29)

Ο πυρήνας και ολόκληρος ο δρυμός συμπεριλαμβάνεται στο δίκτυο Natura 2000: «Ε.Δ. Πίνδου» και «Ε.Δ. Πίνδου (Βάλια Κάλντα) ευρύτερη περιοχή». Επίσης, ένα μικρό τμήμα της περιφερειακής ζώνης περιέχεται στα Καταφύγια Θηραμάτων: «Δημόσιο Δάσος Φλαμπουραρίου και Βοβούσας» και «Μαυροβούνι – Μουτσίαρα», ενώ περιλαμβάνεται και στις ΣΙΠΠΕ. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.29)

Εικόνα 5: Εθνικός Δρυμός Πίνδου – Βάλια Κάλντα

Πηγή: <http://www.in.gr/agro/ioannina/konitsa10.htm>

3.1.2 Περιοχές Natura 2000

1. Όρος Γράμμος (κωδικός GR1320002)

Η περιοχή αυτή περιλαμβάνει το μεγαλύτερο τμήμα της οροσειράς του Γράμμου που βρίσκεται στα σύνορα Ηπείρου και Δυτικής Μακεδονίας (νομοί Ιωαννίνων και Καστοριάς) με την Αλβανία. Το τμήμα που ανήκει στο Νομό Ιωαννίνων (45% από τη συνολική έκταση που είναι 34.468 εκτάρια) περιλαμβάνει τις μεγάλες κορυφές: 2.520 m, Περήφανο (2.446 m), Κιάφα (2.392 m), Πάνω Αρρένες (2.192 m), Κάτω Αρρένες (2.073 m), όπως επίσης και τις λεκάνες απορροής των ρεμάτων Αετομηλίτσας, Κεφαλοχωρίου και μέρους εκείνης του Γοργοπόταμου – Πληκατίου έως τη συμβολή τους με το Σαραντάπορο. Στην περιοχή περιλαμβάνονται ακόμα τα Καταφύγια Θηραμάτων «Αετομηλίτσας» και «Πλακατίου - Γοργοπόταμου», ενώ περιέχεται και στις ΣΠΠΕ. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.31)

2. Εθνικός Δρυμός Βίκου – Αώου

Στις περιοχές Natura 2000 ανήκει και ο Εθνικός Δρυμός Βίκου – Αώου, ο οποίος περιγράφηκε και παραπάνω

3. Κορυφές Όρους Σμόλικας (κωδικός GR2130002)

Το όρος αυτό αποτελεί το δεύτερο σε ύψος βουνό της Ελλάδας με ύψος 2.637 m. Στην περιοχή περιλαμβάνεται ολόκληρη η έκταση του βουνού (19.975 εκτάρια) από τον Κερασοβιτικό ποταμό και την κορυφή Βούζιον στα βόρεια ως τον ποταμό Αώο στα νότια και από το Σαμαρινιώτικο ρέμα στα ανατολικά ως την κορυφή κλέφτης (1.846 m) στα δυτικά. Το 90% της συνολικής έκτασης ανήκει στο νομό Ιωαννίνων και το 10% στο νομό Γρεβενών.

Όσον αφορά τη συσχέτισή του με άλλες προστατευόμενες ή σημαντικές περιοχές, τμήμα του (9%) έχει ανακηρυχθεί Καταφύγιο Θηραμάτων «Πάδων», περιλαμβάνεται στις ΣΠΠΕ, συνορεύει με τον Εθνικό Δρυμό Βίκου – Αώου (Τραπεζίτσα), καθώς επίσης και με τις περιοχές Natura 2000 «Κεντρικό Τμήμα Ζαγορίου» και «Βασιλίτσα». (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.34)

4. Κεντρικό Τμήμα Ζαγορίου (κωδικός GR2130004)

Το τμήμα αυτό περιλαμβάνει δασώδεις εκτάσεις με άφθονους λόφους, μικρές και μεγάλες κορυφές και κοιλάδες με ήπιες πλαγιές στην πλειοψηφία τους. Η περιοχή εκτείνεται ανάμεσα από τους βορινούς πρόποδες του Μιτσικελίου έως τον ποταμό Αώο στα βόρεια, αφού παρακάμψει τον Εθνικό Δρυμό Βίκου – Αώου και την Τύμφη στα δυτικά. Ανατολικό του όριο είναι η κοίτη του ποταμού Βάρδα και μια ευθεία που διέρχεται από τα χωριά Ελατοχώρι και Λάιστα με κατεύθυνση βόρεια. Έχει έκταση 33.112 εκτάρια και βρίσκεται ολόκληρο στο Ν. Ιωαννίνων περιλαμβάνοντας και πολλά από τα παραδοσιακά χωριά του Ζαγορίου.

Σχετικά με άλλες περιοχές, συνορεύει με τις «Μιτσικέλι», «Κορυφές του όρους Σμόλικας» και «Εθνικό Δρυμό Βίκου – Αώου» του Natura 2000, καθώς επίσης και με το Καταφύγιο Θηραμάτων «Βρυσοχωρίου – Ηλιοχωρίου», ενώ περιλαμβάνεται και στις ΣΠΠΕ. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.36)

5. Περιοχή Μετσόβου (Ανήλιο – Κατάρα) (κωδικός GR2130006)

Η περιοχή αποτελεί το φυσικό όριο μεταξύ της βόρειας και νότιας Πίνδου και ταυτόχρονα το κυριότερο πέρασμα από την Ήπειρο στη Θεσσαλία. Έχει έκταση 7.328 εκτάρια και ανήκει στους Ν. Ιωαννίνων κατά 80%, περιλαμβάνοντας την κοιλάδα του Μετσόβου –Ανήλιου με την κορυφή «Βούλγαρης» (1.883 m) και στο Ν. Τρικάλων κατά 20%, ενώ γειτνιάζει και με την περιοχή «Όρος Λάκμος (Περιστέρι)» του Natura 2000. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.38)

Εικόνα 6: Μέτσοβο

Πηγή: <http://www.epirus.org/gr/metsovo.html>

6. Όρος Λάκμος (Περιστέρι) (κωδικός GR2130007)

Περιλαμβάνεται ολόκληρο το όρος από το ύψος περίπου των οικισμών του και πάνω οι οποίοι και διατάσσονται περιφερειακά στους πρόποδες του. Έχει έκταση 20.122 εκτάρια εκ των οποίων το 74% ανήκει στο Ν. Ιωαννίνων και το 26% στο Ν. Τρικάλων. Η μεγαλύτερη κορυφή του έχει ύψος 2.295 m.

Επίσης, το 8% της έκτασης του ανήκει στο Καταφύγιο Θηραμάτων «Καλουτα – Νικολίτσα» Καλαρριτών, γειτνιάζει με την περιοχή Natura 2000 Μετσόβου (Ανήλιο – Κατάρα), ενώ η χαράδρα του Αράχθου και η ευρύτερη περιοχή της χαρακτηρίζεται οικολογικά σημαντική. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.39)

7. Όρος Μιτσικέλι (κωδικός GR2130008)

Το όρος αυτό είναι ένα επίμηκες βουνό με κατεύθυνση βορειοδυτικά προς νοτιοανατολικά της πόλης των Ιωαννίνων και αποτελεί το φυσικό σύνορο του λεκανοπεδίου με την περιοχή του Ζαγορίου. Η μεγαλύτερη κορυφή του έχει ύψος 1.810 m και η έκτασή του είναι 8.436 εκτάρια. Ένα μικρό τμήμα (10%) της περιοχής περιέχεται στο Καταφύγιο Θηραμάτων «Άγιος Αθανάσιος – Σιπιτούρα» και συνορεύει με την περιοχή Natura 2000 «Κεντρικό Τμήμα Ζαγορίου». (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.40)

8. Όρος Βασιλίτσα (κωδικός GR1310001)

Περιλαμβάνει το όρος Βασιλίτσα (2.249 m), έως το ύψος των χωριών Αβδέλλα, Σμίξη και Δίστρατο, ενώ νότια εκτείνεται ως τον ποταμό Αώο. Έχει έκταση 8.012 εκτάρια από τα οποία το 60% ανήκει στο Ν. Γρεβενών και το 40% στο Ν. Ιωαννίνων και βρίσκεται στο μέσον της ορεινής ζώνης που συνδέει τον Εθνικό Δρυμό Πίνδου (Βάλια – Κάλντα) με τον Σμόλικα και συνορεύει με την Natura 2000 «Κορυφές Όρους Σμόλικας». (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.41)

9. Εθνικός Δρυμός Πίνδου – Βάλια Κάλντα (ευρύτερη περιοχή) (κωδικός GR1310003)

Η περιοχή περιλαμβάνει ολόκληρο το δρυμό (πυρήνα και περιφερειακή ζώνη) και αναφέρεται και παραπάνω στους εθνικούς δρυμούς.

10. Όρη Αθαμάνων (Τζουμέρκα) (κωδικός GR2110002)

Βρίσκεται στα σύνορα των Νομών Ιωαννίνων, Τρικάλων και Άρτας, στον οποίο ανήκει και το μεγαλύτερο μέρος. Περιλαμβάνει τα Τζουμέρκα, με κυριότερες κορυφές τις Καταφίδι (2.393 m), Στρογγούλα (2.185m) και Γερακοβούνι (2.211 m), και την Κακαρδίτσα (2.429 m), στα βορειοανατολικά και το Παχτούρι (2.092 m) στα ανατολικά. Έχει έκταση 21.954 εκτάρια και στο Ν. Ιωαννίνων ανήκει το 11%.

Περιλαμβάνει το Καταφύγιο Θηραμάτων «Αγία Παρασκευή – Κρανιές» Πραμάντων και ανήκει στις ΣΠΠΕ. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.43)

3.1.3 Καταφύγια Θηραμάτων³

1. Περιφέρεια Δασαρχείου Κόνιτσας

- Πληκατίου – Γοργοπόταμου (ΦΕΚ 381/Β/88): Είναι ένα προσωρινό Καταφύγιο Θηραμάτων (έως 31/7/2008), περιλαμβάνει τις περιοχές χωριών Πληκατίου και Γοργοποτάμου, έχει έκταση 622 εκτάρια και περιλαμβάνει σημαντικά είδη πανίδας όπως αγριόγιδο, αρκούδα, ζαρκάδι, αγριογούρουνο και χρυσαετός.
- Αετομηλίτσας (1691/3-7-95): Είναι μόνιμο Καταφύγιο Θηραμάτων στην περιοχή χωριού Αετομηλίτσας με έκταση 1.780 εκτάρια και περιλαμβάνει

³ Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.45

σημαντικά είδη πανίδας όπως αγριόγιδο, αρκούδα, ζαρκάδι, αγριογούρουνο και χρυσαετός.

- Βουρκοποτάμου – Πύργου (ΦΕΚ 706/Β/76 και ΦΕΚ 378/Β/81): Αποτελεί μόνιμο Καταφύγιο Θηραμάτων στις περιοχές των χωριών Γαναδιού – Πύργου - Πυρσόγιαννης με έκταση 2.342 εκτάρια και περιλαμβάνει σημαντικά είδη πανίδας όπως αρκούδα, ζαρκάδι και αγριογούρουνο.
  - Πάδων (ΦΕΚ 925/Β/89): Είναι μόνιμο Καταφύγιο Θηραμάτων στην περιοχή Πάδων με έκταση 2.080 εκτάρια και περιλαμβάνει σημαντικά είδη πανίδας όπως το αγριόγιδο, αρκούδα και ζαρκάδι.
  - Παπίγκου (ΦΕΚ 420/Β/93): Είναι μόνιμο Καταφύγιο Θηραμάτων στην περιοχή Παπίγκου με έκταση 1.017 εκτάρια και περιλαμβάνει σημαντικά είδη πανίδας όπως το αγριόγιδο, αρκούδα και ζαρκάδι γυπαετός, χρυσαετός και όρνια.
  - Χαράδρας Αώου (ΦΕΚ 527/Β/86): Είναι μόνιμο Καταφύγιο Θηραμάτων στις περιοχές Κόνιτσας, Ελευθέρου και Παπίγκου με έκταση 3.600 εκτάρια, ολόκληρη η έκτασή του περιλαμβάνεται στον Ε.Δ. Βίκου – Αώου και περιλαμβάνει σημαντικά είδη πανίδας όπως το αγριόγιδο, αρκούδα, αγριογούρουνο, χρυσαετός, ζαρκάδι, πέρδικα, μαυροτσικλιτάρια.
2. Περιφέρεια Δασαρχείου Ιωαννίνων:
- Προσήλιο Δελβινάκιου (ΦΕΚ 757/Β/76): Είναι μόνιμο Κ.Θ. στην περιοχή Δελβινάκιου με έκταση 1.525 εκτάρια
  - Αγ. Αθανάσιο – Σιπιτούρα (ΦΕΚ 18/Β/85): Είναι μόνιμο Κ.Θ. στις περιοχές Ασπραγγέλων - Ελάτης με έκταση 710 εκτάρια και σημαντικά είδη αρκούδα και αγριογούρουνο
  - Αγία Παρασκευή – Κρασιές Πραμάντων (ΦΕΚ 494/Β/84): Είναι μόνιμο Κ.Θ. στην περιοχή Πραμάντων με έκταση 1.440 εκτάρια
  - Βρυσχωρίου – Ηλιοχωρίου (ΦΕΚ 452/Β/85): Είναι μόνιμο Κ.Θ. στις περιοχές χωριών Βρυσχωρίου – Ηλιοχωρίου με έκταση 3.900 εκτάρια. Τμήμα του περιέχεται στον Ε.Δ. Βίκου – Αώου και σημαντικά είδη που περιλαμβάνει είναι: αρκούδα, αγριόγιδο, ζαρκάδι, χρυσαετός, γυπαετός κ.ά.
  - Κάλουτα Νικουλίτσα Καλαριτών (ΦΕΚ 673/Β/85): Είναι μόνιμο Κ.Θ. στην περιοχή Καλαριτών με έκταση 1.550 εκτάρια

- Παναγιά –Κουρούζα –Μακραλέξη (ΦΕΚ 342/Β/87): Είναι μόνιμο Κ.Θ. στις περιοχές χωριών Λάβδανη και Αγία Μαρίνα Πωγωνίου με έκταση 1.550 εκτάρια
  - Κουπάκια (ΦΕΚ 687/Β/94): Είναι μόνιμο Κ.Θ. στις περιοχές χωριών Άρδος – Δερβίζιανα - Έλαφος – Ρωμανός της Λάκκας Σουλίου με έκταση 1.400 εκτάρια
3. Περιφέρεια Δασαρχείου Μετσόβου:
- Δημόσιο Δάσος Φλαμπουραρίου και Βοβούσας (ΦΕΚ 594/Β/86): Είναι μόνιμο Κ.Θ. στις περιοχές χωριών Φλαμπουραρίου και Βοβούσας με έκταση 861 εκτάρια και από σημαντικά είδη πανίδας περιλαμβάνονται: αρκούδα, αγριόγιδο, αγριόγατος, αγριογούρουνο, ζαρκάδι και άλλα
  - Μαυροβούνι – Μουτσιάρα (ΦΕΚ 577/Β/91 και ΦΕΚ 643/Β/94): Είναι μόνιμο Κ.Θ. στις περιοχές Μετσόβου – Χρυσοβίτσας - Γρεβενιτίου με έκταση 2.300 εκτάρια και από σημαντικά είδη πανίδας περιλαμβάνονται: αρκούδα, αγριόγιδο, αγριόγατος, αγριογούρουνο, βασιλαετός, χρυσαετός, μαυροπελαργός και άλλα
  - Δημόσιο και Κοινοτικό Δάσος Γρεβενιτίου (ΦΕΚ 595/Β/93): Είναι προσωρινό Κ.Θ. στην περιοχή Γρεβενιτίου με έκταση 2.250 εκτάρια και από σημαντικά είδη πανίδας περιλαμβάνονται: αρκούδα, ζαρκάδι, αγριόγατος, αγριογούρουνο, και άλλα

3.1.4 Άλλες περιοχές όπου απαγορεύεται το κυνήγι

- Ελληνοαλβανική μεθόριος (αρ. αποφάσεων 22/3-2-80 ΔΑΔ Δασαρχείου Κόνιτσας και 59/7041/20-10-80 ΔΑΔ Δασαρχείου Ιωαννίνων): Βρίσκεται κατά μήκος της Ελληνοαλβανικής μεθόριος και σε απόσταση 500 m προς το ελληνικό έδαφος, η απαγόρευση ισχύει επ' αόριστον και η έκτασή του είναι 5.050 εκτάρια. Ανήκει στις περιφέρειες Δασαρχείων Κόνιτσας και Ιωαννίνων και από σημαντικά είδη πανίδας περιλαμβάνονται: αρκούδα, αγριόγιδο, ζαρκάδι, αγριόγατος, αγριογούρουνο, λύκος, αγριόκουρκος, αγριόκοτα, χρυσαετός, όρνιο και άλλα

- Πυρήνας Ε.Δ. Βίκου – Αώου (Π.Δ. 213/20-8-73): Η απαγόρευση είναι αορίστου χρόνου, ανήκει στα δασαρχεία Κόνιτσας και Ιωαννίνων και έχει έκταση 3.407 εκτάρια
- Ιδιωτικό εκτροφείο θηραμάτων Αφών Τάσσιου: βρίσκεται στη Μελισσόπετρα και έχει στόχο την περιβαλλοντική εκπαίδευση και θήρευση (από τους ιδιοκτήτες) των εκτρεφόμενων ζώων (ελάφι, αγριοπρόβατο, αγριογούρουνο κ.ά.) για τις ανάγκες του ιδιόκτητου εστιατορίου. Αν και σε όλες τις περιφραγμένες εκτάσεις απαγορεύεται το κυνήγι, η περιοχή αποτελεί μια ειδική περίπτωση (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.49)

3.2 Σημαντικές Περιοχές για τα Πουλιά της Ελλάδας (Σ.Π.Π.Ε.)

Πρόκειται για σημαντικές για την ορνιθοπανίδα περιοχές του Ν. Ιωαννίνων όπως αξιολογήθηκαν από την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία σύμφωνα με την οδηγία 79/409/ΕΟΚ «Περί Διατηρήσεως των Αγρίων Πτηνών» προκειμένου να συμπεριληφθούν στις S.P.A. (Special Protected Areas, δηλαδή προστατευόμενες περιοχές) της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Είναι περιοχές μη προστατευόμενες που αντικειμενικά κατατάσσονται στην πρώτη θέση από πλευράς σπουδαιότητας και για τις οποίες πρέπει να ισχύσει ειδικό καθεστώς προστασίας:

- Όρος Γράμμος: Έχει έκταση 27.000 εκτάρια, περιέχεται στους νομούς Ιωαννίνων και Καστοριάς. Στα αναπαραγόμενα είδη περιλαμβάνονται ο Σφηκιάρης, ο Χρυσαιτός, η Πετροπέρδικα, η Σταχτοτσικλιτάρη, η Μεσιτσικλιτάρη, Δρυομυγοχάφτης, η Κοκκινικαλιακούδα και πιθανόν η Αγριόκοτα, ο Αγριόκουρκος και ο Αιγωλιός
- Ωραιόκαστρο, Λίμνη Δελβινακίου, Δάσος Μερόπης και κοιλάδα Γορμού: Έχει έκταση 2000 εκτάρια, ανήκει στο Ν. Ιωαννίνων και στα αναπαραγόμενα είδη περιλαμβάνονται ο Σφηκιάρης, ο Ασπροπάρης, το Σαίνι, ο Κραυγαετός, ο Χρυσαιτός, ο Σαυραετός κ.ά. Τμήμα της περιοχής (5%) περιλαμβάνεται και στο Καταφύγιο Θηραμάτων «Προσήλιο Δελβινακίου».
- Όρος Τύμφη και Όρος Σμόλικας: Έχει έκταση 60.000 εκτάρια, ανήκει στο Ν. Ιωαννίνων και στα αναπαραγόμενα είδη περιλαμβάνονται ο

Σφηκιάρης, ο Ασπροπάρης, το Χρυσογέρακο, η Αλκυόνη, η Κοκκινοκαλιακούδα κ.ά. Περίπου το μισό ανήκει στον Ε.Δ. Βίκου – Αώου

- Κεντρική περιοχή Ζαγορίου: Έχει έκταση 20.000 εκτάρια, ανήκει στο Ν. Ιωαννίνων και στα αναπαραγόμενα είδη περιλαμβάνονται ο Μαυροπελαργός, ο Σφηκιάρης, η Αλκυόνη, ο Χρυσαιτός κ.ά. Περιλαμβάνεται στην περιοχή Natura 2000 «Κεντρική περιοχή Ζαγορίου»

Χάρτης 3: Προστατευόμενες περιοχές

Πηγή: http://www2.minenv.gr/MapExplorer/g_prj3.html?projectID=3&mapID=8 με ίδια επεξεργασία

- Βάλια Κάλντα (Ε.Δ. Πίνδου): Έχει έκταση 8.000 εκτάρια και περιλαμβάνει τον Ε.Δ Πίνδου. Το μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής ανήκει στο νομό Γρεβενών και ένα μικρό στο Νομό Ιωαννίνων. Στα αναπαραγόμενα είδη περιλαμβάνονται ο Ασπροπάρης, ο Βασιλαετός, το Χρυσογέρακο, ενώ ιδιαίτερα σημαντική είναι η παρουσία 8 ειδών δρυοκολαπτών.
- Όρη Αθαμανικά: Έχει έκταση 70.000 εκτάρια και ανήκει στους νομούς Άρτας, Ιωαννίνων και Τρικάλων. Αποτελεί σημαντική περιοχή για τα

όρνια και τμήμα της περιλαμβάνεται στην περιοχή Natura 2000 «Όρη Αθαμανών» (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.50)

Χάρτης 4: Κύρια σημεία οικολογικού τουρισμού

Πηγή: Ενημερωτικό φυλλάδιο www.ecotour-epirus.gr με ιδία επεξεργασία

4. Η ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΚΙΝΗΣΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΗΠΕΙΡΟΥ

4.1 Υπάρχουσες τουριστικές υποδομές της Περιφέρειας Ηπείρου

Τα τελευταία χρόνια, παρατηρείται μια αυξητική τάση στην τουριστική ανάπτυξη της Ηπείρου τόσο στα παράλια όσο και στην ενδοχώρα. Το πλήθος εναλλαγών στο τουριστικό προϊόν της Ηπείρου με τις ιδιομορφίες του και οι κοντινές αποστάσεις μεταξύ των νομών, επιτρέπουν την ανάπτυξη πολλών εναλλακτικών - ειδικών μορφών τουρισμού, που θα αποτελέσουν ένα πλέγμα ειδικών δραστηριοτήτων και θα καλύπτουν πλήρως τις ανάγκες και επιθυμίες των επισκεπτών.

Με αυτά τα δεδομένα, πλούσιο τουριστικό προϊόν και αναλλοίωτο φυσικό περιβάλλον στην Ήπειρο, έχουν γίνει και γίνονται συντονισμένες προσπάθειες από τους αρμόδιους φορείς για την ανάπτυξη συγκεκριμένων μορφών τουρισμού. Τα έργα που βρίσκονται σε εξέλιξη αφορούν κύρια την βελτίωση της υποδομής ειδικών μορφών τουρισμού (συντήρηση και σήμανση μονοπατιών, καταφύγια, παγοδρόμιο, συντήρηση πέτρινων γεφυριών, μοναστηριών κλπ) και έδωσαν το έναυσμα στην ιδιωτική πρωτοβουλία για ενασχόληση με ειδικές δραστηριότητες στον τουρισμό.

Ήδη σήμερα πέρα από τον ιστορικό - πολιτιστικό τουρισμό και τον θαλάσσιο, στην Ήπειρο έχουν αναπτυχθεί οι παρακάτω ειδικές δραστηριότητες:

- canoe-kayak στους ποταμούς Αώο, Βοϊδομάτη, Άραχθο στο Νομό Ιωαννίνων και στον Αχέροντα στην Πρέβεζα.
- rafting στους ποταμούς των Ιωαννίνων Αώο, Βοϊδομάτη και Άραχθο.
- Parapente (αιωροπτερισμός) στην πεδιάδα του Αώου σε συνδυασμό με τα βουνά που την περιβάλλουν.
- Αναρρίχηση σε φυσικές και τεχνητές πίστες στην Κόνιτσα
- Εκδρομές με ποδήλατα βουνού στην Πίνδο
- Περιηγητικός και οικολογικός τουρισμός με συγκεκριμένες διαδρομές και οδηγούς φυσικού τουρισμού, κυρίως στο Ζαγόρι.

Για τις παραπάνω δραστηριότητες υπάρχουν εκπαιδευτές για αρχαρίους ενώ ο περιηγητικός και οικολογικός τουρισμός είναι άριστα οργανωμένος από Γραφεία Τουρισμού στα Γιάννενα.

Χάρτης 5: Ιαματικές περιοχές της περιφέρειας

Πηγή: <http://www.epcon.gr/Index.html> με ίδια επεξεργασία

Επιπλέον υπάρχουν:

- Το χιονοδρομικό κέντρο Μετσόβου
- Παρατηρητήρια πουλιών στην Άρτα και Πρέβεζα (Αμβρακικός)
- Συνεδριακά κέντρα (πόλη Ιωαννίνων, Μέτσοβο)
- Ο υγροβιότοπος του Αμβρακικού
- Οργανωμένα θαλάσσια σπορ στην Πάργα (water-skiing, water toys, parasailing, fun crafts, windsurfing κλπ)
- Οι ιαματικές πηγές Πρέβεζας, Καβασίων και οι ατμώδεις πηγές του Αμάραντου Ιωαννίνων που καλύπτουν ένα ευρύτερο φάσμα δραστηριοτήτων, οπότε και προσφέρεται στον επισκέπτη ένα πλέγμα ειδικών μορφών τουρισμού, τις ανάγκες του οποίου δεν μπορεί να καλύψει μια μεμονωμένη δραστηριότητα.

4.2 Το τουριστικό προφίλ της Περιφέρειας Ηπείρου

1. Τουριστικοί πόροι.

Το μεγάλο πλεονέκτημα της Περιφέρειας είναι το απaráμιλλο φυσικό περιβάλλον - χιλιόμετρα ειδυλλιακές ακρογιαλιές από μεγάλες αμμουδιές, γραφικά λιμανάκια, πανέμορφους κολπίσκους, βραχώδη ακρωτήρια με κρυστάλλινα καταγάλανα νερά.

Στο ορεινό τμήμα κυριαρχούν οι Αλπικές οροσειρές της Πίνδου, βουνά μεγαλόπρεπα, χιονοσκεπή για πολλούς μήνες γεμάτα από δάση ή βράχια σαν φυσικά κάστρα και γεμάτα από ορεινά χωριά και οικισμούς με την ιδιαίτερη αρχιτεκτονική τεχνοτροπία των κατοίκων που σμιλεύανε την πέτρα και το ξύλο με τέχνη μοναδική, χαρακτηριστική του Ηπειρωτικού χώρου. Λίμνες και ποτάμια συμπληρώνουν την φυσική γεωγραφία της. Η πρόσβαση στους περισσότερους ορεινούς όγκους είναι δυνατή και κρίνονται ιδανικοί για την ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού.

Στην περιοχή το πλούσιο φυσικό περιβάλλον και οι υδάτινοι πόροι έχουν συμβάλλει στη δημιουργία υδροβιοτόπων και γενικά οικοσυστημάτων μεγάλης αξίας όπως π.χ. ο φυσικός υδροβιότοπος του Αμβρακικού κόλπου, ο οποίος αποτελεί ένα οικοσύστημα με σημαντικό οικολογικό ενδιαφέρον για ανάπτυξη του οικολογικού, επιστημονικού, φυσιολατρικού και εκπαιδευτικού τουρισμού. Το Δέλτα του Καλαμά, ένας θαυμαστός Βιότοπος, τόπος συνάντησης εκατομμυρίων πουλιών στα μακρινά τους ταξίδια έρχεται να συμπληρώσει τη φυσιογνωμία της Ηπείρου.

Επίσης, χαρακτηριστική είναι και η ύπαρξη κάποιων σπηλαίων με μεγάλη ιστορική και αρχαιολογική αξία όπως του Περάματος, ενώ υπάρχουν και αρκετά ακόμη ανεξερευνήτα και αναξιοποίητα.

Το βαθύ και επιβλητικό φαράγγι του Βίκου, ο παγωμένος ποταμός Βοϊδομάτης, το Φαράγγι του Αράχθου, χαράδρες γεφυρωμένες με απaráμιλλης τέχνης πέτρινα γεφύρια και το φαράγγι του Αχέροντα, αποτελούν επιπλέον μερικά από τα πιο χαρακτηριστικά και ενδιαφέροντα τουριστικά αξιοθέατα της περιοχής.

2. Πολιτιστικοί πόροι.

Η ευρύτερη περιοχή γνωστή από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα είναι μια αλυσίδα αρχαιολογικών χώρων (Δωδώνη - Νικόπολη - Νεκρομαντείο - Πύργος Λυγιάς, Αρχαία Τιτανη κ.λ.π) κατάσπαρτα από ιστορικά ευρήματα με τα ορατά μνημεία μάρτυρες του άφθαρτου πλούτου στο χρώμα της. Τα δεκάδες αξιόλογα μεταβυζαντινά

Εικόνα 7: Το δημοτικό μουσείο

Πηγή: <http://users.otenet.gr/~1lykeio/gianena.htm>

Παραδοσιακοί οικισμοί, πέτρα σμιλεμένη στο χρόνο από τη φύση και τον άνθρωπο, περίτεχνα τοξωτά γεφύρια, πετρόχτιστοι νερόμυλοι, αποτελούν μια από τις πλέον εντυπωσιακές γωνιές της Ελλάδας που κάθε χρόνο την ανακαλύπτουν όλο και περισσότεροι τουρίστες, ντόπιοι και ξένοι που μένουν έκπληκτοι από τα τοπία που συναντούν. Ένας τόπος που αξίζει να επισκεφτεί κανείς. Πέτρα, φως και θάλασσα συνθέτουν τον φιλόξενο αυτό τόπο για διακοπές, σπορ, επιστημονικές έρευνες και «περιπέτειες» όλο το χρόνο.

3. Τουριστική Ζήτηση.

Πίνακας 4.1: Αφίξεις τουριστών

Έτος	Αριθμός Αφίξεων	Μεταβολή %
1997	10.070.325	
1998	10.916.046	98/97 = 7,3%
1999	12.164.088	99/98 = 10,9%
2000	13.567.453	00/99= 11,1%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 4.2: Τουριστικό συνάλλαγμα

Έτος	Εκατομμύρια δολάρια (\$)
1997	3.723.100
1998	5.186.000
1999	8.784.000
2000	9.221.000

Πηγή: ΕΣΥΕ

4. Τουριστική Προσφορά

Το ξενοδοχειακό δυναμικό σε επίπεδο χώρας παρουσίασε μια δυναμική αύξηση σε απόλυτες τιμές όπως φαίνεται στον πίνακα (τα απλά δωμάτια ανήκουν στην 'Δ και 'Ε κατηγορία):

Πίνακας 4.3: Το ξενοδοχειακό δυναμικό της Ελλάδας 2001

ΤΑΞΗ ΚΑΤΑΛΥΜΑΤΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΟΝΑΔΩΝ	ΔΩΜΑΤΙΑ		ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΛΙΝΩΝ	ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΛΙΝΩΝ (%)
		ΑΠΛΑ	ΜΕ ΛΟΥΤΡΟ		
ΑΑ	82	-	18.679	36.193	5,9
Α	802	-	80.082	151.892	24,8
Β	1.563	-	79.204	150.747	24,6
Γ	4.201	-	116.005	217.694	35,4
Δ	1.143				
Ε	658	11.732	17.820	57.110	9,3
		11.732	311.840		
ΣΥΝΟΛΟ	8.449	323.572	613.636	100	

Πηγή : Ε.Ο.Τ. 2002

Σύμφωνα με τον πίνακα παρατηρείται σαφής υπεροχή των ξενοδοχείων Γ κατηγορίας η οποία ακολουθείται από ξενοδοχεία Α και Β τάξης, τα ξενοδοχεία πολυτελείας και τα άλλα ομοειδή καταλύματα κατέχουν μικρό μερίδιο στην σύνθεση κλινών κατά κατηγορία. Ωστόσο θα πρέπει να γίνουν οι πιο κάτω διαπιστώσεις. Το μερίδιο των ξενοδοχείων Β και Γ κατηγορίας μαζί αυξήθηκε σε 60% και μειώθηκε το μερίδιο των ξενοδοχείων Δ και Ε κατηγορίας 9,3%. Συνεπώς μπορεί να υποστηριχθεί ότι έγινε μια προσπάθεια προς υψηλότερης κατηγορίας ξενοδοχεία όχι όμως επαρκής, αφού τα ξενοδοχεία Β και Γ κατηγορίας κατέχουν πολύ υψηλό μερίδιο (60%) στο σύνολο.

Σχετικά με την γεωγραφική κατανομή των ξενοδοχειακών κλινών, ο στόχος της ισόρροπης ανάπτυξης της χώρας με την παροχή κινήτρων τις τελευταίες δεκαετίες δεν επιτεύχθηκε στον επιθυμητό βαθμό, τουλάχιστον στον τομέα της ξενοδοχειακής υποδομής, αφού δεν βοήθησε μειονεκτικές περιοχές της χώρας να αναπτυχθούν τουριστικά. Έτσι παρατηρείται έντονη συγκέντρωση σε συγκεκριμένες περιφέρειες και αντίθετα συγκράτηση του ρυθμού, αύξηση κλινών στις περισσότερες εξ' αυτών όπως, Ανατολική Μακεδονία, Δυτική Μακεδονία κ.λ.π.

Το 2001 το 65,0% της δυναμικότητας σε κλίνες είναι συγκεντρωμένο σε τέσσερις μόνο γεωγραφικές ενότητες με πρώτη αυτή του Αιγαίου με αριθμό κλινών 145.810 και ακολουθεί η Περιφέρεια Κρήτης με 120.316 κλίνες, όπως φαίνεται και στον σχετικό πίνακα. Θεωρείται φυσιολογικό να προσελκύουν τους επενδυτές

στον σχετικό πίνακα. Θεωρείται φυσιολογικό να προσελκύουν τους επενδυτές περιοχές που συγκεντρώνουν πλεονεκτήματα όπως ικανοποιητική υποδομή σε αεροδρόμια, λιμενικές εγκαταστάσεις, Νοσοκομεία, τηλεπικοινωνίες κ.λ.π.

Πίνακας 4.4: Ποσοστιαία κατανομή κλινών κατά περιφέρεια

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	Αριθμός κλινών	Κατανομή (%)
1. Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου	145.180	23.8
2. Περιφέρεια Κρήτης	120.316	19.6
3. Περιφέρεια Αττικής	67.336	11.0
4. Περιφέρεια Ιονίων Νήσων	65.233	10.6
ΣΥΝΟΛΟ	398.694	65.0
Λοιπές περιοχές	214.942	35.0
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ	613.636	100.0

Πηγή: Ε.Ο.Τ. 2002

Σε σχέση με την μέχρι τώρα κατανομή του δυναμικού μέσα στις Περιφέρειες, προκύπτει η τάση προσθήκης νέων κλινών στις περιοχές και ειδικότερα σε εκείνες τις περιοχές - ζώνες όπως Ρόδος, οι νομοί Αττικής, Ηράκλειο, Κέρκυρα, κ.λ.π., που αποτελούν άλλωστε και τους παραδοσιακούς τουριστικούς προορισμούς.

Πίνακας 4.5: Ξενοδοχειακό δυναμικό 2001

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	ΚΛΙΝΕΣ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	ΚΛΙΝΕΣ
Αν. Μακεδονία - Θράκη	15.711	Στερεά Ελλάδα	30.260
Κεντρ. Μακεδονία	61.964	Αττική	67.336
Δυτ. Μακεδονία	3.745	Πελοπόννησος	32.513
Ήπειρος	9.795	Βόρειο Αιγαίο	22.236
Θεσσαλία	23.550	Νότιο Αιγαίο	145.810
Ιόνια Νησιά	65.232	Κρήτη	120.316
Δυτ. Ελλάδα	15.068	ΣΥΝΟΛΟ	613.636

Πηγή: Ε.Ο.Τ. 2002

5. Η τωρινή προσφορά στην Περιφέρεια Ηπείρου

Η Περιφέρεια Ηπείρου συγκεντρώνει σήμερα 195 ξενοδοχειακές επιχειρήσεις και 9715 κλίνες. Σύμφωνα με το μέγεθος της Περιφέρειας, τον πληθυσμό και τους υπόλοιπους τουριστικούς πόρους της, η παραπάνω δυναμικότητα κρίνεται αρκετά περιορισμένη, αν και παρακολουθώντας την διαχρονική εξέλιξη της προσφοράς διαπιστώνεται μικρή αυξητική τάση. Από τις 6681 κλίνες το 1984, φθάσαμε στις 9795 κλίνες το 2001, σε μια περίοδο μόλις 13 ετών.

Βέβαια, η εικόνα της κατανομής και των τάσεων είναι διαφορετική για τους επιμέρους νομούς της περιφέρειας, καθώς και με εξαίρεση τους νομούς Ιωαννίνων και Πρεβέζης που συγκεντρώνουν το 73% των κλινών της περιφέρειας, οι υπόλοιποι δύο διατηρούν σχεδόν μικρό δυναμικό κλινών.

Από τη συγκριτική ανάλυση του πίνακα 13 του παρατήματος, διαπιστώνεται ότι το 30,1% της προσφοράς της Περιφέρειας ανήκει στην Β τάξη, γεγονός που επισημοποιεί την προσπάθεια ποιοτικής βελτίωσης των καταλυμάτων υποδοχής τουριστών της Περιφέρειας.

Ποσοστό ικανοποιητικό, πράγμα που δικαιολογείται γιατί οι απαιτήσεις των τουριστών είναι όλο και μεγαλύτερες. Όπως φαίνεται επίσης στον πίνακα ποσοστό 10,1% ανήκει στην τάξη πολυτελείας και Α κατηγορίας και έχει άμεση σχέση με την πραγματοποίηση πολλών συνεδρίων που συμβάλλουν στην καλύτερη κατανομή των διανυκτερεύσεων και πληρότητας όλων των καταλυμάτων. Η συμβολή των άλλων μέσων διαμονής πλην της Γ τάξης παραμένει απλά βοηθητική (Δ και Ε τάξης).

Πίνακας 4.6: Αριθμός δωματίων ανά νομό

ΝΟΜΟΙ	ΔΩΜΑΤΙΑ					
	ΑΠΛΑ	(%)	ΜΕ ΛΟΥΤΡΟ	(%)	ΣΥΝΟΛΟ	(%)
Άρτας	28	14,0	173	86,1	201	100,0
Θεσπ/τίας	66	5,5	1128	94,5	1194	100,0
Ιωαννίνων	157	8,6	1671	91,4	1828	100,0
Πρεβέζης	27	1,5	1818	98,5	1845	100,0
Σύνολο	278	5,4	4790	94,6	5068	100,0

Πηγή: Ε.Ο.Τ. 2002

Τέλος από το σύνολο των δωματίων όπως φαίνεται και στον πίνακα ποσοστό μόλις 5,3% είναι απλά εν αντιθέσει με τα δωμάτια με ιδιαίτερο λουτρό που ανέρχεται στο 94,5% και άνω σημαντικά πολύ μεγάλο.

Από τους επί μέρους νομούς στα συνολικά δωμάτια της περιφέρειας με λουτρό οι νομοί Ιωαννίνων και Πρεβέζης συμμετέχουν αντίστοιχα με 33,0% και 35,9% ποσοστά ικανοποιητικά. Μέσα στον κάθε νομό υπερβαίνουν το 91% τα δωμάτια με λουτρό, γεγονός που πιστοποιεί την ποιοτική προσφορά υπηρεσιών στους καταναλωτές τουρίστες.

Αποτελεί έτσι γενική διαπίστωση ότι η ποιότητα των καταλυμάτων της περιφέρειας θεωρείται ικανοποιητική χωρίς να λείπουν και οι εξαιρέσεις που είναι ελάχιστες. Όπως σημειώθηκε και προηγουμένως, η κατανομή σε κλίνη ανά

κατηγορία φανερώνει τους ποιοτικούς συσχετισμούς που διαμορφώνονται μεταξύ των καταλυμάτων και την επίδραση τους στη διαμόρφωση της τουριστικής εικόνας της περιφέρειας.

Τέλος, σχετικά με την συγκέντρωση μονάδων και κλινών κατά νομό παρατηρείται ότι για το Νομό Ιωαννίνων είναι συγκεντρωμένες σε τέσσερις περιοχές που αποτελούν άλλωστε και τους παραδοσιακούς τουριστικούς προορισμούς, όπως:

- Ιωάννινα (πόλη) με 25 μονάδες και 2002 κλίνες
- Περιοχή Ζαγορίου με 30 μονάδες και 563 κλίνες
- Δήμος Μετσόβου με 14 μονάδες και 594 κλίνες
- Δήμος Κόνιτσας με 12 μονάδες και 278 κλίνες και οι λοιπές περιοχές με 10 μονάδες και 204 κλίνες. (Ε.Ο.Τ. 2002)

Για την περιοχή Ζαγορίου τα καταλύματα αυτά προέρχονται κύρια από την μετατροπή διατηρητέων κτισμάτων σε τουριστικά καταλύματα και είναι οικογενειακής μορφής.

Για τον Νομό Πρεβέζης δυναμική συγκέντρωση κλινών παρατηρείται στην Πάργα με 1194 κλίνες που είναι ο κατ' εξοχήν τουριστικός προορισμός και 1280 κλίνες στα παράλια διάσπαρτες κατά μήκος των ακτών (Μύτικα, Καστροσυκιά, Κανάλι, Λούτσα, Λυγιά, Βράχο κ.λ.π) και οι υπόλοιπες μέσα στο Νομό. Στο νομό Θεσπρωτίας την μεγαλύτερη συγκέντρωση κλινών εμφανίζουν τα Σύβοτα με 1059 κλίνες. Τέλος, στην περιφέρεια λειτουργούν σήμερα 15 camping με 1221 θέσεις και τα περισσότερα συγκεντρώνονται στο νομό Πρεβέζης. (ΕΟΤ, 2002, σελ.9)

6. Βοηθητικά καταλύματα

Στην τουριστική προσφορά, εκτός από τα κύρια ξενοδοχειακά καταλύματα της Περιφέρειας σημαντική παρουσιάζεται και η προσφορά των ενοικιαζομένων δωματίων, καθώς και των camping, αφού συμβάλλουν σημαντικά και με αυξανόμενο μάλιστα ρυθμό στην κάλυψη των τουριστικών αναγκών στις περιόδους αιχμής.

Σήμερα λειτουργούν 6.148 ενοικιαζόμενα δωμάτια με 13.585 κλίνες που είναι διάσπαρτα μέσα στην Περιφέρεια και εξυπηρετούν τον διακινούμενο τουριστικό πληθυσμό κάθε εισοδηματικής και κοινωνικής τάξης.

Οι συγκεντρώσεις αυτές των ενοικιαζομένων δωματίων που λειτουργούν με Σήμα Ε.Ο.Τ και για τα οποία υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά στοιχεία βρίσκονται στις πιο κάτω κατά Νομό περιοχές. Ο Νομός Άρτας με 102 κλίνες, ο Νομός

Θεσπρωτίας με 3.248 κλίνες που κατανέμονται στις εξής περιοχές: Σύβοτα με 1537 κλίνες και ποσοστό συμμετοχής 47,3% στο Νομό και στη συνέχεια έρχονται η Πλαταριά με 573 κλίνες, Πέρδικα με 469 κλίνες, η Ηγουμενίτσα με 355 κλίνες και τέλος η Παραμυθιά με 124 κλίνες. Οι υπόλοιπες 190 κλίνες κατανέμονται στις Φιλιάτες και στο Μαργαρίτι κ.λ.π. (Ε.Ο.Τ. 2002, σελ.10)

Στη συνέχεια ο Νομός Ιωαννίνων με 1892 κλίνες εκ των οποίων οι 686 κλίνες βρίσκονται στον παραδοσιακό οικισμό Ζαγορίου και ακολουθούν με 420 και 415 κλίνες αντίστοιχα τα Ιωάννινα και η Κόνιτσα και τέλος το Μέτσοβο με 216 κλίνες. Οι υπόλοιπες 155 είναι διάσπαρτες μέσα στα όρια του Νομού. (Ε.Ο.Τ. 2002, σελ.10)

Από το συνολικό αριθμό των 13585 κλινών στην Περιφέρεια Ηπείρου το μεγαλύτερο ποσοστό βρίσκεται στο Νομό Πρεβέζης 61,4% και κλίνες 8343. Η συμμετοχή των υπόλοιπων συγκριτικά είναι μικρότερη και ακολουθεί ο Νομός Θεσπρωτίας με ποσοστό συμμετοχής 23,9% και ο Νομός Ιωαννίνων με αναλογία 13,9% η δε αναλογία της Άρτας είναι πολύ χαμηλή, μόλις 0,8% (Ε.Ο.Τ. 2002, σελ.10)

Έτσι, το μεγαλύτερο ποσοστό από τα βοηθητικά καταλύματα βρίσκεται στο Δήμο Πάργας, ποσοστό 56,2% και να ακολουθούν οι περιοχές:

- Κανάλι με 724 κλίνες και ποσοστό 8,7%
- Αμμουδιά με 543 κλίνες και ποσοστό 6,5%
- Καστροσυκιά με 472 κλίνες και ποσοστό 5,7%
- Λούτσα με 432 κλίνες και ποσοστό 5,2%
- Λοιπές περιοχές με 1486 κλίνες και ποσοστό 17,7% (Ε.Ο.Τ. 2002, σελ.10)

Είναι φυσικό και τα δωμάτια που λειτουργούν χωρίς Ειδικό Σήμα Λειτουργίας να ακολουθούν την ίδια κατανομή και στις ίδιες περιοχές έτσι αυξάνεται ο συνολικός αριθμός των ενοικιαζόμενων δωματίων.

Από απόψεως ποιοτικών κριτηρίων παρατηρείται ότι σημαντικός αριθμός δωματίων ανήκει στην Α κατηγορία με αριθμό κλινών 6384 και ποσοστό της Περιφέρειας 46,7% με αποτέλεσμα να ανταποκρίνονται στις ποιοτικές παροχές υπηρεσιών και ποσοστό 27,7% να ανήκει στην Γ κατηγορία. (Ε.Ο.Τ. 2002, σελ.10)

Οι διανυκτερεύσεις που γίνονται στα ενοικιαζόμενα δωμάτια τόσο από τους ημεδαπούς όσο και από τους αλλοδαπούς τουρίστες είναι ένας σημαντικός αριθμός με μέσο χρόνο λειτουργίας τέσσερις μήνες (Ιούνιος - Σεπτέμβριος)

πραγματοποιούνται περίπου 1.630.000 διανυκτερεύσεις και το ποσοστό συμμετοχής των ημεδαπών ανέρχεται στο 70% και άνω. (Ε.Ο.Τ. 2002, σελ.10)

Τα έσοδα από τα ενοικιαζόμενα δωμάτια προσφέρουν την ευκαιρία σε οικογένειες περιοχών με χαμηλό εισόδημα και περιορισμένες δυνατότητες ανάπτυξης άλλων κλάδων της οικονομίας, για συμπληρωματική απασχόληση και δυνατότητες αύξησης του χαμηλού τους εισοδήματος.

7. Τουριστική κίνηση

Τα τουριστικά ταξιδιωτικά γραφεία, είναι βοηθητικές υπηρεσίες της ζήτησης και προσφοράς και διευκολύνουν τη συγκέντρωση, μεταφορά και κατανομή της τουριστικής κίνησης στους τόπους προορισμού.

Είναι επιχειρήσεις που εξυπηρετούν την τουριστική κίνηση κάθε κατηγορίας και είδους. Η κατανομή των επιχειρήσεων αυτών όπως φαίνεται στον παρακάτω πίνακα είναι περίπου ανάλογη με αυτό που ισχύει και για την κατανομή των τουριστικών καταλυμάτων με κάποια απόκλιση για το Νομό Θεσπρωτίας.

Πίνακας 4.7: Κατανομή τουριστικών επιχειρήσεων και λεωφορείων ανά νομό

Νομοί (περιοχές)	Επιχειρήσεις τουριστικών & ταξ. γραφείων	(%)	Τουριστικά Λεωφορεία	(%)
ΑΡΤΑΣ	5	5,2	8	14,8
ΘΕΣΠΡΩΤΙΑΣ	43	45,3	6	11,1
Ηγουμενίτσα	37	38,9	6	11,1
Σύβοτα	4	4,2		
Πέρδικα	1	1,0		
Λοιπές περιοχές	1	1,0		
ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ	22	23,2	30	55,5
Ιωάννινα	21	22,1	27	50,5
Μέτσοβο	1	1,0	3	5,5
ΠΡΕΒΕΖΑΣ	25	26,3	10	18,5
Πρέβεζα	13	13,7	6	11,1
Πάργα	8	8,4	1	1,0
Φιλιπιάδα	3	3,2	3	5,5
Καναλάκι	1	1,0	1	1,0
ΣΥΝΟΛΟ	95	100,0	54	100,0

Πηγή: Ε.Ο.Τ. 2002

Ο Νομός Θεσπρωτίας απορροφά το μεγαλύτερο ποσοστό των επιχειρήσεων αυτών σε τουριστικά γραφεία 45,2%. Ο Νομός Ιωαννίνων εμφανίζεται δεύτερος σε δυναμικότητα καθώς διαθέτει το 23,2% και 55,5% από το σύνολο των τουριστικών και ταξιδιωτικών γραφείων και τουριστικών λεωφορείων αντίστοιχα. Ακολουθούν οι άλλοι δύο νομοί, Πρέβεζας και Άρτας, με μικρότερο ποσοστό ο Νομός Άρτας.

Η ικανοποιητική συγκέντρωση που παρατηρείται στο Νομό Πρεβέζης οφείλεται κύρια στο γεγονός ότι περιλαμβάνει περιοχές σημαντικού μαζικού τουρισμού (Πάργα) και τις ακτές του νομού.

Τέλος, οι επιχειρήσεις διακίνησης, εκτός από τη μεταφορά των επισκεπτών που φθάνουν το χρόνο, συμβάλλουν και στη δημιουργία ευχάριστου κλίματος με την οργάνωση εκδρομών και επισκέψεων σε μουσεία και αρχαιολογικούς χώρους και ακόμη βοηθούν ως προωθητικό εργαλείο στην ανάπτυξη ορισμένων περιοχών, καθώς γνωρίζουν τις δυνατότητες της προσφοράς τους σε κάθε περιοχή.

1. Αφίξεις - Διανυκτερεύσεις

Σε Εθνικό Επίπεδο, οι αφίξεις πελατών στα ξενοδοχειακά καταλύματα της χώρας (εκτός των camping) έφθασαν το 1999 σε 12.847.580 άτομα έναντι 12.807.000 άτομα το 1998 και 12.160.000 άτομα το 1997 (ΕΣΥΕ), ενώ οι διανυκτερεύσεις έφθασαν σε 61.302.903 άτομα το 2000 έναντι 59.871.000 το 1999 και 56.084.000 άτομα το 1998. Στις διανυκτερεύσεις για το 2000 οι Έλληνες αντιπροσωπεύουν το 24,0% των συνολικών διανυκτερεύσεων.

Πίνακας 4.8: Ετήσιες αφίξεις και διανυκτερεύσεις στην Ήπειρο

	ΑΦΙΞΕΙΣ	ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ	ΠΛΗΡΟΤΗΤΑ
1997	344.603	786.946	48,0%
1998	363.173	836.902	49,0%
1999	383.105	875.712	49,0%
2000	402.437	894.082	
2001	441.809	970.481	

Πηγή: Ε.Ο.Τ. 2002

Οι περισσότερες διανυκτερεύσεις για τα παραπάνω χρόνια πραγματοποιήθηκαν στις περιοχές Ρόδο, Βόρεια Κρήτη και Κέρκυρα όπου υπάρχει και η μεγάλη προσφορά. Τις περισσότερες διανυκτερεύσεις για το 1999 πραγματοποίησαν οι Γερμανοί και οι Άγγλοι με ποσοστά συμμετοχής 25,00% και

13,1% αντίστοιχα και ακολουθούν οι Ολλανδοί με ποσοστό συμμετοχής 3,8% και οι Ιταλοί με 3,4%.

Για την περίοδο Ιανουαρίου - Δεκεμβρίου 2000 και 20001 που έχουμε στοιχεία προσωρινά πραγματοποιήθηκαν αντίστοιχα στην Περιφέρεια Ηπείρου αφίξεις 403.437 και 441.809 και έχουμε μια αύξηση στις αφίξεις της τάξης 9,8%. Αντίθετα στις διανυκτερεύσεις με 894.092 το 2000 και 970.481 το 2001 η αύξηση είναι 8,5%. Η αυξητική αυτή πορεία δείχνει πως η περιφέρεια μπορεί να προσφέρει στον επιλεκτικό τουρίστα δυνατότητες αναψυχής και μορφωτικά ενδιαφέροντα.

Οι περισσότερες διανυκτερεύσεις μέσα στην Περιφέρεια πραγματοποιούνται στο Νομό Ιωαννίνων και μάλιστα στην πόλη και σ' αυτό συμβάλλει η προσφορά και η προσπελασιμότητά της με τις Περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας, Θεσσαλίας και Δυτικής Ελλάδας καθώς και το αεροδρόμιο της.

Επιπλέον και η δυνατότητα πραγματοποίησης επιστημονικών και επαγγελματικών συνεδρίων με μεγάλη συμμετοχή συνέδρων. Σαν πρόσθετος λόγος μπορεί να θεωρηθεί και η τεχνική και κοινωνική υποδομή για την εξυπηρέτηση ταυτόχρονα τουριστών και κατοίκων.

Το ποσοστό συμμετοχής των διανυκτερεύσεων του Νομού Ιωαννίνων στις διανυκτερεύσεις της Περιφέρειας ανήλθε για το 1999, στο 50,9%. Ακολουθεί δε ο Νομός Πρεβέζης με 261.115 διανυκτερεύσεις και ποσοστό συμμετοχής 29,8%. Πιο αναλυτικά η κατανομή των διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών τουριστών για τα χρόνια 1998, 1999, 2000 και 2001 φαίνεται πιο κάτω για τον κάθε Νομό:

Πίνακας 4.9: Ετήσιες αφίξεις και διανυκτερεύσεις στο Νομό Άρτας

	Αφίξεις Αλλοδαπών	Διανυκτερεύσεις Αλλοδαπών
1998	2.237	4.041
1999	2.348	3.843
2000	2.082	4.166
2001	1.863	4.968

Πηγή: Ε.Ο.Τ. 2002

Πίνακας 4.10: Ετήσιες αφίξεις και διανυκτερεύσεις στο Νομό Ιωαννίνων

	Αφίξεις Αλλοδαπών	Διανυκτερεύσεις Αλλοδαπών
1998	36.672	58.507
1999	31.292	52.005
2000	38.877	64.622
2001	42.232	73.314

Πηγή: Ε.Ο.Τ. 2002

Από τις διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών στο νομό Ιωαννίνων για το 2001 το 89,5% πραγματοποιείται στην πόλη των Ιωαννίνων.

Οι διανυκτερεύσεις των κυριότερων εθνικοτήτων κατά ποσοστό έχουν την ακόλουθη σειρά. Οι γερμανοί με 13,8%, οι Γάλλοι και οι Άγγλοι με 6,1% και οι Ολλανδοί με 4,8%.

Πίνακας 4.11: Ετήσιες αφίξεις και διανυκτερεύσεις στο Νομό Πρεβέζης

	Αφίξεις Αλλοδαπών	Διανυκτερεύσεις Αλλοδαπών
1998	25.216	145.800
1999	23.077	149.539
2000	33.918	151.363
2001	30.112	158.418

Πηγή: Ε.Ο.Τ. 2002

Οι διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών κατά περιοχή και εθνικότητα για το νομό παρουσιάζουν την ακόλουθη κατανομή. Το 1999 που υπάρχουν επίσημα στοιχεία, 81.158 διανυκτέρευαν στην Πάργα και ποσοστό 54,2%.

Ικανοποιητική συμμετοχή έχουν οι Άγγλοι με ποσοστό 13%, οι Ιταλοί με 10,3%, οι Ολλανδοί με 10,2%, ενώ μεγάλη συμμετοχή παρατηρείται από τους Σουηδούς με ποσοστό 30,3% και διανυκτερεύσεις 24.605 και συνολικά οι Σκανδιναβοί πραγματοποίησαν 42.400 διανυκτερεύσεις στα καταλύματα της Πάργας με ποσοστό 52,2%. Για τα προηγούμενα χρόνια 1998 και 1997 πραγματοποιήθηκαν αντίστοιχα 75.160 και 69.510 διανυκτερεύσεις στο Δήμο Πάργας.

Αύξηση διανυκτερεύσεων στην τριετία 1997 - 1999 παρατηρείται και στο Δήμο Καναλακίου σε απόλυτες τιμές από 28.950 το 1997 έφθασε 38.970 το 1998 για να κλείσει το 1999 με 41.054 διανυκτερεύσεις.

Οι υπόλοιπες διανυκτερεύσεις των αλλοδαπών πραγματοποιήθηκαν κατά μήκος των ακτών του νομού και τέλος, οι διανυκτερεύσεις των Ελλήνων μέσα στο Νομό για την τριετία 1997 - 98 και 1999 είναι αντίστοιχα 109.000 - 125.138 και 107.968 και συνολικές διανυκτερεύσεις 236.355 - 271.786 και 261.115 αντίστοιχα.

Νομός Θεσπρωτίας

Οι συνολικές διανυκτερεύσεις Ελλήνων και Αλλοδαπών για το Νομό Θεσπρωτίας είναι της τάξεως 113.000 περίπου για τα έτη 1998 και 1999 με μια πληρότητα 55,3%. Η συγκέντρωση των διανυκτερεύσεων παρατηρείται κύρια σε τρεις περιοχές, στο Δήμο Ηγουμενίτσας με πραγματοποιηθείσες διανυκτερεύσεις το

1999 81.000 περίπου εκ των οποίων 45.000 περίπου είναι αλλοδαποί με ποσοστό συμμετοχής 55,5%.

Ακολουθούν τα Σάββατα με 23.000 διανυκτερεύσεις αλλοδαπών και ποσοστό συμμετοχής στις συνολικές διανυκτερεύσεις στα Σάββατα άνω του 70%. Και τέλος αξιόλογη κίνηση για το Νομό Θεσπρωτίας παρατηρείται στην Πλαταριά με συνολικές διανυκτερεύσεις 20.726 εκ των οποίων 20.012 είναι αλλοδαποί και ποσοστό συμμετοχής άνω του 96%. Μικρός αριθμός διανυκτερεύσεων πραγματοποιείται στην Παραμυθιά, Σαγιάδα, Μαργαρίτι κ.α. (Ε.Ο.Τ. 2002, σελ.14)

9. Διανυκτερεύσεις Ελλήνων:

Οι διανυκτερεύσεις των Ελλήνων στην περιφέρεια από 552.709 που ήταν το 1998 έφθασαν το 2001 στις 702.852. Τη μεγαλύτερη συμμετοχή έχει ο Νομός Ιωαννίνων με ποσοστό 61,0% περίπου και ακολουθεί ο Νομός Πρεβέζης με 23%.

Οι διανυκτερεύσεις των Ελλήνων πραγματοποιούνται ως επί το πλείστον στις πόλεις πρωτεύουσες των Νομών και οι συνολικές διανυκτερεύσεις Περιφέρειας για την διετία 2000 και 2001 είναι αντίστοιχα 976.000 και 1.004.014.

Πίνακας 4.12: Ετήσιες αφίξεις και διανυκτερεύσεις ανά περιοχή

Περιοχές	ΑΦΙΞΕΙΣ		ΔΙΑΝΥΚΤΕΡΕΥΣΕΙΣ		ΜΕΤΑΒΟΛΗ	
	2000	2001	2000	2001	α%	β%
Ν.Ιωαννίνων	270.554	272.004	498.891	500.003		
Ιωάννινα	208.915	234.758	400.335	423.032	7.6	5.7
Μέτσοβο	30.173	22.754	43.634	36.011		
Ζαγόρι	3.175	2.610	9.407	9.127		
Κόνιτσα	6.930	4.714	12.894	9.278		
Λοιπές περιοχές	7.348	7.168	32.621	22.555		
Ν.Θεσπρωτίας	47.306	53.580	120.729	119.959	13.2	-0.6
Σάββατα	8.540	11.195	42.376	41.506		
Ηγουμενίτσα	38.583	41.448	72.316	76.733	7.4	6.1
Ν.Πρέβεζας	92.217	95.029	221.200	319.197	9.6	
Πάργα	20.883	23.435	132.805	143.821	12.2	8.2
Υπόλοιπο Πρέβεζας	71.334	71.594	159.000	175.376		
Ν.Αρτας	32.133	31.812	65.417	64.859		
Σύνολο Ηπείρου	442.210	452.425	976.237	1.004.010	2.3	2.8

Πηγή: Ε.Ο.Τ., 2002

Πρέπει να σημειωθεί πως οι παρατηρούμενες μειώσεις σε περιοχές δεν είναι πραγματικές και οφείλονται στην μη αποστολή όλων των δελτίων κίνησης διανυκτερεύσεων από επιχειρηματίες στην Τουριστική Αστυνομία.

Από τον ανωτέρω πίνακα προκύπτει αύξηση σε αφίξεις και διανυκτερεύσεις αντίστοιχα στην πόλη των Ιωαννίνων κατά 7,6% και 5,7% στην Πάργα 12,2% και 8,2% στη διετία 1999 και 2000 πραγματοποιήθηκαν αντίστοιχα στα camping της περιοχής 46.095 και 92.909 διανυκτερεύσεις. Έχουμε μια αύξηση 101,5% γεγονός που συνδέεται με τις αυξημένες αφίξεις με τα ιδιωτικά μεταφορικά μέσα με συνέπεια την αυξημένη ζήτηση στα camping.

4.2 Τα σημαντικότερα προβλήματα τουριστικής ανάπτυξης στο Νομό Ιωαννίνων

Ο Νομός Ιωαννίνων κατά την τελευταία δεκαετία παρουσιάζει σημαντική τουριστική ανάπτυξη η οποία εμφανίζεται τόσο από την πλευρά της δημιουργίας τουριστικών καταλυμάτων, όσο και από την πλευρά της ανάπτυξης εναλλακτικών δραστηριοτήτων. Τα σημαντικότερα προβλήματα του νομού είναι τα εξής:

- Στον αναπτυξιακό νόμο δεν εντάσσονται νέες μονάδες στους παραδοσιακούς οικισμούς της χώρας και αυτό δημιουργεί προβλήματα στο νομό Ιωαννίνων στους παραδοσιακούς οικισμούς Μετσόβου, Περάματος και Αμφιθέας, στους οποίους παρατηρείται ιδιαίτερο επενδυτικό ενδιαφέρον, στο μεν Μέτσοβο ως τουριστική περιοχή, στις δε άλλες δύο περιοχές ως προέκταση της πόλης των Ιωαννίνων.
- Με την 23076 ΚΥΑ δεν εντάσσονται στον Αναπτυξιακό Νόμο στους παραδοσιακούς οικισμούς νέα κτίρια ως τουριστικές επενδύσεις, παρά μόνο μετατροπή παραδοσιακών ή διατηρητέων. Όμως στα προγράμματα αγροτουρισμού του Υπουργείου Γεωργίας εντάσσονται νέα κτίρια, και λογικό θα ήταν να υπάρχει ενιαία αντιμετώπιση από όλα τα χρηματοδοτικά προγράμματα καθώς επίσης, οι αποφάσεις του Υπουργείου Γεωργίας για τα παραπάνω προγράμματα να λαμβάνονται μετά από εισήγηση του ΕΟΤ.

Ακολουθεί ένας πίνακας ανάλυσης S.W.O.T., στον οποίο παρουσιάζονται τα πλεονεκτήματα (Strengths), μειονεκτήματα (Weaknesses), ευκαιρίες (Opportunities), απειλές (Threats) του Νομού Ιωαννίνων, καθώς και τα αντίστοιχα σενάρια που προκύπτουν, τα οποία είναι το σενάριο δυναμικής στρατηγική, της προσοχής, της επιφυλακτικότητας και της αποφυγής.

Πίνακας 20: Ανάλυση SWOT

<p>ΑΝΑΛΥΣΗ S.W.O.T.</p>	<p>ΠΛΕΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ (Strengths)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Φυσικές ομορφιές • Πληθώρα ιστορικών μνημείων • Ξενοδοχειακή υποδομή • Αγροτουρισμός /ορεινός τουρισμός • Συνεδριακός/ πολιτιστικός τουρισμός • Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων • Αεροδρόμιο Ιωαννίνων • Μουσεία • Παράδοση και πολιτιστική ταυτότητα • Αστικές υποδομές (αθλητισμός, μετακινήσεις, ξενοδοχεία κλπ) 	<p>ΜΕΙΟΝΕΚΤΗΜΑΤΑ (Weaknesses)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ανεπαρκείς υποδομές (δρόμοι, ξενοδοχεία, ΧΥΤΑ, δίκτυα κάθε είδους) • Μικρή παραμονή τουριστών • Ελλείψεις σε νομοθεσία, τουριστικό σχεδιασμό και ελεγκτικούς μηχανισμούς • Ποιότητα ζωής
<p>ΕΥΚΑΙΡΙΕΣ (Opportunities)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Οδικό δίκτυο (Εγνατία Οδός) • Κομβική θέση στην ΒΔ Ελλάδα • Ήδη τουριστικά ανεπτυγμένες περιοχές (Μέτσοβο, Ζαγοροχώρια κλπ) • Πληθώρα συγκριτικών πλεονεκτημάτων • Αγροτουρισμός /ορεινός τουρισμός 	<p>ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Βιώσιμη Οικονομική Ανάπτυξη ○ Συγκράτηση πληθυσμού ○ Προστασία φυσικού περιβάλλοντος ○ Συγκράτηση πληθυσμού ○ Ορθολογική διαχείριση της πόλωσης του οικιστικού δικτύου 	<p>ΣΕΝΑΡΙΟ ΠΡΟΣΟΧΗΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Παράκαμψη των Ιωαννίνων ως προορισμού των τουριστών ○ Ανάπτυξη μιας οικονομικής συνείδησης απληστίας εις βάρος της αειφορίας / απομόνωση των δυνάμεων και των φορέων με οικολογική συνείδηση ○ Απόρριψη βιώσιμης ανάπτυξης & παραδοσιακού χωροταξικού σχεδιασμού
<p>ΑΠΕΙΛΕΣ (Threats)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Απομόνωση /Περιθωριοποίηση στον ελλαδικό χώρο • Απόσταση από πρωτεύουσα • Εγνατία Οδός • Έλλειψη σιδηροδρομικού δικτύου 	<p>ΣΕΝΑΡΙΟ ΕΠΙΦΥΛΑΚΤΙΚΟΤΗΤΑΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Τουρισμός με περιορισμένη ενδοχώρα ○ Υποσκελισμός από περιοχές με παρόμοιο προφίλ 	<p>ΣΕΝΑΡΙΟ ΑΠΟΦΥΓΗΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Μικρή προσέλευση τουριστών ○ Απολύσεις/ Μετανάστευση ○ Μετανάστευση ○ Μείωση οικονομικής δραστηριότητας και συνακόλουθη αδιαφορία για το περιβάλλον ○ Υπερεκμετάλλευση φυσικών πόρων

5. ΕΡΕΥΝΑ ΠΕΔΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟ ΣΤΟ ΝΟΜΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

5.1 Εισαγωγικά

Στα πλαίσια της εργασίας αυτής μοιράστηκαν ερωτηματολόγια στους αρμόδιους για τον τουρισμό φορείς και σε μερικούς από τους επισκέπτες της περιοχής, αποσκοπώντας στην όσο το δυνατό καλύτερη μελέτη και κατανόηση του φαινομένου του τουρισμού στο Νομό Ιωαννίνων. Στα ερωτηματολόγια αυτά συμπεριλήφθησαν ποικίλες ερωτήσεις με σκοπό τη διεξαγωγή των κατάλληλων συμπερασμάτων. Οι περισσότερες ερωτήσεις που τέθηκαν, ήταν προσωπικής μου επιλογής, ενώ οι υπόλοιπες ήταν βασισμένες σε ερωτηματολόγια που είχε επιμεληθεί ο κ. Αδάμος ο οποίος εργάζεται στο Εργαστήριο Τουριστικού Σχεδιασμού, Ερευνών και Πολιτικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, τον οποίο και ευχαριστώ για τη βοήθειά του. Η έρευνα έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια του δευτέρου εξαμήνου του ακαδημαϊκού έτους 2002 – 03 και περιλάμβανε επισκέψεις στις σχετικές υπηρεσίες του Νομού Ιωαννίνων και διανομή ερωτηματολογίων σε κεντρικά σημεία της πόλης στους επισκέπτες.

Η έρευνα και για τις δυο περιπτώσεις αποδείχτηκε πάντως αρκετά χρονοβόρα. Όσον αφορά τους φορείς, η συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ήταν δύσκολη εξαιτίας των υποχρεώσεών τους και λόγω του περιορισμένου χρόνου που διέθεταν οι περισσότεροι από αυτούς. Παρόλα αυτά αρκετοί προθυμοποιήθηκαν να βοηθήσουν, όχι μόνο με τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου, αλλά και με επιπλέον παρατηρήσεις. Δυσκολίες υπήρξαν και κατά τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από τους επισκέπτες, όχι μόνο λόγω του αριθμού του δείγματος (100), αλλά κυρίως λόγω του ότι και αυτοί διέθεταν περιορισμένο χρόνο, κυρίως όσοι ανήκαν σε κάποιο γκρουπ, οπότε και διέθεταν αυστηρό σχετικά πρόγραμμα. Εκτός αυτού, πολλοί από τους ξένους δεν γνώριζαν αγγλικά, γεγονός που καθιστούσε την επικοινωνία σχεδόν αδύνατη.

Όσον αφορά την επιλογή του συγκεκριμένου δείγματος των φορέων, έγινε προσπάθεια αυτοί να σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα τόσο με το φαινόμενο του τουρισμού όσο και με το Νομό, την ανάπτυξή του και τις διάφορες ιδιαιτερότητές του πιο συγκεκριμένα. Έτσι λοιπόν μέσα από τις σχετικές ερωτήσεις, εκτός από τα στοιχεία των αποκρινόμενων που συγκεντρώθηκαν, επιχειρήθηκε για το φαινόμενο του τουρισμού και μια χωροταξική προσέγγιση, μια καθαρά τουριστική προσέγγιση,

μια περιβαλλοντική προσέγγιση, μια οικονομική προσέγγιση και τέλος, συγκεντρώθηκαν κάποιες παρατηρήσεις και προτάσεις μέσα από τη σχετική εμπειρία των αρμόδιων φορέων.

Το ίδιο έγινε και με τους επισκέπτες του νομού, οι οποίοι άλλωστε αποτελούν και τους κύριους αποδέκτες της έρευνας. Έτσι, οι ερωτήσεις που συμπεριλήφθησαν στα ερωτηματολόγια εκτός από τα απαραίτητα στοιχεία των τουριστών για τη διεξαγωγή συμπερασμάτων, επιχειρήθηκε όχι μόνο να καλύπτουν από κάθε άποψη το φαινόμενο του τουρισμού στο νομό, αλλά και να βρίσκονται σε αντιστοιχία με τις ερωτήσεις που υποβλήθηκαν στους φορείς. Με αυτό τον τρόπο, τα αποτελέσματα καθίστανται πιο άμεσα συγκρίσιμα και παρουσιάζουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον. Πολλές από τις ερωτήσεις που υποβλήθηκαν ήταν οι ίδιες και επιχειρήθηκαν αντίστοιχα μια χωροταξική προσέγγιση, μια καθαρά τουριστική προσέγγιση, μια περιβαλλοντική προσέγγιση και μια οικονομική προσέγγιση.

Σχετικά με τον τρόπο απάντησης στις ερωτήσεις, αυτές διακρίνονται σε δυο κατηγορίες. Αυτές που συμπληρώθηκαν με ένα απλό σταυρό και αυτές που περιείχαν ποιοτική αξιολόγηση. Στην πρώτη περίπτωση οι αποκρινόμενοι κλήθηκαν να σημειώσουν ένα σταυρό στις θέσεις από 1 έως 5, σχετικά με την γνώμη τους για διάφορα σχετικά θέματα, οι οποίες αντιστοιχούσαν ως εξής:

1=Πολύ καλό /θετικό ή συμφωνώ απολύτως

2=Καλό /θετικό ή συμφωνώ

3= Μέτρια - δεν έχω γνώμη /δεν γνωρίζω

4= Κακό /αρνητικό ή διαφωνώ

5= Πολύ κακό /αρνητικό ή διαφωνώ απολύτως

Στη δεύτερη περίπτωση οι αποκρινόμενοι κλήθηκαν να αξιολογήσουν ποιοτικά διάφορα χαρακτηριστικά της περιοχής και του τουρισμού, με σκοπό τη διεξαγωγή συμπερασμάτων και την υποβολή προτάσεων. Τέλος, στο τέλος του ερωτηματολογίου υπήρχε πρόβλεψη και σχετικός χώρος για την υποβολή προτάσεων και απόψεων των ερωτηθέντων και οι παρατηρήσεις που συγκεντρώθηκαν δεν ήταν λίγες από αρκετούς από αυτούς.

5.2 Στατιστικά στοιχεία για τα άτομα που συμμετείχαν στην έρευνα

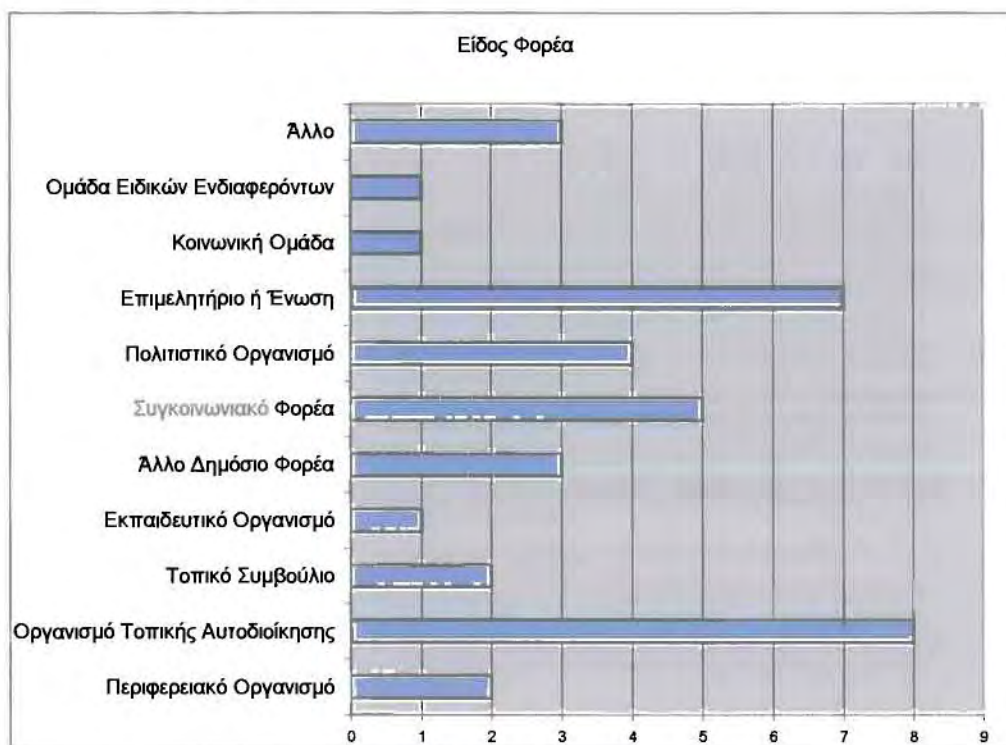
Οι φορείς που συμμετείχαν στην έρευνα αυτή ήταν 38 στον αριθμό συνολικά και πιο συγκεκριμένα εντάσσονται στις παρακάτω κατηγορίες:

Πίνακας 5.1: Οι φορείς του δείγματος ανά κατηγορία

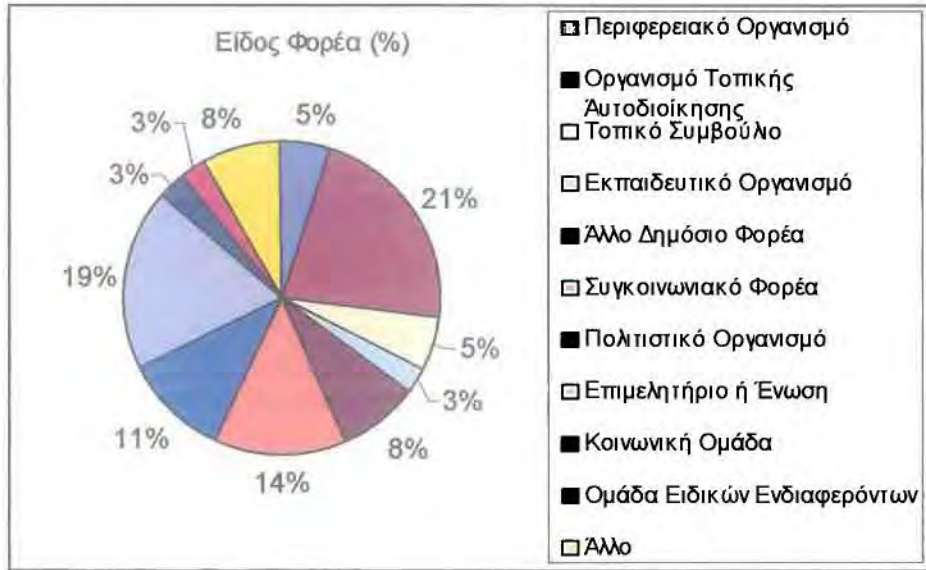
Περιφερειακός Οργανισμός	2
Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης	8
Τοπικό Συμβούλιο	2
Εκπαιδευτικός Οργανισμός	1
Άλλος Δημόσιος Φορέας	3
Συγκοινωνιακός Φορέας	5
Πολιτιστικός Οργανισμός	4
Επιμελητήριο ή Ένωση	7
Κοινωνική Ομάδα	1
Ομάδα Ειδικών Ενδιαφερόντων	1
Άλλο	3

Διάγραμμα 5.1: Είδος φορέα

Έγινε προσπάθεια οι φορείς οι οποίοι συμπλήρωσαν τα ερωτηματολόγια αυτά να είναι όσο το δυνατό πιο αντιπροσωπευτικοί και να καλύπτουν ένα αρκετά ευρύ φάσμα. Κατά την στατιστική επεξεργασία τους και τη διεξαγωγή των συμπερασμάτων δόθηκε η ίδια βαρύτητα σε όλες τις απαντήσεις των παραπάνω φορέων, ανεξάρτητα από το είδος τους και την κατηγορία στην οποία ανήκαν, όπως για παράδειγμα ιδιωτικοί ή δημόσιοι φορείς και αξιολογήθηκαν καθαρά ποσοτικά. Η ποιοτική τους διαφορά αξιολογήθηκε παρακάτω.

Διάγραμμα 5.2: Είδος φορέα (%)

Το δείγμα καλύπτει μια πληθώρα φορέων και την μεγαλύτερη αντιπροσώπευση έχουν οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ο.Τ.Α.), με ποσοστό 21% επί του συνολικού δείγματος. Ακολουθούν οι διάφορες Ενώσεις και τα Επιμελητήρια με 19% και μετά οι συγκοινωνιακοί φορείς με 14% και οι διάφοροι πολιτιστικοί οργανισμοί με 11%, ενώ καλύπτονται και οι υπόλοιπες κατηγορίες έστω και με μικρότερα ποσοστά.. Πιο συγκεκριμένα οι φορείς που συμμετείχαν στην έρευνα, αναφέρονται στο παράρτημα.

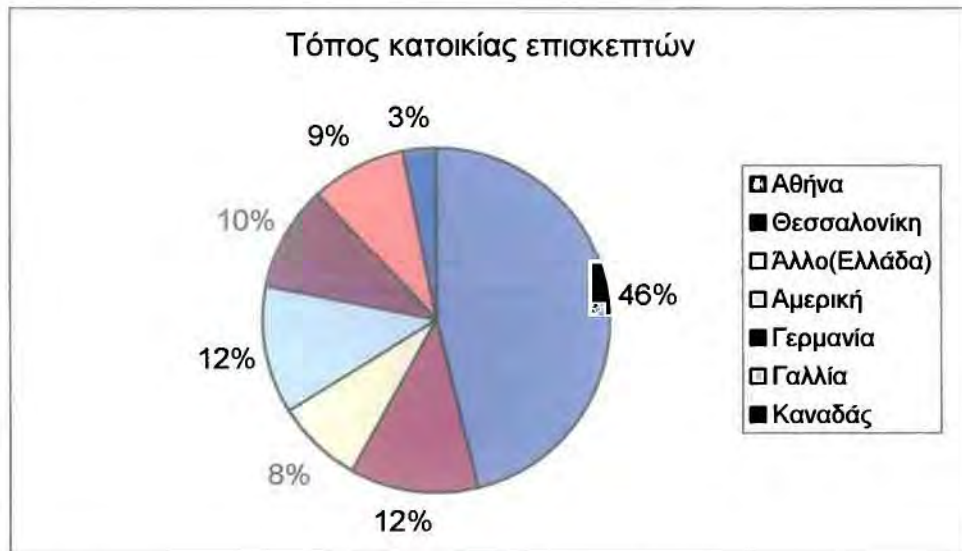
Πιο πολλά είναι τα στατιστικά στοιχεία που αναφέρονται στους επισκέπτες βεβαίως, καθώς πέραν των απαντήσεών τους, σημασία έχει να εξετάσουμε και κάποια άλλα στοιχεία, όπως την ηλικία τους, τον τόπο καταγωγής τους και άλλα. Στην έρευνα αυτή, ο αριθμός των ατόμων που συμμετείχαν ήταν 100 ακριβώς, σκόπιμα έτσι ώστε οι απόλυτες τιμές σε κάθε κατηγορία απαντήσεων να ανταποκρίνεται και σε ποσοστιαίες μονάδες χωρίς καμιά περαιτέρω προσαρμογή.

Το δείγμα αυτό των επισκεπτών λοιπόν αποτέλεσαν 100 άτομα, εκ των οποίων τα 56 ήταν άνδρες και τα 44 γυναίκες. Από αυτούς, οι 66 ήταν Έλληνες ενώ οι 34 ξένοι από διάφορες χώρες. Χαρακτηριστικό είναι ότι οι περισσότεροι Έλληνες προήλθαν από τα μεγάλα αστικά κέντρα της χώρας μας, Αθήνα και Θεσσαλονίκη, κυρίως μέσω οργανωμένων εκδρομών και όχι μεμονωμένα, ενώ μόλις 8 από άλλες πόλεις και μέρη της Ελλάδας. Οι ξένοι που επισκέφτηκαν το νομό προερχόντουσαν από διάφορα μέρη της Ευρώπης και όχι μόνο. Έτσι λοιπόν είχαμε 12 Αμερικανούς, 10 Γερμανούς, 9 Γάλλους και 3 Καναδούς. Οι περισσότεροι από αυτούς μάλιστα

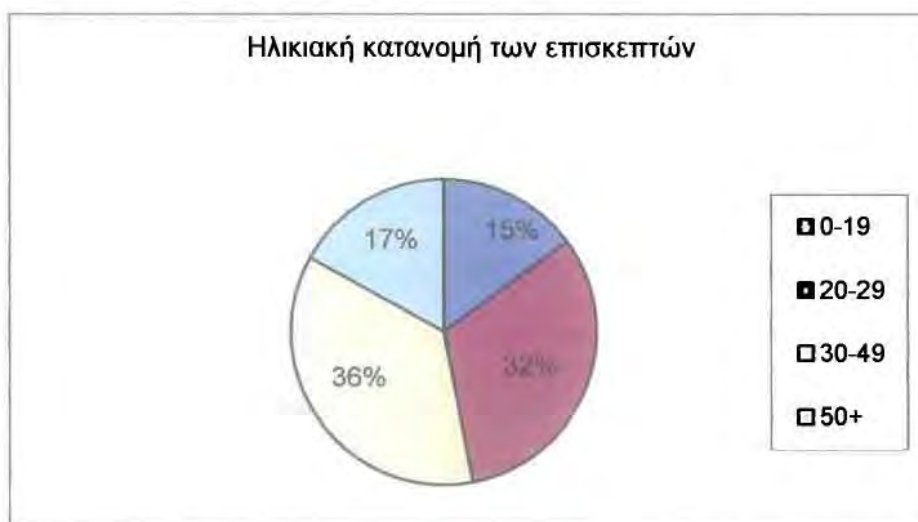
είναι άτομα νεαρής ηλικίας που επισκέφθηκαν το νομό για να προβούν σε διάφορες εναλλακτικές δραστηριότητες, ενώ οι Γερμανοί, στην πλειοψηφία τους άτομα μεγαλύτερης ηλικίας για να επισκεφθούν τα αξιοθέατα της πόλης κυρίως.

Διάγραμμα 5.3: Τόπος κατοικίας επισκεπτών

Οι ηλικίες των επισκεπτών, παρουσιάζουν αρκετή ποικιλία με το βάρος να πέφτει πάντως στις μέσες και μεγαλύτερες ηλικίες. Οπότε, τα παιδιά και οι ανήλικοι ηλικίας μέχρι 18 χρονών είναι μόλις 15 στο όλο σύνολο και είτε συνοδεύονται από τους γονείς τους είτε σε μερικές περιπτώσεις πρόκειται για νεαρά άτομα, κυρίως ξένα που συμμετέχουν σε εναλλακτικές δραστηριότητες όπως trekking, rafting καθώς και διάφορες άλλες. Κυρίως όμως οι νεαρές αυτές ηλικίες επισκέπτονται την περιοχή μέσω σχολικών εκδρομών που διοργανώνονται από διάφορες πόλεις της Ελλάδας και που σπάνια έχουν ως κύριο προορισμό τα Γιάννενα. Στη συνέχεια τα άτομα από 18 έως 30 ετών που ερωτήθηκαν ήταν 32, ενώ τα άτομα ηλικίας από 30 έως 50 ήταν 36, και αποτελούν ταυτόχρονα και το μεγαλύτερο ποσοστό του δείγματος. Πρόκειται για φοιτητές, οικογένειες ή και μεμονωμένα άτομα που επισκέπτονται την περιοχή όχι μόνο για λόγους αναψυχής, αλλά και για λόγους δουλειάς όπως κάποια συνέδρια για παράδειγμα, τα οποία συνδυάζονται όμως και με κάποιες επισκέψεις στα αξιοθέατα της πόλης. Τέλος, στην κατηγορία των πιο ηλικιωμένων, από 50 ετών και πάνω συναντάμε 17 άτομα, μερικά εκ των οποίων ανήκουν στην προηγούμενη κατηγορία του συνεδριακού τουρισμού, ενώ κυρίως πρόκειται για Γερμανούς μεγάλης ηλικίας που επισκέπτονται την πόλη και τα αξιοθέατά της στα πλαίσια μιας συνήθως μεγαλύτερης εκδρομής.

Διάγραμμα 5.4: Ηλικιακή κατανομή των επισκεπτών

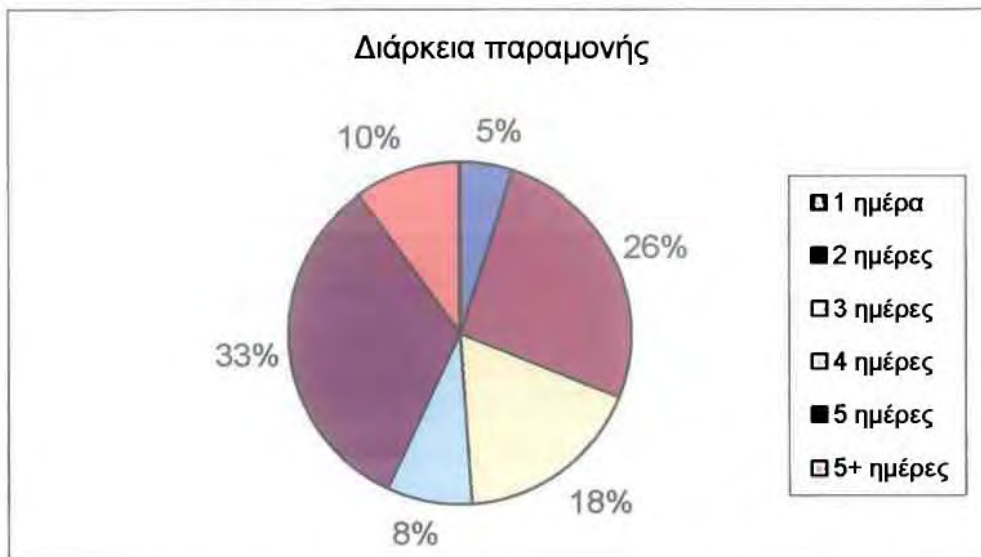
Όσον αφορά τη διάρκεια των διακοπών των επισκεπτών, αυτές κυμαίνονται από μία ημέρα έως το πολύ 5 ημέρες, και μόνο στο 10% των περιπτώσεων η παραμονή τους στο νομό είναι μεγαλύτερη από 5 ημέρες. Πρώτο πάντως ποσοστιαία είναι το διάστημα παραμονής των 5 ημερών με 33% και πρόκειται κυρίως για τα άτομα που συμμετέχουν σε πενθήμερα προγράμματα διακοπών και που αφορούν κυρίως εναλλακτικές δραστηριότητες τουρισμού που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή των Ζαγοροχωρίων ή των Τζουμέρκων. Στη συνέχεια, με ποσοστό 26% βρίσκονται οι διήμερες επισκέψεις στην περιοχή. Πρόκειται κυρίως βέβαια για Σαββατοκύριακα, στα οποία νεαρά ή και μεγαλύτερα άτομα επισκέπτονται την περιοχή είτε για αναψυχή είτε για συμμετοχή σε κάποια συνέδρια που φιλοξενούνται κυρίως στα μεγάλα ξενοδοχεία της πόλης. Το ίδιο περίπου ισχύει και για τα τριήμερα που ακολουθούν στη συνέχεια με το 18% των απαντήσεων, ενώ πιο πίσω βρίσκονται οι 4 ημέρες παραμονής με 8% και τέλος οι ημερήσιες εκδρομές με μόλις το 5% των απαντήσεων.

Ο κυριότερος τόπος προορισμού στο Νομό Ιωαννίνων είναι η πόλη των Ιωαννίνων. Αν και δεν ξεχωρίζει με διαφορά, λαμβάνοντας ποσοστό 32% βρίσκεται στην πρώτη θέση. Στη δεύτερη θέση ακολουθούν τα Ζαγοροχώρια με 23% και μετά τα Τζουμέρκα με 14%. Για το 20%, η επίσκεψη στο Νομό Ιωαννίνων αποτελεί μέρος της περιοδείας τους σε ολόκληρη την χώρα, ενώ για το 11% ο κύριος τόπος προορισμού είναι κάποιο άλλο συγκεκριμένο μέρος στην Ελλάδα, και η μετάβαση σε αυτό συνδυάζεται και με μια επίσκεψη στο νομό. Παρατηρούμε λοιπόν ότι το 31% των επισκεπτών είναι απλά περαστικοί κατά κάποιο τρόπο από την περιοχή και ότι αυτή δεν αποτελεί την άμεση προτεραιότητά τους για επίσκεψη.

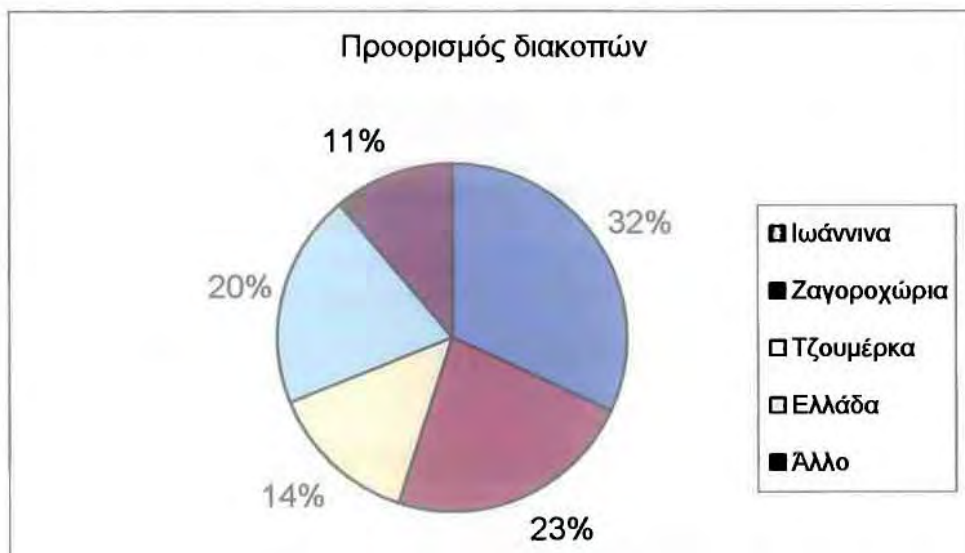

Επίσης χαρακτηριστικό είναι ότι οι επισκέπτες του νομού, εκτός της πόλης, συγκεντρώνονται κυρίως στις περιοχές των Ζαγοροχωρίων, Τζουμέρκων και Μετσόβου που είναι και οι πιο διαδεδομένες και γνωστές για τα τοπία τους και τη φυσική ομορφιά τους.

Διάγραμμα 5.5: Διάρκεια παραμονής

Διάγραμμα 5.6: Προορισμός διακοπών

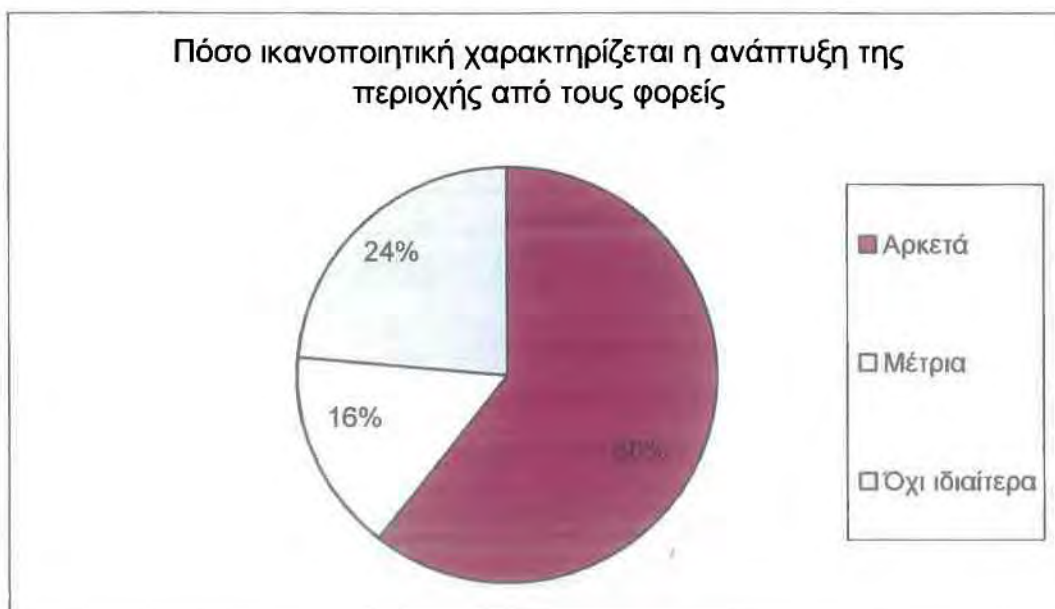
Στη συνέχεια ακολουθούν οι ερωτήσεις ανά κατηγορία. Οι απαντήσεις θα εξεταστούν ενιαία και για τις δυο περιπτώσεις και θα διεξαχθούν τα σχετικά συμπεράσματα στο τέλος.

5.3. Χωροταξική προσέγγιση

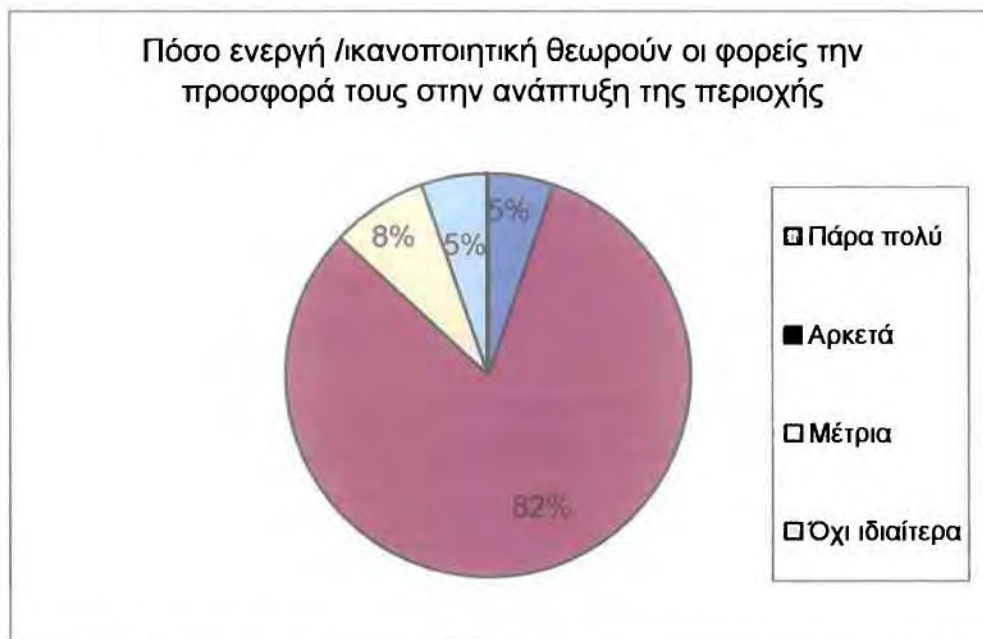
Ξεκινώντας λοιπόν από την χωροταξική προσέγγιση, η πρώτη ερώτηση που τέθηκε στο δεύτερο αυτό μέρος αφορούσε την ανάπτυξη της περιοχής γενικότερα και το πόσο ικανοποιητική κρίνεται αυτή. Οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους φορείς ήταν σχετικά μοιρασμένες και αν και το 60% του δείγματος δήλωσαν αρκετά ικανοποιημένοι, το υπόλοιπο 40% είναι μοιρασμένο μεταξύ του μέτρια (16%) και του όχι ιδιαίτερα (24%).

Διάγραμμα 5.7: Πόσο ικανοποιητική χαρακτηρίζεται η ανάπτυξη της περιοχής από τους φορείς

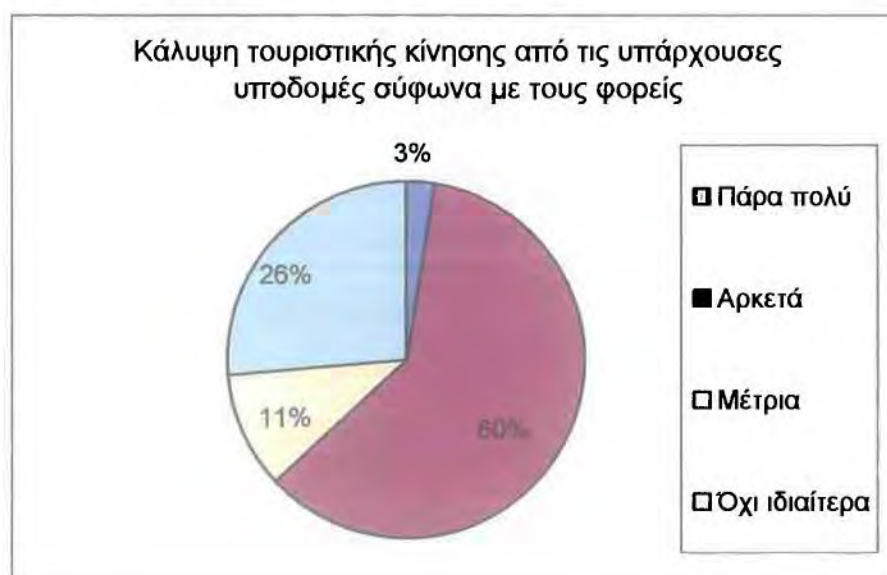
Όσο για το πόσο ενεργή ή ικανοποιητική θεωρούν τη συμμετοχή τους στην όποια ανάπτυξη, δεν παρουσιάστηκαν φειδωλοί με αποτέλεσμα η συντριπτική πλειοψηφία του 82% να απαντήσει πως είναι αρκετά ευχαριστημένοι από την προσφορά τους στην ανάπτυξη του νομού, ενώ δεν έλειψαν και αυτοί που δήλωσαν απόλυτα ικανοποιημένοι. Πολύ λίγοι ήταν αυτοί που διαφοροποίησαν τη στάση τους και παραδέχτηκαν ότι ο ρόλος τους στην ανάπτυξη είναι μέτριος (8%) ή ακόμα και όχι ιδιαίτερα ικανοποιητικός (5%). Πάντως η τόσο θετική εικόνα που περνάει είναι λογικό να προκαλεί εντύπωση μιας και εκ των πραγμάτων δεν μπορεί ο ρόλος της πλειοψηφίας των συγκεκριμένων φορέων να είναι τόσο σχετικός και ενεργός σε σχέση με την ανάπτυξη της περιοχής.

Διάγραμμα 5.8: Πόσο ενεργή θεωρούν οι φορείς τη συμμετοχή τους στην ανάπτυξη της περιοχής

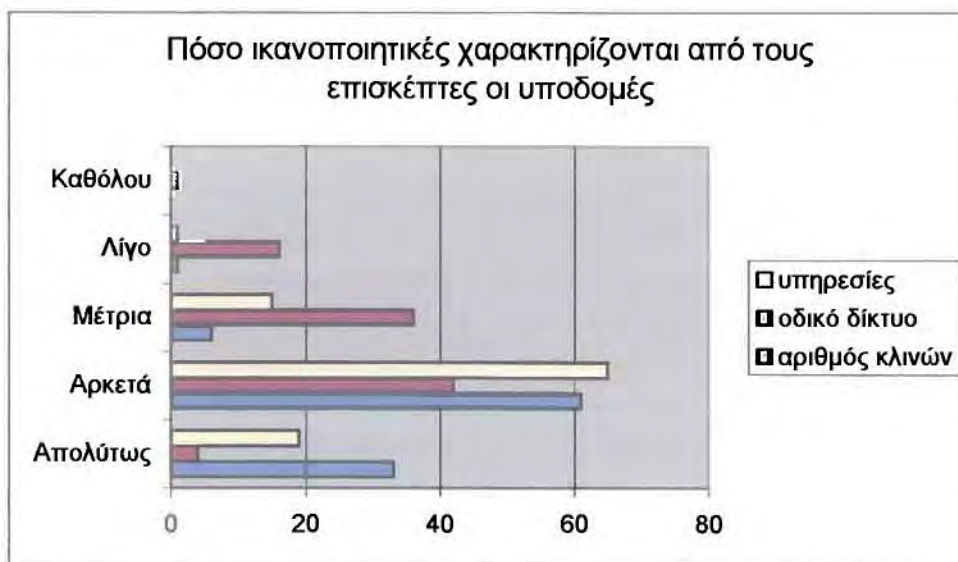
Η αισιόδοξη αυτή εικόνα που περνάει μεταφέρεται και στις υποδομές, δηλαδή στον αριθμό κλινών, στο οδικό δίκτυο, στις διάφορες υπηρεσίες κλπ όπου και πάλι η πλειοψηφία των ερωτηθέντων με ποσοστό 60% πιστεύει ότι αυτές είναι αρκετά επαρκείς για να καλύψουν την τουριστική κίνηση. Δεν έλειψαν όμως και οι αντίθετες απόψεις και έτσι, σύμφωνα με το 11% των ερωτηθέντων οι υπάρχουσες υποδομές ανταποκρίνονται μέτρια στο ρόλο τους και μάλιστα σύμφωνα με το 26%, όχι ιδιαίτερα.

Διάγραμμα 5.9: Κάλυψη τουριστικής κίνησης από τις υπάρχουσες υποδομές σύμφωνα με τους φορείς

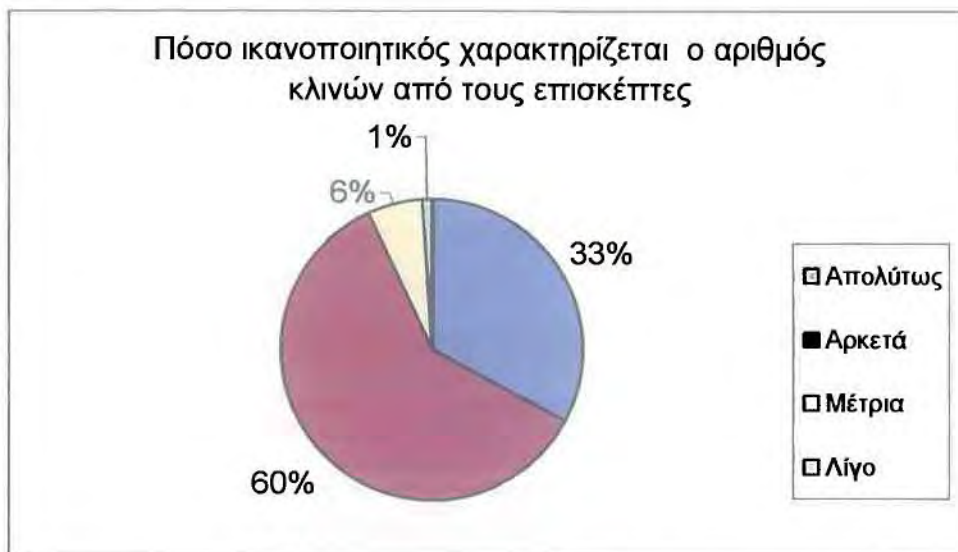

Η ερώτηση αυτή τέθηκε πιο αναλυτικά στους επισκέπτες και αφορούσε το πόσο ικανοποιητικές χαρακτηρίζουν τις παρακάτω υποδομές πιο συγκεκριμένα (αριθμό κλινών, οδικό δίκτυο, υπηρεσίες).

Διάγραμμα 5.10: Πόσο ικανοποιητικές χαρακτηρίζονται από τους επισκέπτες οι υποδομές

Διάγραμμα 5.11: Πόσο ικανοποιητικός χαρακτηρίζεται ο αριθμός κλινών από τους επισκέπτες

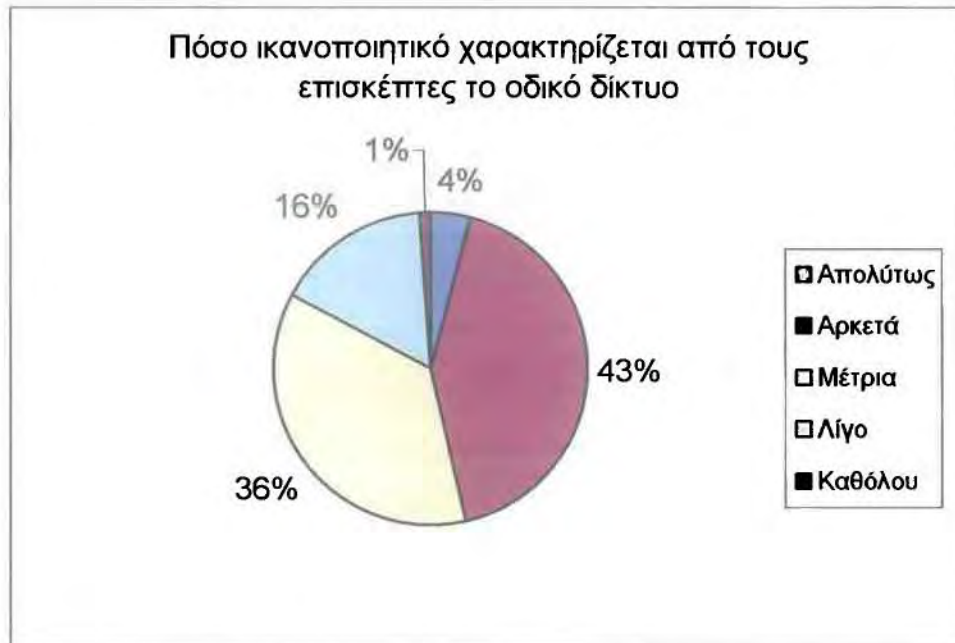

Κρίθηκε σκόπιμο οι υποδομές να αναλυθούν περαιτέρω σε αριθμό κλινών, οδικό δίκτυο και υπηρεσίες και να μη ομαδοποιηθούν σε μια κατηγορία. Άλλωστε, παρόλο που και τα τρία εντάσσονται στις υποδομές μιας περιοχής, όσον αφορά τον τουρισμό τουλάχιστον μπορούν να διαφοροποιηθούν και ενώ ο αριθμός των κλινών

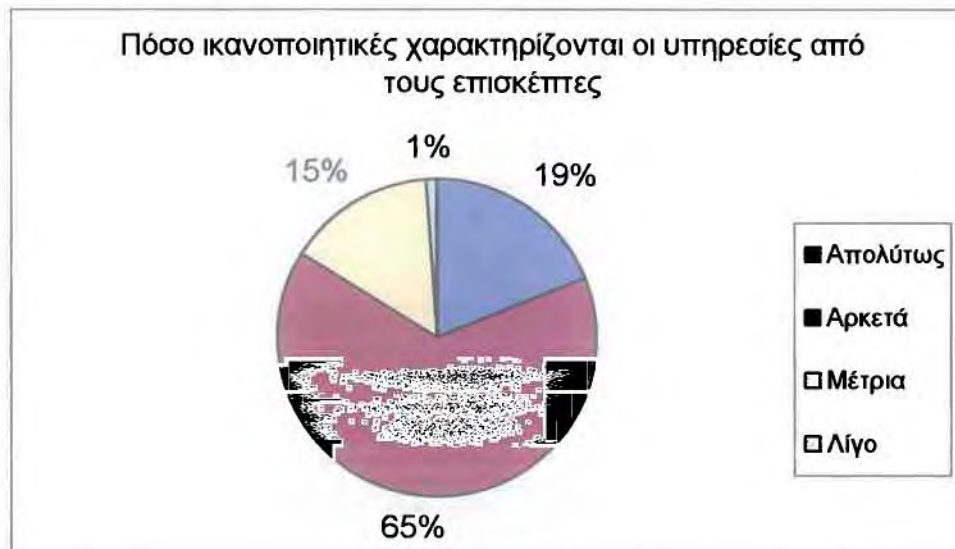

μπορεί να είναι υπεραρκετός, το οδικό δίκτυο ενδέχεται να είναι προβληματικό για παράδειγμα.

Διάγραμμα 5.12: Πόσο ικανοποιητικό χαρακτηρίζεται από τους επισκέπτες το οδικό δίκτυο

Διάγραμμα 5.13: Πόσο ικανοποιητικές χαρακτηρίζονται οι υπηρεσίες από τους επισκέπτες

Ένα πρώτο συμπέρασμα που προκύπτει είναι ότι σε γενικές γραμμές οι επισκέπτες μένουν ευχαριστημένοι στην πλειοψηφία τους από το επίπεδο των υποδομών που συναντούν και κυρίως από τις υπηρεσίες που τους παρέχονται και από τον αριθμό των κλινών που καλύπτει επαρκώς τις ανάγκες τους. Από την άλλη

πλευρά, αυτό που δεν ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις των επισκεπτών και συγκεντρώνει τις περισσότερες απαντήσεις ως μέτρια ή και λίγο ικανοποιητικό, είναι το οδικό δίκτυο. Απάντηση σε μεγάλο βαθμό δικαιολογημένη και κατανοητή, μια και η απομόνωση της περιφέρειας γενικότερα έχει επισημανθεί κατ' επανάληψη, όπως και η κακή κατάσταση των ήδη υπάρχοντων δρόμων. Χαρακτηριστικό είναι επίσης το ότι πολλοί από αυτούς που επισήμαναν την κακή κατάσταση του οδικού δικτύου είναι ξένοι και προέρχονται βέβαια από χώρες όπου τέτοιου είδους υποδομές έπαψαν εδώ και πολύ καιρό να αποτελούν αντικείμενο προβληματισμού. Με την κατασκευή της Εγνατίας Οδού αναμένεται πολλά από τα προβλήματα που αφορούν το οδικό δίκτυο και τις μετακινήσεις να λυθούν.

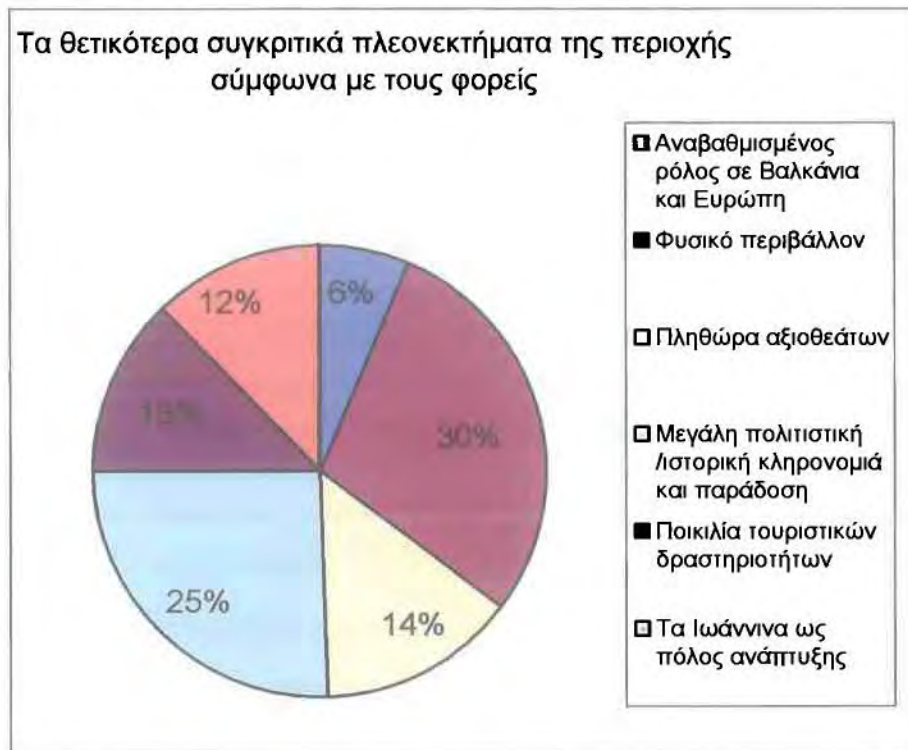
Η επόμενη ερώτηση αφορά την ποιοτική αξιολόγηση των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του Νομού Ιωαννίνων και την ταξινόμησή τους με σειρά προτεραιότητας από αυτό που επηρεάζει την τουριστική κίνηση πιο θετικά μέχρι αυτό που την επηρεάζει λιγότερο θετικά. Μιλώντας πάντα βέβαια για πλεονεκτήματα μόνο, διαπιστώνουμε ότι το πιο θετικό σημείο της περιοχής είναι σύμφωνα με τις απαντήσεις το απaráμιλλο φυσικό περιβάλλον της, λαμβάνοντας ποσοστό 30% στις προτιμήσεις, ακολουθεί η μεγάλη πολιτιστική, ιστορική κληρονομιά και παράδοση του τόπου με ποσοστό 25% και με αρκετή διαφορά ακολουθούν τα υπόλοιπα. Στη συνέχεια, ακολουθεί με 14% η πληθώρα των αξιοθεάτων του νομού, τα οποία δεν περιλαμβάνουν μόνο το φυσικό στοιχείο, αλλά και το ανθρωπογενές σε διάφορες μορφές του, ενώ η ποικιλία τους είναι πραγματικά αξιοθαύμαστη.

Ποικιλία συναντάται όμως και στις τουριστικές δραστηριότητες που λαμβάνουν χώρα στο νομό, ενώ ακόμα επισημαίνεται ο ρόλος της πόλης των Ιωαννίνων στο νομό ως πόλου ανάπτυξης, με ποσοστά 13% και 12% αντίστοιχα. Ως λιγότερο θετικός για την τουριστική ανάπτυξη κρίνεται ο ρόλος της περιοχής στα Βαλκάνια και την Ευρώπη έχοντας και το μικρότερο ποσοστό που ισούται μόλις με το 6% επί των συνολικών απαντήσεων. Φαίνεται πως οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται για την περιοχή όντας μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν θεωρούνται ικανοποιητικές ή τουλάχιστον δεν έχουν αξιοποιηθεί ως τώρα. Η δυσπιστία αυτή ως προς τον αναβαθμισμένο ρόλο του νομού, τόσο σχετικά με τις βαλκανικές χώρες όσο και στην Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι καθόλου αβάσιμες και είναι εν μέρει δικαιολογημένες, αφού ακόμα και σήμερα ο Νομός των Ιωαννίνων και η ευρύτερη Περιφέρεια της Ηπείρου αποτελούν μια από τις πιο φτωχές περιφέρειες της Ευρώπης και τα μηνύματα δεν είναι ενθαρρυντικά. Εξάίρεση από τη γενική αυτή

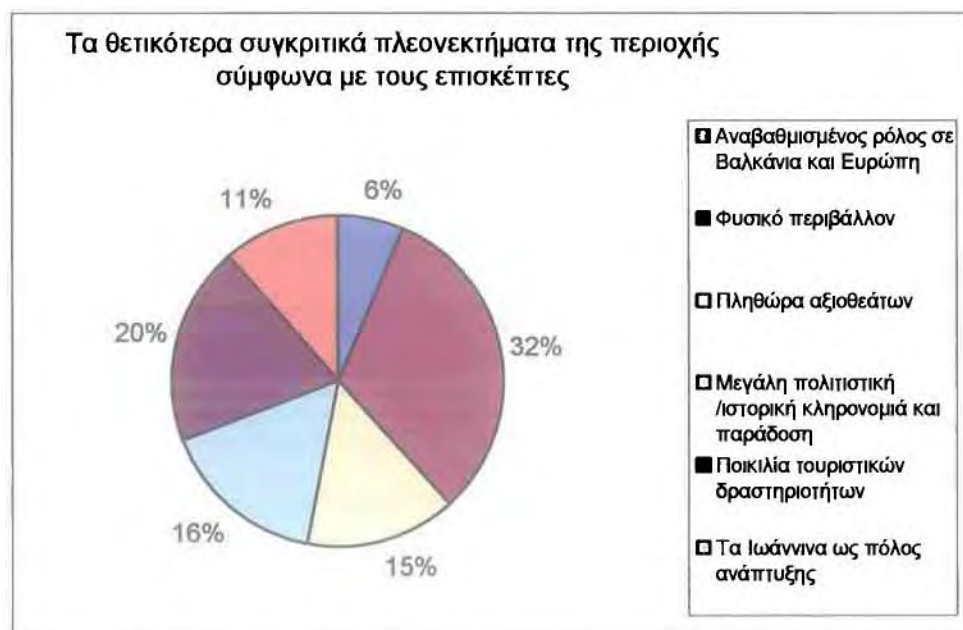

εικόνα αποτελεί μόνο η πόλη των Ιωαννίνων, όσον αφορά την οικονομική και όχι μόνο ανάπτυξή της.

Διάγραμμα 5.14: Τα θετικότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής σύμφωνα με τους φορείς

Διάγραμμα 5.15: Τα θετικότερα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής σύμφωνα με τους επισκέπτες

Σύμφωνα με την ποσοστιαία κατανομή των απαντήσεων των επισκεπτών στην αντίστοιχη ερώτηση, το φυσικό περιβάλλον της περιοχής έχει την πρώτη θέση στις απαντήσεις των επισκεπτών και αποτελεί την κύρια αφορμή της επίσκεψής τους στην περιοχή. Φαίνεται λοιπόν πως το φυσικό τοπίο αποτελεί το κύριο όπλο της περιοχής στην προσέλκυση επισκεπτών και στη δεύτερη θέση με ποσοστό 20% βρίσκεται η ποικιλία τουριστικών δραστηριοτήτων. Ο Νομός Ιωαννίνων προσφέρεται για πολλές και διάφορες δραστηριότητες εναλλακτικού τουρισμού, μιας και το τοπίο βοηθά σε αυτό, ενώ αποκλείει κάποιες πολύ κλασσικές τουριστικές δραστηριότητες όπως μπάνιο σε θάλασσα, αφού είναι ηπειρωτική περιοχή και δεν βρέχεται από αυτή.

Το φυσικό αυτό κάλος συνδέεται βέβαια και με μια πληθώρα αξιοθεάτων πέραν του φυσικού τοπίου, όπως αποδεικνύεται και από το 15% των απαντήσεων. Τα αξιοθέατα αυτά αποτελούν και διάφορα σημεία της πόλης των Ιωαννίνων όπως μουσεία, μνημεία, το νησί, το κάστρο της πόλης και διάφορα άλλα. Εξίσου υψηλό ποσοστό, της τάξεως του 16%, λαμβάνει όμως και η μεγάλη πολιτιστική και ιστορική κληρονομιά και παράδοση του τόπου. Μια περιοχή με πλούσια ιστορία, κυρίως κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας και με πολύ έντονο πολιτιστικό χρώμα και παράδοση, είναι λογικό να προκαλεί το ενδιαφέρον μιας μερίδας επισκεπτών.

Τέλος, ο ρόλος των Ιωαννίνων στην ανάπτυξη της τουριστικής κίνησης της περιοχής φαίνεται ως το λιγότερο αποτελεσματικό συγκριτικά με τα άλλα πάντα πλεονέκτημα, αφού το 11% αναγνωρίζει το ρόλο της πόλης ως πόλου ανάπτυξης, ενώ μόλις το 6% θεωρεί ότι η περιοχή κατέχει αναβαθμισμένο ρόλο σε Βαλκάνια και Ευρώπη λόγω θέσης.

Στην επόμενη ερώτηση η διαδικασία ήταν παρόμοια με την προηγούμενη, μόνο που αυτή τη φορά έγινε αξιολόγηση των μειονεκτημάτων της περιοχής και του κατά πόσο αυτά επιδρούν αρνητικά στην τουριστική ανάπτυξή της. Έτσι λοιπόν, αφού επισημάνθηκαν τα κυριότερα από τα εμπόδια που συναντά η ανάπτυξη στο νομό, ταξινομήθηκαν από το πιο αρνητικό έως το λιγότερο αρνητικό. Το κυριότερο εμπόδιο που βρίσκεται στην πρώτη θέση στις απαντήσεις των φορέων με ποσοστό 27% και με αρκετή διαφορά από τα υπόλοιπα είναι η γεωγραφική απομόνωση και η περιθωριοποίηση της περιοχής. Η γεωγραφική απομόνωση του νομού αλλά και της Ηπείρου γενικότερα, αποτελεί ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός, έχει επισημανθεί επανειλημμένα από τους υπεύθυνους και αποτελεί ενδεχομένως τον κύριο λόγο της μη ικανοποιητικής ανάπτυξης της περιοχής και την καταχώρηση της στις λιγότερο αναπτυγμένες σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση. Όσον αφορά τον υπάρχον

τουριστικό σχεδιασμό πιο συγκεκριμένα, αυτός κρίνεται ανεπαρκής με ποσοστό 20%, πράγμα αρκετά ανασταλτικό για την τουριστική ανάπτυξη, αφού δεν νοείται αυτή χωρίς τον κατάλληλο σχεδιασμό. Στη συνέχεια, και με ποσοστό 18% βρίσκεται η οικονομική υπανάπτυξη που έχει ως αποτέλεσμα και την υπανάπτυξη και στους υπόλοιπους τομείς. Όπως επισημάνθηκε και πιο πριν ειδικά σε αυτό τον τομέα η περιοχή νοσεί και βρίσκεται αρκετά πιο πίσω τόσο σε σχέση με την υπόλοιπη χώρα αλλά όσο και με την Ευρώπη.

Διάγραμμα 5.16: Τα πιο αρνητικά μειονεκτήματα της περιοχής σύμφωνα με τους φορείς

Διάγραμμα 5.17: Τα πιο αρνητικά μειονεκτήματα της περιοχής σύμφωνα με τους επισκέπτες

Επίσης με παρόμοιο ποσοστό 17% η προβολή της περιοχής θεωρείται ανεπαρκής, γεγονός με άμεσες συνέπειες στην τουριστική βιομηχανία. Σχετικά με την υπάρχουσα τουριστική προβολή και τις δυνατότητές της, λόγω της ιδιαιτερότητας του θέματος θα γίνει λόγος και πιο αναλυτικά στη συνέχεια, μια και πρόκειται για πολύ κρίσιμο και δυναμικό στοιχείο του τουρισμού και χρειάζεται ιδιαίτερη βαρύτητα. Ένα άλλο στοιχείο που επισημαίνεται στη συνέχεια με ποσοστό 10% είναι η έλλειψη των απαραίτητων υποδομών, και όχι μόνο των σχετικών με τον τουρισμό. Χαρακτηριστικό είναι πάντως ότι οι αρμόδιοι θεωρούν τις υπάρχουσες υποδομές αρκετά ικανοποιητικές, τουλάχιστον όσον αφορά τον τουρισμό (αριθμός κλινών, υπηρεσίες κλπ) ενώ το πρόβλημα δεν παύει να υπάρχει σε άλλες υποδομές όπως το οδικό δίκτυο για παράδειγμα. Τέλος, με ποσοστό 8% το γεωγραφικό ανάγλυφο με τις ιδιαιτερότητές του θεωρείται ότι επηρεάζει αρνητικά την τουριστική ανάπτυξη. Πρέπει βέβαια να σημειωθεί εδώ, ότι το γεωγραφικό ανάγλυφο δεν ταυτίζεται με την γεωγραφική απομόνωση και περιθωριοποίηση, καθώς το δεύτερο είναι ουσιαστικά αποτέλεσμα του πρώτου. Επίσης, το ανάγλυφο δεν αναστέλλει οριστικά όλες τις προσπάθειες για ανάπτυξη και η περιθωριοποίηση που προκαλεί είναι δυνατό να αρθεί και να αντιμετωπιστεί μέσα από τις κατάλληλες περιφερειακές πολιτικές.

Στο σχετικό διάγραμμα φαίνονται και οι απαντήσεις που δόθηκαν από τους επισκέπτες πιο παραστατικά. Όπως προκύπτει, οι περισσότεροι θεωρούν ότι η περιοχή είναι σχετικά απομονωμένη και η περιθωριοποίησή της αυτή επηρεάζει αρνητικά και την τουριστική της κίνηση. Στη συνέχεια και με ποσοστό 24% έρχεται η οικονομική υπανάπτυξη που συνεπάγεται και γενικότερη υπανάπτυξη βέβαια και αυτοί οι δύο λόγοι αποτελούν τους βασικότερους ανασταλτικούς παράγοντες της τουριστικής κίνησης σύμφωνα με τις απαντήσεις των επισκεπτών. Στη συνέχεια με ποσοστό 14% οι επισκέπτες θεωρούν ότι η προβολή της περιοχής δεν είναι αρκετή, ενώ από 12% έχουν το γεωγραφικό ανάγλυφο και η έλλειψη υποδομών. Για την έλλειψη υποδομών έγινε λόγος και στην προηγούμενη ερώτηση, ενώ το γεωγραφικό ανάγλυφο, παρόλο που δημιουργεί ένα απαράμιλλο φυσικό τοπίο, δυσχεραίνει την ανάπτυξη και απαιτεί κατάλληλα μέτρα για την άρση των εμποδίων που δημιουργεί.

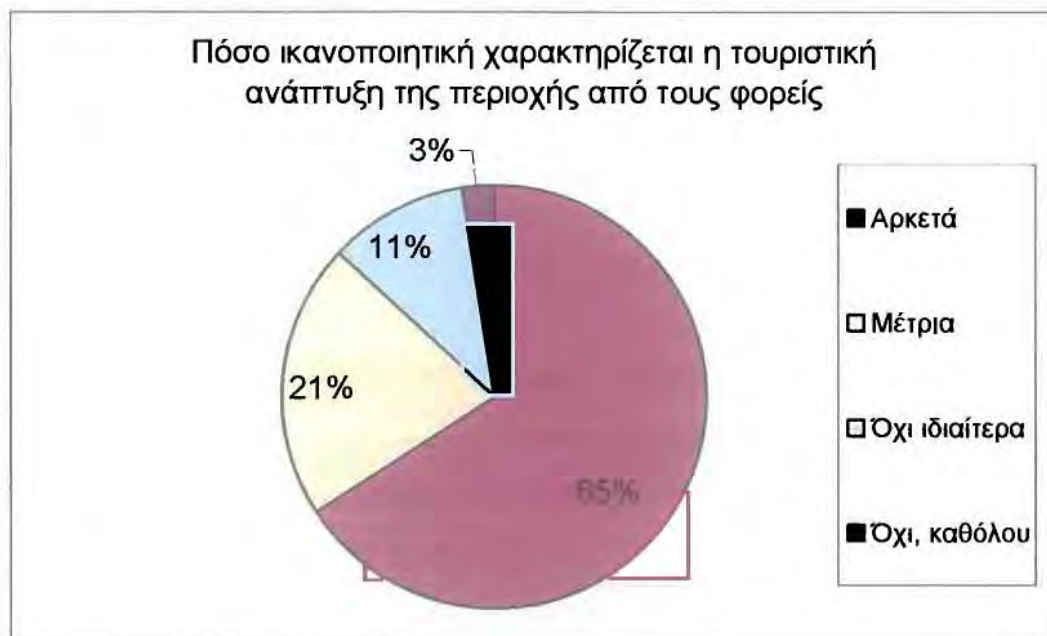

5.4 Τουριστική προσέγγιση /υπηρεσίες

Με τις επόμενες ερωτήσεις επιχειρείται μια καθαρά τουριστική προσέγγιση, ενώ επίσης γίνεται αναφορά και στις υπηρεσίες που παρέχονται στους επισκέπτες, μια και το επίπεδο των υπηρεσιών σχετίζεται άμεσα με την τουριστική κίνηση. Όσο πιο ικανοποιητικό είναι αυτό τόσο πιο ελκυστική γίνεται η περιοχή για τους επισκέπτες. Όχι μόνο αυτούς που την επισκέπτονται για πρώτη φορά αλλά κυρίως για αυτούς που την έχουν ήδη επισκεφτεί και με την θετική εντύπωση που αποκόμισαν σχεδιάζουν να επιστρέψουν, γεγονός που αποτελεί και μια πρώτης τάξεως διαφήμιση.

Έτσι λοιπόν, η πρώτη ερώτηση στην ενότητα αυτή αφορούσε πιο συγκεκριμένα την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής και το πόσο ικανοποιητική χαρακτηρίζεται αυτή. Όπως και στην ερώτηση που υποβλήθηκε και για την ανάπτυξη της περιοχής γενικότερα, τα μηνύματα ήταν αρκετά αισιόδοξα με την πλειοψηφία του δείγματος των φορέων (65%) να απαντά πως την θεωρεί ιδιαίτερα ικανοποιητική. Υπήρξαν πάλι βέβαια και μερικά πιο αρνητικά σχόλια και έτσι, το 21% του δείγματος την χαρακτηρίζουν μέτρια και το 11% λίγο ικανοποιητική και μάλιστα το 3% καθόλου.

Διάγραμμα 5.18: Πόσο ικανοποιητική χαρακτηρίζεται η τουριστική ανάπτυξη της περιοχής από τους φορείς

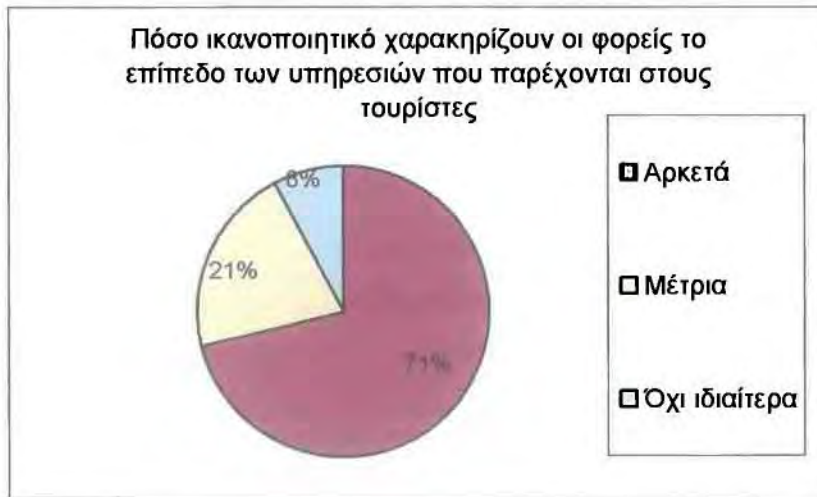

Περίπου στα ίδια επίπεδα αισιοδοξίας και ικανοποίησης κινούνται οι απαντήσεις και όσον αφορά το επίπεδο των υπηρεσιών που παρέχονται στους τουρίστες. Αυτή τη φορά το ποσοστό των αυτών που δηλώνουν αρκετά

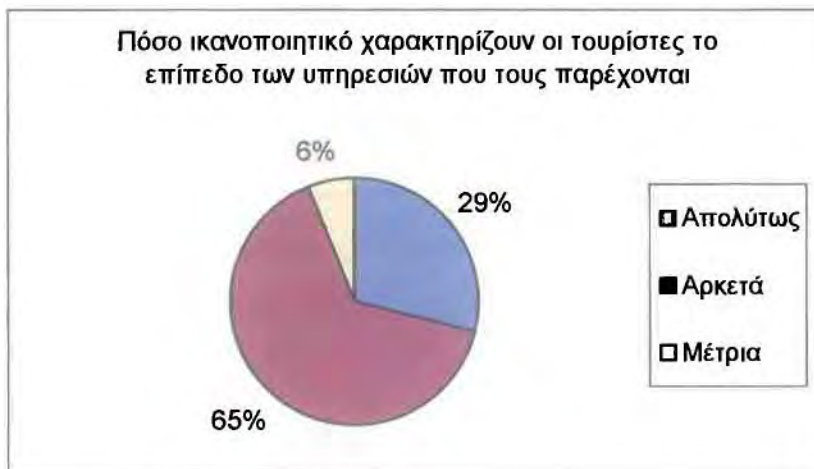
ικανοποιημένοι είναι 71%, μέτρια 21% και όχι ιδιαίτερα 8% ενώ έλειψαν οι πιο ακραίες τοποθετήσεις, είτε θετικές είτε αρνητικές.

Η ποσοστιαία κατανομή των απαντήσεων των επισκεπτών φαίνεται στο διάγραμμα και όπως παρατηρούμε οι εντυπώσεις είναι αρκετά θετικές, ενώ δεν υπάρχουν αρνητικά σχόλια, η χειρότερη εντύπωση που καταγράφηκε είναι η μέτρια και αυτή μόλις με 6%. Στη συντριπτική τους πλειοψηφία, το 65% των ερωτηθέντων μένουν αρκετά ικανοποιημένοι από τις υπηρεσίες που τους παρέχονται κατά τη διαμονή τους στο νομό και μάλιστα ένα καθόλου ευκαταφρόνητο ποσοστό της τάξεως του 29% δηλώνουν πως έμειναν απόλυτα ικανοποιημένοι.

Διάγραμμα 5.19: Πόσο ικανοποιητικό χαρακτηρίζουν οι φορείς το επίπεδο των υπηρεσιών που παρέχονται στους τουρίστες

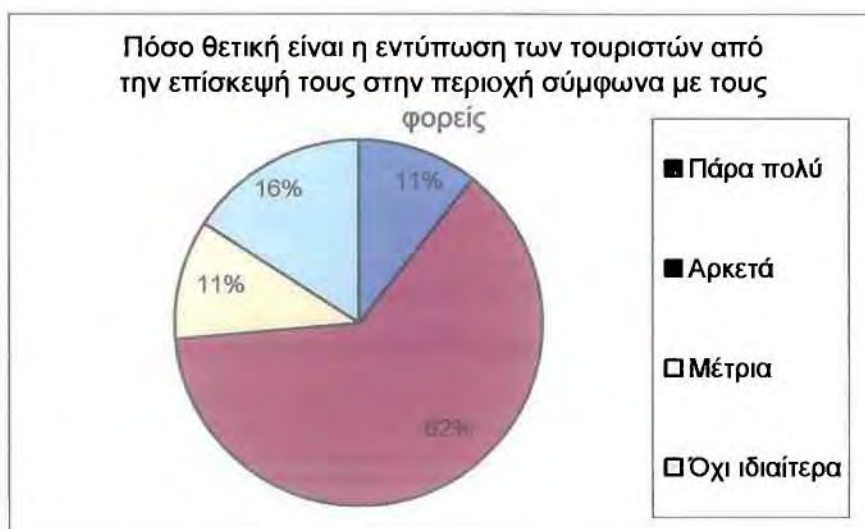

Διάγραμμα 5.20: Πόσο ικανοποιητικό χαρακτηρίζουν οι τουρίστες το επίπεδο των υπηρεσιών που τους παρέχονται

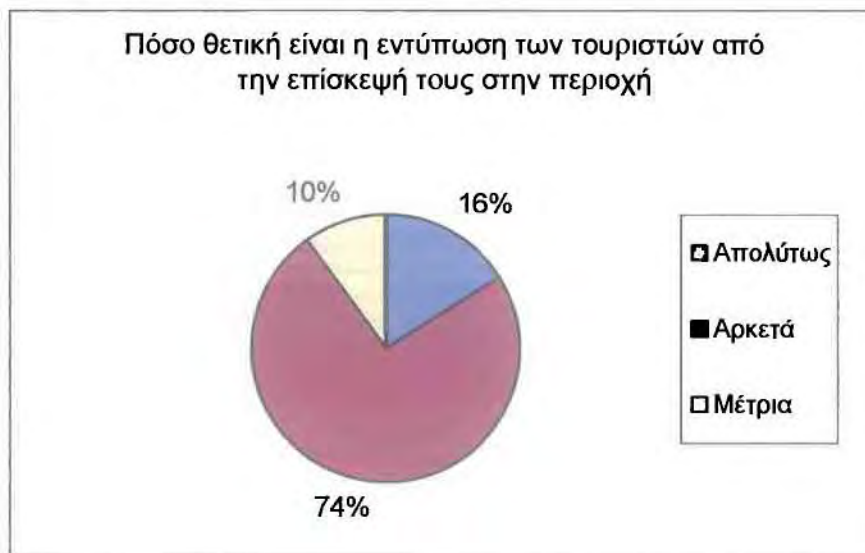

Ενδιαφέρον παρουσιάζει επίσης η γνώμη των φορέων για το κατά πόσο μένουν οι τουρίστες ικανοποιημένοι από την επίσκεψή τους στην περιοχή, όπου και εδώ διαπιστώνεται η εμπιστοσύνη τους στα πλεονεκτήματα και γενικά στη φιλοξενία της περιοχής, αφού πάλι θεωρούν ότι οι τουρίστες μένουν αρκετά ή πάρα πολύ ικανοποιημένοι, με ποσοστά 62% και 11% αντίστοιχα. Ένα άλλο 11% του δείγματος πιστεύει όμως ότι η κατάσταση είναι μέτρια και το 16% ότι οι τουρίστες τελικά δεν μένουν ιδιαίτερα ικανοποιημένοι από την επίσκεψή τους στην περιοχή.

Διάγραμμα 5.21: Πόσο θετική είναι η εντύπωση των τουριστών από την επίσκεψή τους στην περιοχή σύμφωνα με τους φορείς

Διάγραμμα 5.22: Πόσο θετική είναι η εντύπωση των τουριστών από την επίσκεψή τους στην περιοχή

Όσον αφορά τη γνώμη των επισκεπτών και τις εντυπώσεις που αποκόμισαν κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στην περιοχή, αυτές χαρακτηρίζονται ως ιδιαίτερα θετικές. Η πλειοψηφία των επισκεπτών μένουν αρκετά ικανοποιημένοι σε γενικές γραμμές από την παραμονή τους σε ποσοστό 74%, ενώ σημαντικό είναι ότι και οι υπόλοιπες γνώμες είναι θετικές. Έτσι, το 16% των επισκεπτών έμειναν απολύτως ικανοποιημένοι και μόλις το 10% δηλώνουν μέτρια ικανοποιημένοι. Σε άμεση συνάρτηση με αυτό βρίσκεται βέβαια και το αν πρόκειται να ξανάρθουν εφόσον έμειναν γενικά ικανοποιημένοι και οι εντυπώσεις που αποκόμισαν ήταν θετικές. Άλλωστε το γεγονός αυτό είναι πολύ σημαντικό και σχετικά με την προβολή του τόπου, καθώς οι επισκέπτες θα μεταφέρουν τις εντυπώσεις τους και στον τόπο διαμονής τους κάνοντας έτσι θετική ή αρνητική διαφήμιση.

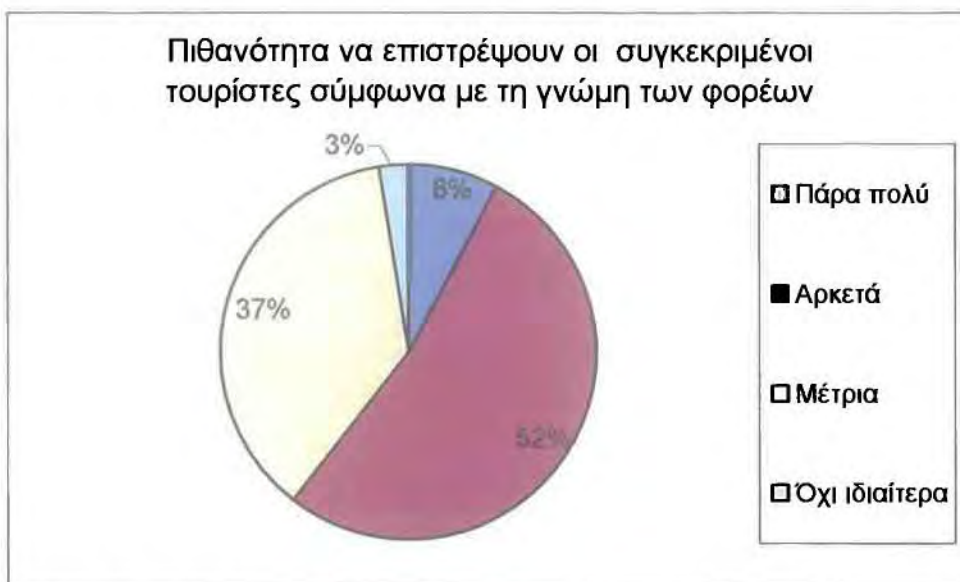
Η γνώμη των φορέων και για το ερώτημα του κατά πόσο οι συγκεκριμένοι τουρίστες πρόκειται να ξανάρθουν ήταν και πάλι αισιόδοξη, αλλά ελαφρώς πιο συγκρατημένα σε σχέση με τις προηγούμενες περιπτώσεις. Ενώ λοιπόν η οριακή πλειοψηφία του δείγματος (52%) πιστεύει ότι είναι αρκετά πιθανό οι συγκεκριμένοι επισκέπτες να επιστρέψουν κάποια στιγμή και το 8% ότι είναι πάρα πολύ πιθανό, ένα μεγάλο ποσοστό της τάξεως του 32% θεωρεί ότι η πιθανότητα αυτή είναι μέτρια και το 3% ότι είναι σχετικά μικρή.

Τα μηνύματα που λαμβάνονται από τους ίδιους τους επισκέπτες είναι εξαιρετικά ενθαρρυντικά και σε αυτή την περίπτωση, καθώς το 60% των επισκεπτών θεωρούν την επιστροφή τους αρκετά πιθανή, γεγονός βέβαια που δεν σημαίνει ότι αυτό θα συμβεί απαραίτητα, αλλά τουλάχιστον δηλώνει την θετική προδιάθεσή τους. Ακόμα, υπάρχει ένα καθόλου ευκαταφρόνητο 18% που θεωρεί την επιστροφή τους δεδομένη, καθώς και ένα 20% που χαρακτηρίζει την πιθανότητα αυτή ως μέτρια, χωρίς όμως να την αποκλείει. Τέλος, μόλις το 2% των επισκεπτών θεωρεί λίγο πιθανό να ξαναγυρίσει κάποια στιγμή στην περιοχή, ενώ δεν υπήρξαν κάποιες απαντήσεις που να αποκλείουν εντελώς το ενδεχόμενο αυτό.

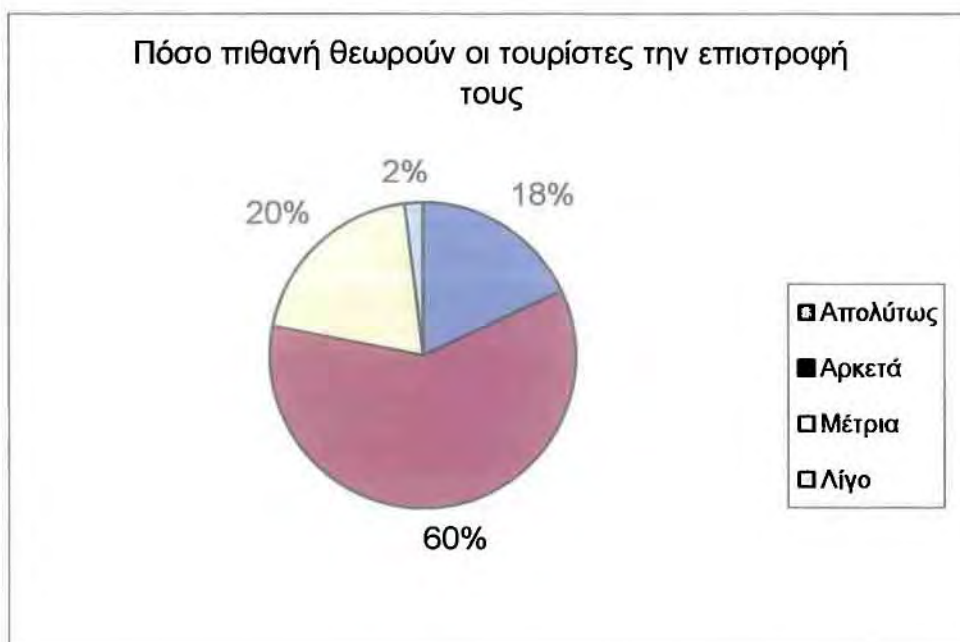

Διάγραμμα 5.23: Πιθανότητα να επιστρέψουν οι συγκεκριμένοι τουρίστες σύμφωνα με τη γνώμη των φορέων

Διάγραμμα 5.24: Πόσο πιθανή θεωρούν οι τουρίστες την επιστροφή τους

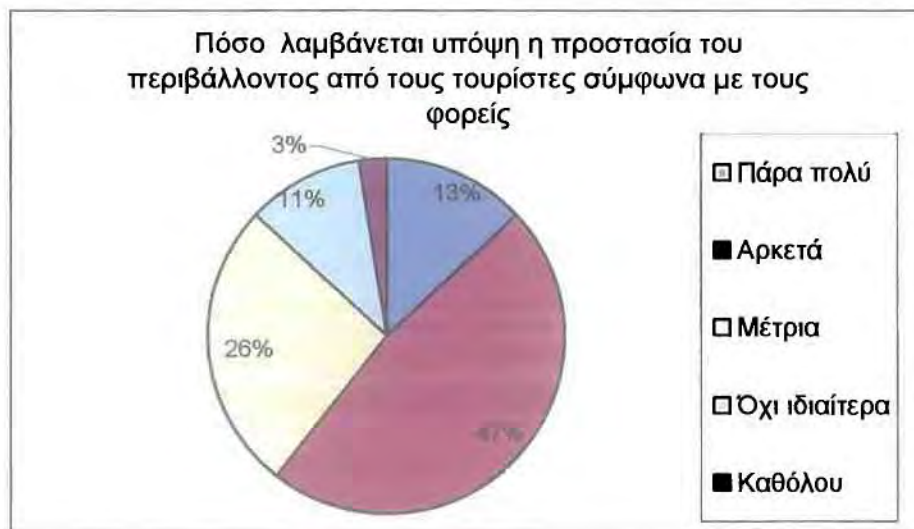
5.5 Περιβάλλον

Η επόμενη ενότητα αφορά το περιβάλλον, αφού θεωρείται ότι αυτό σχετίζεται άμεσα με την τουριστική ανάπτυξη και αποτελούν δυο έννοιες αλληλένδετες. Το φυσικό περιβάλλον αποτελεί πόλο έλξης της τουριστικής κίνησης, ενώ από την άλλη πλευρά ιδιαίτερη μέριμνα πρέπει να δίνεται στην προστασία του όπου αυτό κινδυνεύει, από τις τουριστικές δραστηριότητες. Η αλλοίωση του φυσικού χαρακτήρα των

τουριστικών περιοχών είναι ένα αρκετά σύνθετο και σημαντικό πρόβλημα που οφείλεται κυρίως στις μαζικές μορφές τουρισμού και στην ασυδοσία και κερδοσκοπία που χαρακτηρίζει πολλές φορές τους άμεσα εμπλεκόμενους. Οι διάφορες εναλλακτικές μορφές τουρισμού είναι αυτές που προτείνονται για την καλύτερη προστασία και το σεβασμό του περιβάλλοντος και όσον αφορά το Νομό Ιωαννίνων κατέχουν εξέχουσα θέση, οπότε και οι απαντήσεις που ακολουθούν έχουν ιδιαίτερη σημασία.

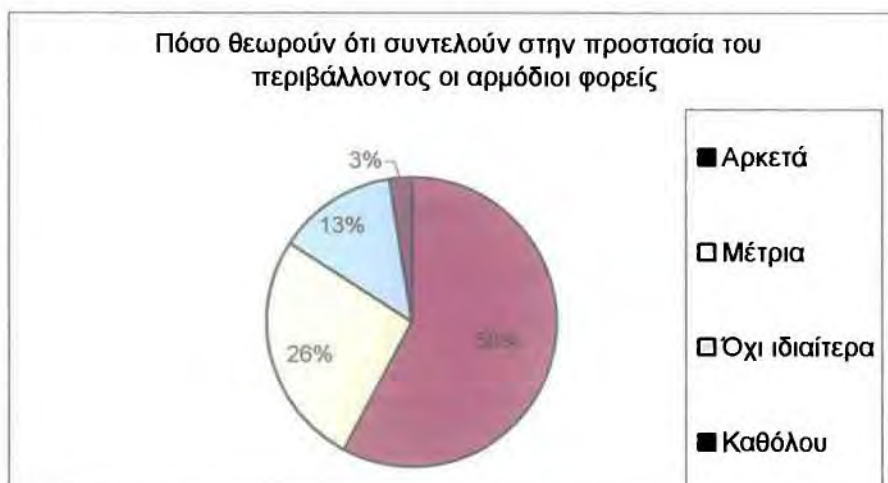
Δύο παρόμοια ερωτήματα που τίθενται αφορούν την προστασία του περιβάλλοντος και το πόσο λαμβάνεται αυτή υπόψη τόσο από τους επισκέπτες όσο και από τους ίδιους τους αρμόδιους για αυτό φορείς.

Διάγραμμα 5.25: Πόσο λαμβάνεται υπόψη η προστασία του περιβάλλοντος από τους τουρίστες σύμφωνα με τους φορείς

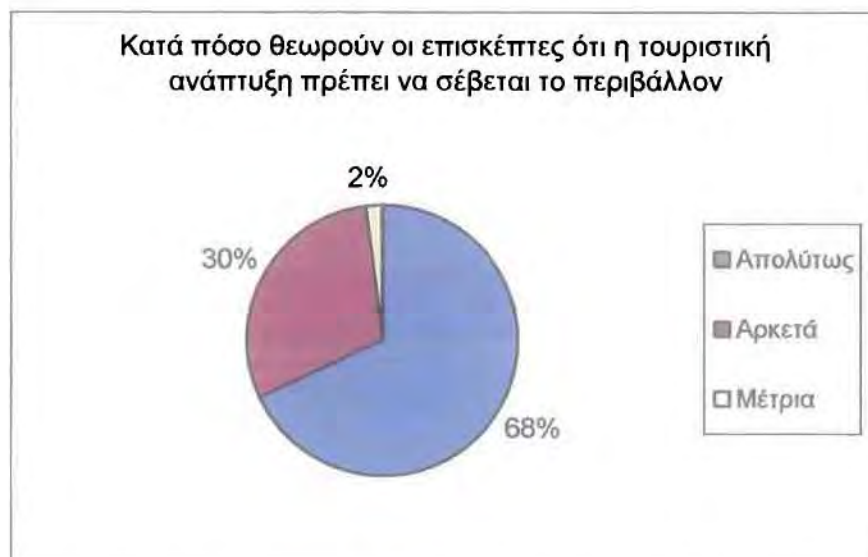
Σχεδόν οι μισοί από τους ερωτηθέντες φορείς πιστεύουν πάντως πως οι επισκέπτες λαμβάνουν αρκετά σοβαρά υπόψη τους το περιβάλλον, σε ποσοστό 47% και μάλιστα το 13% θεωρεί πως οι τουρίστες προστατεύουν σε πολύ μεγάλο βαθμό το περιβάλλον. Το 26% κρατά μια πιο μετριοπαθή και ουδέτερη στάση, ενώ το 11% δεν θεωρεί τον σεβασμό που επιδεικνύουν οι τουρίστες ως προς το περιβάλλον ικανοποιητικό.

Διάγραμμα 5.26: Πόσο θεωρούν ότι συντελούν στην προστασία του περιβάλλοντος ο αρμόδιοι φορείς

Όσο για το κατά πόσο είναι αποτελεσματική η προστασία του περιβάλλοντος από τους ίδιους τους αρμόδιους φορείς, η κατάσταση παρουσιάζεται πάλι αρκετά θετική με το 58% να τη χαρακτηρίζουν αρκετά ικανοποιητική. Το ποσοστό αυτών που θεωρούν το βαθμό προστασίας μέτριο είναι και πάλι 26%, ενώ κάνοντας πιο αυστηρή αυτοκριτική το 13% δεν μένει ιδιαίτερα ικανοποιημένο από την παρεχόμενη προστασία και μάλιστα το 3% καθόλου.

Διάγραμμα 5.27: Κατά πόσο θεωρούν οι επισκέπτες ότι η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να σέβεται το περιβάλλον

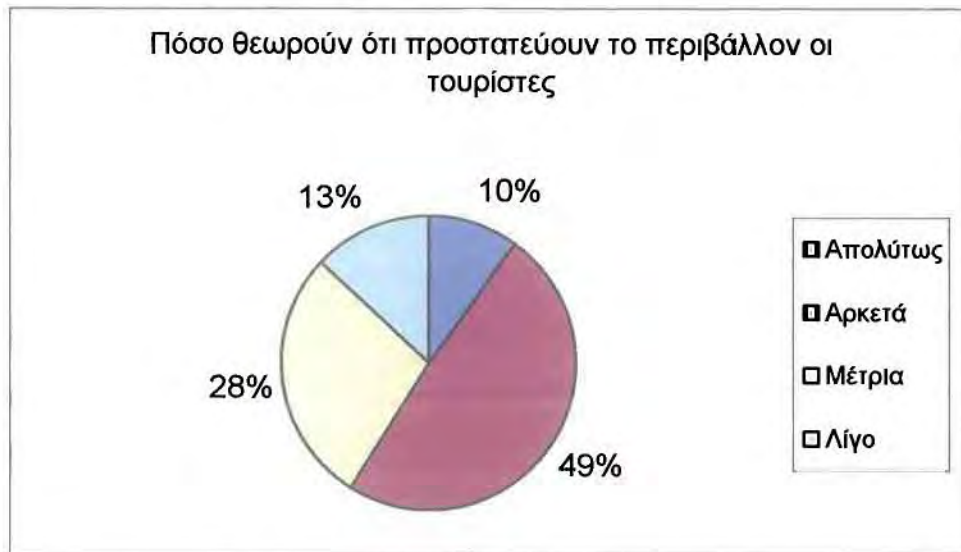

Στην ερώτηση του κατά πόσο η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να σέβεται το περιβάλλον που είναι και ως ένα βαθμό και αυτονόητη οι απαντήσεις που δόθηκαν

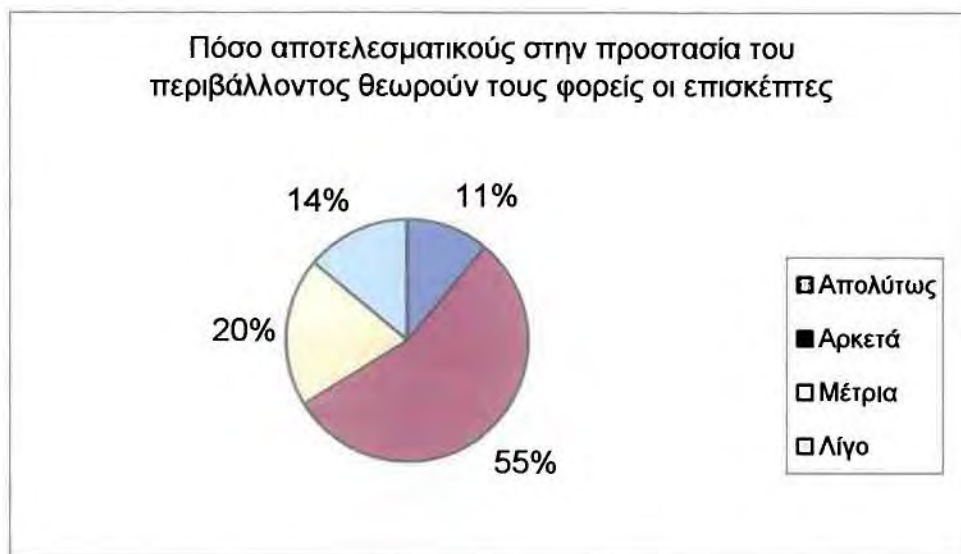

είναι αναμενόμενες λίγο ως πολύ. Έτσι, σύμφωνα με τη συντριπτική πλειοψηφία των απαντήσεων και το 68% του συνόλου, η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να σέβεται απολύτως το περιβάλλον. Το υπόλοιπο 30% συμφώνησε πως η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να σέβεται σε αρκετό βαθμό το περιβάλλον, ενώ μόλις το 2% πιστεύουν πως η προστασία του περιβάλλοντος από την τουριστική ανάπτυξη έχει μέτρια σημασία

Διάγραμμα 5.28: Πόσο θεωρούν ότι προστατεύουν το περιβάλλον οι τουρίστες

Διάγραμμα 5.29: Πόσο αποτελεσματικούς στην προστασία του περιβάλλοντος θεωρούν τους φορείς οι επισκέπτες

Εκτός αυτού βέβαια, ενδιαφέρον έχει το κατά πόσο οι ερωτηθέντες θεωρούν ότι λαμβάνεται υπόψη η προστασία του περιβάλλοντος από τους τουρίστες. Η ερώτηση αυτή έχει ιδιαίτερη σημασία, καθώς καλούνται οι ίδιοι οι τουρίστες να

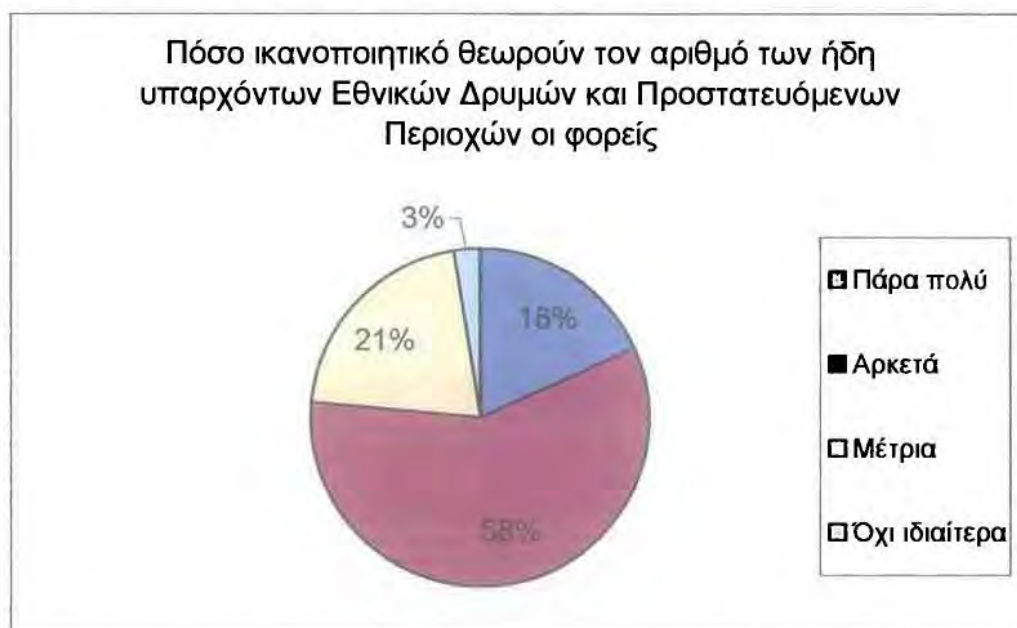

απαντήσουν στο κατά πόσο σύμφωνα με τη γνώμη τους οι ίδιοι σέβονται το περιβάλλον.

Σχεδόν οι μισοί (49%) από αυτούς απάντησαν ότι λαμβάνουν αρκετά υπόψη την προστασία του περιβάλλοντος και το 10% από αυτούς απάντησε μάλιστα ότι σέβονται απόλυτα το περιβάλλον. Υπήρξαν και αυτοί που κάνοντας μια πιο αυστηρή αυτοκριτική χαρακτήρισαν μέτρια την προστασία που παρέχουν στο περιβάλλον, ενώ το 13% προχώρησε ακόμα περισσότερο θεωρώντας λίγο μόνο ικανοποιητική την περιβαλλοντική τους ευαισθησία.

Η ίδια ερώτηση για την προστασία του περιβάλλοντος υποβάλλεται στους επισκέπτες αλλά αυτή τη φορά κρίνεται η αποτελεσματικότητά των αρμόδιων φορέων στο θέμα αυτό. Οι απαντήσεις που δόθηκαν όπως φαίνεται και στο σχετικό διάγραμμα δεν διαφέρουν και πολύ από αυτές που δόθηκαν και στην προηγούμενη ερώτηση. Η ιεραρχία των απαντήσεων είναι η ίδια μόνο που διαφέρουν τα ακριβή ποσοστά. Έτσι, το 55% των ερωτηθέντων θεωρούν αρκετά αποτελεσματική την προστασία του περιβάλλοντος από τους αρμόδιους φορείς, το 11% δηλώνουν απόλυτα ικανοποιημένοι, το 20% μέτρια, ενώ το 14% λίγο μόνο ικανοποιημένοι.

Διάγραμμα 5.30: Πόσο ικανοποιητικό θεωρούν τον αριθμό των ήδη υπάρχοντων Εθν. Δρυμών και Προστατευόμενων περιοχών οι φορείς

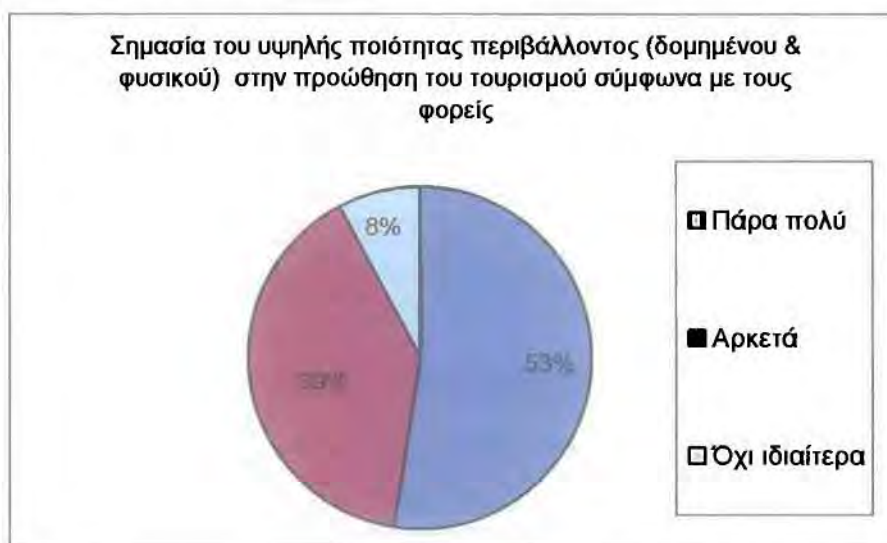

Σε άμεση συνάρτηση με το περιβάλλον και την προστασία του βρίσκεται όμως και ο αριθμός των Εθνικών Δρυμών και Προστατευόμενων Περιοχών (Natura 2000 κλπ). Έτσι υποβλήθηκε σχετική ερώτηση στους φορείς που αναφερόταν στους

υπάρχοντες Εθνικούς Δρυμούς και Προστατευόμενες Περιοχές και πιο συγκεκριμένα στο αν ο υπάρχων αριθμός τους κρίνεται επαρκής ή όχι. Η συντριπτική πλειοψηφία παρουσιάζεται αρκετά ικανοποιημένη και θεωρεί ότι ο τωρινός αριθμός των περιοχών αυτών είναι υπεραρκετός. Το 58% των φορέων δηλώνει αρκετά καλυμμένο από τον αριθμό αυτό και το 18% πάρα πολύ. Μόνο το 21% του δείγματος είναι μέτρια ικανοποιημένοι και μόλις το 3% θεωρεί πως ο αριθμός αυτός δεν επαρκεί.

Επειδή όμως με την έννοια περιβάλλον αναφερόμαστε τόσο στο φυσικό όσο και στο ανθρωπογενές και δομημένο, πρέπει να τεθεί και ένα ερώτημα που να αφορά και το κατά πόσο το υψηλής ποιότητας περιβάλλον - δομημένο & φυσικό, αποτελεί σημαντικό παράγοντα προώθησης του τουρισμού. Σύμφωνα με τις απαντήσεις που καταγράφηκαν, η σημασία του αποτελεί γενική παραδοχή και η πλειοψηφία του δείγματος την αναγνωρίζει. Μάλιστα το 53% χαρακτηρίζει το υψηλής ποιότητας περιβάλλον πάρα πολύ σημαντικό παράγοντα προώθησης του τουρισμού, ενώ το 39% ως αρκετά σημαντικό. Αξιοσημείωτο είναι ότι δεν υπήρχε κάποια μέτρια γνώμη, καθώς το υπόλοιπο 8% που απομένει το χαρακτήρισε όχι ιδιαίτερα σημαντικό.

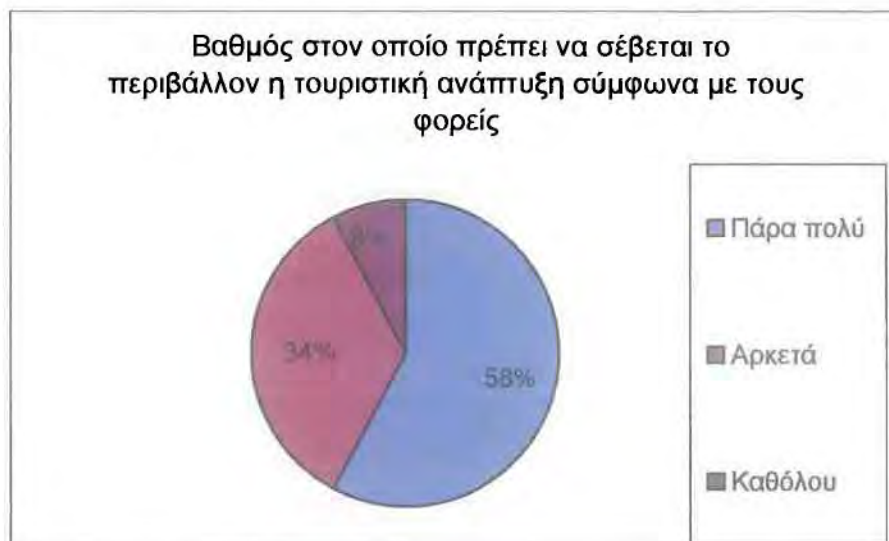
Διάγραμμα 5.31: Σημασία του υψηλής ποιότητας περιβάλλοντος στην προώθηση του τουρισμού σύμφωνα με τους φορείς

Οι απόψεις των φορέων παρουσιάζουν μεγάλη ταύτιση και στο κατά πόσο η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να σέβεται το περιβάλλον, όπου μιας και η απάντηση είναι εν μέρει αυτονόητη και λογική, οι περισσότεροι συμφωνούν στο ότι ο σεβασμός του περιβάλλοντος από την τουριστική ανάπτυξη επιβάλλεται.

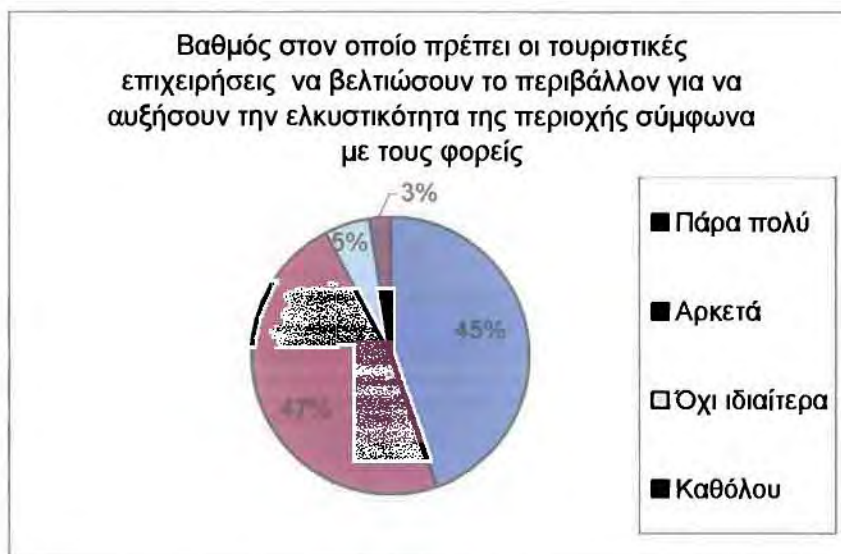

Διάγραμμα 5.32: Βαθμός στον οποίο πρέπει να σέβεται το περιβάλλον η τουριστική ανάπτυξη σύμφωνα με τους φορείς

Έτσι, το 58% θεωρεί πως ο σεβασμός και η προστασία του περιβάλλοντος από τις συνέπειες της τουριστική ανάπτυξης είναι κάτι πάρα πολύ αναγκαίο και το 34% συμφωνεί με την παραπάνω άποψη αρκετά. Εκπληξη προκαλεί βέβαια και το αναπάντεχο 8% που θεωρεί ότι αυτό δεν είναι καθόλου αναγκαίο, ενώ δεν παρουσιάζεται καμία μέτρια άποψη για το συγκεκριμένο θέμα.

Διάγραμμα 5.33: Βαθμός στον οποίο πρέπει οι τουριστικές επιχειρήσεις να βελτιώσουν το περιβάλλον για να αυξηθεί η ελκυστικότητα της περιοχής σύμφωνα με τους φορείς

Σε αρμονία με τον σεβασμό προς το περιβάλλον που είναι έκδηλος στις προηγούμενες ερωτήσεις, οι αρμόδιοι φορείς πιστεύουν και ότι οι τουριστικές

επιχειρήσεις θα πρέπει να συνεισφέρουν σε βελτιώσεις του περιβάλλοντος για να αυξήσουν την ελκυστικότητα της περιοχής.

Οι απόψεις τους και για αυτό το θέμα κινούνται στο ίδιο πνεύμα με αποτέλεσμα το 45% να θεωρεί ότι οι τουριστικές επιχειρήσεις θα πρέπει να συμβάλλουν σε μεγάλο βαθμό στην βελτίωση του περιβάλλοντος. Το 47% πιστεύει επίσης πως ο ρόλος που καλούνται να παίξουν οι τουριστικές επιχειρήσεις είναι αρκετά σημαντικός, ενώ το ποσοστό των διαφωνούντων είναι ελάχιστο, καθώς μόνο το 5% δεν συμμερίζεται την άποψη αυτή και το 3% καθόλου.

5.6 Οικονομική προσέγγιση /προβολή

Μέσω των επόμενων ερωτήσεων επιχειρείται μια πιο οικονομική προσέγγιση του τουριστικού φαινομένου στο νομό, και ανάλυση των ευκαιριών που ο τουρισμός παρέχει τόσο στους μόνιμους κατοίκους όσο και στους επισκέπτες. Ιδιαίτερη αναφορά γίνεται επίσης στην προβολή της περιοχής και στο κατά πόσο αυτή είναι αποτελεσματική και συντελεί στην ανάπτυξη του τόπου. Προτείνονται κάποια δημοφιλή μέσα /εργαλεία τουριστικής προβολής και καλούνται οι ερωτηθέντες να τα ιεραρχήσουν με βάση αυτά που θεωρούν πιο αποτελεσματικά για την ανάδειξη της περιοχής. Στη συνέχεια καλούνται να αξιολογήσουν τα κυριότερα και πιο γνωστά αξιοθέατα ή σημεία ενδιαφέροντος του νομού και να τα ιεραρχήσουν επίσης. Σκοπός είναι να επισημανθούν και να αναδειχθούν τα πιο σημαντικά από αυτά τα οποία ενδεχομένως να μην έχουν αξιοποιηθεί αναλόγως ή απλά να επαληθευτούν τα ήδη πιο ευρέως γνωστά και καθιερωμένα, σύμφωνα με τη γνώμη των σχετικών φορέων πάντα. Η τελευταία ερώτηση στην ενότητα αυτή αναφέρεται πάλι στους τρόπους προβολής, αλλά αυτή τη φορά στους τρόπους με τους οποίους τα συγκεκριμένα μέρη ή αξιοθέατα έγιναν γνωστά. Στόχος είναι οι απαντήσεις να συγκριθούν με αυτές που δόθηκαν για τους προτεινόμενους τρόπους προβολής και να διεξαχθούν κάποια συμπεράσματα. Μπορεί για παράδειγμα να υπάρχει διάσταση απόψεων και ενώ ένα μέσο προβολής να προτείνεται ως πρώτο, να αποδίδεται σε κάποιο άλλο η ως τώρα προβολή των σημείων που προαναφέρθηκαν, γεγονός που χρίζει περαιτέρω ανάλυσης.

Η πρώτη ερώτηση στην ενότητα αυτή αφορά την προβολή της περιοχής αυτή καθαυτή και το πόσο ικανοποιητική χαρακτηρίζεται από τους αρμόδιους φορείς.

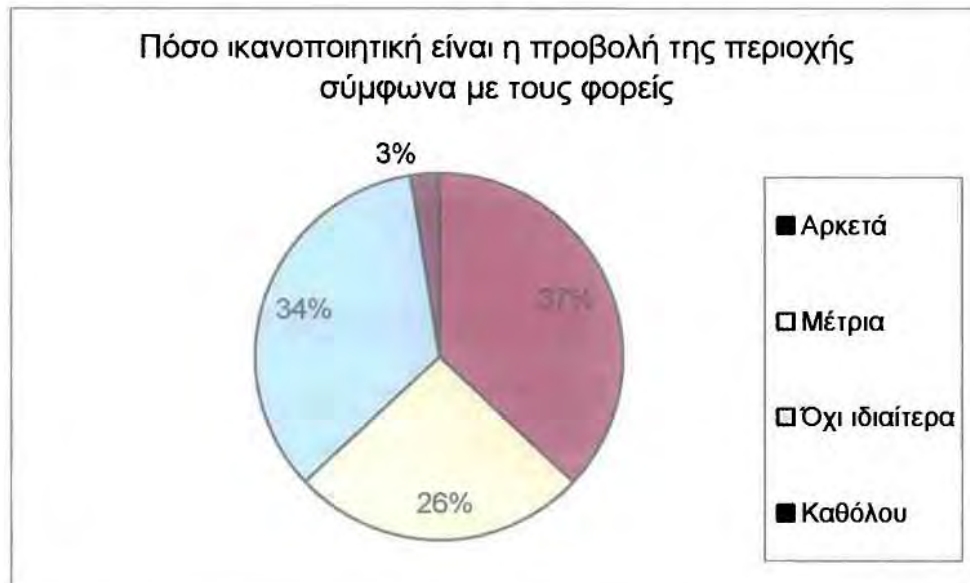

Εδώ οι απαντήσεις ποικίλουν αρκετά μεταξύ τους και οι γνώμες διαφοροποιούνται. Τα αποτελέσματα παρουσιάζονται αρκετά μοιρασμένα και ισοκατανεμημένα, πρώτη σε ποσοστό είναι η αρκετά ικανοποιητική προβολή της περιοχής με 37% ενώ στον αντίποδα περίπου το ίδιο ποσοστό (34%) έχει και η άποψη ότι η προβολή δεν είναι ιδιαίτερα ικανοποιητική και το 26% τη χαρακτηρίζει μέτρια. Υπάρχει τέλος και ένα μικρό ποσοστό του 3% που δεν τη βρίσκει καθόλου ικανοποιητική.

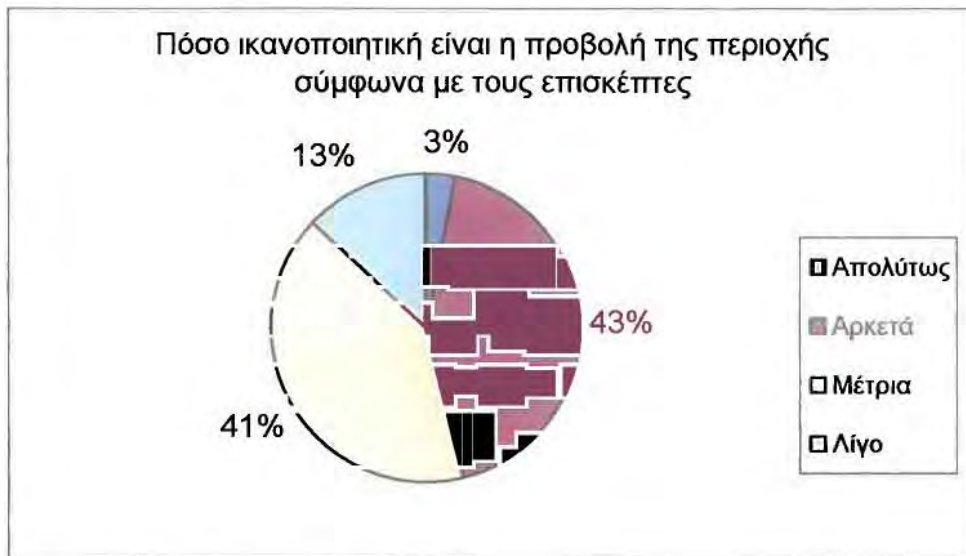
Όσον αφορά τους επισκέπτες, για να βρίσκονται ήδη στην περιοχή, αυτονόητο είναι ότι έχουν ενημερωθεί σχετικά για αυτή με κάποιο τρόπο, αλλά αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι αυτό έγινε με οργανωμένο και υπεύθυνο τρόπο μέσω κάποιας σχετικής πολιτικής των αρμόδιων για αυτό και όχι τυχαία, μέσω φίλων ή οτιδήποτε άλλο. Οπότε, ενδιαφέρον έχει να δούμε πως κρίνουν οι ίδιοι οι επισκέπτες την τουριστική προβολή της περιοχής.

Βλέπουμε πως αν και το 3% μόνο θεωρούν την προβολή απολύτως ικανοποιητική, το 43% τη χαρακτηρίζει ως αρκετά ικανοποιητική. Οι θετικές εντυπώσεις όμως εξαντλούνται σε αυτό και το 41% πιστεύει ότι η προβολή θα χαρακτηριζόταν μάλλον ως μέτρια και το υπόλοιπο 13% ως λίγο ικανοποιητική.

Διάγραμμα 5.34: Πόσο ικανοποιητική είναι η προβολή της περιοχής σύμφωνα με τους φορείς

Διάγραμμα 5.35: Πόσο ικανοποιητική είναι η προβολή της περιοχής σύμφωνα με τους επισκέπτες

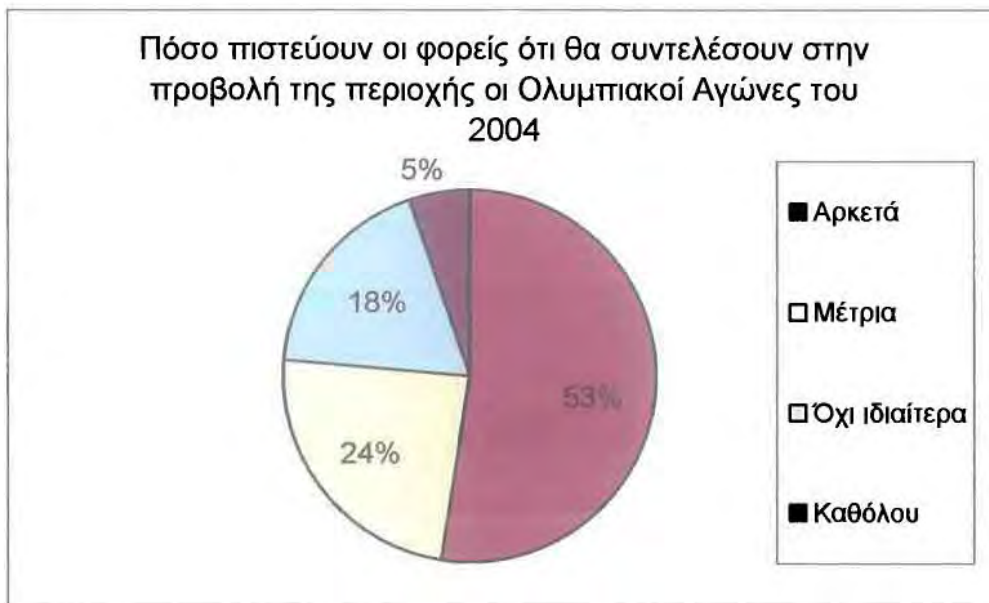
Μια πρώτης τάξεως ευκαιρία για την προβολή μιας περιοχής είναι και τα διάφορα μεγάλα γεγονότα κάθε είδους που λαμβάνουν χώρα εκεί. Σε αυτά τα γεγονότα περιλαμβάνονται βέβαια και αθλητικές εκδηλώσεις, με πρώτους και καλύτερους τους Ολυμπιακούς Αγώνες που θα γίνουν το 2004 στην πατρίδα μας. Ο Νομός Ιωαννίνων βέβαια θα μείνει για μια ακόμα φορά μακριά από τις εξελίξεις αυτές, άλλωστε τα Ιωάννινα δεν είναι ούτε καν ολυμπιακή πόλη όπως ο Βόλος για παράδειγμα. Οπότε δεδομένης και της απόστασης τίθεται το ερώτημα κατά πόσο και αν θα συντελέσουν στην προβολή της περιοχής οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004. Κατά πόσο δηλαδή η προβολή που θα έχει η χώρα μας και κυρίως η Αθήνα θα έχει αντίκτυπο και σε άλλες περιοχές της χώρας, όπως το Νομό Ιωαννίνων και αν θα καταφέρει να «κλέψει» λίγη από τη λάμψη και τη διαφήμιση των Αγώνων. Όσο για το οικονομικό θέμα και τις υποδομές δεν τίθεται θέμα καθώς τα κονδύλια προορίζονται αποκλειστικά για την Αθήνα και την ευρύτερη περιοχή που θα φιλοξενήσει τους Αγώνες και το ερώτημα αφορά μόνο τις ενδεχόμενες ωφέλειες σε προβολή από τη γενικότερη διαφήμιση της χώρας.

Οι τοπικοί φορείς λοιπόν παρουσιάζονται συγκρατημένα αισιόδοξοι στο θέμα αυτό και η πλειοψηφία τους θεωρεί ότι και ο Νομός Ιωαννίνων θα προβληθεί αρκετά μέσω των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Το 24% του δείγματος πιστεύει ότι η προβολή που θα κερδίσει ο νομός θα είναι μέτρια και το 18% θεωρεί πως δεν θα

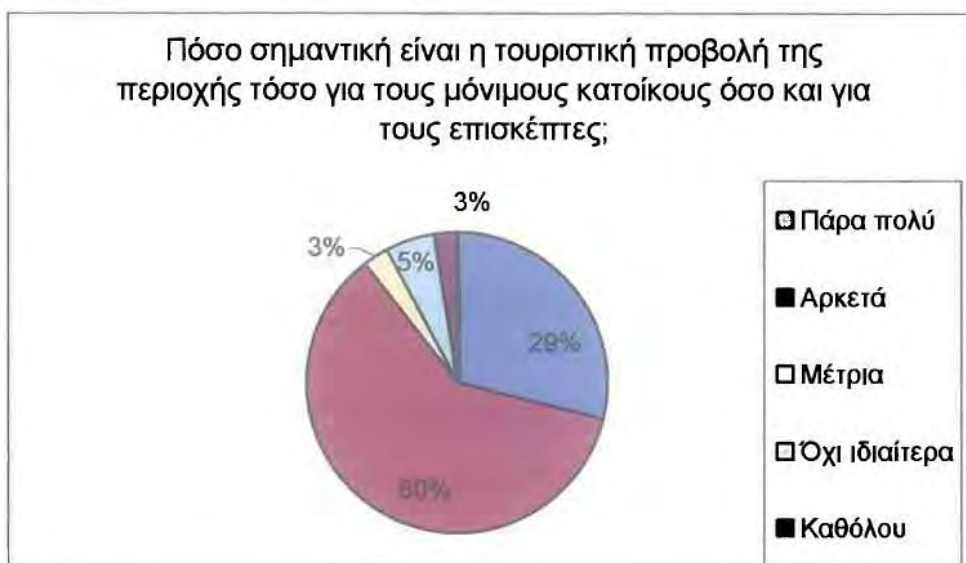

είναι ιδιαίτερη. Μάλιστα, σύμφωνα με τη γνώμη 5% των ερωτηθέντων η περιοχή δεν έχει τίποτα να κερδίσει από τους Ολυμπιακούς Αγώνες του 2004.

Διάγραμμα 5.36: Πόσο πιστεύουν οι φορείς ότι θα συντελέσουν στην προβολή της περιοχής οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004

Διάγραμμα 5.37: Πόσο σημαντική είναι η τουριστική προβολή της περιοχής για τους μόνιμους κατοίκους και τους επισκέπτες

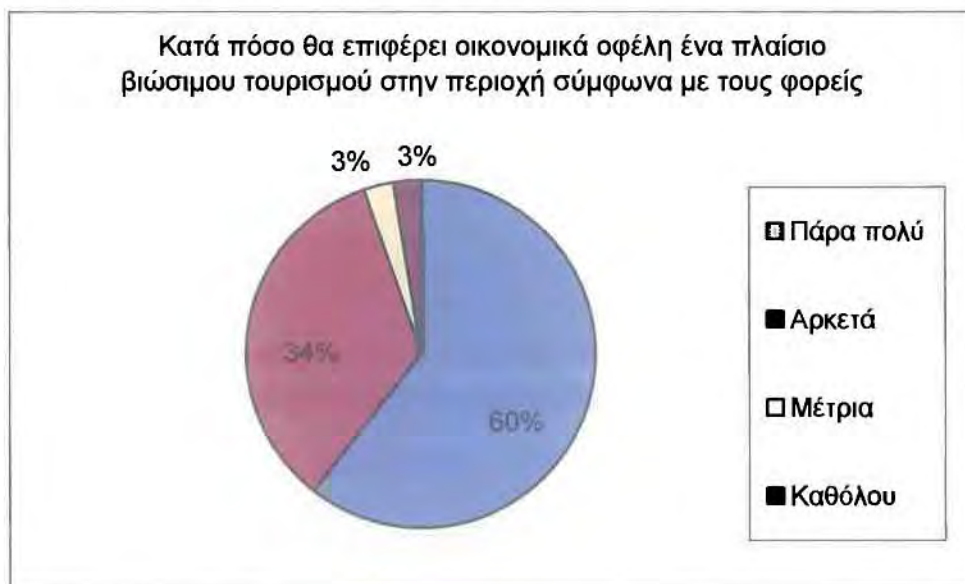

Πρέπει επίσης να τονιστεί ότι η σημασία που δίνεται στην τουριστική προβολή από τους σχετικούς φορείς είναι μεγάλη, καθώς οι περισσότεροι από αυτούς θεωρούν ότι δημιουργεί ευκαιρίες τόσο για τους μόνιμους κατοίκους όσο και για τους επισκέπτες και το ποσοστό τους αγγίζει το 60%. Μάλιστα το 29% πιστεύει απόλυτα ότι η τουριστική προβολή της περιοχής δημιουργεί ευκαιρίες τόσο για τους

επισκέπτες όσο και για τους μόνιμους κατοίκους, ενώ μόλις το υπόλοιπο 11% έχει διαφορετική άποψη από αυτή της πλειοψηφίας.

Στο ίδιο πνεύμα κινείται η άποψη των ερωτηθέντων του δείγματος όσον αφορά στο κατά πόσο ένα πλαίσιο βιώσιμου τουρισμού θα επιφέρει οικονομικά οφέλη στην περιοχή, όπου σύμφωνα με το 60% των απαντήσεων αυτό χαρακτηρίζεται πάρα πολύ σημαντικό. Ακόμα, αρκετά σημαντικό χαρακτηρίζεται από το 34% και μόλις το 6% των υπολοίπων δεν συμμερίζεται την επικρατούσα αυτή άποψη.

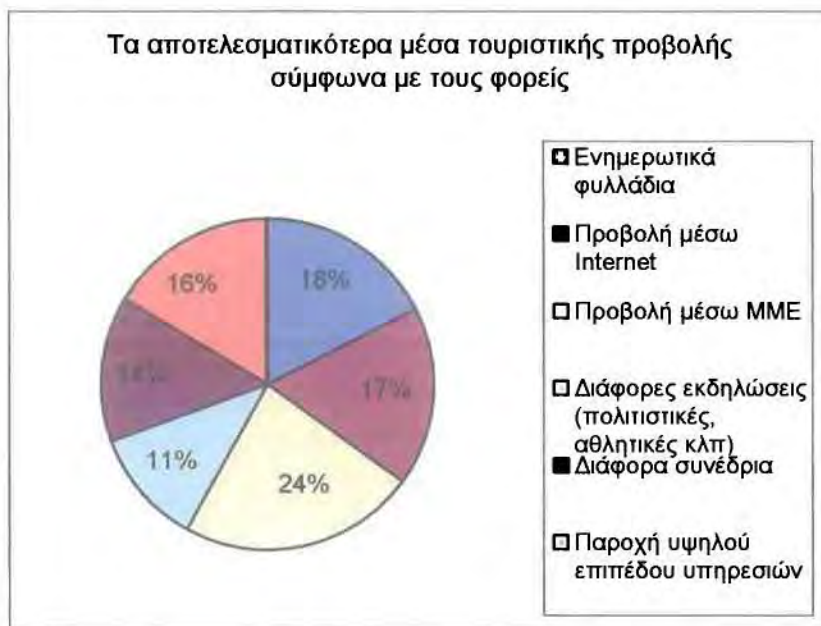
Διάγραμμα 5.38: Κατά πόσο θα επιφέρει οικονομικά οφέλη ένα πλαίσιο βιώσιμου τουρισμού στην περιοχή σύμφωνα με τους φορείς

Από τη στιγμή που αναγνωρίζονται ο βιώσιμος τουρισμός και η προβολή που αυτός απαιτεί ως τόσο σημαντικά, σκόπιμο κρίνεται να προταθούν διάφοροι τρόποι που θα συντελέσουν σε αυτή την προβολή. Οπότε γίνεται ιεράρχηση των δημοφιλέστερων τρόπων προβολής μιας περιοχής, έτσι ώστε να προταθούν κάποιοι από αυτούς και για την καλύτερη προβολή του Νομού Ιωαννίνων.

Διάγραμμα 5.39: Τα αποτελεσματικότερα μέσα τουριστικής προβολής σύμφωνα με τους φορείς

Οι διάφορες αυτές μέθοδοι τουριστικής προβολής που προτείνονται είναι σχετικά ενημερωτικά φυλλάδια, η αξιοποίηση του διαδικτύου (internet), η προβολή με τη βοήθεια των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), οι διάφορες πολιτιστικές, αθλητικές κλπ εκδηλώσεις, διάφορα συνέδρια που λαμβάνουν χώρα στην περιοχή και τέλος, η παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών. Στο διάγραμμα παριστάνεται η ποσοστιαία κατανομή των απαντήσεων που δόθηκαν.

Παρατηρούμε ότι τα ποσοστά είναι σχετικά ισορροπημένα μιας και όλοι οι προτεινόμενοι τρόποι είναι αρκετά γνωστοί και καθιερωμένοι. Πιο σημαντική πάντως θεωρήθηκε η προβολή μέσω των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης (Μ.Μ.Ε.), αφού αυτά είναι τα πιο εύκολα προσβάσιμα και προσιτά σε όλους ανεξαιρέτως. Στη συνέχεια τα ποσοστά των υπόλοιπων απαντήσεων βρίσκονται αρκετά κοντά και δεν έχει νόημα μια περαιτέρω διαφοροποίηση τους. Το συμπέρασμα που προκύπτει είναι πως τα μέσα αυτά προβολής θεωρούνται όλα εξίσου σημαντικά και αξιολογούνται ανάλογα.

Η ερώτηση που αφορά τους τρόπους με τους οποίους ενημερώθηκαν για τη συγκεκριμένη περιοχή οι επισκέπτες, έχει μεγάλη σημασία στο να προσδιορίσει τους πιο αποτελεσματικούς και διαδεδομένους τρόπους προβολής του Νομού Ιωαννίνων. Η σύγκριση με τις αντίστοιχες απαντήσεις των φορέων έχει επίσης μεγάλη σημασία.

Διάγραμμα 5.40: Τρόποι ενημέρωσης επισκεπτών για τη συγκεκριμένη περιοχή

Αν και δεν παρουσιάζονται μεγάλες διαφορές μεταξύ των ποσοστών, παρατηρούμε πως ο δημοφιλέστερος τρόπος προβολής είναι τα ενημερωτικά φυλλάδια και το διαδίκτυο με ποσοστό 22% έκαστο. Η διανομή των σχετικών φυλλαδίων εκτός του ότι αποτελεί έναν από τους κλασικότερους τρόπους διαφήμισης, οφείλεται στην πολιτική των αρμόδιων για αυτό φορέων. Το επίσης σχετικά υψηλό ποσοστό του internet οφείλεται στους νεαρούς επισκέπτες της περιοχής, εσωτερικού και εσωτερικού που είναι και οι μόνοι άλλωστε που μπορούν να εκμεταλλευτούν τις υπηρεσίες αυτές, λόγω των γνώσεων που απαιτούνται. Εκτός από αυτούς τους μεμονωμένους επισκέπτες, χρήση του διαδικτύου κάνουν και διάφορα μεγάλα τουριστικά γραφεία και tour-operators του εξωτερικού που διοργανώνουν ομαδικές εκδρομές στο νομό και αλλού. Από 18% λαμβάνουν επίσης οι διάφορες εκδηλώσεις και η κατηγορία «άλλο». Σε αυτές περιλαμβάνονται διάφορες πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως χοροί με παραδοσιακό χρώμα, συναυλίες ή και αθλητικά γεγονότα όπως το πανελλήνιο πρωτάθλημα κωπηλασίας που έλαβε χώρα και κατά τη διάρκεια της παρούσης έρευνας και όπου η τοπική ομάδα (Ν.Ο.Ι.) αναδείχτηκε μάλιστα πρωταθλήτρια. Τόσο αυτές όσο και άλλου είδους εκδηλώσεις λογικό είναι να συντελούν στην προβολή και ανάδειξη της περιοχής. Οι άλλοι τρόποι περιλαμβάνουν οτιδήποτε, από ενημέρωση μέσω συγγενών και φίλων μέχρι και περαστική στάση στην πόλη για λόγους μη τουριστικούς.

5.7 Οι προτάσεις που διατυπώθηκαν στα ερωτηματολόγια

Στην έκτη και τελευταία ενότητα του ερωτηματολογίου, περιλαμβάνονται κάποιες προτάσεις και σχόλια. Οι ερωτηθέντες καλούνται να ιεραρχήσουν διάφορα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που πιστεύουν ότι πρέπει να αποτελούν μέρος ενός σχεδίου βιώσιμου τουρισμού, όπως ο περιβαλλοντικός έλεγχος των περιοχών δράσης, η κατηγοριοποίηση και ιεράρχηση των τουριστικών πόρων και άλλα. Σκοπός είναι να διαπιστωθεί ποια από αυτά τα χαρακτηριστικά είναι τα πιο σημαντικά και πρέπει να τους δοθεί και η ανάλογη προσοχή και ποια λιγότερο. Βέβαια, όλα θεωρούνται σημαντικά σε ένα σχέδιο βιώσιμου τουρισμού, αλλά και μια κάποια ιεράρχησή τους κρίνεται απαραίτητη.

Διάγραμμα 5.43: Χαρακτηριστικά που πρέπει να αποτελούν μέρος ενός σχεδίου ανάπτυξης βιώσιμου τουρισμού σύμφωνα με τους φορείς

Τέλος, υπάρχει ο απαραίτητος χώρος για να συμπληρώσουν οι αρμόδιοι κάποια άποψη με βάση την εμπειρία τους από την τουριστική ανάπτυξη, σχόλια θετικά ή αρνητικά, παρατηρήσεις ή οτιδήποτε άλλο σχετικό κρίνουν ότι θα μπορούσε

να αναφερθεί εδώ. Η ανταπόκριση στην τελευταία αυτή ερώτηση ήταν αρκετή και τα σχόλια πολλά και ποικίλα. Η ανάλυσή τους θα γίνει στα συμπεράσματα και σε ξεχωριστό κεφάλαιο.

Η τελευταία ερώτηση αφορούσε ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που πρέπει να αποτελούν μέρος ενός σχεδίου βιώσιμου τουρισμού και οι απαντήσεις παριστάνονται στο σχετικό διάγραμμα.

Διάγραμμα 5.44: Χαρακτηριστικά που πρέπει να αποτελούν μέρος ενός σχεδίου ανάπτυξης βιώσιμου τουρισμού σύμφωνα με τους επισκέπτες

Με μια πρώτη ματιά και εδώ τα ποσοστά παρουσιάζονται αρκετά ισορροπημένα, γεγονός που εξηγείται και από το ότι όλα χαρακτηρίζονται αρκετά σημαντικά και η αξιολόγησή τους όπως επισημάνθηκε και από τους ίδιους τους φορείς, ήταν αρκετά δύσκολη. Αυτά που φαίνονται να ξεχωρίζουν πάντως έστω και με ελαφρύ προβάδισμα είναι τρία σχετικά παρόμοια μεταξύ τους χαρακτηριστικά.

Αυτά είναι τα χαρακτηριστικά του τουρισμού, περιβαλλοντικές συνθήκες και χρήση γης, το δεύτερο είναι η κατηγοριοποίηση και ο καθορισμός των τουριστικών ζωνών και τέλος, η κατηγοριοποίηση και ιεράρχηση των τουριστικών πόρων. Φαίνεται λοιπόν πως οι γνώμες των υπευθύνων εστιάζουν προς την κατεύθυνση της καταγραφής, κατηγοριοποίησης και οργάνωσης των τουριστικών πόρων. Βέβαια, δεν παραλείπουν να δώσουν την απαραίτητη σημασία και σε άλλους τομείς, όπως η προβολή των τουριστικών αξιοθεάτων και ο περιβαλλοντικός έλεγχος των περιοχών δράσης.

Η αντίστοιχη ερώτηση υποβλήθηκε και στους επισκέπτες και όπως επεσήμαναν και πολλοί από τους ερωτηθέντες όλα τα χαρακτηριστικά που αναφέρονται είναι σημαντικά και η επιλογή τριών μόνο από αυτά είναι ενδεικτική, αλλά παρόλα αυτά σκόπιμη προκειμένου να διερευνηθούν οι τάσεις που προκύπτουν. Σύμφωνα με την ποσοστιαία κατανομή που προκύπτει λοιπόν πιο σημαντικός από τα χαρακτηριστικά αυτά του τουρισμού παρουσιάζεται ο περιβαλλοντικός έλεγχος των περιοχών δράσης που θα προκύψουν με ποσοστό 22%. Ακολουθεί με 19% η προβολή και προώθηση των τουριστικών αξιοθεάτων της περιοχής και στην τρίτη θέση με 16% βρίσκεται η κατηγοριοποίηση και ιεράρχηση των τουριστικών πόρων. Αυτά αποτελούν και τα τρία κυριότερα χαρακτηριστικά που ξεχωρίζουν οι επισκέπτες, καθώς από τα υπόλοιπα σημαντικό ποσοστό (10%) συγκεντρώνει και η κατηγοριοποίηση και ο καθορισμός τουριστικών ζωνών, ενώ τα άλλα κινούνται σε χαμηλότερα ποσοστά.

5.8 Περίληψη - συμπεράσματα

Στην τελευταία αυτή ενότητα που αφορά την έρευνα πεδίου που έγινε στο δείγμα 38 σχετικών με τον τουρισμό φορέων και 100 επισκεπτών στην περιοχή, θα γίνει σύγκριση των αποτελεσμάτων και διεξαγωγή συμπερασμάτων που προκύπτουν από τις απαντήσεις που δόθηκαν. Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, πολλές από τις ερωτήσεις που τέθηκαν και στα δυο ερωτηματολόγια ήταν κοινές, διευκολύνοντας έτσι τη σύγκριση. Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι κυρίως όσον αφορά τους φορείς, προφανώς όλες οι απαντήσεις δεν έχουν το ίδιο ειδικό βάρος πάνω στο θέμα του τουρισμού. Η στατιστική επεξεργασία βέβαια έγινε με βάση απόλυτους αριθμούς, καταμετρώντας απλά τις απαντήσεις, οπότε το «πρόβλημα» αυτό της διαφορετικής σημασίας των απαντήσεων θα καλυφθεί εδώ, με αναφορά σε

κάποιες από τις απόψεις που διατυπώθηκαν, τόσο από φορείς όσο και από την πλειοψηφία των επισκεπτών.

Καταρχήν, πρέπει να γίνει μια πιο άμεση σύγκριση των απαντήσεων στις αντίστοιχες ερωτήσεις που υποβλήθηκαν και να διαπιστωθεί κατά πόσο και οι δύο πλευρές συμμερίζονται τις ίδιες απόψεις ή όχι και γιατί. Έτσι, ξεκινώντας από τις ερωτήσεις που αφορούν την χωροταξική προσέγγιση για το φαινόμενο του τουρισμού στο Νομό Ιωαννίνων, διαπιστώνουμε πως οι περισσότερες απαντήσεις καταλήγουν στο ότι η ανάπτυξη της περιοχής είναι ικανοποιητική σε γενικές γραμμές, ενώ οι φορείς δεν παρέλειψαν να τονίσουν την μεγάλη - σύμφωνα με τη γνώμη τους τουλάχιστον, συμμετοχή τους στην ανάπτυξη αυτή. Παρόλο που και οι επισκέπτες μένουν γενικά ικανοποιημένοι από τις υποδομές που συναντούν, δεν παρέλειψαν να τονίσουν την κακή κατάσταση του οδικού δικτύου, ενώ αντίθετα έμειναν ικανοποιημένοι τόσο από τον αριθμό κλινών της περιοχής όσο και από τις υπηρεσίες που παρέχονται. Το γεγονός αυτό δικαιολογείται ακόμα περισσότερο όταν ληφθεί υπόψη πως πολλοί από αυτούς προερχόντουσαν είτε από τις ελληνικές μεγαλουπόλεις, είτε από χώρες όπου οι τέτοιου είδους υποδομές είναι σαφώς ανώτερες και δεν τίθεται καν θέμα οδικού δικτύου εδώ και αρκετά χρόνια.

Σχετικά με τα συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής, αν και οι απαντήσεις ήταν σχετικά μοιρασμένες, τόσο οι επισκέπτες όσο και οι φορείς ανέδειξαν το φυσικό της περιβάλλον ως το σημαντικότερο στοιχείο που έχει να επιδείξει ο Νομός Ιωαννίνων. Είναι λοιπόν προφανές ότι αυτό είναι και το ισχυρότερο χαρτί που πρέπει να αξιοποιήσει η περιοχή για την τουριστική της ανάπτυξη.

Βέβαια υπάρχουν και άλλα στοιχεία που αναδεικνύουν την περιοχή, όπως η μεγάλη πολιτιστική κληρονομιά και παράδοσή της, πράγμα που επισημαίνουν κυρίως οι φορείς, ενώ οι επισκέπτες αναγνωρίζουν κυρίως την πληθώρα των αξιοθεάτων και των τουριστικών δραστηριοτήτων, πράγμα που τους αφορά και πιο άμεσα βέβαια. Ακόμα, είναι χαρακτηριστικό ότι από όλα τα πλεονεκτήματα που παρουσιάζονται, τόσο οι φορείς όσο και οι επισκέπτες θεωρούν τον ρόλο της πόλης των Ιωαννίνων σε Βαλκάνια και Ευρώπη υποβαθμισμένο και δεν του δίνουν την ίδια βαρύτητα με τα υπόλοιπα.

Οι απόψεις των φορέων και των επισκεπτών συγκλίνουν επίσης και σχετικά με το πιο μεγάλο μειονέκτημα της περιοχής, το οποίο είναι βέβαια η απομόνωση και περιθωριοποίησή της, κάτι που αποτελεί και γενική διαπίστωση και αλληλοσυνδέεται και με οικονομική υπανάπτυξη. Οι αρμόδιοι για τον τουρισμό φορείς δεν

παραλείπουν να επισημάνουν επίσης ότι ο τουριστικός σχεδιασμός είναι ανεπαρκής κατά τη γνώμη τους.

Τα μηνύματα πάντως σχετικά με το επίπεδο των υπηρεσιών που παρέχονται είναι αισιόδοξα, καθώς τόσο οι φορείς όσο και οι επισκέπτες αναγνωρίζουν το υψηλό επίπεδο τους και γνωστοποιούν την πρόθεσή τους να επιστρέψουν, εφόσον μένουν σε γενικές γραμμές ικανοποιημένοι. Με τα δεδομένα αυτά οι φορείς δεν παραλείπουν να δηλώσουν ευχαριστημένοι από την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Σύμφωνα με γενική διαπίστωση επίσης, η τουριστική αυτή ανάπτυξη σέβεται σε μεγάλο βαθμό και το περιβάλλον. Οι αρμόδιοι φορείς και οι τουρίστες αναγνωρίζουν την προσπάθεια που γίνεται και από τις δύο πλευρές για βιώσιμο τουρισμό με σεβασμό προς τη φύση. Η συντριπτική πλειοψηφία άλλωστε συμφωνεί απόλυτα με την άποψη αυτή και παρόλο που κάποιοι δεν δηλώνουν πολύ ικανοποιημένοι από τα αποτελέσματα η γενική εικόνα είναι ενθαρρυντική. Αυτή την κατεύθυνση εξυπηρετεί και ο καθορισμός των προστατευόμενων περιοχών και εθνικών δρυμών, των οποίων ο αριθμός χαρακτηρίζεται από τους φορείς υπεραρκετός. Άλλωστε, όπως δεν παρέλειψαν να τονίσουν οι φορείς, το υψηλής ποιότητας περιβάλλον αποτελεί σημαντικό παράγοντα προώθησης του τουρισμού και τονίζουν παράλληλα ότι σε αυτό οφείλουν να συμβάλουν και οι τουριστικές επιχειρήσεις της περιοχής.

Όμως επειδή πέρα από το φυσικό περιβάλλον, για την τουριστική ανάπτυξη μιας περιοχής χρειάζεται και η απαραίτητη προβολή, έχει σημασία να εστιάσουμε στον τομέα αυτό. Σύμφωνα με τις απαντήσεις και τις υποδείξεις των ίδιων των επισκεπτών αλλά και των φορέων, λίγοι θεωρούν πως αυτή καλύπτει αποτελεσματικά την περιοχή. Μάλιστα, η ελλιπής προβολή της περιοχής αποτέλεσε και το συχνότερο σχόλιο που διατυπώθηκε κατά τη διάρκεια συμπλήρωσης των ερωτηματολογίων και διατυπώθηκε όχι μόνο από φορείς αλλά και από επισκέπτες. Το γεγονός αυτό αποκτά ιδιαίτερη σημασία αφού, κυρίως οι φορείς αναγνωρίζουν την τεράστια σημασία της και τις ευκαιρίες που δημιουργεί τόσο για τους μόνιμους κατοίκους όσο και για τους επισκέπτες.

Το κύριο μέσο που προτείνουν για τη διαφήμιση της περιοχής είναι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης, εύκολα προσιτά και προσβάσιμα από όλους, ενώ χαρακτηριστικό είναι ότι μόνο ένα μικρό ποσοστό των τουριστών δήλωσε ότι η ενημέρωσή του έγινε μέσω των ΜΜΕ. Δηλαδή ο καλύτερος σύμφωνα με τους φορείς τρόπος προβολής του τόπου δεν είναι αυτός που χρησιμοποιείται, αλλά αντίθετα οι

επισκέπτες δηλώνουν ότι ενημερώθηκαν με φυλλάδια, από το διαδίκτυο ή με διάφορους άλλους τρόπους.

Φαίνεται πάντως ότι όσον αφορά τα σημεία που συγκεντρώνουν το τουριστικό ενδιαφέρον, οι φορείς δείχνουν να έχουν άμεση επίγνωση της κατάστασης και τα αξιοθέατα ή μέρη που θεωρούν οι ίδιοι πιο σημαντικά είναι και αυτά που επισκέπτεται ο μεγαλύτερος αριθμός τουριστών. Εκτός από την πόλη των Ιωαννίνων, τη λίμνη και το νησί, ξεχωρίζουν ακόμα το Μέτσοβο και τα Ζαγοροχώρια, ενώ και τα υπόλοιπα αξιοθέατα συγκεντρώνουν αρκετούς επισκέπτες.

Εκτός από τα πιο δημοφιλή αξιοθέατα όμως έχουμε και τις πιο δημοφιλείς τουριστικές δραστηριότητες. Οι επισκέπτες ανακηρύσσουν ως πιο δημοφιλή την περιήγηση και την πεζοπορία, μια αρκετά διαδεδομένη τα τελευταία χρόνια δραστηριότητα, καθώς εκτός του ότι συνδυάζεται με τη φύση και τις ομορφιές της, δεν απαιτεί κάποια ιδιαίτερα προσόντα όπως φυσική κατάσταση και απευθύνεται σε όλες τις ηλικίες. Το ίδιο ως ένα βαθμό ισχύει και για το rafting, ενώ διάφορες άλλες δραστηριότητες συγκεντρώνουν λιγότερους οπαδούς αφού απευθύνονται σε πιο συγκεκριμένες ομάδες ατόμων.

Στο τελευταίο ερώτημα οι αρμόδιοι για τον τουρισμό φορείς και οι επισκέπτες καλούνται να επισημάνουν κάποια ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του τουρισμού που κατά τη γνώμη τους πρέπει να αποτελούν μέρος ενός σχεδίου βιώσιμου τουρισμού. Εδώ οι απαντήσεις ποικίλουν, καθώς είναι δύσκολη η επιλογή τους αφού όλα τα προτεινόμενα χαρακτηριστικά είναι αρκετά σημαντικά. Πάντως είναι κοινά αποδεκτό ότι σημασία πρέπει να δοθεί στην καλύτερη προβολή της περιοχής και στην κατηγοριοποίηση και ιεράρχηση των τουριστικών πόρων. Ακόμα, οι επισκέπτες επικεντρώνονται κυρίως στο περιβάλλον και την διασφάλιση της προστασίας του, ενώ οι αρμόδιοι φορείς σε πιο σχεδιαστικά χαρακτηριστικά που αποτελούν και το πεδίο δράσης τους εξάλλου. Ένα πιο γενικό συμπέρασμα που προκύπτει πάντως, είναι ότι όλα τα χαρακτηριστικά του τουρισμού που αναφέρθηκαν είναι εξίσου σημαντικά, όπως διαπιστώνεται και από τις απαντήσεις που δόθηκαν, αφού δεν ξεχώρισε κανένα με διαφορά και τα ποσοστά τους βρίσκονται πολύ κοντά. Οπότε πρέπει να δοθεί η δέουσα σημασία σε όλα τα στοιχεία που αναφέρθηκαν και να γίνει προσπάθεια ώστε να μη παραληφθεί κανένα από ένα σχέδιο βιώσιμου τουρισμού.

Ιδιαίτερη σημασία έχουν βέβαια και τα διάφορα σχόλια και παρατηρήσεις που συμπλήρωσαν κάποιοι από τους φορείς και από τους επισκέπτες. Τα σχόλια των

επισκεπτών αφορούν κυρίως την προβολή της περιοχής, την οποία χαρακτηρίζουν ελλιπή, ενώ τα υπόλοιπα σχόλια που αναφέρουν ανταποκρίνονται και στις απαντήσεις που έδωσαν στις ερωτήσεις και θα λέγαμε ότι είναι περισσότερο συμπληρωματικά, χωρίς να προσθέτουν κάτι καινούργιο.

Περισσότερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν όμως κάποιες προτάσεις και παρατηρήσεις μερικών φορέων, όχι μόνο γιατί είναι πιο συγκεκριμένες αλλά κυρίως λόγω θέσης. Έτσι, για παράδειγμα ο πρόεδρος του Πατριωτικού Συνδέσμου Καλαρρυτών «Η Πίνδος», επισημαίνει κάτι πολύ σημαντικό μέσα από την εμπειρία του, που αφορά την τουριστική προβολή και αφορά του λόγου το αληθές. Τονίζει λοιπόν ότι μετά από 49 ταξίδια του χορευτικού τους ομίλου σε ευρωπαϊκές κατά κανόνα χώρες, διαπιστώθηκε πως τα διαφημιστικά έντυπα του Ελληνικού Οργανισμού Τουρισμού (ΕΟΤ) – που εκδίδονται μάλιστα σε τέσσερις γλώσσες, δεν φτάνουν στις πρεσβείες μας και στα προξενεία μας στο εξωτερικό. Σίγουρα πρόκειται για ένα θέμα που πρέπει να διερευνηθεί, ενώ συμπληρώνει ακόμα ότι η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να είναι ισόρροπη και ότι στο Νομό Ιωαννίνων δεν υπάρχουν μόνο Ζαγόρια και Μέτσοβο, αλλά και Τζουμέρκα και Κόνιτσα και Πωγώνι.

Ακόμα, επειδή η τουριστική ανάπτυξη έχει ως σημείο αναφοράς τον άνθρωπο, σύμφωνα με τον Διευθυντή της Αναπτυξιακής Εταιρείας «Ηπειρος ΑΕ», ιδιαίτερη βαρύτητα θα πρέπει να δοθεί στο ανθρώπινο δυναμικό που αποτελεί τους «επαγγελματίες» τουρισμού για την ποιοτική αναβάθμιση των υπηρεσιών που προσφέρουν.

Στο πλαίσιο αυτό μπορούν να ενταχθούν και οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ), μιας και αυτοί μπορούν και πρέπει να έχουν ενεργό ρόλο στην τουριστική ανάπτυξη της κάθε περιοχής. Έτσι, ο πρόεδρος του Ινστιτούτου Καταναλωτών (ΙΝ.ΚΑ) και μέλος του Νομαρχιακού Συμβουλίου, προτείνει τη διεύρυνση των ανάλογων αρμοδιοτήτων των ΟΤΑ και τον συντονισμό των ενεργειών τους, ενώ τονίζει ακόμα ότι και οι υποδομές χρειάζονται βελτίωση.

Ένας άλλος εκπρόσωπος των ΟΤΑ και συγκεκριμένα ο Δήμαρχος Κατσανοχωρίων, τονίζει ότι η τουριστική ανάπτυξη του νομού έχει επικεντρωθεί στις περιοχές Μετσόβου, Ζαγοροχωρίων και Κόνιτσας ενώ υπάρχουν και άλλες περιοχές του Νομού Ιωαννίνων με πολλά συγκριτικά πλεονεκτήματα και πολιτιστικές μνήμες που δεν έχουν αναδειχτεί.

Δεν έλειψαν βέβαια και αυτοί που εστίασαν στην φυσική και πολιτισμική παράδοση της περιοχής, όπως δεν παρέλειψε να κάνει και ο Πρύτανης του

Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, ο οποίος τόνισε την προσπάθεια για διατήρηση της φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς, ως γνήσια έκφραση της Ηπειρώτικης ζωής, στη σύγχρονη έκφραση και λειτουργία ης.

Στο ίδιο μήκος κύματος κινούνται και οι παρατηρήσεις του Τμηματάρχη Διεύθυνσης Δασών Περιφέρειας Ηπείρου, ο οποίος θεωρεί ότι το πολιτιστικό και φυσικό περιβάλλον είναι τόσο πλούσιο στην περιοχή, ίσως και το μοναδικά που μπορούν να παίξουν κυρίαρχο ρόλο στην ευρύτερη ανάπτυξη της περιοχής. Επειδή η ανάπτυξη περιέχει και το οικονομικό στοιχείο βέβαια, ο τουρισμός και η ανάπτυξη πρέπει να κινηθούν παράλληλα με τη λογική ότι έχουμε να κάνουμε με δυο συμβατούς και υλοποιήσιμους στόχους, με τον απαραίτητο όρο την προστασία του περιβάλλοντος.

Το περισσότερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν ίσως οι παρατηρήσεις του Προϊστάμενου Διεύθυνσης Πολιτισμού – Τουρισμού – Αθλητισμού – Νέας Γενιάς και Παιδείας της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων, ο οποίος με βάση την ως τώρα εμπειρία της υπηρεσίας παραθέτει μια σειρά από μέτρα που μπορούν να συμβάλλουν στην τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Τα μέτρα αυτά είναι:

- Η καθιέρωση αναπτυξιακών κινήτρων
- Η διαρκής ενημέρωση των μικρομεσαίων επιχειρήσεων για τις δυνατότητες ένταξης σε προγράμματα χρηματοδότησης
- Η αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών με τη συνεχή επιμόρφωση των εργαζομένων του κλάδου
- Η ενίσχυση καινοτόμων επιχειρηματικών πρωτοβουλιών
- Η βελτίωση των υποδομών (οδικό δίκτυο, ύδρευση, διαχείριση απορριμμάτων και άλλα), κυρίως στις ορεινές περιοχές
- Η ανάπλαση, συντήρηση και προβολή των αρχαιολογικών χώρων και των βυζαντινών μνημείων της περιοχής
- Η διαφοροποίηση και ο εμπλουτισμός του τουριστικού προϊόντος με την ανάπτυξη εναλλακτικών και θεματικών μορφών τουρισμού. Στον τομέα αυτό θα συμβάλλει αποφασιστικά η εκτέλεση έργων υποδομής για άθληση, ψυχαγωγία και αναψυχή στους χώρους κατά μήκος των ποταμών και των μονοπατιών

Έτσι, και με αυτά τα σχόλια καλύπτεται η ενότητα της έρευνας πεδίου που έγινε με τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων. Τα συμπεράσματα και οι απαντήσεις

που δόθηκαν στις διάφορες ερωτήσεις, τόσο από τους αρμόδιους φορείς όσο και από τους επισκέπτες, βοήθησαν αποτελεσματικά στην καλύτερη κατανόηση του φαινομένου του τουρισμού στο Νομό Ιωαννίνων και θα χρησιμεύσουν και στην υποβολή των προτάσεων που θα γίνουν στη συνέχεια. Εκτός αυτού ελπίζω η έρευνα πεδίου αυτή αλλά και ολόκληρη η διπλωματική εργασία να αξιοποιηθεί κατάλληλα και να συντελέσει και αυτή στην τουριστική ανάπτυξη του νομού. Θερμές ευχαριστίες επίσης πρέπει να αποδοθούν σε όλους αυτούς που διέθεσαν ένα μέρος από τον χρόνο τους και τις γνώσεις τους για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων και βοήθησαν στην έρευνα αυτή.

6. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΙΣ ΥΠΟΔΟΜΕΣ

6.1 Ανάπτυξη της περιοχής και άρση της απομόνωσης

6.1.1 Μεταφορικές υποδομές

6.1.1.1 Οδικές Μεταφορές

Το πρόβλημα αυτό που προκύπτει από την ελλιπή σύνδεση του Νομού Ιωαννίνων, αλλά και της περιφέρειας Ηπείρου γενικότερα έχει επισημανθεί και σε άλλα σημεία της εργασίας αυτής, ενώ αποτελεί και ένα ευρύτερα γνωστό πρόβλημα. Βέβαια, πρόκειται για ένα θέμα που πρέπει να εξεταστεί σε κλίμακα αρκετά μεγαλύτερη του νομού, περιφερειακή, εθνική, ή ακόμα και διεθνή.

Έτσι, η ολοκλήρωση των μεγάλων μεταφορικών υποδομών σύνδεσης της Ηπείρου με την υπόλοιπη Ελλάδα, τη Δυτική Βαλκανική και Ευρώπη, παράλληλα με τη βελτίωση των μικρότερων μεταφορικών υποδομών περιφέρειας και νομού, θα αναδείξουν την Ήπειρο ως τη βασική πύλη της χώρας προς στη Δύση και ως κόμβο μεταφορών στον ελλαδικό χώρο.

Το σημαντικότερο έργο από τα προβλεπόμενα, το οποίο ήδη βρίσκεται σε προχωρημένο στάδιο, είναι φυσικά η Εγνατία Οδός, η κατασκευή της οποίας αποβλέπει κυρίως στη σύνδεση του λιμένα της Ηγουμενίτσας με τα αντίστοιχα της Θεσσαλονίκης και της Αλεξανδρούπολης.

Επίσης, έτσι επιτυγχάνεται η σύνδεση της Ηγουμενίτσας και κατ' επέκταση και του Νομού Ιωαννίνων με το λιμάνι του Βόλου, ενώ ταυτόχρονα δημιουργείται και ο άξονας που θα συνδέει το διάδρομο της Αδριατικής, τον παραδοσιακό διάδρομο από Γιουγκοσλαβία, αλλά και τον διαφαινόμενο σημαντικό άξονα σύνδεσης με Ουκρανία και Ρωσία μέσω Βουλγαρίας.

Σε εθνικό επίπεδο, η Εγνατία θα λειτουργεί συμπληρωματικά με τον ΠΑΘΕ σαν φορέας διεκπεραίωσης με ταχύτητα και ασφάλεια των οδικών μετακινήσεων στον άξονα Δύσης – Ανατολής και αντιστρόφως. Για την περιοχή μελέτης, το Νομό Ιωαννίνων πιο συγκεκριμένα, η κατασκευή της Εγνατίας έχει ιδιαίτερη σημασία αφού θα τον καταστήσει πιο εύκολα προσβάσιμο. Αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα να αποτελέσει τον πόλο έλξης για την ανάπτυξη βιομηχανικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων και να βγει από την αφάνεια.

Εκτός της Εγνατίας Οδού, στρατηγικό ρόλο αναμένεται να παίξει και η Ιόνια Οδός (Δυτικός άξονας), η οποία αναμένεται να εξυπηρετήσει όλη τη δυτική Ελλάδα. Η διαδρομή που προβλέπεται θα είναι Καλαμάτα – Πύργος – Πάτρα - Αμφιλοχία – Άρτα – Ιωάννινα – Κακαβιά και η μέση ταχύτητα θα είναι 120 km/h. Όπως γίνεται αντιληπτό η σύνδεση αυτή θα συμβάλλει και στη δημιουργία κατάλληλου περιβάλλοντος για την ανάπτυξη συνθηκών οικονομικών δραστηριοτήτων στην ευρύτερη περιοχή της Ηπείρου και της Νότιας Αλβανίας. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.51)

Επίσης, βελτίωση και ενδεχομένως επαναπροσδιορισμό χρειάζονται και οι άξονες ενδοπεριφερειακής και τοπικής σημασίας. Σε συνδυασμό με την Εγνατία θα διευκολύνουν τη διακίνηση εμπορευμάτων από τοπικές παραγωγικές μονάδες στα αστικά κέντρα και θα συμβάλλουν στην περαιτέρω ενίσχυση των δραστηριοτήτων των τοπικών φορέων της περιοχής.

6.1.1.2 Αεροπορικές μεταφορές

Εδώ πρέπει να τονιστεί ο ρόλος του αεροδρομίου της πόλης των Ιωαννίνων. Ο αερολιμένας των Ιωαννίνων έχει επιβατική κίνηση της τάξεως των 150.000 επιβατών ετησίως. Μετά από εκπόνηση εξειδικευμένης μελέτης της ΥΠΑ, περιλαμβάνεται σε 5-ετές πρόγραμμα ανάπτυξης η συντήρηση και βελτίωση του πεδίου ελιγμών, η επέκταση αεροσταθμού για συνολική έκταση 7500 km² και δαπέδου αεροσκαφών κατά 30.000 km², καθώς και νέο συνδετήριο τροχοδρόμο, νέο οδικό δίκτυο πρόσβασης και επέκταση χώρου στάθμευσης. Το αεροδρόμιο των Ιωαννίνων έχει καταταγεί στην κατηγορία των «περιφερειακών σημείων σύνδεσης και πρόσβασης» της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μπορεί να δεχθεί κίνηση με μεγάλου μεγέθους αεροσκάφη. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.52)

Όσο για τα άλλα προβλήματα που αντιμετωπίζει όπως η πυκνή ομίχλη που δημιουργείται στην περιοχή, κυρίως τους χειμερινούς μήνες, μπορεί απλά να μετακινηθούν οι πρωινές πτήσεις μερικές ώρες αργότερα ή για μια πιο έγκυρη λύση, προτείνεται η εγκατάσταση συστήματος και προσωπικού ελέγχου στον αερολιμένα. Πρόκειται για κάτι που έπρεπε να είχε γίνει από καιρό καθώς είναι επικίνδυνο και ως ένα βαθμό απαράδεκτο οι προσγειώσεις να γίνονται με οπτική εκτίμηση και ευθύνη του πιλότου, όπως γίνεται μέχρι σήμερα.

6.1.1.3 Σιδηροδρομική σύνδεση

Τέλος, προτείνεται η δημιουργία σιδηροδρομικής σύνδεσης της περιοχής με την υπόλοιπη Ελλάδα, κάτι που δεν υφίσταται αυτή τη στιγμή. Η προτεινόμενη γραμμή είναι η Καλαμπάκα – Ιωάννινα – Ηγουμενίτσα και σε συνδυασμό με το λιμάνι της Ηγουμενίτσας αλλά και την σιδηροδρομική σύνδεση με την υπόλοιπη χώρα, δημιουργούνται μεγάλες προοπτικές για ανάπτυξη και άρση της απομόνωσης για το Νομό Ιωαννίνων αλλά και την Περιφέρεια Ηπείρου γενικότερα. Άλλωστε για τα διακινούμενα εμπορεύματα ευνοείται η χρήση βαρέων μέσων σταθερής τροχιάς. Επισημαίνεται ακόμα ότι η σύνδεση αυτή δεν περιλαμβάνεται από τον ΟΣΕ στο Γ ΚΠΣ, αλλά υπάρχει μια μελέτη χάραξης της σύνδεσης από τον ΟΣΕ.

Οι επιφυλάξεις αναφέρονται στην αμφίβολη, στον τομέα της επιβατικής κίνησης, ανταγωνιστικότητα ως προς την Εγνατία – εφόσον η τελευταία ολοκληρωθεί, λόγω των χαμηλών ταχυτήτων που επιτρέπουν οι χαράξεις στο ορεινό ανάγλυφο, και στο υψηλό κόστος των απαιτούμενων έργων υποδομής. Υπέρ της σιδηροδρομικής σύνδεσης συνηγορούν η υψηλή ζήτηση εμπορευματικής κίνησης - ιδιαίτερα για φορτία που δεν προσφέρονται για μεταφορά με φορτηγά αυτοκίνητα και ότι το μέσο αυτό έχει τεχνικά χαρακτηριστικά υποδομών και λειτουργίας φιλικά προς το περιβάλλον, ιδιαίτερα για περιοχές του Νομού όπως η Β. Πίνδος.

6.1.2 Επέκταση των υποδομών και εκσυγχρονισμός των επιχειρήσεων

Για την βελτίωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και σε εναρμόνιση με το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα «Ανταγωνιστικότητα» 2000-2006 προτείνεται η δικτύωση της οργανωμένης βιομηχανικής περιοχών του νομού (ΒΙ.ΠΕ), από την οποία μπορεί να επωφεληθεί ο νομός και να υπάρξει δικτύωση με τη ΒΙ.ΠΕ Πρέβεζας σε πρώτο λόγο, αλλά και με τις ΒΙ.ΠΕ σε άλλες περιοχές της χώρας κατά δεύτερο. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.80)

Η αναγκαιότητα της παραγωγής προϊόντων ποιότητας που υπάρχει για το Νομό Ιωαννίνων μπορεί να καλυφθεί από ενίσχυση της υποδομής υφισταμένων εργαστηρίων παροχής υπηρεσιών ποιότητας (πιστοποίηση) αλλά και με δημιουργία νέων εξειδικευμένων εργαστηρίων με στόχο τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των επιχειρήσεων, την αύξηση των εξαγωγών αλλά και την προστασία του

καταναλωτή. Συμπληρωματικά ως προς τη δράση αυτή θα λειτουργήσει η πληροφόρηση και ευαισθητοποίηση των επιχειρήσεων αλλά και των καταναλωτών.

Για τη διευκόλυνση του επενδυτή – επιχειρηματία όσον αφορά στις διαδικασίες σύστασης επιχείρησης, το οποίο αφορά τους νέους επενδυτές /επιχειρηματίες του Νομού Ιωαννίνων προτείνεται Δημιουργία Κέντρου Υποδοχής. Προτείνεται επίσης η δημιουργία ενός Κέντρου Επιχειρηματικής και Τεχνολογικής Ανάπτυξης (ΚΕΤΑ) για την περιφέρεια, το οποίο λόγω της συγκέντρωσης σημαντικού μέρους της επιχειρηματικής δραστηριότητας της περιφέρειας στο Νομό Ιωαννίνων, θα φιλοξενηθεί εκεί.

Για την στήριξη και ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας συστήνεται προώθηση της χρήσης των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) και στήριξη των απαραίτητων υποδομών και παροχή οικονομικών κινήτρων για ιδιωτικές ενεργειακές επενδύσεις σε συστήματα συμπαραγωγής, ΑΠΕ και εξοικονόμησης ενέργειας και εφαρμογή ειδικών καθεστώτων ενίσχυσης ενεργειακών επενδύσεων. Οι παραπάνω δράσεις μπορούν να βρουν εφαρμογή στο νομό, δεδομένης της ύπαρξης αναξιοποίητων υδατικών πόρων για την παραγωγή υδροηλεκτρικής ενέργειας. Η καύση βιομάζας (που έχει αναλάβει η ΔΕΥΑ Ιωαννίνων) είναι μια ακόμα Ανανεώσιμη Πηγή Ενέργειας, η οποία μπορεί να αξιοποιηθεί. Τελικοί δικαιούχοι των δράσεων θα είναι δημόσιοι φορείς που δραστηριοποιούνται στον τομέα. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.80)

Επειδή η αναβάθμιση της τουριστικής υποδομής και των παρεχομένων υπηρεσιών αποτελεί ένα από τα ζητούμενα στα πλαίσια της στήριξης της τουριστικής δραστηριότητας και της ανάδειξής της σε βασικό οικονομικό πόρο της περιοχής, προτείνεται ποιοτικός εκσυγχρονισμός των τουριστικών καταλυμάτων και επιχειρηματικά σχέδια ΜΜΕ όλων των κλάδων του τουρισμού. Ο τεχνολογικός και οργανωτικός εκσυγχρονισμός των επιχειρήσεων αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την επίτευξη του στόχου της αύξησης του προϊόντος του Νομού Ιωαννίνων, της διεύρυνσης της παραγωγικής του βάσης και της βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας των παραγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών.

Ευνοϊκά στις επιχειρήσεις του Νομού (καθώς οι επιχειρήσεις του Νομού είναι, στην πλειονότητά τους, μικρές, οικογενειακές επιχειρήσεις) θα επιδράσουν δράσεις ίδρυσης και λειτουργίας του Εγγυητικού κεφαλαίου δράσεις δημιουργίας

κεφαλαίου επιχειρηματικών συμμετοχών υψηλής τεχνολογίας, με στόχο την ενθάρρυνση της επιχειρηματικότητας και την ενίσχυση της ανάπτυξης σε περιφερειακό επίπεδο και τη δημιουργία νέων επιχειρήσεων σε τομείς που συνδέονται με νέες τεχνολογίες και είναι έντονα ανταγωνιστικοί. Οι δράσεις αυτές, διευκολύνοντας τις δυνατότητες χρηματοδότησής τους, θα προάγουν την επιχειρηματικότητα των νέων επιστημόνων και επιχειρηματιών σε τομείς έντασης γνώσης, που χρησιμοποιούν νέες τεχνολογίες. Χρήσιμη θα ήταν ακόμα η ένταξή τους σε δίκτυα (networks). (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.80)

Ενίσχυση της επιχειρηματικότητας μπορεί να επιτευχθεί και μέσω της διεύρυνσης της επιχειρηματικής βάσης με την ενίσχυση ειδικών ομάδων πληθυσμού, όπως οι νέοι, οι γυναίκες και τα άτομα με ειδικές ανάγκες με την παροχή κινήτρων για έναρξη άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας στους τομείς της μεταποίησης, του ηλεκτρονικού εμπορίου, των υπηρεσιών.

Για την προστασία του φυσικού περιβάλλοντός του νομού και της πληθώρας των οικοσυστημάτων και προστατευόμενων περιοχών που διαθέτει, προτείνεται η ενίσχυση των περιβαλλοντικών σχεδίων που έχει ως στόχο την υποστήριξη των μεταποιητικών επιχειρήσεων στην ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στη λειτουργία τους. Αυτό μπορεί να βρει εφαρμογή στις επιχειρήσεις του νομού με στόχο την ενίσχυση περιβαλλοντικών συνεργασιών, που αφορά στην ενίσχυση συνεργασιών επιχειρήσεων μεταξύ τους ή και με λοιπούς φορείς με σκοπό τη διαχείριση αποβλήτων. Στο Νομό Ιωαννίνων συνεργασίες τέτοιου τύπου μπορούν να πραγματοποιηθούν σε περιοχές που σημειώνεται γειννίαση επιχειρήσεων, όπως στην περιοχή του Λεκανοπεδίου.

Προτείνεται ακόμα η ενίσχυση /επιβράβευση επιχειρήσεων για την υιοθέτηση του Ευρωπαϊκού Μοντέλου Επιχειρηματικής Αριστείας ή του Εθνικού βραβείου ποιότητας, κάτι που αφορά όλες τις μεταποιητικές και τουριστικές επιχειρήσεις, ανεξαρτήτως μεγέθους και θα λειτουργήσει ως κίνητρο για την αναβάθμιση της ποιότητας των υπηρεσιών που προσφέρουν οι επιχειρήσεις, το οποίο αποτελεί ένα από τα ζητούμενα για την επίτευξη του στόχου για αναβάθμιση των υπηρεσιών του Νομού Ιωαννίνων. Αριστεία μπορούν να δίνονται επίσης σε ερευνητικά ινστιτούτα, σε ιδρύματα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και σε επιχειρήσεις. Το μέτρο μπορεί να αξιοποιηθεί κατά κύριο λόγο από το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων,

στο οποίο συγκεντρώνεται η ερευνητική δραστηριότητα τόσο του Νομού όσο και της Περιφέρειας, καθώς και από το ΤΕΙ Ιωαννίνων. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.83)

6.1.3 Τεχνολογική καινοτομία και έρευνα

Όσον αφορά την τεχνολογική καινοτομία και έρευνα, όλα τα μέτρα του Άξονα 4 του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανταγωνιστικότητα» 2000-2006 μπορούν να βρουν εφαρμογή στο Νομό Ιωαννίνων. Συγκεκριμένα, η υποστήριξη ερευνητικών μονάδων για την προτυποποίηση και την εμπορική εκμετάλλευση των ερευνητικών αποτελεσμάτων μπορεί να αξιοποιηθεί από το Πανεπιστήμιο του Νομού Ιωαννίνων και το ΤΕΙ Ιωαννίνων, αλλά και από τα υπόλοιπα ερευνητικά κέντρα, όπως το ΕΘΙΑΓΕ, το Ινστιτούτο Φυτοπροστασίας, το Ινστιτούτο Γάλακτος και το Κέντρο Γενετικής Βελτίωσης Ζώων. Προβλέπεται να ωφελήσει εξάλλου όσες επιχειρήσεις /κλάδους διεξάγουν βιομηχανική έρευνα.

Προτείνεται ακόμα ενίσχυση θερμοκοιτίδων και E&T πάρκων, ανάπτυξη ερευνητικών κέντρων και υποστήριξη εργαστηρίων που συνεργάζονται με επιχειρήσεις και χρήστες έρευνας και γραφεία διαμεσολάβησης. Η δράση που σχετίζεται με το Πάρκο Έρευνας και Καινοτομίας (E&T) μπορεί να βρει εφαρμογή στο νομό μετά την ολοκλήρωση του Πάρκου, το οποίο θα υλοποιηθεί στα πλαίσια του ΠΕΠ Ηπείρου 2000-2006. Χρειάζεται επίσης και συνεργασία των ερευνητικών κέντρων του Νομού με τις επιχειρήσεις, καθώς δεν υπάρχει προς το παρόν συνεργασία αυτού του τύπου. Τέλος, η ύπαρξη του Γραφείου Διαμεσολάβησης του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων θα επωφεληθεί της σχετικής δράσης για να προβάλλει την ερευνητική δραστηριότητα που γίνεται από το Πανεπιστήμιο και τα ερευνητικά κέντρα, αλλά και να ενημερώσει τους ερευνητές σχετικά με τις δυνατότητες αξιοποίησης των ερευνητικών αποτελεσμάτων και την παροχή τεχνολογικών υπηρεσιών σε φορείς /χρήστες. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.83)

Προτείνονται ακόμα Προγράμματα Ανάπτυξης Βιομηχανικής Έρευνας και Τεχνολογίας για επιχειρήσεις που ξεκινούν ή που ήδη έχουν αναπτύξει παραγωγική και εμπορική δραστηριότητα. Η δράση αυτή θα βρει εφαρμογή σε όλες τις επιχειρήσεις του νομού συμβάλλοντας στη δημιουργία προϊόντων υψηλής προστιθέμενης αξίας, στη βελτίωση της παραγωγικότητας καθώς και στη μεταφορά υψηλής τεχνολογίας σε παραδοσιακούς κλάδους, όπως ο κλάδος των τροφίμων και

ποτών, της αργυροχρυσοχοΐας κλπ. Για τις βιομηχανικές επιχειρήσεις ή άλλες παραγωγικές μονάδες προτείνεται προώθηση έργων επίδειξης και καινοτομίας, με εισαγωγή τεχνολογιών που έχουν ήδη δοκιμασθεί επιτυχώς είτε σε άλλους κλάδους είτε στο εξωτερικό, καθώς και ανάπτυξη και δικτύωση των οργανισμών παροχής υπηρεσιών σε θέματα μεταφοράς τεχνολογίας και καινοτομίας. Όσον αφορά τις Μικρομεσαίες Επιχειρήσεις (ΜΜΕ) προτείνεται η συμμετοχή τους σε ευρωπαϊκά και διεθνή προγράμματα Ε&Τ έρευνας και καινοτομίας και διεθνής επιστημονική και τεχνολογική συνεργασία. Οι δράσεις αυτές αφορούν στη συμμετοχή ελληνικών επιχειρήσεων στον Ευρωπαϊκό χώρο έρευνας, σε προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης αλλά και διεθνών οργανισμών και ταυτόχρονα στην προώθηση της τεχνολογικής συνεργασίας σε διακρατικό επίπεδο. Από την υλοποίηση της πρώτης δράσης θα ωφεληθούν οι επιχειρήσεις του νομού, ενώ από τη δεύτερη θα ωφεληθεί κατά κύριο λόγο το Πανεπιστήμιο και τα λοιπά ερευνητικά κέντρα του νομού.

Γενικά, για την ευαισθητοποίηση του κοινού στις νέες τεχνολογίες, στη συστηματοποίηση και διάθεση πληροφοριών με τα επιτεύγματα της τεχνολογίας και τη διαμόρφωση τεχνολογικής πολιτικής χρειάζεται μια εξοικείωση του κοινού, αρχίζοντας από τους μαθητές της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Η ύπαρξη των ιδρυμάτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης θα βοηθήσει ακόμη περισσότερο στην αξιοποίηση των ευκαιριών που παρέχονται, με αποτέλεσμα τη διάχυση της πληροφόρησης σχετικά με θέματα τεχνολογίας, σε όλο το νομό.

Τέλος, προτείνεται η δημιουργία κοινοπραξιών σε τομείς, οι οποίοι παρουσιάζουν συγκριτικά πλεονεκτήματα, όπως τρόφιμα και γεωργική ανάπτυξη, υδατοκαλλιέργειες, τουρισμός – πολιτισμός - αθλητισμός και άλλοι. Στόχος της δημιουργίας των κοινοπραξιών είναι η παραγωγή καινοτόμων προϊόντων και υπηρεσιών καθώς επίσης και η αντιμετώπιση κοινωνικών και πολιτιστικών αναγκών με αποτέλεσμα την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας και της ελκυστικότητας του νομού ως τόπου οικονομικής δραστηριοποίησης. Η υλοποίηση του έργου θα γίνει από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.85)

6.2 Ποιοτική αναβάθμιση υποδομών και υπηρεσιών (βελτίωση ελκυστικότητας)

6.2.1 Αστικές υποδομές

6.2.1.1 Δίκτυα ενέργειας

Όσον αφορά τα δίκτυα ενέργειας, το εθνικό δίκτυο διανομής ηλεκτρικής ενέργειας εκτείνεται σε όλη την Περιφέρεια Ηπείρου. Αποτελείται από δίκτυο υψηλής, μέσης και χαμηλής τάσης και η ενέργεια που διανέμεται παράγεται από τους σταθμούς που λειτουργούν στην περιφέρεια. Οι ενεργειακές απαιτήσεις της περιοχής καλύπτονται αποτελεσματικά και μάλιστα αναδεικνύεται σε ενεργειακό κέντρο υπερτοπικής σημασίας.

Προτείνεται επίσης η εκμετάλλευση των διαφόρων ανανεώσιμων πηγών ενέργειας, όπου είναι αυτό δυνατό, καθώς το ιδανικό θα ήταν η σταδιακή αντικατάσταση των τωρινών μορφών ενέργειας με τις εναλλακτικές. Η ηλιακή ενέργεια μπορεί να χρησιμοποιηθεί και σε μονάδες παραγωγής του πρωτογενούς τομέα, ενώ προτείνεται επίσης και η δημιουργία αιολικών πάρκων και υδροηλεκτρικών έργων, με γνώμονα βέβαια πάντα την προστασία του περιβάλλοντος.

Επίσης, πιο μακροπρόθεσμα, προτείνεται η σύνδεση της περιοχής με το δίκτυο φυσικού αερίου της χώρας, η οποία μπορεί να συνδυαστεί με μεγάλα οδικά έργα σύνδεσης της Ανατολικής με τη Δυτική Ελλάδα (Λάρισα – Καρδίτσα/ Τρίκαλα – Άρτα – Φιλιπιάδα – Πρέβεζα) ή με την υπό μελέτη διασύνδεση των δικτύων φυσικού αερίου Ελλάδας και Ιταλίας, η χάραξη της οποίας διέρχεται από την περιφέρεια. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.54)

6.2.1.2 Δίκτυα τηλεπικοινωνίας

Στον τομέα των τηλεπικοινωνιών ο Νομός Ιωαννίνων όπως και ολόκληρη η περιφέρεια, βρίσκεται στις χαμηλότερες θέσεις σε σχέση με την Ελλάδα και τις υπόλοιπες περιοχές της Ευρώπης. Αυτό φανερώνουν άλλωστε και οι δείκτες που αφορούν την τηλεπικοινωνιακή υποδομή και τη χρήση προηγμένων τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, καθώς και οι δείκτες εσόδων ανά κάτοικο από την παροχή συμβατικών τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών, μισθωμένων γραμμών και άλλων υπηρεσιών που ανταποκρίνονται προς τις προηγμένες τηλεπικοινωνιακές υπηρεσίες (internet).

Προτείνεται λοιπόν η βελτίωση της καθολικότητας και της ποιότητας του δικτύου τηλεπικοινωνιών, η αύξηση των νέων κύριων συνδέσεων και η εξασφάλιση υποδομής για παροχή υπηρεσιών τηλεπληροφορικής, ISDN, ψηφιακών μισθωμένων κυκλωμάτων και προηγμένων τηλεπικοινωνιακών υπηρεσιών. Τα αναγκαία σύμφωνα με τον ΟΤΕ έργα υποδομής που πρέπει να δρομολογηθούν περιλαμβάνουν εγκαταστάσεις συνδρομητικών συστημάτων για την κάλυψη απομακρυσμένων περιοχών, καθώς και εγκαταστάσεις καλωδίων οπτικών ινών ή ψηφιακών κέντρων με διατάξεις υπό μορφή δακτυλίων σε επίπεδο νομού ή περιφέρειας για βελτίωση της χωρητικότητας και της εναλλακτικότητας. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.55)

6.2.1.3 Δίκτυα ύδρευσης

Υπάρχουν προβλήματα οργανικής ρύπανσης των νερών, πηγές της οποίας είναι οι μονάδες επεξεργασίας γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων, τα χοιροτροφεία, τα πτηνοτροφεία και οι εντατικά καλλιεργούμενες εκτάσεις (λεκανοπέδιο Ιωαννίνων, Κόνιτσα, Παρακάλαμος, Δελβινάκι, Σκλίβανη). Η λίμνη των Ιωαννίνων, ο ποταμός Καλαμάς, ο ποταμός Άραχθος επιβαρύνονται σημαντικά, ενώ η περιοχή η οποία συγκεντρώνει τις πλέον ρυπογόνες δραστηριότητες είναι αυτή του λεκανοπεδίου των Ιωαννίνων. Επίσης η χρήση των φυτοφαρμάκων έχει επιπτώσεις στις γεωργικές καλλιέργειες.

Στην περίπτωση όμως που εξασφαλίζεται ο έλεγχος της τήρησης των περιβαλλοντικών όρων στις υπάρχουσες γεωργοκτηνοτροφικές, βιοτεχνικές και βιομηχανικές μονάδες του Νομού, καθώς και η ορθολογική χρήση φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων και λειτουργούν ικανοποιητικά οι βιολογικοί καθαρισμοί των κτηνοτροφικών μονάδων, αναμένεται σταδιακά η βελτίωση της ποιότητας των νερών.

Αν και ο νομός ανήκει σε μερικές από τις λίγες περιοχές όπου το νερό της βρύσης είναι γενικά καθαρό και πόσιμο, γενικά πρέπει να γίνουν οι απαραίτητες βελτιώσεις στο σύστημα ύδρευσης ολόκληρου του νομού, και να γίνει συντήρηση όπου χρειάζεται ή ακόμα και προσθήκη νέων υποδομών.

6.2.1.4 Δίκτυα αποχέτευσης

Η κατασκευή και λειτουργία Εγκαταστάσεων Επεξεργασίας Λυμάτων (ΕΕΛ) σε όλες τις περιοχές που παρουσιάζουν προβλήματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος, θα έχει σαν αποτέλεσμα τη βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών στις περιοχές

που σήμερα αυτά διατίθενται ανεπεξέργαστα, με την προϋπόθεση βέβαια της σωστής λειτουργίας και του συνεχούς ελέγχου. Τα προβλήματα που πιθανόν να προκύψουν εντοπίζονται από την διαδικασία της συνεχούς παρακολούθησης και λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα. Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή στην περίπτωση της κακής λειτουργίας είτε λόγω πλημμελούς ελέγχου, είτε λόγω έλλειψης ειδικευμένου προσωπικού, είτε συνδυασμό των δύο, οι επιπτώσεις στο έδαφος, το υπέδαφος, τα νερά, την πανίδα και τη χλωρίδα είναι σημαντικές.

Οι περισσότεροι οικισμοί δεν τηρούν τα προβλεπόμενα από την Ελληνική και Κοινοτική Νομοθεσία, ούτε ως προς τα δίκτυα αποχέτευσης, ούτε ως προς τις εγκαταστάσεις επεξεργασίας λυμάτων.

Με βάση την υπάρχουσα κατάσταση των υποδομών αποχέτευσης, προτείνονται τα παρακάτω:

- η αναβάθμιση και επέκταση της ΕΕΛ του Δ. Ιωαννιτών (λειτουργία ηλεκτρογεννητριών, τριτοβάθμια επεξεργασία) και ολοκλήρωση του δικτύου των οικισμών που πρόκειται να εξυπηρετηθούν απ' αυτόν
- η ολοκλήρωση του αποχετευτικού δικτύου του Μετσόβου και του Ανήλιου προκειμένου να λειτουργήσει η ΕΕΛ Μετσόβου
- η κατασκευή της ΕΕΛ Κόνιτσας

Επίσης θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα τόσο στους οικισμούς των οποίων τα λύματα καταλήγουν στη λίμνη, είτε άμεσα είτε έμμεσα, όσο και σε οικισμούς οι οποίοι αποχετεύονται σε αποδέκτη γλυκού νερού και για τους οποίους δεν έχουν προγραμματισθεί έργα, παρόλο που σύμφωνα με την νομοθεσία απαιτείται κατάλληλη επεξεργασία, με χρονικό ορίζοντα την 31/12/2005. Οι οικισμοί αυτοί, σύμφωνα με τα στοιχεία του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., είναι η Πεδινή (αποδέκτης Παμβώτιδα), τα Δολιανά και η Κληματιά (αποδέκτης Καλαμάς) και τα Πράμαντα (αποδέκτης Αραχθος).

6.2.1.5 Δίκτυα διάθεσης απορριμμάτων

Η κατασκευή και λειτουργία ΧΥΤΑ και ΕΕΛ σε όλες τις περιοχές που παρουσιάζουν προβλήματα υποβάθμισης του περιβάλλοντος, θα έχει σαν αποτέλεσμα τη βελτίωση των περιβαλλοντικών συνθηκών στις περιοχές που σήμερα αυτά διατίθενται ανεπεξέργαστα, με την προϋπόθεση βέβαια της σωστής λειτουργίας και

του συνεχούς ελέγχου. Τα προβλήματα που πιθανόν να προκύψουν εντοπίζονται από την διαδικασία της συνεχούς παρακολούθησης και λαμβάνονται τα απαραίτητα μέτρα. Σε αντίθετη περίπτωση, δηλαδή στην περίπτωση της κακής λειτουργίας είτε λόγω πλημμελούς ελέγχου, είτε λόγω έλλειψης ειδικευμένου προσωπικού, είτε συνδυασμό των δύο, οι επιπτώσεις στο έδαφος, το υπέδαφος, τα νερά, την πανίδα και τη χλωρίδα είναι σημαντικές.

Όπως έχει ήδη αναφερθεί, όσον αφορά την κατασκευή των ΕΕΛ, θα πρέπει να δοθεί προτεραιότητα τόσο στους οικισμούς των οποίων τα λύματα καταλήγουν στη λίμνη, είτε άμεσα είτε έμμεσα, όσο και σε οικισμούς οι οποίοι αποχετεύονται σε αποδέκτη γλυκού νερού και για τους οποίους δεν έχουν προγραμματισθεί έργα, παρόλο που σύμφωνα με την νομοθεσία απαιτείται κατάλληλη επεξεργασία, με χρονικό ορίζοντα την 31/12/2005. Οι οικισμοί αυτοί, σύμφωνα με τα στοιχεία του Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε., είναι η Πεδινή (αποδέκτης Παμβώτιδα), τα Δολιανά και η Κληματιά (αποδέκτης Καλαμάς) και τα Πράμαντα (αποδέκτης Αραχθος).

Όσον αφορά τους ΧΥΤΑ στην παρούσα φάση έχει εκπονηθεί Μελέτη Προέγκρισης Χωροθέτησης για την δημιουργία στη θέση Πίσω Λίπα στην Κόνιτσα, ενώ βρίσκεται σε φάση εκπόνησης Μελέτη Προέγκρισης Χωροθέτησης για τη δημιουργία ΧΥΤΑ στο Βοτονόσι, πλησίον του Μετσόβου. Το ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης των απορριμμάτων στο Ν. Ιωαννίνων, αφού πραγματοποιηθούν όλες οι ενέργειες για την λειτουργία των ΧΥΤΑ και των σταθμών μεταφόρτωσης, θα συμβάλλει θετικά στην ποιότητα όλων των στοιχείων του περιβάλλοντος στις περιοχές που σήμερα εναποτίθενται τα απορρίμματα. Επίσης πρέπει να αναφερθεί ότι στην ενότητα του λεκανοπεδίου σύμφωνα με το νέο διαχειριστικό σχέδιο για το νομό, εξετάζεται η εγκατάσταση ενός Χώρου Υγειονομικής Ταφής Υπολειμμάτων (ΧΥΤΥ), Κέντρο Ανακύκλωσης Υλικών (ΚΑΥ), Μονάδα Μηχανικής Διαλογής (ΜΜΔ) και Μονάδα Ανάκτησης Οργανικού (ΜΕΟ). (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.118)

6.2.2 Οικιστικό δίκτυο

Το οικιστικό δίκτυο του Νομού συγκροτείται από 508 οικισμούς, το 83,4% των οποίων καταγράφεται με πληθυσμό κάτω των 300 κατοίκων, ενώ το 47,5% κάτω των 100 κατοίκων. Χαρακτηρίζεται από την παρουσία μεγάλου αριθμού

διάσπαρτων μικρών οικισμών και ενός μόνο οικιστικού κέντρου, ενώ η παραπέρα εξέλιξη του πληθυσμού φαίνεται πως ισχυροποιεί αυτήν την τάση. Οι οικισμοί με λιγότερους από 1000 κατοίκους, παρουσιάζουν πληθυσμιακές απώλειες, ενώ στο Λεκανοπέδιο συγκεντρώνονται οι οικισμοί με αυξανόμενο πληθυσμό. Πολλοί από τους οικισμούς φθίνουν έχοντας πληθυσμό μόνο τους καλοκαιρινούς μήνες. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.8)

Το 69% του πληθυσμού και το 41% των οικισμών (1991) εντοπίζονται στη ζώνη 401 – 600 m. Σε υψηλότερη ζώνη (701-800 m.), συναντώνται το 9,9% των οικισμών και το 4,4% του πληθυσμού, γεγονός που πιστοποιεί την παρουσία ενός αρκετά πυκνού δικτύου. Γενικά, διαπιστώνονται τάσεις περιορισμού του πληθυσμού στον ορεινό, και αύξησής του στον πεδινό και αστικό, κυρίως εξωαστικό, χώρο.

Το οικιστικό δίκτυο κυριαρχείται από το αστικό κέντρο των Ιωαννίνων (1^ο και 2^ο επιπέδου), ενώ σημαντικούς ημιαστικούς οικισμούς αποτελούν μόνο το Μέτσοβο και η Κόνιτσα (3^ο επιπέδου). Κυριαρχούν οι οικισμοί 4^ο και 5^ο επιπέδου, τα κέντρα 3^ο και 5^ο επιπέδου ταυτίζονται σχεδόν πλήρως με τις έδρες Νέων Δήμων, ενώ οι εξαρτήσεις των οικιστικών κέντρων 4^ο επιπέδου κατά κανόνα είναι με το κέντρο των Ιωαννίνων. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.118)

Πίνακας 6.1: Πληθυσμιακή διάρθρωση οικιστικού δικτύου Ν. Ιωαννίνων

Κατηγορία	Οικισμός	Πληθυσμός 1961	Πληθυσμός 1991	Μεταβολή 1961 - 1991
Άνω των 10.001 κατοίκων	Ιωάννινα (Λ)	34.977	56.699	62%
4.001 - 5.000 κάτοικοι	Ανατολή (Λ)	1.233	4.451	261%
2.001 - 3.000 κάτοικοι	Ελεούσα (Λ)	1.302	2.213	70%
	Κατσικάς (Λ)	1.486	2.566	73%
	Κόνιτσα	3.485	2.858	-18%
	Μέτσοβον	2.976	2.917	-2%
ΣΥΝΟΛΟ (4 οικισμών)		9.249	10.554	14%
1001 - 2000 κάτοικοι	Πεδινή (Λ)	787	1.047	33%
	Ροδοτόπιον (Λ)	768	1.050	37%
	Πράμαντα	872	1.090	25%
	Δολιανά	1.059	1.101	4%
	Εξοχή (Λ)	194	1.114	474%
	Κεφαλόβρυσον	587	1.122	91%
	Κάτω Νεοχωρόπουλο (Λ)	0	1.155	
	Τσιφλικόπουλον (Λ)	111	1.285	1058%
	Πέραμα (Λ)	951	1.900	100%
ΣΥΝΟΛΟ (9 οικισμών)		5.329	10.864	104%
Λοιποί Οικισμοί		104.538	75.625	-28%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Βασικές προϋποθέσεις για την βελτίωση της κατάστασης του οικιστικού δικτύου στο νομό, αποτελούν η ανακοπή της γήρανσης του πληθυσμού – έτσι ώστε να βελτιωθεί η πυραμίδα ηλικιών και η ισορροπημένη κατανομή του στις επιμέρους χωροταξικές ενότητες. Γενικά, η δυνατότητα των οικισμών να διατηρήσουν και να αναπτύξουν νέες οικονομικές δραστηριότητες και λειτουργίες, συναρτάται άμεσα με την παρουσία νέων ανθρώπων, ικανών να αναλάβουν και να στελεχώσουν πρωτοβουλίες. Τα μέτρα ενίσχυσης του πληθυσμού θα πρέπει να κατευθυνθούν στις εκτός Λεκανοπεδίου περιοχές. Αντίθετα, στο Λεκανοπέδιο, οι σημερινές τάσεις πληθυσμιακής αύξησης θα πρέπει να αντιστραφούν. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.92)

Οι μεγαλύτερες αυξήσεις πληθυσμού μπορούν να επιτευχθούν στις σχετικά απομακρυσμένες περιοχές των τουριστικών περιοχών, στα ανατολικά και στους οικισμούς της Πίνδου. Πρόκειται για τις περιοχές Μαστοροχωρίων, Μετσοβίτικων χωριών και Τζουμέρκων, όπου η σημαντική απόσταση από την πρωτεύουσα, σε συνδυασμό με την τουριστική ανάπτυξη, δημιουργούν συνθήκες για τη συγκέντρωση μόνιμου πληθυσμού. Στις υπόλοιπες τουριστικές περιοχές του Νομού, και ειδικότερα σε αυτές που βρίσκονται μέσα στο ημερήσιο σύστημα μεταφορών, όπως σε μερικά από τα Ζαγοροχώρια (π.χ. Δίλοφο), αναπτύσσεται ένα πρότυπο μετακινήσεων και κατοίκησης που επηρεάζεται από την εποχικότητα.

Εικόνα 15: Η δρακόλιμνη του Σμόλικα (Κόνιτσα)

Πηγή: <http://www.in.gr/agro/ioannina/konitsa1.htm>

Οι αναπτυξιακές διέξοδοι για τις παραμεθόριες περιοχές του Πωγωνίου και της Κόνιτσας θα πρέπει να αναζητηθούν σε σχέση με τις δύο συνδέσεις με την Αλβανία. Τόσο η Κόνιτσα, όσο και το Δελβινάκι και το Κεφαλόβρυσο, με κατάλληλη υποστήριξη του τριτογενούς τομέα τους, θα μπορούσαν να προσφέρουν υπηρεσίες πέραν των συνόρων, σε περιοχές της γείτονος Αλβανίας, που βρίσκονται εντός του ημερησίου συστήματος μετακινήσεων. Η δυνατότητα όμως αυτή θα εξαρτηθεί και από τους ρυθμούς ανάπτυξης της γειτονικής χώρας. Στο Πωγώνι, ο τουρισμός αποτελεί μια από τις αναπτυξιακές δυνατότητες ή διεξόδους, δεν θα μπορούσε όμως να πλησιάσει τα μεγέθη που αναμένονται στις τουριστικές περιοχές του ανατολικού τμήματος του Νομού. Η προοπτική τουριστικής ανάπτυξης της Πυρσόγιαννης και των χωριών της κοιλάδας του Σαρανταπόρου, θα εξαρτηθεί σημαντικά από το βαθμό διάχυσης του τουρισμού της Κόνιτσας. Τη διάχυση αυτή θα μπορούσαν να εκμεταλλευτούν μέσα από την αύξηση της τουριστικής υποδομής τους.

Χάρτης 6: Περιοχή Κόνιτσας και σημεία τουριστικού ενδιαφέροντος

Πηγή: <http://www.epcon.gr/Index.html>

Στις δυτικές περιοχές, οι οικισμοί Τύρια και Δερβίζιανα θα πρέπει να αναδειχτούν σε κέντρα 3^{ου} επιπέδου, πέραν της Ζίτσας και του Βουτσαρά. Η νέα πλεονεκτική θέση αυτών των οικισμών στο δίκτυο μεταφορών δεν αρκεί για την επίτευξη αυτού του στόχου. Θα απαιτηθούν, επιπλέον, παρεμβάσεις στους τομείς της αγροτικής παραγωγής και του τουρισμού. Στα Τζουμέρκα, η ανάπτυξη νέων μορφών τουρισμού σε συνδυασμό με αγροτική ανάπτυξη, μπορεί να εξασφαλίσει τη συγκέντρωση σημαντικής υποδομής υπηρεσιών στα Πράμαντα, αλλά και στα Άγναντα στο Νομό Άρτας. Το τελικό αποτέλεσμα είναι ένα πολυκεντρικό οικιστικό δίκτυο όπου, τα ιστορικά κεφαλοχώρια που είναι σήμερα λίγο πολύ έδρες νέων δήμων, αποκτούν δυναμισμό, εξυπηρετώντας τον περίγυρο των χωριών τους. Από τα κεφαλοχώρια αυτά, σημαντικό δυναμισμό θα παρουσιάσουν η Κόνιτσα και το Μέτσοβο, τα οποία θα αποκτήσουν πλέον ρόλο μεσαίου αστικού κέντρου. Τα Πράμαντα θα ακολουθήσουν το ίδιο πρότυπο, με αμφίβολη όμως επιτυχία.

Δύο παράγοντες διαφοροποιούν αυτό το νέο δίκτυο από το παραδοσιακό υπόβαθρο που διατηρεί ακόμη στο Νομό ισχυρές ρίζες: η εγγύτητα στο Λεκανοπέδιο και τα Ιωάννινα και η πρόσβαση στους νέους άξονες χερσαίων μεταφορών.

Τα νέα αυτά χωροταξικά στοιχεία θα αυξήσουν τις εξαρτήσεις των κοντινών περιοχών (Δωδώνη, Ζίτσα, χωριά του Περιστερίου, Καλπάκι και χωριά του Άνω Λούρου) από το κέντρο. Αντίθετα, οι πιο απομακρυσμένοι οικισμοί (Πυρσόγιαννη, Αετομηλίτσα, Βοβούσα, Δερβίζιανα, Δελβινάκι), και λόγω του παραγωγικού τους προτύπου, εκτιμάται ότι θα μπορέσουν να αντισταθούν στην κεντρομόλο έλξη του Λεκανοπεδίου. Έτσι, για παράδειγμα, η Ζίτσα έχει περισσότερες δυνατότητες αυτονομίας στο ιεραρχικό σχήμα από όσο τα Δερβίζιανα ή τα Δωδωνοχώρια, των οποίων το παραγωγικό πρότυπο έχει καταρρεύσει. Συμπερασματικά, το νέο οικιστικό δίκτυο θα πρέπει να αναπτύξει παρά πέρα το σχήμα ΥΧΟΠ, με κάθε κεφαλοχώρι να εκπληρώνει ιεραρχικά τον ρόλο του, πάντοτε συνδεδεμένο, για κάποιο επίπεδο υπηρεσιών, με το κέντρο στο Λεκανοπέδιο. Οι νέοι άξονες (π. χ. Βουτσαράς – Ανατολή – Τύρια) επηρεάζουν το σχήμα, αποδίδοντας ενδεχομένως σ' αυτά τα κέντρα μια νέα σημασία. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.118)

Αυτό που πρέπει να συγκεντρώνει τον προβληματισμό για το οικιστικό δίκτυο είναι ότι, ενώ το παραδοσιακό και υφιστάμενο δίκτυο βρίσκεται στο Δυτικό Τμήμα του Νομού, οι νέες τάσεις μετατοπίζουν την δυναμική στον ορεινό χώρο, εκεί όπου το οικιστικό δίκτυο είναι πιο κατακερματισμένο και αραιό σε πυκνότητα.

Όσον αφορά την πόλη των Ιωαννίνων η περιοχή της επιρροής της επεκτείνεται πολύ πέρα από τα διοικητικά όρια της, περιλαμβάνοντας το σύνολο του Λεκανοπεδίου. Η πόλη είναι έδρα της Περιφέρειας και πρωτεύουσα του Νομού, αποτελεί σημαντικό διαπεριφερειακό πόλο και ένα από τα σημαντικότερα αστικά κέντρα σε επίπεδο χώρας, ενώ ο διακρατικός ρόλος της (σχέση με Αλβανία) ολοένα αυξάνει. Με την ολοκλήρωση της Εγνατίας οδού, τη δημιουργία της Ιόνιας και τη σύνδεση με το λιμένα της Ηγουμενίτσας, η πόλη θα βρεθεί στο σταυροδρόμι των βασικών συγκοινωνιακών αξόνων της χώρας, ενώ η σύνδεσή της με τα σημαντικά διευρωπαϊκά μεταφορικά δίκτυα και τη δυτική Βαλκανική, θα της αποδώσουν σημαντική Ευρωπαϊκή διάσταση.

Από το υπόλοιπο οικιστικό δίκτυο, μόνον το Μέτσοβο και η Κόνιτσα διαθέτουν επαρκή δυναμισμό για να υποδεχτούν εξυπηρετήσεις και ικανή απόσταση από την πόλη των Ιωαννίνων, έτσι ώστε να αναδειχτούν σε ενδιάμεσους πόλους του δικτύου. Το Μέτσοβο έχει δυνατότητα επέκτασης της επιρροής του στους γειτονικούς δήμους του Νομού, την ορεινή περιοχή των Τρικάλων (στο οδικό πέρασμα Ηπείρου-Θεσσαλίας) και, με την ολοκλήρωση της Εγνατίας οδού, τη Δ. Μακεδονία. Η Κόνιτσα μπορεί να παίξει ιδιαίτερο ρόλο στις σχέσεις με την Αλβανία και στην ευρύτερη παραμεθόρια περιοχή του Νομού. Το Μέτσοβο και η Κόνιτσα, γενικά, διατηρούν τη θέση τους ως κέντρα δυναμικά μέσω του τουρισμού, ενώ άλλοι οικισμοί εμφανίζονται να διανύουν ένα προβληματικό μεταβατικό στάδιο (Δελβινάκι – Πράμαντα). Οπότε σχετικά με το οικιστικό δίκτυο, προτείνεται επέκταση της επιρροής του Μετσόβου και διάχυση της τουριστικής ανάπτυξης στους γειτονικούς δήμους, αλλά και στην ορεινή περιοχή των Τρικάλων και τα Γρεβενά. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.93)

Προτείνεται επίσης επέκταση της επιρροής της Κόνιτσας και διάχυση της τουριστικής ανάπτυξης προς την περιοχή των Μαστοροχωρίων, των οικισμών του Σαρανταπόρου ποταμού και το Πωγόνι. Ανάδειξη των Πραμάντων σε οικιστικό κέντρο, μέσα από την ανάπτυξη οικονομικών δραστηριοτήτων στον αγροτικό τομέα και την πληθυσμιακή αναζωογόνησή τους και μέσα από την ολοκλήρωση του τουριστικού δικτύου που συγκροτεί η περιοχή των Τζουμέρκων με το βορειοανατολικό τμήμα του Νομού Άρτας.

Γενικότερα προτείνεται μια ενδυνάμωση των μεσαίου μεγέθους κέντρων προς ένα πολυκεντρικό δίκτυο και η δημιουργία τοπικών δικτύων διασυνδέσεων στις απομακρυσμένες ή απομονωμένες γεωγραφικά (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.93)

6.2.3 Οδικό δίκτυο

Είναι γνωστό ότι η αρμοδιότητα κατασκευής, βελτίωσης και δημιουργίας δρόμων κατανέμεται σε πολλαπλούς φορείς. Σχεδόν όλοι οι φορείς της Δημόσιας Διοίκησης και της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας Τοπικής Αυτοδιοίκησης, αλλά και το Υπουργείο Γεωργίας στις δασικές εκτάσεις, κατασκευάζουν δρόμους με σταδιακό τρόπο, χωρίς ευρύτερο σχεδιασμό και λειτουργική ιεράρχηση, με κύριο γνώμονα πιεστικά αιτήματα για την κάλυψη πραγματικών συνήθως αναγκών. Όμως οι δρόμοι αυτοί και τα δίκτυα σταδιακά εντάσσονται σ' ένα συνολικό σχεδιασμό. Για το νομό, κύριο αντικείμενο σχεδιασμού πρέπει να είναι η συγκρότηση του Νομαρχιακού οδικού δικτύου σε σχέση με το γενικό, «επιβαλλόμενο» κατά κάποιον τρόπο, εθνικού και ευρωπαϊκού ενδιαφέροντος δίκτυο. Σύνηθες φαινόμενο, μετά την λειτουργική εγκατάσταση του εθνικού δικτύου, είναι είτε η κατάρρευση των τοπικών δικτύων, είτε η ελλιπής λειτουργική σύνδεση με αυτό.

Απαιτείται λοιπόν η λήψη μέτρων για τον συντονισμό των δικτύων της οδοποιίας, η οποία εξάλλου στον ορεινό χώρο παρουσιάζει ιδιαίτερος αυξημένα προβλήματα, δεδομένου ότι έχει αρνητικές επιπτώσεις στο περιβάλλον. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.132)

Η άναρχη κατάσταση που επικρατεί στην μελέτη – κατασκευή – πραγματοποίηση έργων οδοποιίας, βλάπτει κυρίως περιβαλλοντικά τον ορεινό χώρο, απαξιώνοντας περιοχές και τοπία που έχουν κριθεί ως αξιόλογα. Απαιτείται λοιπόν η λήψη μέτρων για την θέσπιση προδιαγραφών σχεδιασμού δρόμων σε ορεινές περιοχές, ανάλογα με την λειτουργία για την οποία προορίζονται, ώστε να ελαχιστοποιούνται οι αρνητικές επιπτώσεις.

Μέτρα ρύθμισης των χρήσεων και της έντασης της δόμησης απαιτούνται για όλους τους συγκοινωνιακούς άξονες. Διαφαίνεται ότι, για ένα μεγάλο τμήμα του δικτύου, θα εφαρμοστούν νέες ρυθμίσεις που θα ισχύουν ενιαία για όλη τη χώρα. Ειδικότερα για τον Νομό Ιωαννίνων, θα πρέπει να προβλεφθούν ειδικές ζώνες προστασίας περιοχών κόμβων Εγνατίας – Ιόνιας Οδού ή και άλλων περιοχών όπως π.χ. οι ζώνες προστασίας και διαχείρισης του Ν. 1650. Οι ζώνες αυτές, ανάλογα με

την ένταση επιρροής και τον χαρακτήρα κάθε κόμβου, μπορεί να έχουν διαφορετική έκταση και περιεχόμενο, θα ενσωματωθούν δε στα ΣΧΟΟΑΠ που θα συνταχθούν, εξειδικεύοντας το περιεχόμενο των περιορισμών χρήσεων και όρων δόμησης. Ενδεικτικά αναφέρονται οι κατευθύνσεις για κάθε κόμβο. Επισημαίνεται ότι οι ρυθμίσεις θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν και τους άξονες καθέτων συνδέσεων. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.135)

Για το σύνολο του οδικού δικτύου προτείνονται η ευχερής και ασφαλής προσπέλαση των κύριων οικιστικών πυρήνων των υποπεριοχών ενιαίου χωροταξικού χαρακτήρα, στο πρωτεύον επαρχιακό και εθνικό δίκτυο, η ολοκλήρωση κλειστών διαδρομών γύρω από περιοχές αυξημένου αναπτυξιακού, τουριστικού, περιβαλλοντικού κ.λ.π. χαρακτήρα και τέλος η εξομάλυνση της απόκλισης θεσμικού και λειτουργικού χαρακτήρα τμημάτων του δικτύου, όπου αυτή υπάρχει.

6.2.4 Ανθρώπινο δυναμικό

Απαραίτητη κρίνεται η ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού στον τομέα του τουρισμού, με αναμόρφωση και εκσυγχρονισμό των προγραμμάτων σπουδών της τουριστικής εκπαίδευσης και κατάρτισης, προώθηση της διασύνδεσης της εκπαίδευσης με την παραγωγή και κατάρτιση εργαζομένων σε επιχειρήσεις του τουριστικού τομέα. Με τη βοήθεια των αρμόδιων φορέων, αυτό θα συμβάλλει στον εκσυγχρονισμό και την αναβάθμιση των παρεχόμενων υπηρεσιών με αποτέλεσμα την αύξηση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού τομέα στο νομό. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.86)

Στον τομέα της βιομηχανίας και έρευνας, προτείνεται η αύξηση του αριθμού των απασχολούμενων υψηλών προσόντων στις μεταποιητικές και εμπορικές επιχειρήσεις κυρίως ΜΜΕ, η βελτίωση της ικανότητας των επιχειρήσεων στην ενσωμάτωση νέων τεχνολογιών και τέλος η αναβάθμιση των δεξιοτήτων των στελεχών της διοίκησης τους. Η υλοποίηση των δράσεων αυτών στο νομό θα συμβάλλει στην ενίσχυση των επιχειρήσεων μέσω της αύξησης της ανταγωνιστικότητας τους, κυρίως των μεταποιητικών και εμπορικών, οι οποίοι παρουσιάζουν δυναμική ανάπτυξης. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.86)

Ακόμα χρειάζεται η εκπαίδευση νέων ερευνητών, τοποθέτηση ερευνητικού προσωπικού στις επιχειρήσεις, ένταξη στο ελληνικό σύστημα έρευνας και

τεχνολογίας ερευνητών από το εξωτερικό, δημιουργία ανθρώπινων δικτύων έρευνας και τεχνολογίας, παρακολούθηση της αγοράς εργασίας και εντοπισμός ελλείψεων σε ειδικότητες έρευνας και τεχνολογίας και τέλος επιμόρφωση σε θέματα διαχείρισης της έρευνας και της τεχνολογία και σε ειδικά τεχνολογικά θέματα. Το καθήκον αυτό μπορούν να αναλάβουν ιδρύματα της τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ερευνητικά κέντρα και επιχειρήσεις και συμβάλλουν στη διεύρυνση και αναβάθμιση των δεξιοτήτων του ερευνητικού και τεχνολογικού δυναμικού του νομού και στη διάχυση των τεχνολογικών και ερευνητικών υπηρεσιών. Απώτερος στόχος είναι η εξέλιξη ενός τμήματος της οικονομίας του νομού από οικονομία παραδοσιακών δραστηριοτήτων με χαμηλή και μέση ένταση γνώσης σε νέα οικονομία έντασης γνώσης με αποτέλεσμα την αύξηση της ανταγωνιστικότητας της.

Όπως γίνεται αντιληπτό για όλα αυτά απαραίτητη είναι η ανάπτυξη της τοπικής πρωτοβουλίας και ευαισθητοποίησης, ενώ προϋπόθεση για την πρωτοβουλία αυτή είναι και η κατάλληλη ενημέρωση από τους υπεύθυνους για όλες τις ευκαιρίες και προοπτικές που παρουσιάζονται. Βασικό στόχο όλων των πολιτικών που θα υιοθετηθούν θα πρέπει να αποτελεί, όσον αφορά το ανθρώπινο δυναμικό η συγκράτησή του στις ορεινές περιοχές του νομού με τα κατάλληλα κίνητρα και η αντιστροφή της μετανάστευσης προς το λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων. Χωρίς το κρίσιμο μέγεθος του πληθυσμού κατάλληλα κατανεμημένο σε όλες τις περιοχές του νομού, τουριστικές ή όχι, είναι δύσκολο να επιτευχθεί τουριστική ανάπτυξη, καθώς και ανάπτυξη γενικότερα. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.87)

6.3 Προβολή

Σχετικά με την προβολή της περιοχής και του τουριστικό προϊόντος της πολλά μπορεί να ειπωθούν. Δεν πρόκειται μόνο για το Νομό Ιωαννίνων συγκεκριμένα ο οποίος δεν έχει προβληθεί αρκετά, αλλά όσον αφορά την τουριστική προβολή και πολιτική το πρόβλημα εντοπίζεται και σε εθνικό επίπεδο. Η Ελλάδα υστερεί έναντι άλλων χωρών και ως προς το χρόνο διαφήμισης – ξεκινά κάθε χρόνο πιο καθυστερημένα από άλλες ανταγωνίστριες χώρες, αλλά και ως προς τον τρόπο διαφήμισης, καθώς δεν επιλέγεται ο πιο δημοφιλής που είναι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης (ΜΜΕ), όπως διαπιστώθηκε και από την έρευνα αλλά προτιμούνται

άλλοι τρόποι λιγότερο αποτελεσματικοί. Βασικό στοιχείο λοιπόν για την καλύτερη τουριστική προβολή μιας περιοχής είναι η συνεργασία και ο συντονισμός των τοπικών φορέων με τους φορείς εθνικής εμβέλειας, όπως ο ΕΟΤ και η υιοθέτηση κοινής πολιτικής.

Οι στόχοι που πρέπει να τεθούν για την καλύτερη προβολή του τουριστικού προϊόντος της περιοχής, πιο συγκεκριμένα είναι:

- Ο καλύτερος συντονισμός των δράσεων και η μη καθυστέρηση στην έναρξη της διαφημιστικής καμπάνιας
- Η χρηματοδότηση από τον ΕΟΤ και η ενημέρωση των τοπικών φορέων για τα οφέλη που προκύπτουν στον τόπο τους από τη συμβολή τους στη χρηματοδότηση και την ενεργό συμμετοχή τους
- Στελέχωση των σχετικών υπηρεσιών, όπως τα γραφεία προβολής με άτομα ικανά και κατάλληλα εκπαιδευμένα
- Υιοθέτηση νέων, σύγχρονων μέσων για την τουριστική προβολή του τόπου, όπως διάφορα πολυμέσα ή το internet
- Ανάπτυξη δημόσιων σχέσεων μέσα από συμμετοχή σε διάφορα συνέδρια, συζητήσεις και διάφορες σχετικές δραστηριότητες
- Ορθολογική κατανομή των οικονομικών πόρων μεταξύ των διαφόρων δράσεων
- Συνεργασία με tour operators του εξωτερικού
- Υιοθέτηση του κατάλληλου place marketing, με προσοχή ώστε τα διάφορα σχέδια να είναι συμπληρωματικά και όχι να αναιρούνται μεταξύ τους (Δαγκωνάκη, 1998)

6.4 Περιβάλλον (φυσικό και πολιτισμικό)

Η σημασία του περιβάλλοντος, ειδικά για το Νομό Ιωαννίνων που χαρακτηρίζεται από πολύ πλούσιο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον έχει τονιστεί επανειλημμένα στην εργασία αυτή. Η σημασία του γίνεται ακόμα μεγαλύτερη αν αναλογιστούμε πως αποτελεί ένα από τα λίγα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει η περιοχή και ίσως το κυριότερο. Έτσι μπορούμε να χωρίσουμε την πολιτική

για το περιβάλλον σε δυο κατευθύνσεις, όπου η μία αφορά το φυσικό και η άλλη το πολιτιστικό.

Ξεκινώντας λοιπόν από το φυσικό περιβάλλον και όσον αφορά τις περιοχές που εντάσσονται σε καθεστώς προστασίας, όπως οι περιοχές Natura 2000, αυτές διέπονται από ικανοποιητικό διαχειριστικό καθεστώς το οποίο καθορίστηκε με το νόμο 3044 ΦΕΚ 197 Α 27/08/2002, ο οποίος προβλέπει την ίδρυση και λειτουργία φορέων διαχείρισης και για τη λίμνη Παμβώτιδα των Ιωαννίνων, καθώς και για τους εθνικούς δρυμούς Βίκου – Αώου και Πίνδου. Με κοινή απόφαση των Υπουργών ΠΕΧΩΔΕ, Γεωργίας, Ανάπτυξης και του κατά περίπτωση αρμόδιου υπουργού καθορίζονται οι ζώνες προστασίας εντός των ορίων της χωρικής αρμοδιότητας των φορέων, καθώς και οι αναγκαίοι για την προστασία των περιοχών γενικοί όροι, απαγορεύσεις και περιορισμοί στις χρήσεις γης, στη δόμηση και κατάτμηση ακινήτων, καθώς και στην εγκατάσταση και άσκηση δραστηριοτήτων και στην εκτέλεση έργων σύμφωνα με τον 1650/86.

Για να διασφαλιστεί η φύλαξη των περιοχών αυτών, η άμεση δράση και λειτουργία των φορέων διαχείρισης είναι απαραίτητη. Ακόμα, με αυτό τον τρόπο θα διασφαλιστεί η επιστημονική παρακολούθηση των βιοτικών και αβιοτικών στοιχείων, η στελέχωση και λειτουργία των κέντρων πληροφόρησης και η άμεση λήψη περαιτέρω ενεργειών για την αντιμετώπιση μελλοντικών επιπτώσεων.

Προσοχή χρειάζεται όσον αφορά το περιβάλλον κατά την τέλεση των προβλεπόμενων έργων στο νομό, οδικών και άλλων. Πρέπει να τηρούνται οι περιβαλλοντικοί όροι πάντα και τα σχετικά με την παράνομη κατάληψη δασικών εκτάσεων διατάγματα. Επίσης θα πρέπει να λαμβάνονται διαχειριστικά μέτρα και ενέργειες για την αποκατάσταση του περιβάλλοντος και να χρησιμοποιούνται όπου είναι εφικτό καθαρότερες τεχνολογίες και τεχνολογίες αντιρύπανσης.

Οι στόχοι που τίθενται πιο συγκεκριμένα είναι οι εξής:

- Η προστασία των τοπίων, δασών, της γεωργικής γης κλπ από την άναρχη διασπορά δραστηριοτήτων και εγκαταστάσεων, από την ευκαιριακή και χωρίς σχέδιο επέκταση της τουριστικής και οικιστικής δραστηριότητας, από την αποσπασματική διάνοιξη οδικών δικτύων, από την βόσκηση, από πυρκαγιές κλπ
- Η αποκατάσταση και προστασία, των εδαφών, των υπόγειων υδροφορέων, των ποταμών, της λίμνης και γενικότερα των υδάτων από χρήση λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων, από τη διάθεση των αποβλήτων, λυμάτων κλπ

- Η ορθολογική διαχείριση του περιβάλλοντος και των περιβαλλοντικών πόρων
- Η αποφυγή επιβάρυνσης των προστατευόμενων περιοχών και η προστασία τους (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.42)

Οι δράσεις που πρέπει να ληφθούν λοιπόν αναφέρονται στην κτηνοτροφική και γεωργική ρύπανση, καθώς και στην διαχείριση των απορριμμάτων και αστικών λυμάτων. Για το πρώτο, προτείνεται μια ζώνη εντατικής χοιροτροφίας – πτηνοτροφίας, όπου θα μεταγκατασταθούν οι υπάρχουσες διάσπαρτες μονάδες, κυρίως αυτές που βρίσκονται στο λεκανοπέδιο των Ιωαννίνων, ενώ χρειάζεται να εφοδιαστούν με τα κατάλληλα συστήματα επεξεργασίας και καθαρισμού των αποβλήτων τους.

Όσο για τη γεωργική ρύπανση, προτείνεται η διαρκής ενημέρωση των αγροτών και η υιοθέτηση της κατάλληλης και περιβαλλοντικά αποδεκτής τεχνολογίας με παράλληλα σταδιακό περιορισμό της χρήσης λιπασμάτων και φυτοφαρμάκων όπου είναι δυνατό και προώθηση των οργανικών λιπασμάτων, αντί χημικών. Επίσης προώθηση των προγραμμάτων βιολογικής καλλιέργειας, οι οποίες μάλιστα ενδείκνυνται για τις υπό καθεστώς προστασίας περιοχές.

Για τη διαχείριση των απορριμμάτων και των αστικών λυμάτων έγινε λόγος και σε προηγούμενη ενότητα, σχετικά με τα δίκτυα, όπου αναφέρθηκαν και κάποιες συγκεκριμένες προτάσεις σχετικά με τη βελτίωση και επέκταση των δικτύων Εγκατάστασης και Επεξεργασίας Λυμάτων (ΕΕΛ).

Όσον αφορά το πολιτιστικό περιβάλλον και την προστασία του πρέπει να ληφθούν σοβαρά υπόψη και οι διάφορες ιδιαιτερότητές του. Χρειάζεται λοιπόν έρευνα, συντήρηση και ανάδειξη των ιδιαίτερων και διαχρονικών στοιχείων της περιοχής και η ανάπτυξη της σύγχρονης πολιτιστικής έκφρασης. Σημασία έχει επίσης η πλήρης καταγραφή των κινητών και ακινήτων μνημείων της πολιτιστικής κληρονομιάς και η ένταξή τους στο Εθνικό Αρχείο Μνημείων και το Αρχαιολογικό Κτηματολόγιο. Επίσης θα μπορούσε να δημιουργηθεί κάποιο αρχαιολογικό πάρκο όπου η συγκέντρωση πολλών μνημείων το επιτρέπει, όπως για παράδειγμα στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης. Προτείνεται επίσης η οργάνωση πολιτιστικών διαδρομών, καθώς και η συντήρηση και ανάδειξη των παραδοσιακών οικισμών (οι οποίοι αναφέρονται αναλυτικά στο παράρτημα), καθώς και η ενίσχυση της παραδοσιακή χειροτεχνίας και βιοτεχνίας με τη δημιουργία Κέντρων Παραδοσιακής Χειροτεχνίας και Βιοτεχνίας. Ιδιαίτερη σημασία έχει ακόμα η προαγωγή της

επιστημονικής έρευνας για το περιβάλλον των ορεινών οικισμών και τους τοπικούς ευρωπαϊκούς και βαλκανικούς πολιτισμούς. Όλα αυτά βέβαια πρέπει να συνδυαστούν με ταυτόχρονη ανάδειξη του πολιτιστικού περιβάλλοντος και πιο συγκεκριμένα, με την προβολή των αρχαιολογικών μνημείων, των μουσείων, των τεχνών και παραδόσεων της περιοχής και με τα τοπικά ήθη και έθιμα και πολιτιστικές εκδηλώσεις. Για την κατάλληλη προβολή της περιοχής γίνεται λόγος σε άλλη ενότητα πιο εξειδικευμένα. (Παπαγεωργίου, 2003, σελ.45)

7. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΕΙΔΙΚΩΝ ΚΑΙ ΗΠΙΩΝ ΜΟΡΦΩΝ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ.

Οι προτάσεις για τις τουριστικές υποδομές του Νομού Ιωαννίνων συμπληρώνονται και από συγκεκριμένες προτάσεις για την ανάπτυξη ειδικών και ήπιων μορφών τουρισμού. Άλλωστε, όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενα κεφάλαια, σκοπός είναι η στροφή των επισκεπτών στις εναλλακτικές μορφές τουρισμού, οι οποίες μπορούν να βρουν εφαρμογή στο Νομό Ιωαννίνων και τις ιδιαιτερότητές του. Στη συνέχεια αναφέρονται οι υπάρχουσες δυνατότητες κατά κατηγορίες και μετά υποδεικνύονται οι περιοχές που έχουν τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά.

7.1. Συνεδριακός - Επαγγελματικός τουρισμός

Πρόκειται για δύο μορφές ειδικού τουρισμού που είναι αλληλένδετες στην περιοχή μελέτης, αλλά και ολόκληρη την Περιφέρεια Ηπείρου, λόγω των ιδιαιτεροτήτων της, οι οποίες καθορίζονται από στοιχεία διαρθρωτικού χαρακτήρα:

- Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων
- Μνημεία όλων των εποχών
- Ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά
- Φυσικό περιβάλλον με μοναδικά χαρακτηριστικά (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.119)

Τα γενικά χαρακτηριστικά αυτής της σύγχρονης μορφής τουρισμού έχουν ως εξής:

- Υπάρχει μία συγκέντρωση σε συγκεκριμένα αστικά κέντρα ανεπτυγμένων χωρών. Κι αυτό γιατί οι βασικοί παράγοντες που εξασφαλίζουν την επιτυχία ενός συνεδρίου είναι η υψηλή ποιότητα των υπηρεσιών σε συνδυασμό με την τιμή, καθώς και το κατάλληλο marketing και η προβολή.
- Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάδειξη μιας περιοχής σε συνεδριακό προορισμό, αποτελεί η ύπαρξη σύγχρονου και κατάλληλα εξοπλισμένου συνεδριακού κέντρου.
- Το 95% των μεγάλων συνεδριακών κέντρων δεν είναι κερδοφόρα, όταν δεν αναπληρώνουν τις απώλειες με συμπληρωματικές και πρόσθετες υπηρεσίες. Για αυτό

το λόγο σήμερα όλο και περισσότερα συνέδρια συνδέονται με παράλληλες εκθέσεις. Μάλιστα, στις περισσότερες των περιπτώσεων που ένα συνέδριο οργανώνεται μαζί με την έκθεση, προτιμούνται πανεπιστημιακοί χώροι, λόγω λειτουργικότητας.

Εικόνα 16: Συνεδριακό κέντρο Μετσόβου

Πηγή: <http://medlab.cs.uoi.gr/server/tourism/convention/conventionGR.htm>

Εικόνα 17: Συνεδριακό κέντρο Κόνιτσας

Πηγή: <http://medlab.cs.uoi.gr/server/tourism/convention/conventionGR.htm>

• Ένα πολύ ενδιαφέρον στοιχείο, είναι αυτό με τις αποφάσεις των διεθνών οργανισμών για τον χρόνο προετοιμασίας σχετικά με τη διοργάνωση ενός μεγάλου συνεδρίου. Σύμφωνα με έρευνες που έχουν γίνει οι αποφάσεις παίρνονται:

- Κατά 59% 1 μέχρι 2 χρόνια νωρίτερα
- Κατά 18% 3 χρόνια νωρίτερα
- Κατά 13% 4 χρόνια νωρίτερα
- Κατά 4,5% 5 χρόνια νωρίτερα
- Κατά 5,5% πάνω από 5 χρόνια νωρίτερα

Βέβαια, πρόκειται για παγκοσμίου επιπέδου εκδηλώσεις, αλλά αυτό που πρέπει να προσεχθεί είναι η ύπαρξη ενός στοιχείου προγραμματισμού.

• Τέλος, βασικό στοιχείο είναι η δυνατότητα πρόσβασης στον τόπο προορισμού. Απαιτούνται σύγχρονα αεροδρόμια, άρτιο δίκτυο επικοινωνιών και συγκοινωνιών, σταθερή ποιότητα των προσφερόμενων υπηρεσιών και ακόμη πληροφόρηση, αξιόπιστα στατιστικά στοιχεία, τράπεζες δεδομένων, κ.λ.π. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.120)

Σε ολόκληρη την Ήπειρο ο τόπος στον οποίο αποκλειστικά εμφανίζεται το φαινόμενο των συνεδρίων είναι ο Νομός Ιωαννίνων. Κυριότερος εκφραστής των δραστηριοτήτων είναι το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων που μπορούμε να πούμε ότι έχει να επιδείξει μία αρκετά καλή συχνότητα. Ωστόσο είναι πάντοτε παρόν το σοβαρό πρόβλημα της χρηματοδότησης. Κατά κανόνα αυτή εξασφαλίζεται μέσω χορηγιών, με

αποτέλεσμα να απουσιάζουν τα στοιχεία του προγραμματισμού, της οργάνωσης και της προβολής. Επίσης, παρά τις προσπάθειες που έχουν αναληφθεί τελευταία, δεν υπάρχουν χώροι ειδικά σχεδιασμένοι για τις σύγχρονες ανάγκες των συνεδριακών εκδηλώσεων.

Ο πιο άρτιος είναι το Συνεδριακό Κέντρο του Μετσόβου, αλλά έχει το μειονέκτημα της απόστασης από το αστικό κέντρο. Αποτελεί όμως ένα μικρό πρότυπο για το πώς πρέπει να είναι δομημένος ένας χώρος διοργάνωσης συνεδρίων, αφού πλέον οι τάσεις έχουν αλλάξει. Σήμερα το συνεδριακό κέντρο δεν είναι απλά μία μεγάλη αίθουσα όπου συγκεντρώνονται οι συμμετέχοντες, αλλά κάτι σύνθετο. Η μεγάλη αίθουσα είναι πάντα απαραίτητη, αλλά πρέπει να είναι διαθέσιμοι και άλλοι χώροι: αίθουσες για ομάδες εργασίας, γραμματείες, αίθουσες προβολών, διάφοροι βοηθητικοί χώροι (π.χ. αναπαραγωγής κειμένων), αναψυκτήριο, εστιατόριο, δωμάτια φιλοξενίας, κ.λ.π. Ακόμη, πρέπει να βρίσκεται σε μία τέτοια τοποθεσία ούτως ώστε να είναι εύκολες οι μετακινήσεις όλων των ειδών (εκδρομές, επισκέψεις σε πεδία που σχετίζονται με το αντικείμενο του συνεδρίου, κ.λ.π.).

Η περιοχή έχει μεγάλα πλεονεκτήματα για την ανάπτυξη μιας «εξειδικευμένης» μορφής συνεδριακού τουρισμού που θα στηρίζεται στα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της και τη δραστηριότητα κάποιων φορέων, στην κορυφή των οποίων βρίσκεται το Πανεπιστήμιο. Παίρνοντας υπόψη τα όσα αναφέρθηκαν προηγούμενα, προσδιορίζουμε και τις προϋποθέσεις που απαιτούνται:

- Θεματικότητα: Η προβολή των ιδιαίτερων χαρακτηριστικών της περιοχής, θα την καταστήσει σε κέντρο διοργάνωσης συγκεκριμένων συνεδρίων. Υπάρχουν οι αρχαιότητες, τα νεώτερα μνημεία, οι παραδοσιακοί οικισμοί, οι ιστορικές ενότητες, η πολιτιστική συνέχεια των διάφορων περιοχών, κ.λ.π. που αποτελούν ιδανικά πεδία για θεωρητική ανάλυση και επιτόπια έρευνα. Δυστυχώς, στο Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων δεν υπάρχουν κατευθύνσεις που να σχετίζονται με την παραγωγική δραστηριότητα της περιοχής (γεωπονική, κτηνιατρική, δασολογία, βιολογία) και έτσι δεν μπορούμε να έχουμε τη διεύρυνση του αντικειμένου μέσω τοπικού φορέα ο οποίος κατέχει τη γνώση. Το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων διαθέτει την εμπειρία, αλλά πάσχει από χρηματοδότηση. Εφόσον βρεθεί τρόπος για μία συνεχή και σταθερή ροή, σίγουρα ο στόχος της «θεματικότητας» θα είναι εύκολο να επιτευχθεί. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.121)

- Προβολή: Βασικό στοιχείο για τα πρώτα στάδια ανάπτυξης, γιατί στα προχωρημένα αυτή πλέον θα έρχεται από μόνη της. Δεν έχει παρατηρηθεί ποτέ μία

προσπάθεια οργανωμένης προβολής στο εξωτερικό και τα μόνα που γνωρίζουμε είναι τα γενικά διαφημιστικά φυλλάδια που εκδίδονται κατά καιρούς. Κι όλα αυτά ενώ υπάρχει ένα ρεύμα ερευνητών (πολλών ειδικοτήτων) που αυξάνεται αλματωδώς και που δείχνει έντονο ενδιαφέρον για την περιοχή, αλλά δεν μπορεί να διευκολυνθεί στο έργο του. Εφόσον ο συνεδριακός και ο επιστημονικός είναι κάποια επί μέρους στοιχεία του γενικού όρου «τουρισμός», δεν μπορούν παρά να εξαρτώνται από την προώθηση. Κάτι τέτοιο δεν έχει γίνει μέχρι σήμερα. Αντίθετα, διοργανώνονται σημαντικότερα συνέδρια χωρίς καμία προβολή, γίνονται διάφορες έρευνες και οι επί κεφαλής τους περνούν απαρατήρητοι, δεν υπάρχουν χρηματοδοτήσεις για εκδόσεις πρακτικών, συμπερασμάτων και αποτελεσμάτων ερευνών και γενικά υπάρχει μία κινητικότητα που εκδηλώνεται υπό καθεστώς περιορισμών. Με αυτά τα δεδομένα η που παρατηρούμενη δραστηριότητα είναι αξιοθαύμαστη, αλλά ταυτόχρονα δημιουργεί και έντονο προβληματισμό.

- Χώροι: Έχει ήδη αναφερθεί ποια θα πρέπει να είναι η οργάνωση ενός σύγχρονου συνεδριακού κέντρου. Είναι ευνόητο ότι αυτό πρέπει να βρίσκεται στο κέντρο της περιφέρειας και του νομού, στα Ιωάννινα. Η κατασκευή του απαιτεί ένα τεράστιο κόστος του οποίου η σκοπιμότητα είναι ελέγξιμη, αφού υπάρχει πληθώρα άλλων προτεραιοτήτων. Συνεπώς, πρέπει να βρεθεί ένας χώρος όπου θα υπάρχει μία βασική υποδομή και θα είναι εύκολο να μετατραπεί με βάση τις συγκεκριμένες ειδικές απαιτήσεις. Η καλύτερη περίπτωση για μία τέτοια παρέμβαση είναι τα παλιά κτίρια του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, από το σύνολο των οποίων μπορεί να αξιοποιηθεί μία πτέρυγα. Παράλληλα όμως, θα πρέπει να δημιουργηθούν και κάποιες άλλες δευτερεύουσες υποδομές που θα συμπληρώνουν την κεντρική και θα διευκολύνουν την όλη δραστηριότητα, σε επίπεδο περιφέρειας. Αυτές πρέπει σίγουρα να είναι στις πρωτεύουσες των άλλων νομών και σε περιοχές που παρουσιάζουν σφαιρικό επιστημονικό ενδιαφέρον. Για παράδειγμα δεν είναι δυνατό να γίνεται εκδήλωση για το Σούλι από την Ηγουμενίτσα, για τον Αμβρακικό από την Άρτα, κ.λ.π., χωρίς να δίνεται η δυνατότητα για επιτόπια μετάβαση και συγκέντρωση για ανταλλαγή εμπειριών.

Πρέπει να επισημανθεί ότι στα εντελώς περιφερειακά κέντρα, δεν απαιτείται η ύπαρξη κάποιων πολύπλοκων υποδομών, αλλά απλώς κάποιοι χώροι απλοποιημένης μορφής (π.χ. αίθουσες, ή σύστημα αιθουσών) που μπορούν να δημιουργηθούν με μικρό κόστος και με μετατροπή υφισταμένων κτιρίων (συνήθως υπάρχουν αρκετά αναξιοποίητα κτίρια σε τέτοιες περιοχές). Τέλος, το πλεονέκτημα των προτεινόμενων

περιοχών είναι ότι διαθέτουν μία αρκετά καλή υποδομή για εξυπηρέτηση (καταλύματα), για την περίπτωση που προκύψει ανάγκη.

Συμπερασματικά, αν θέλουμε να πετύχουμε μία ολοκληρωμένη ανάπτυξη του συνεδριακού και επιστημονικού τουρισμού, έχουμε να κάνουμε συγκεκριμένες ενέργειες:

- Χρηματοδότηση των φορέων οργάνωσης (με κορυφαίο το Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων).
- Εξειδίκευση (έμφαση στα χαρακτηριστικά της περιοχής).
- Προβολή.
- Οργάνωση χώρων (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.122)

7.2. Τουρισμός περιπέτειας

Αυτή η ειδική μορφή τουρισμού έχει έντονο το χαρακτηριστικό της ηπιότητας, γιατί:

- Ασκείται από ομάδες ατόμων με υψηλές εισοδηματικές δυνατότητες.
- Απευθύνεται σε όσους είναι λάτρεις της δράσης, του απρόοπτου και πάνω από όλα της φύσης.
- Οι εκφραστές του έχουν (κατά κανόνα) υψηλό μορφωτικό επίπεδο και επειδή η δράση τους έχει άμεση σχέση με το περιβάλλον είναι φανατικότεροι υποστηρικτές της προστασίας του. Δηλαδή, εξ ορισμού ενισχύουν τη διατήρηση της φυσικότητας.
- Δεν είναι ιδιαίτερα απαιτητικοί, όσον αφορά την υποδομή εξυπηρέτησης. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.123)

Η περιοχή μελέτης είναι μία ιδανική περιοχή με πληθώρα περιοχών στις οποίες μπορούν να εφαρμοστούν οι διάφορες μορφές του τουρισμού περιπέτειας. Τα ποτάμια που τη διασχίζουν θεωρούνται από τα καλύτερα για canoe-kayak, ενώ σε πολλές κορυφές υπάρχουν πολύ καλές «πίστες» για αναρρίχηση. Για να γίνει κατανοητό το αντικείμενο θα γίνει μία επί μέρους θεματική ανάλυση.

Canoe-kayak

Είναι μία ενασχόληση που στα ποτάμια του νομού προέκυψε εκ του μηδενός, χωρίς καμία προβολή και που αυξάνεται με ραγδαίους ρυθμούς. Αποτελεί μία ιδιόρρυθμη περίπτωση που δρα συμπληρωματικά ως προς την εποχικότητα, γιατί η

καλύτερη περίοδος ενασχόλησης είναι η άνοιξη (χωρίς αυτό να είναι απόλυτο). Τα ποτάμια που προσφέρονται για τη δραστηριότητα αυτή είναι τα εξής:

Εικόνα 18: Canoe-kayak

Πηγή: www.trekking.gr

Αώος: θεωρείται το σπουδαιότερο ποτάμι της Ελλάδας με πολλές προσβάσεις σε μία διαδρομή 45 km από τη Βωβούσα μέχρι τη γέφυρα Κόνιτσας.

Βίκος - Βοϊδομάτης: Ο πρώτος είναι ελκυστικός μόνο την εποχή των βροχοπτώσεων, οπότε υπάρχει επαρκής ποσότητα νερών. Η διαδρομή που ακολουθείται είναι γέφυρα Κόκκορη - γέφυρα Αρίστης - γέφυρα Κλειδωνιάς και έχει συνολικό μήκος 24 km. Μαζί με τον προηγούμενο έχουν το ασύγκριτο πλεονέκτημα του φυσικού κάλλους.

Εικόνα 19: Rafting στον Βοϊδομάτη

Πηγή: www.trekking.gr

Σαραντάπορος: Λιγότερο ελκυστικός από ότι οι προηγούμενοι, αλλά έχει μία αξιόλογη διαδρομή από το χωριό Επταχώρι Κοζάνης μέχρι το σημείο συνάντησης του με τον Κερασοβίτικο (24 km).

Κερασοβίτικος: Είναι δευτερεύουσας σημασίας και αξιοποιείται μόνο τον Απρίλιο και το Μάιο (ουσιαστικά θεωρείται χειμάρρος). Έχει μία διαδρομή 6 km από την Αγία Παρασκευή, μέχρι το σημείο συνάντησης του με το Σαραντάπορο.

Μετσοβίτικος: Έχει μία πολύ καλή διαδρομή από τη γέφυρα προς το Μεγάλο Περιστέρι, μέχρι το σημείο όπου συναντάται με τον Άραχθο (9 km).

Καλαρρίτικος: Είναι παραπόταμος του Αράχθου και η διαδρομή ενδιαφέροντος ξεκινάει από την Κοινότητα Χριστοί και τελειώνει στο σημείο συνάντησης (14 km).

Άραχθος: θεωρείται εφάμιλλος του Αώου, αλλά δεν έχει γίνει γνωστός σε μεγάλη μερίδα τουριστών. Η διαδρομή του ξεκινάει από την Κοινότητα Μπαλντούμας και τελειώνει στη γέφυρα Πλάκας (40 km). Μεγάλο πλεονέκτημα είναι ότι περνάει μέσα από μία πολύ αξιόλογη χαράδρα. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.123)

Ακόμη, ενδιαφέρον θεωρείται ο εντελώς άγνωστος Καλαμάς που έχει μία πολύ μεγάλη διαδρομή (από την Ιερομνήμη Ιωαννίνων μέχρι τη Νεράιδα Θεσπρωτίας) και ο Αχέροντας που αξιολογείται σαν αρκετά «εύκολος», αλλά έχει το πλεονέκτημα ότι βρίσκεται πολύ κοντά σε τουριστικές περιοχές και συνεπώς μπορεί να λειτουργήσει σαν πόλος έλξης για παραθαλάσσιους τουρίστες.

Επιπλέον, πρέπει να δοθεί η απαραίτητη σημασία και στα εξής:

- Πρόσβαση: Πρέπει να υπάρχει δρόμος που να οδηγεί στο σημείο του ποταμού από όπου αρχίζει κάθε επί μέρους διαδρομή.
- Χώροι κατασκήνωσης: Καταρχήν πρέπει να αναφερθεί ότι κατά μέσο όρο σε 1 ώρα πλεύσης καλύπτονται περίπου 3 km διαδρομής και επειδή το άθλημα είναι αρκετά επίπονο, κάθε 4 ώρες περίπου, οι αθλούμενοι έχουν ανάγκη από στάση ξεκούρασης. Συνεπώς σε κάποια επιλεγμένα σημεία θα πρέπει να υπάρχουν κατάλληλα διαμορφωμένοι χώροι κατασκήνωσης με μικρά υπόστεγα (τα καταφύγια θα ήταν ιδανική περίπτωση) για προστασία σε περίπτωση δυσμενών καιρικών συνθηκών. Η επιλογή αυτών των σημείων θα πρέπει να γίνει με βάση την ύπαρξη δρόμων (συνήθως δασικοί, ή αγροτικοί, ή βοσκοτόπων) που να οδηγούν σε κάποιο οικισμό για την περίπτωση έκτακτης ανάγκης.
- Έντυπα ενημέρωσης: Ίσως το ουσιαστικότερο στοιχείο, φυλλάδια που να πληροφορούν τους ενδιαφερόμενους για τις διάφορες διαδρομές, τα σημεία εισόδου και εξόδου, τους οικισμούς όπου μπορούν να εξυπηρετηθούν αν προκύψει ανάγκη και χάρτες λεπτομερείς που να απεικονίζουν όλα τα προηγούμενα. Πρόκειται για μία

ενέργεια η οποία δεν απαιτεί πολύ μεγάλο κόστος (όπως και οι ανάγκες που περιγράφηκαν προηγούμενα) και που θα μπορούσε να υλοποιηθεί σχετικά εύκολα με τη βοήθεια ατόμων ή συλλογικών ομάδων που σχετίζονται με το αντικείμενο και έχουν πλήρη γνώση του. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.124)

Εικόνα 20: Trekking στο Βοϊδομάτι

Πηγή: www.trekking.gr

Αναρρίχηση

Είναι ακόμη πιο ειδική μορφή τουρισμού περιπέτειας που ασκείται από πολύ λίγα άτομα με ποικιλία ενδιαφερόντων (είναι ταυτόχρονα και ορειβάτες, περιπατητές, φυσιολάτρες, κ.λ.π.). Και σ' αυτόν τον τομέα υπάρχουν πολλές περιοχές που προσφέρονται. Συνηθισμένο πεδίο αυτής της δραστηριότητας είναι απομακρυσμένες περιοχές, όπου μπορεί ανά πάσα στιγμή να προκύψει κάποιο πρόβλημα (ιδίως στην περίπτωση αναρρίχησης το χειμώνα). Η μοναδική υποδομή που χρειάζεται είναι τα καταφύγια σε συγκεκριμένες τοποθεσίες.

Άλλες μορφές τουρισμού περιπέτειας

Πέρα από τις δύο προηγούμενες υπάρχουν και κάποιες άλλες εκφράσεις του τουρισμού περιπέτειας που έχουν μεγάλες δυνατότητες ανάπτυξης στο νομό. Πρόκειται για εντελώς ειδικές περιπτώσεις που απαιτούν αρκετά υψηλό βαθμό οργάνωσης. Εκτός από πληροφοριακά έντυπα και καταφύγια, χρειάζεται κινητοποίηση για την οργάνωση τους, με εμπλοκή ολόκληρου του τουριστικού κυκλώματος, δηλαδή ακόμη και των τουριστικών γραφείων. Και πάνω από όλα, συμμετοχή ομάδων που θα αναλάβουν το κύριο βάρος του οργανωτικού σκέλους, σε επίπεδο διεθνών ανταλλαγών:

Ορεινή Ποδηλασία (mountain bike)

Είναι μία πάρα πολύ ενδιαφέρουσα περίπτωση που μπορεί να τύχει εφαρμογής σε δρόμους που χρησιμοποιούνται είτε σαν δασικοί, είτε για προσπέλαση βοσκοτόπων, δηλαδή ένα δίκτυο που σε επίπεδο περιφέρειας αφθονεί και συνδυάζεται με όλες τις περιοχές φυσικού κάλλους. Ειδικά τρεις διαδρομές είναι πάρα πολύ ενδιαφέρουσες.

- Ο δρόμος από το Ανήλιο προς τα Πράμαντα, μέσω Χαλικίου Τρικάλων (αναφέρθηκε και στο οδικό δίκτυο).
- Ο δρόμος Διστράτου - Σαμαρίνας (έχει αναφερθεί),
- Ένας δρόμος που ξεκινάει από το Συρράκο και μέσω των οροπεδίων του Λάκμου φθάνει στο Ανθοχώρι και το Βοτονόσι Μετσόβου. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.126)

Το μεγάλο πλεονέκτημα των διαδρομών που προσφέρονται για δραστηριότητα αυτού του είδους είναι ότι αποτελούν διόδους επικοινωνίας κάποιων παρελθουσών εποχών, παραμένουν ακόμα ευδιάκριτες και ενώνουν οικισμούς. Κατά συνέπεια, δεν απαιτείται κανένα σοβαρό κόστος για υποδομή, εκτός από προβλέψεις για προσωρινές στάσεις (π.χ. κιόσκια) και ίσως μονιμότερες σταθμεύσεις σε επιλεγμένα σημεία (π.χ. στο Λάκμο).

Αιωροπτερισμός: Πολύ ειδική περίπτωση τουρισμού περιπέτειας που αναπτύχθηκε σχετικά πρόσφατα στα Ιωάννινα (από το Μιτσικέλι) και στην Κόνιτσα (από το λόφο του Προφήτη Ηλία). Ειδικά με αυτόν συνδέεται η κατασκευή του τελεφερίκ της Κόνιτσας που προβλέπεται να ξεκινάει από το στρατιωτικό πεδίο βολής (στον εθνικό δρόμο, λίγο πριν τη γέφυρα) και να καταλήγει σε επιλεγμένο σημείο της Γκαμήλας, εκτός δρυμού. Δεν υπάρχουν μελέτες ή πληροφορίες για δυνατότητες ανάπτυξης του για άλλες περιοχές του νομού, αλλά αυτή η περίπτωση πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα γιατί κατά κανόνα σχετίζεται με άτομα υψηλών εισοδηματικών δυνατοτήτων. Δεν απαιτεί καμία σοβαρή υποδομή παρά μόνο πρόχειρες εγκαταστάσεις (υπόστεγα) για ενδεχόμενη προφύλαξη.

7.3. Οικοτουρισμός - Αγροτουρισμός

Εξ' ορισμού οι ήπιες μορφές τουρισμού σχετίζονται με το φυσικό περιβάλλον, συμπεριλαμβανομένου και του ανθρωπογενούς στοιχείου. Ένας γενικός

εννοιολογικός προσδιορισμός που συνήθως επικρατεί είναι ο «οικοτουρισμός» ή ο «οικολογικός τουρισμός» και μπορεί να δεχθεί διάφορους επί μέρους, όπως:

- Φυσιολατρικός (πιο εξειδικευμένη μορφή)
- Ορειβατικός - περιπατητικός (κατά κάποιο τρόπο περιέχεται στον προηγούμενο)
- Περιηγητικός (ίδια περίπτωση)
- Εκπαιδευτικός
- Αγροτουρισμός «ο τουρισμός που έχει ως κύριο στοιχείο τη διαμονή σε καταλύματα που διαθέτουν αγρότες» (ΕΟΤ, 2000, σελ.17)
- Οι περισσότερες από τις μορφές τουρισμού που περιγράφηκαν και προηγουμένως. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.126)

Τα χαρακτηριστικά των ατόμων που είναι εκφραστές τέτοιων μορφών τουρισμού λειτουργούν ενισχυτικά, για τους παρακάτω λόγους:

- Η εισοδηματική κατάσταση δεν έχει μεγάλη σημασία, όσο η αναζήτηση της αυθεντικότητας
- Δεν έχουν μεγάλες απαιτήσεις σε υποδομή εξυπηρέτησης, λόγω των ειδικών τους ενδιαφερόντων.
- Εμφανίζουν έντονη κινητικότητα μέσα στην περιοχή που τους ενδιαφέρει, ταυτόχρονα όμως έχουν και μεγάλο αριθμό ημερών παραμονής.
- Η απαίτηση για αυθεντικότητα δημιουργεί διαδικασίες προστασίας, στις οποίες συμμετέχουν και οι τοπικές κοινωνίες. Παράλληλα προκύπτουν κίνητρα για αναζωογόνηση παραδοσιακών οικονομικών δραστηριοτήτων οι οποίες θα βρουν επιτόπια ανταπόκριση από τους καταναλωτές (χειροτεχνία, ξυλογλυπτική, τοπικά προϊόντα, κ.λ.π.). (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.126)

Έχει αναφερθεί κατ' επανάληψη ότι η περιοχή διαθέτει ένα μεγάλο συγκριτικό πλεονέκτημα στην ανάπτυξη ειδικών και ήπιων μορφών τουρισμού, καθώς και ότι υπάρχει ένας ιδανικός συνδυασμός πεδίων εφαρμογής (κλασσικές αρχαιότητες, βυζαντινά και μεταβυζαντινά μνημεία, νεώτερα μνημεία, παραδοσιακοί οικισμοί, βιότοποι, περιοχές σπάνιου φυσικού κάλλους, κ.λ.π.) Η προσπάθεια για την ανάπτυξη μορφών τουρισμού που συνδέονται άμεσα με το περιβάλλον έχει μερικές δεδομένες αρχές:

Συντονισμός: Η ιδιαιτερότητα του αντικειμένου απαιτεί ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα στο οποίο πρέπει να συμμετέχει ένα ευρύτατο φάσμα φορέων, όπως: Περιφέρεια, Νομαρχίες, Ε.Ο.Τ., Τ.Ε.Δ.Κ., Ο.Τ.Α., τοπικοί φορείς, ιδιώτες,

φυσιολατρικά σωματεία, εκπαιδευτικοί οργανισμοί, επιστημονικές εταιρείες και επιστημονικοί φορείς για οργάνωση ενημερωτικών εκδηλώσεων, εκδρομών, συνεδρίων, κ.λ.π.

Επαφές: Απαιτείται επαφή με διεθνείς οργανισμούς προστασίας της φύσης για παροχή πληροφόρησης, τεχνικής βοήθειας και χρηματοδότησης προγραμμάτων. Ακόμη, πρέπει να επιδιώκεται η συνεργασία με φορείς και οργανισμούς που έχουν παρόμοιες, ούτως ώστε να υπάρχει ένα δίκτυο τεχνογνωσίας και ανταλλαγής εμπειρίας.

Ενημέρωση - εκπαίδευση: Είναι ένα πολύ σημαντικό σκέλος της προσπάθειας ανάπτυξης περιβαλλοντικών μορφών τουρισμού. Είναι αναγκαίο ένα εκτεταμένο πρόγραμμα ειδικών σεμιναρίων που θα εκπαιδεύσει άτομα των τοπικών κοινωνιών, με σκοπό να μετατραπούν σε ένα είδος επαγγελματιών για τις ανάγκες της συγκεκριμένης δραστηριότητας. Δεν χρειάζονται μόνο οδηγοί και ξεναγοί, αλλά και επαγγελματίες (π.χ. ψαράδες, γεωργοί, κτηνοτρόφοι, κ.λ.π.) οι οποίοι θα έρχονται σε καθημερινή επαφή με τους «καταναλωτές». Άλλωστε, αυτοί δεν έχουν μεγάλες απαιτήσεις για εξυπηρέτηση, αλλά παίρνουν πάρα πολύ σοβαρά υπόψη τους το βαθμό αποδοχής που τυγχάνουν από τις τοπικές κοινωνίες.

Ειδική υποδομή: Επειδή επιδίωξη του τουρίστα είναι η επαφή του με το περιβάλλον, έχει απαίτηση από μερικές υποδομές που τον βοηθούν να το πετύχει και χωρίς να τον ενοχλούν από αισθητική άποψη. Δηλαδή, χρειάζεται να υπάρχουν κάποιες διαδρομές, παρατηρητήρια σε επιλεγμένα σημεία, καταλύματα με ειδικό εξοπλισμό (βιβλιοθήκη, εργαστήριο, βάρκες, κ.λ.π.) και γενικά οτιδήποτε θα τον βοηθήσει να γνωρίσει καλύτερα την περιοχή που επισκέπτεται, ή να μελετήσει επί τόπου (εφόσον είναι ερευνητής).

Πληροφόρηση: Είναι η σειρά ενεργειών που έχουν σαν τελικό στόχο την προβολή. Σε πρώτο στάδιο γίνονται απογραφές και χαρτογραφήσεις. Το δεύτερο στάδιο περιλαμβάνει την εκτύπωση χαρτών και την έκδοση ενημερωτικών φυλλαδίων. Το τελικό στάδιο είναι η προώθηση που αρχικά γίνεται με τις επαφές και στη συνέχεια αναλαμβάνεται από ειδικούς φορείς (συλλόγους πολιτιστικούς ή φυσιολατρικούς, εκπαιδευτικούς οργανισμούς, Ο.Τ.Α., τουριστικά γραφεία, κ.λ.π.).

Τελική οργάνωση: Εφόσον πεδίο εφαρμογής είναι οι ευαίσθητες περιοχές, πρέπει να καταρτίζεται ένα πρόγραμμα διαχείρισης και προστασίας τους σε ολοκληρωμένη μορφή: εκπόνηση μελετών, οριοθέτηση, καθορισμός του μεγέθους και του είδους των επεμβάσεων, εκτίμηση επιπτώσεων, ανάλυση κόστους - ωφέλειας,

τρόποι χρήσεων γης, φορείς διαχείρισης, ένταξη ανθρώπινων δραστηριοτήτων μέσα στο συγκεκριμένο χώρο, οργάνωση μεθόδων προστασίας, κ.λ.π.

7.4. Εκπαιδευτικός τουρισμός

Στην Ευρώπη έχει γίνει πλέον θεσμός η ένταξη στο διδακτικό πρόγραμμα της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, μαθημάτων που σχετίζονται με το περιβάλλον. Πρόκειται για μία μορφή διδακτικής που αντικειμενικά δεν μπορεί να εφαρμοστεί αποκλειστικά στο σχολείο, αλλά απαιτεί και άμεση επαφή με το αντικείμενο της διδασκαλίας. Ακόμη, κερδίζουν συνεχώς έδαφος οι πρωτοβουλίες ανταλλαγής νέων, στόχος των οποίων είναι να τους δοθεί η ευκαιρία να γνωρίσουν άγνωστους πολιτισμούς μέσω της άμεσης επαφής και της προσωρινής συνύπαρξης με τις τοπικές κοινωνίες.

Τα χαρακτηριστικά του Νομού Ιωαννίνων είναι ιδανικά για την προσέλκυση αυτού του είδους τουρισμού. Οι ενότητες που έχουμε προσδιορίσει έχουν όλα όσα απαιτούνται για να αποτελέσουν πεδία εφαρμογής της διδακτικής «από το σχολείο στο ύπαιθρο», με μία πολύ ολοκληρωμένη μορφή. Οι εμπειρίες που υπάρχουν από την Ιταλία, τη Γαλλία, την Ισπανία και την Πορτογαλία δείχνουν ότι αν κάποια περιοχή γίνει «αποδεκτή» τότε «καθιερώνεται». Στην περιοχή υπάρχει το μεγάλο πλεονέκτημα του ανέγγιχτου περιβάλλοντος, σε συνδυασμό με τις ανθρωπογενείς κατασκευές, ενώ οι παραθαλάσσιες περιοχές είναι ένα πάρα πολύ ενισχυτικό στοιχείο για τα άτομα της συγκεκριμένης κατηγορίας. Προϋποθέσεις ουσίας είναι οι εξής:

- Ύπαρξη σχετικά μεγάλων οικιστικών κέντρων, για να υπάρχει η δυνατότητα επαφής με νέους της περιοχής.
- Καλό οδικό δίκτυο, γιατί οι μετακινήσεις γίνονται ομαδικά (με λεωφορεία).
- Άρτια βασική υποδομή για εξυπηρέτηση σε ύπνο και φαγητό.
- Καλή συμπληρωματική υποδομή για δραστηριότητες που σχετίζονται με τον ελεύθερο χρόνο των νέων (π.χ. γήπεδα αθλοπαιδιών).
- Ύπαρξη πολλαπλών ενδιαφερόντων σχετικών με το αντικείμενο και κοντά στους τόπους κατάλυσης.
- Ύπαρξη συμπληρωματικών υποδομών που είναι σχετικές με το αντικείμενο, όπως αίθουσες εκδηλώσεων, μουσεία, κ.λ.π. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.131)

Οι τρεις πρώτες προϋποθέσεις προηγούνται σε προτεραιότητα, γιατί η επιλογή των τόπων εφαρμογής θα αποβεί καθοριστική για την επιτυχία. Το λεπτό σημείο είναι η υποδομή, η οποία πρέπει να είναι μεγάλη σε μέγεθος. Αυτό σημαίνει ότι είναι οικονομικά ασύμφορη η δημιουργία νέων εγκαταστάσεων και συνεπώς, θα πρέπει να αναζητηθούν υπάρχουσες οι οποίες επιδέχονται αναμόρφωση. Με αυτό το σκεπτικό, οι κατασκευασίες που προαναφέρθηκαν θεωρούνται ιδανικές περιπτώσεις για το συγκεκριμένο αντικείμενο. Τα κτίρια αναμορφώνονται σχετικά εύκολα, ενώ στους περιβάλλοντες χώρους μπορούν άνετα να δημιουργηθούν οι βοηθητικές υποδομές. Οι περιοχές όπου βρίσκονται έχουν σαν δεδομένο το χωροταξικό πλεονέκτημα:

Γενικές παρατηρήσεις: Σ' αυτό το σημείο έγινε αναφορά σε κάποιες μορφές ήπιου τουρισμού που συνδέονται άμεσα με το περιβάλλον. Η μία από αυτές είναι γενική (οικοτουρισμός) και περιέχει πληθώρα επί μέρους (επιστημονικός, περιπέτειας, κ.λ.π.) που έχουν ήδη αναφερθεί και η άλλη είναι αυστηρά εξειδικευμένη (περιβαλλοντική εκπαίδευση). Πρέπει να έχουμε υπόψη μας πως ό,τι σχετίζεται με την προβολή και την αξιοποίηση του περιβάλλοντος δεν προσδιορίζεται απόλυτα, αλλά επιδέχεται συγκεκριμένες ενέργειες: οργάνωση, προβολή, υποδομή. Το τελευταίο είναι ένα στοιχείο που μπορεί να προκύψει αυτόματα (χωρίς παρεμβάσεις), τα δύο πρώτα όμως απαιτούν σχεδιασμό που δεν σχετίζεται με αυθόρμητες διαδικασίες. Κλασσικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του αγροτουρισμού που έχει ξεφύγει από την ουσία του όρου και έχει ταυτιστεί με τη δημιουργία μικρών μονάδων (ενοικιαζόμενα δωμάτια) σε περιοχές με μεγάλη τουριστική κίνηση (κυρίως στα Ζαγόρια και τα παράλια του Ιονίου), δίνοντας στο αντικείμενο στενή ερμηνεία και εφαρμογή, ενώ το νόημα του είναι πολύ ευρύτερο.

Βέβαια αυτή η κατάσταση εξυπηρετεί την πολιτική της προστασίας των ευαίσθητων περιοχών γιατί αποφεύγεται η δημιουργία των μεγάλων μονάδων που εξορισμού προκαλούν όχληση και αλλοίωση του περιβάλλοντος, αλλά το ζήτημα είναι ότι έχουν καταλήξει να είναι ένα απλό υποκατάστατο της μαζικής έκφρασης του τουρισμού και ότι τελικά είναι αμφισβητούμενο το αν πληρείται ο γενικός στόχος που έχει τεθεί, δηλαδή συμπλήρωμα του αγροτικού εισοδήματος, αλλά και «ένταξη» του τουρίστα στην αγροτική δραστηριότητα. Η μόνη περίπτωση στην οποία υπήρξε με βεβαιότητα επιτυχία ήταν αυτή της αξιοποίησης της τοπικής αγροτικής αρχιτεκτονικής. Γι' αυτό ακριβώς η έμφαση πρέπει να δοθεί στην οργάνωση μέσω συλλογικών κυρίως τοπικών φορέων και στην προβολή, ούτως ώστε ο αγροτουρισμός που σε τελική ανάλυση καλύπτει σχεδόν το σύνολο του φάσματος των ειδικών και

ήπιων μορφών τουρισμού που μας απασχολούν στην παρούσα μελέτη, να αποκτήσει το πραγματικό του περιεχόμενο. Ένα πολύ μεγάλο πλεονέκτημα που δεν έχει ληφθεί υπόψη είναι ότι οι τοπικές κοινωνίες, παρά το ότι βρίσκονται σε μία κατάσταση απομόνωσης, δεν είναι επιφυλακτικές απέναντι στους επισκέπτες, αντίθετα τους αποδέχονται γιατί έχουν συνειδητοποιήσει ότι χάρη σ' αυτούς αποκομίζουν πολλαπλά οφέλη.

7.5 Αθλητικός τουρισμός

Με τη στενή του έννοια ο αθλητικός τουρισμός ταυτίζεται με τη μόνιμη διοργάνωση αθλητικών εκδηλώσεων οι οποίες προσελκύουν άτομα και σε πανελλήνιο ή διεθνές επίπεδο. Με την ευρεία έννοια είναι μία πιο σφαιρική δραστηριότητα, σε μία περισσότερο διευρυμένη περίοδο. Δηλαδή, δεν περιλαμβάνει μόνο το αγωνιστικό σκέλος αλλά και αυτό της προετοιμασίας.

Αγωνιστικός τουρισμός: Με αυτή τη μορφή, ο αθλητικός τουρισμός εμφανίζεται μόνο στη λίμνη των Ιωαννίνων όπου διοργανώνονται αγώνες κωπηλασίας και σκι, σε εγκαταστάσεις οι οποίες θεωρούνται άρτιες και κάτω από ιδανικές συνθήκες. Αυτό που πρέπει να τονιστεί είναι ότι οι αθλητικές διοργανώσεις δεν αποτελούν καταστάσεις οι οποίες επηρεάζονται από την τοπική πρωτοβουλία αλλά καθορίζονται κύρια από την πολιτική των κατά περίπτωση Ομοσπονδιών και κατά δεύτερο λόγο από την ύπαρξη ή όχι τοπικών φορέων που είναι σε θέση να τις φέρουν σε πέρας. Συνεπώς, ο αθλητικός τουρισμός για το νομό, έχει από αγωνιστική άποψη συγκεκριμένες δυνατότητες.

Στο Μέτσοβο για παράδειγμα, είναι σχεδόν βέβαιο ότι θα προκύψει ανάπτυξη και του χειμερινού αθλητικού τουρισμού, αφού και αντίστοιχο σωματείο υπάρχει και υποδομή δημιουργείται. Πέρα από αυτά, έμφαση θα μπορούσε να δοθεί σε αυστηρά εξειδικευμένες περιπτώσεις. Ενδεικτικά αναφέρεται το canoe-kayak, οι αγώνες μοτοσικλέτας, η αναρρίχηση, η ορεινή ποδηλασία (mountain bike), κ.λ.π. Το πλεονέκτημα είναι ότι δεν αποκτούνται σοβαρές επεμβάσεις γιατί οι χώροι είναι διαμορφωμένοι. Κλασικά παραδείγματα αποτελούν μερικές υποβαθμισμένες περιοχές (π.χ. λατομεία για μοτοσικλέτα), δασικοί δρόμοι (μοτοσικλέτα, αυτοκίνητο), ορεινοί δρόμοι (mountain bike), ποτάμια (canoe-kayak), δηλαδή μία πληθώρα τόπων όπου θα μπορούσαν να γίνουν πολλές εφαρμογές. Η επιβάρυνση στο περιβάλλον είναι μηδαμινή, με την προϋπόθεση βέβαια ότι πρόκειται για μη ευαίσθητες περιοχές,

αφού οι μόνες επεμβάσεις που χρειάζονται να γίνουν είναι κάποιες εγκαταστάσεις εξυπηρέτησης, για τις αγωνιστικές εκδηλώσεις. Οι ανάγκες της διαμονής επιβάλλουν να βρίσκονται οι χώροι τέλεσης των αγώνων όσο το δυνατόν κοντά σε περιοχές όπου υπάρχει άρτια υποδομή για εξυπηρέτηση. Δημιουργία νέας χρειάζεται σε ειδικές περιπτώσεις (π.χ. αναρρίχηση).

Τουρισμός προετοιμασίας: Σε πολλές ορεινές περιοχές της Ελλάδας, έχουν δημιουργηθεί μεγάλα ή και μικρά αθλητικά κέντρα, που εξυπηρετούν την αγωνιστική προετοιμασία ομάδων σε διάφορες φάσεις της αθλητικής περιόδου. Στο νομό δεν έχει δοθεί έμφαση σε αυτόν τον τομέα, παρότι είναι αρκετά κερδοφόρος και γιατί οι εγκαταστάσεις που δημιουργούνται δεν αδρανοποιούνται, αλλά χρησιμοποιούνται και για άλλες μορφές τουρισμού (ορεινός, ορειβατικός, περιηγητικός, οικοτουρισμός, εκπαιδευτικός, τρίτης ηλικίας, κ.λ.π.), με μόνιμη χρονική διάρκεια. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί το Μέτσοβο όπου, εκτός από τις εγκαταστάσεις χειμερινού τουρισμού, αποπερατώνεται κλειστό γυμναστήριο αθλοπαιδιών και το μόνο που λείπει από την υποδομή είναι ένα ανοιχτό γήπεδο ποδοσφαίρου με στίβο για να υπάρχει πλήρης κάλυψη. Επίσης, ειδικές ανάγκες έχει εξυπηρετήσει σε δύο - τρεις περιπτώσεις στο παρελθόν η λίμνη του Ζηρού, όπου έγινε προετοιμασία ομάδων σκι. Η περιοχή συγκεντρώνει τόσο υδάτινα (προετοιμασία ομάδων κωπηλασίας και σκι) όσο και ορεινά χαρακτηριστικά πλεονεκτήματα, τα οποία από μόνα τους όμως δεν θεωρούνται επαρκή, εφόσον δεν υπάρχει πολύ κοντά χώρος άσκησης υποδομής όπως: καταλύματα, εστιατόρια, ιατρική περίθαλψη, πιθανή πρόσβαση σε αστικά κέντρα, κ.λ.π.. Οι ορεινές περιοχές, στις οποίες υπάρχει δυνατότητα για διαδρομές προετοιμασίας (γενικά για φυσική κατάσταση) σε ανώμαλο έδαφος, είναι:

- Μέτσοβο
- Κόνιτσα
- Τζουμέρκα (στα οροπέδια)

Για το Μέτσοβο δεν τίθεται ζήτημα καθώς οι ελλείψεις είναι λίγες και οι υποδομές αρκετά ολοκληρωμένες. Στην Κόνιτσα και τα Τζουμέρκα οι κατασκηνώσεις της Πηγής και του Βουργαρελίου βρίσκουν ένα νέο πεδίο εφαρμογής. Τα υψόμετρα θεωρούνται ιδανικά και οι ανάγκες σε καταλύματα μπορούν να καλυφθούν από τις υπάρχουσες εγκαταστάσεις. Με βάση τα ελληνικά δεδομένα, δεν χρειάζονται υποδομές υψηλού επιπέδου. Αυτές θα προκύψουν εκ των υστέρων,

ανάλογα με τις απαιτήσεις της ζήτησης και είναι εύκολο να δημιουργηθούν (κλειστές αίθουσες ενδυνάμωσης, υδροθεραπευτήρια, κ.λ.π.).

7.6 Ιαματικός τουρισμός

Θεωρείται ότι ο τομέας των ιαματικών πηγών στην Ελλάδα είναι από τους πλέον αναξιοποίητους. Από τις 750 περίπου πηγές που υπάρχουν αξιοποιούνται περίπου 200, αριθμός ο οποίος είναι πολύ χαμηλός για τα ευρωπαϊκά δεδομένα. Το παράδοξο και ταυτόχρονα απογοητευτικό στοιχείο είναι ότι σχεδόν το σύνολο των ιαματικών πηγών βρίσκεται σε τοποθεσίες (ή πολύ κοντά τους) υψηλού φυσικού κάλλους και σε παραθαλάσσιες περιοχές, που θεωρούνται ιδανικές για τις ηλικίες που τις αξιοποιούν. Από τον γνωστό ελληνικό κανόνα δεν ξεφεύγει ο νομός, στον οποία το αποδεδειγμένα αξιοποιούμενο θερμοδυναμικό πεδίο εμφανίζεται σε δυο περιοχές:

- Ιαματικά λουτρά Καβασίων Κόνιτσας
- Ατιμούχες πηγές Αμάραντου Κόνιτσας (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.136)

Η κατάσταση στην οποία βρίσκονται σήμερα χαρακτηρίζεται κάθε άλλο παρά αποδεκτή, κυρίως στα Καβάσιλα όπου απουσιάζει παντελώς και η υποδομή από πλευράς καταλυμάτων. Η όλη υπόθεση της αξιοποίησης των θερμοδυναμικών πεδίων θα πρέπει να ειπωθεί γύρω από τη νέα πρακτική η οποία έχει αρχίσει να αναπτύσσεται. Σύμφωνα με αυτήν εγκαταλείπεται ο αυστηρός προσανατολισμός προς την αποκλειστική κατεύθυνση της ομάδας ατόμων με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά και επικρατεί η λογική της προσέλκυσης του συνόλου των ενδιαφερομένων, με την δημιουργία ενός μεγάλου φάσματος υπηρεσιών. Στις περιοχές ενδιαφέροντος εμφανίζονται σημαντικά πλεονεκτήματα:

- Τα Καβάσιλα βρίσκονται πολύ κοντά σε περιοχές που αποτελούν πόλους έλξης (Μπουραζάνι, Κόνιτσα)
- Στον Αμάραντο υπάρχει το φυσικό κάλλος της περιοχής (δάση, οροσειρά Γράμμου)

Εφόσον θεωρείται ότι το ασφαλέστερο κριτήριο για την τουριστική αξιολόγηση είναι η κίνηση που εμφανίζεται, τότε συμπεραίνουμε ότι το θερμοδυναμικό πεδίο της περιοχής έχει τεράστιες δυνατότητες ανάπτυξης. Ωστόσο υπάρχουν σοβαρές ελλείψεις:

- Και στις δυο περιοχές οι εγκαταστάσεις θεωρούνται από κακές μέχρι απαράδεκτες
- Στα Καβάσιλα δεν υπάρχει καμία υποδομή εξυπηρέτησης και το τοπικό δυναμικό αδρανεί, ενώ το μικρό μέγεθος της Κοινότητας δεν αποτελεί σοβαρό ελαφρυντικό (στον Αμάραντο δε συμβαίνει το ίδιο). (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.136)

Προτείνεται λοιπόν κατασκευή σύγχρονων εγκαταστάσεων που δεν θα περιορίζονται αυστηρά στα θεραπευτήρια, αλλά και σε συμπληρωματικές υποδομές (αίθουσες αναμονής, υδροθεραπευτήρια, αίθουσες μασάζ, ιατρεία, φυσιοθεραπευτήρια, εστιατόρια, χώρους ψυχαγωγίας, χώρους άθλησης, κ.λ.π.)

Επειδή, το οικονομικό όφελος από την άμεση χρήση των θεραπευτηρίων είναι κατά κανόνα μικρό, λόγω του χαμηλού εισιτηρίου, γίνεται φανερό ότι η οικονομική σημασία των θεραπευτικών κέντρων βρίσκεται στις τουριστικές εγκαταστάσεις, και χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των Καβασιλών, όπου το όφελος για την τοπική κοινωνία είναι χαμηλό. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητο να δημιουργηθούν μονάδες για τη φιλοξενία των επισκεπτών. Στον Αμάραντο, παρά τις ελλείψεις, η κατάσταση είναι υποφερτή, αλλά στα Καβάσιλα όμως είναι επιτακτική η δημιουργία τουριστικής μονάδας, όχι μόνο για τη συγκράτηση του τουριστικού ρεύματος, αλλά και γιατί έτσι μπορεί να ενεργοποιηθεί το τοπικό δυναμικό. Το ιδανικό είναι αυτές οι μονάδες να αποτελούν ένα ενιαίο συγκρότημα με τα θεραπευτήρια, αλλά για τις συγκεκριμένες περιοχές είναι λίγο δύσκολο, λόγω μεγάλων μεγεθών κόστους. Η αρχή μπορεί να γίνει με την αξιοποίηση κτιρίων και μένουν αχρησιμοποίητα.

Αναφέρθηκε ότι η καινούργια τάση που επικρατεί είναι προς μία πιο ολοκληρωμένη αξιοποίηση τέτοιας μορφής, που θα αποχαρακτηρίζει τις περιοχές του είδους από κέντρα της δεύτερης και τρίτης ηλικίας. Για να επιτευχθεί αυτό χρειάζεται να δημιουργηθεί πρόσθετη υποδομή, πιο εξειδικευμένη που θα περιλαμβάνει χώρους άθλησης (με τον εξοπλισμό), βιβλιοθήκες, αίθουσες εκδηλώσεων, κέντρα πληροφόρησης, κ.λ.π. Στόχος είναι όχι απλώς ο γενικός χαρακτηρισμός σαν «κέντρα υγείας» αλλά η δημιουργία ολοκληρωμένων τουριστικών πόλων στους οποίους τα θεραπευτήρια θα είναι ένας παράλληλος τομέας.

Το ζήτημα της αξιοποίησης των ιαματικών λουτρών έχει περιστραφεί γύρω από την έννοια των «λουτροπόλεων» που αποτελεί μία υπεραπλούστευση και στην

Ελλάδα τουλάχιστον εμφανίζεται μόνο στην περίπτωση της Αιδηψού. Στα Καβάσιλα και στον Αμάραντο οι ελλείψεις είναι πολύ περισσότερες και επειδή υπάρχουν πολλά ενδιαφέροντα, οι απαιτούμενες επεμβάσεις παίρνουν ευρύτερο χαρακτήρα. Αυτό που πρέπει να τύχει ιδιαίτερης προσοχής είναι ότι σ' αυτές τις δύο περιοχές μπορούν να αναπτυχθούν και άλλες μορφές ειδικού τουρισμού, όπως ορειβασία, περιήγηση, εκπαιδευτικός γιατί τα θερμοδυναμικά πεδία είναι ένα φυσικό φαινόμενο, κ.λ.π. Τέλος, έχουν διατυπωθεί και προτάσεις για ανάπτυξη παραγωγικών δραστηριοτήτων που θα εκμεταλλεύονται τα θερμοδυναμικά πεδία (θερμοκήπια, ιχθυοκαλλιέργειες), αλλά πρόκειται για καταστάσεις που αναμένεται να προκύψουν μόνο εφόσον υπάρξει επιτόπια κατανάλωση, δηλαδή μόνιμη διαμονή του τουριστικού δυναμικού. (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ.137)

7.7. Προτάσεις για ορεινό τουρισμό ανά χωρική ενότητα

7.7.1 Κόνιτσα

Η περιοχή της Κόνιτσας ενδείκνυται για όλες τις κατηγορίες του ορεινού τουρισμού. Η πόλη και τα χωριά της, παρουσιάζουν πολιτισμικό και περιηγητικό ενδιαφέρον και ειδικότερα η Πάνω Κόνιτσα, τα χωριά Μάλιστα, Γανναδιό, Μοναστήρι, Καστάνιανη, Δροσοπηγή, Πυρσόγιαννη, Πληκάτι, Παλιά Πλαγιά και Άνω Κλειδωνιά. Μικρότερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα χωριά Γοργοπόταμος, Χιονιάδες, Βούρμπιανη, Πουρνιά. Επιπλέον, η ευρύτερη περιοχή του δυτικότερου πεδινού τμήματος του ποταμού Αώου (Μπουραζάνι - Μολυβδοσκέπαστο κλπ) παρουσιάζει έναν αξιόλογο αριθμό ενδιαφερόντων θρησκευτικών μνημείων. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.124)

Η ύπαρξη τριών μεγάλων ορεινών συγκροτημάτων (Γράμμος, Σμόλικας, Τύμφη) και άλλων μικρότερων βουνών (Τραπεζίτσα, Ταμπούρι, Βασιλίτσα, σε συνδυασμό με τα τρία μεγάλα ποτάμια (Αώος, Σαραντάπορος και Βοϊδομάτης) εξασφαλίζουν τη δυνατότητα διεξαγωγής σχεδόν όλων των μορφών του αθλητικού ορεινού τουρισμού.

Η παρουσία τεσσάρων περιοχών του δικτύου Natura 2000 (Γράμμος, Σμόλικας, Βασιλίτσα, Εθνικός Δρυμός Βίκου-Αώου) αποδεικνύει τη μεγάλη οικολογική σημασία της περιοχής. Το οικοτουριστικό ενδιαφέρον δεν περιορίζεται αποκλειστικά σε αυτές, αλλά και αλλού όπως για παράδειγμα στο πεδινό τμήμα των

ποταμών Αώου – Βοϊδομάτη - Σαραντάπορου (ορνιθολογικό ενδιαφέρον) (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.124)

7.7.2 Πωγώνι

Η περιοχή προσφέρεται για ορειβασία και ορεινή πεζοπορία στις νότιες και νοτιοανατολικές πλαγιές του ορεινού συγκροτήματος της Νεμέρτσικας που η ψηλότερη κορυφή του στο ελληνικό έδαφος «Μερόπη» φτάνει τα 2209 m υψόμετρο. Επίσης, ενδείκνυται ορεινή πεζοπορία στα όρη Μακρύκαμπος (1672 m.), Κασιδιάρης (1329 m.), Κουτσόκρανο (1324 m) και Μουργκάνα (1806 m.), ενώ δεν υπάρχουν μονοπάτια με σήμανση.

Ποδηλασία σε όλη την περιοχή, ειδικά στο βόρειο τμήμα (από κεντρικό δρόμο Καλπακίου-Κακαβιάς και βορειότερα) και ιππασία στα πιο επίπεδα μέρη του βορινού τμήματος.

Οικοτουρισμός μπορεί να αναπτυχθεί στην περιοχή «Ωραιοκάστρο - Δάσος Μερόπης - κοιλάδα Γορμού - Λίμνη Ζαραβίνα» στις νότιες και νοτιοανατολικές πλαγιές της Νεμέρτσικας.

Τουρισμός πολιτισμικού χαρακτήρα σε όλη την περιοχή. Κυρίως όμως στο βόρειο τμήμα όπου βρίσκονται και τα περισσότερα αξιοθέατα: ναοί, μοναστήρια, ενδιαφέροντες οικισμοί (πχ. Δολό, Βήσσανη) κá. Επίσης, περιπατητικός — εκδρομικός τουρισμός γύρω από διάφορα χωριά ανάλογα με τα ενδιαφέροντα του καθενός. Δεν υπάρχουν μονοπάτια με σήμανση και περιηγητικός τουρισμός (με όχημα) στα διάφορα χωριά. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.124)

7.7.3 Άνω Καλαμάς

Προτείνεται ορεινή πεζοπορία στον Κασιδιάρη (1329 m), ήπια ποδηλασία και ιππασία στην πεδινή ζώνη (πχ. κάμπος Βελλάς - Παρακάλαμος). Η περιοχή παρουσιάζει περιορισμένο οικοτουριστικό ενδιαφέρον, πιθανόν ορνιθοπανίδας. Μπορεί ακόμα να δημιουργηθεί τουρισμός πολιτισμικού χαρακτήρα με βάση μοναστήρια και νερόμυλους. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.125)

7.7.4 Ζίτσα

Η περιοχή της Ζίτσας γενικά δεν ενδείκνυται για πολλές και εξειδικευμένες μορφές ορεινού τουρισμού. Από τον αθλητικό τουρισμό μόνο η ποδηλασία κρίνεται κατάλληλη.

Ο πολιτισμικός και περιηγητικός τουρισμός ουσιαστικά στηρίζεται πάνω στα θρησκευτικά μνημεία (μοναστήρια - ναοί) ενώ μια ειδική μορφή τουρισμού μπορεί να εξελιχθεί με βάση όλες τις δραστηριότητες που σχετίζονται με την παραγωγή του κρασιού. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.125)

7.7.5 Γραμμενοχώρια

Η περιοχή παρουσιάζει περιορισμένο τουριστικό ενδιαφέρον και προσφέρεται μόνο για ποδηλασία και σύντομη περιήγηση με αυτοκίνητο με βάση τα πολιτισμικά στοιχεία. Μπορεί να συνδυαστεί με περιήγηση στη Δωδώνη και τα γύρω χωριά πηγαίνοντας ή επιστρέφοντας. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.125)

7.7.6 Κουρέντα - Ντουσκάρα

Ο ορεινός τουρισμός μπορεί να έχει περισσότερο περιηγητικό (με όχημα) και λιγότερο πολιτισμικό χαρακτήρα ενώ οι αθλητικές δραστηριότητες περιορίζονται στο kayak στον ποταμό Καλαμά και στην ποδηλασία (σε όχι ήπιες κλίσεις) στις λεκάνες απορροής των παραπόταμων Τυριά και Ζαλογκίτικο. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.126)

7.7.7 Δωδωνοχώρια

Η περιοχή προσφέρεται για ορειβασία και ορεινή πεζοπορία στον Τόμαρο, αθλήματα πτήσης με σημείο εκκίνησης τη Μανολιάσα και ήπια ποδηλασία στο οροπέδιο της Δωδώνης.

Αναμφισβήτητα όμως ο κύριος πόλος έλξης των επισκεπτών είναι ο αρχαιολογικός χώρος της Δωδώνης. Η περιήγηση συνδυάζεται με αυτόν και με μερικά ακόμη ενδιαφέροντα πολιτισμικά στοιχεία όπως η Ι.Μ. Παναγίας Δραμεσιών και ο Ι.Ν. Ταξιαρχών Κωστανιανής.

Περιηγητικά, εξαιτίας της μικρής της έκτασης η περιοχή αυτή μπορεί να συνδυαστεί με άλλες διαδρομές στα Γραμμενοχώρια, τα Κούρεντα και τη Δάκκα Σουλίου που όμως προτείνονται για όχημα 4x4.

Επιπλέον περιηγητές γενικού ενδιαφέροντος που κινούνται πάνω στο δρόμο Ιωάννινα – Πεδινή – Τύρια – Παραδαλίτσα - Παραμυθιά οπωσδήποτε θα συνδυάσουν το ταξίδι τους με μια επίσκεψη στον αρχαιολογικό χώρο της Δωδώνης. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.126)

7.7.8 Λάκκα Σούλι

Κύριο χαρακτηριστικό της περιοχής είναι οι αξιόλογες εκκλησίες και μοναστήρια (πολιτισμικός χαρακτήρας). Οπωσδήποτε η επίσκεψη σε αυτά συνδυάζεται με γενικότερο περιηγητικό ενδιαφέρον και σε κάποιες περιπτώσεις εξαιτίας της κακής ποιότητας των χωματόδρομων μπορεί να πάρει και εκδρομικό χαρακτήρα. Περιορισμένο πεζοπορικό και οικοτουριστικό ενδιαφέρον στις νότιες πλαγιές του Τόμαρου, στα όρη Σουλίου και στην περιοχή των κύριων πηγών του Αχέροντα (Σερτζιανά) και ποδηλασία στα χαμηλότερα υψόμετρα (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.126)

7.7.9 Άνω Λούρος – Δυτικό Ξεροβούνι

Ο χαρακτήρας της περιοχής δίνεται χωρίς αμφιβολία από την κοιλάδα/ φαράγγι του ποταμού Λούρου. Η κοιλάδα, ιδιαίτερα όμορφη, αδικείται, καθώς λόγω της ύπαρξης της εθνικής οδού θεωρείται πέρασμα και όχι προορισμός. Το γενικό τοπίο προκαλεί το ενδιαφέρον του περιηγητή και υποστηρίζεται από επιμέρους στοιχεία (λιγότερο ή περισσότερο γνωστά): τη λίμνη στις πηγές του Λούρου (μαζί με τον σε λειτουργία νερόμυλο/ νεροτριβή), την κατανάλωση πέστροφας, το Πολεμικό Μουσείο στο Χάνι Εμίν Αγά, το σπήλαιο κοντά στο Κουκλέσι, το αναρριχητικό πεδίο στο Ζήτα, ποτάμιες δραστηριότητες στον Λούρο κα.

Τα χωριά του Δυτικού Ξεροβουνίου δεν δημιουργούν ένα αντίστοιχο πόλο. Ορισμένα όμορφα κτίρια, το κωδωνοστάσιο στα Πέστα, η Κουδουνοτρυπα και άλλα σπήλαια αποτελούν τα αξιοθέατα της περιοχής. Εδώ έγινε και η μάχη των Πεστών τον Νοέμβριο του 1912. Υπάρχει και η δυνατότητα αναβάσεων στα γύρω (χαμηλά και μικρού ενδιαφέροντος) βουνά. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.127)

7.7.10 Κατσανοχώρια

Η περιοχή παρουσιάζει περιηγητικό και πολιτισμικό ενδιαφέρον, ενώ αξιόλογη από οικοτουριστική άποψη είναι η χαράδρα του Αράχθου. Προτείνονται περιορισμένες πεζοπορικές (χαράδρα Αράχθου και Ξεροβούνι) και ποδηλατικές διαδρομές, ενώ ο ποταμός Άραχθος προσφέρεται για αθλητικές ποτάμιες δραστηριότητες (kayak, rafting). (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.127)

7.7.11 Τζουμέρκα

Τα Τζουμερκοχώρια του Νομού Ιωαννίνων αποτελούν την πλέον υποσχόμενη περιοχή για την ανάπτυξη του ορεινού τουρισμού. Η μη, μέχρι σήμερα, ανάπτυξη μπορεί να εξηγηθεί ίσως μόνο από την έλλειψη ικανοποιητικής οδικής σύνδεσης (σε σχέση με το Ζαγόρι) αλλά και την αδυναμία ουσιαστικής προώθησης του ορεινού τουρισμού από τους εμπλεκόμενους φορείς (τοπικό, περιφερειακό, εθνικό επίπεδο). Ισχυρά στοιχεία της περιοχής αποτελούν τα βουνά (Πρίζα, Κακαρδίτσα, Τζουμέρκα), το νερό (Άραχθος, Καλαρίτικος, Ματσουκιώτικος, Μελισουργιώτικος), η φύση (δύο περιοχές Natura 2000: Περιστέρι και Τζουμέρκα, ενώ πιθανότατα θα έπρεπε να προστατεύονται και οι χαράδρες Καλαρίτικου και Άραχθου), ο πολιτισμός (Σιράκο, Καλαρίτες, μοναστήρια, γεφύρια κλπ.). Η περιοχή είναι κατάλληλη για κάθε σχεδόν δραστηριότητα ορεινού τουρισμού και μάλιστα διαθέτοντας σημαντικότερους πόλους έλξης. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.127)

7.7.12 Χωριά Περιστερίου

Το βουνό Περιστέρι (περιοχή Natura 2000 και κατάλληλο για ορειβατικές αναβάσεις) χαρακτηρίζει την περιοχή, μαζί με τις κοιλάδες του Μετσοβίτικου και του Άραχθου. Το πολιτισμικό στοιχείο υπάρχει αλλά δεν χαρακτηρίζει.

Η περιοχή προσφέρεται για περιήγηση (να σημειωθεί ότι θα συνδέει το Μέτσοβο με τα Τζουμέρκα), οικοτουρισμό, αθλητικές δραστηριότητες (ορειβασία, αναρρίχηση, kayak - rafting κα.), διαδρομές «εκτός δρόμου» και δραστηριότητες γύρω από τα χωριά.

Αξίζει να αναφερθούν το γεφύρι του Παπαστάθη, το μουσείο υδροκίνησης στο Ανθοχώρι και το αναρριχητικό πεδίο στο Παλαιοχώρι Περιστερίου. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.128)

7.7.13 Μέτσοβο

Το Μέτσοβο αποτελεί ειδική περίπτωση καθώς έχει να παρουσιάσει αξιόλογο τουριστικό παρών και παράλληλα ζωντανές οικονομικές δραστηριότητες στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα. Ο υπάρχων τουρισμός οφείλεται στο γραφικό περιβάλλον και στην ύπαρξη του χιονοδρομικού κέντρου. Η παραπέρα ανάπτυξη μπορεί να στηριχθεί σε ελαφρές αθλητικές δραστηριότητες (πεζοπορία, ποδήλατο, ιππασία, σκι), σε οικοτουρισμό (περιοχές Natura 2000: Ζυγός αλλά και η γειτονική

Βάλια Κάλντα), στο ισχυρό πολιτισμικό στοιχείο του Μετσόβου και σε περιηγητικό τουρισμό προς γειτονικά χωριά - περιοχές (Περιστέρι, Ανατολικό Ζαγόρι, Γρεβενά, Ασπροπόταμος), ενώ αξίζει να σημειωθεί και η ύπαρξη δραστήριου Συνεδριακού Κέντρου και Πινακοθήκης. (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.128)

7.7.14 Ζαγόρι

Το Ζαγόρι είναι μια ανεπτυγμένη τουριστικά περιοχή στην οποία οι τουριστικές δραστηριότητες παρουσιάζονται σε μεγάλο μέρος της περιοχής (και όχι εντοπισμένες όπως σε Γιάννενα, Μέτσοβο, Κόνιτσα).

Το Ζαγόρι προσφέρεται για όλες τις κατηγορίες και τις μορφές του ορεινού τουρισμού. Η παρουσία πολλών παραδοσιακών οικισμών αλλά και μεμονωμένων κτιρίων και άλλων κτισμάτων (γεφύρια κλπ) που διατηρούνται σε καλή κατάσταση καθιστά ιδιαίτερα αξιόλογη την περιοχή από πολιτισμική και περιηγητική άποψη.

Η ύπαρξη δύο Εθνικών Δρυμών και τεσσάρων περιοχών του δικτύου Natura 2000 επιβεβαιώνει την μεγάλη οικολογική σημασία της περιοχής. Η περιοχή παρουσιάζει μεγάλη ποικιλότητα όσον αφορά τον αριθμό και τον τύπο των οικοτόπων καθώς επίσης και τον αριθμό ειδών ζώων ή φυτών.

Η ποικιλία του γεωμορφολογικού ανάγλυφου και του τοπίου (ορθοπλαγιές, χαράδρες, δάση, ποτάμια κ.ά.) καλύπτουν όλες τις μορφές του αθλητικού ορεινού τουρισμού (ορειβασία, ορεινή πεζοπορία, σπηλαιολογία, αναρρίχηση, kayak, ποδηλασία κ.ά.). (Ηπειρος ΑΕ, 1998, σελ.129)

Εικόνα 21: Ζαγοροχώρια

Πηγή: http://www.culture.gr/maps/ipiros/giannina/giannina_gr.html

Εικόνα 23: Παμβώτιδα

Πηγή: http://www.culture.gr/maps/ipiros/giannina/giannina_gr.html

Εικόνα 25: Το νησάκι

Πηγή: <http://www.exarter.gr/gr/municipalities/Ioannina/ioamina.htm>

Εικόνα 22: Γεφύρι του Καλόγερου, Ζαγόρι

Πηγή: http://www.culture.gr/maps/ipiros/giannina/giannina_gr.html

Εικόνα 24: Σπήλαιο Περάματος

Πηγή: <http://users.otenet.gr/~1lykeio/perama.htm>

Εικόνα 26: Το σπίτι του Αλή Πασά στο νησί

Πηγή: <http://users.otenet.gr/~1lykeio/nisaki.htm>

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ:

Ο τουρισμός αποτελεί στην εποχή μας μια διαρκώς αναπτυσσόμενη και δυναμική βιομηχανία, και κινητήριο μοχλό ανάπτυξης για πολλές χώρες. Σε αυτές τις χώρες οι οποίες βασίζονται πολλά στο τουριστικό προϊόν τους για την οικονομική τους ανάπτυξη ανήκει και η Ελλάδα, όπου η τουριστική βιομηχανία αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους τομείς της οικονομίας της.

Εκτός αυτού όμως, ο τουρισμός συνιστά ένα σύνθετο κοινωνικό και οικονομικό φαινόμενο που έχει τις καταβολές του στην αρχαία εποχή και σήμερα σχετίζεται με την ανάπτυξη των σύγχρονων μαζικών κοινωνιών. Κατά πολλούς χαρακτηρίζει καλύτερα από κάθε άλλο τις εξελίξεις και τις μεταβολές που έλαβαν χώρα κατά τον τρέχοντα αιώνα, γιατί αντανακλά το σύνολο των οικονομικών, κοινωνικών, πολιτικών, τεχνολογικών και κοινωνιολογικών επιτεύξεων που έχουν πραγματοποιηθεί. Σύμφωνα με τον Τσάρτα είναι: *«Η μετακίνηση ατόμων από το μόνιμο τόπο διαμονής τους σε έναν άλλο, με συνηθέστερο σκοπό την ψυχαγωγία»* (Ηπειρος ΑΕ, 1994, σελ 3).

Η πιο διαδεδομένη μορφή τουρισμού είναι ο μαζικός τουρισμός, ο οποίος εξακολουθεί να αποτελεί την κύρια μορφή ανάπτυξης στις χώρες υποδοχής του, παρόλο που έχει παρουσιάσει κάποια μείωση τα τελευταία χρόνια. Το κυρίαρχο αυτό πρότυπο εκτός από σημαντικά οφέλη προκαλεί και σημαντικά προβλήματα στις χώρες υποδοχής του. Αυτό οφείλεται στο ότι παρουσιάζεται υπερσυγκέντρωση επισκεπτών και κορεσμός σ' έναν μικρό αριθμό περιοχών μόνο. Εκτός αυτού οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις που προκαλεί είναι τεράστιες, καθώς αλλοιώνεται το τοπίο και ο παραδοσιακός χαρακτήρας του από την αλόγιστη αυτή και χωρίς ορθολογικό σχεδιασμό τουριστική ανάπτυξη. Η συρρίκνωση της τουριστικής περιόδου είναι ένα άλλο αποτέλεσμα του μαζικού τουρισμού, καθώς η ζήτηση περιορίζεται σε ορισμένες «τουριστικές» περιόδους, συνήθως κατά τους θερινούς μήνες. Οι αρνητικές συνέπειες αυτής της εποχικότητας προκαλούν προβλήματα στην απασχόληση και τις επιχειρήσεις και μείωση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού προϊόντος, λόγω της μεταβολής των επιθυμιών των επισκεπτών.

Μέχρι τώρα, η τουριστική πολιτική που έχει εφαρμοστεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες και κυρίως κατά τις δεκαετίες του '70 και του '80, δεν χαρακτηρίζεται από κατάλληλα οργανωμένες προσπάθειες και ορθολογικό σχεδιασμό. Η έλλειψη αυτή τουριστικού σχεδιασμού συνέπεσε και με μεγάλη τουριστική ζήτηση με αποτέλεσμα ο σχεδιασμός να γίνει ανορθόδοξα. Όπως συνήθως, η αντιμετώπιση ήταν

περιστασιακή με σκοπό να αντιμετωπίσει τα προβλήματα εκείνης της συγκεκριμένης περιόδου, χωρίς να περιλαμβάνει ένα μακροπρόθεσμο σχεδιασμό. Μεγάλο λάθος αποτέλεσε η αντίληψη ότι το τουριστικό προϊόν της χώρας μας, βασιζόμενο στο φυσικό της τοπίο, τον ήλιο και τη θάλασσα, θα αποτελούσε διαχρονικά πόλο έλξης των επισκεπτών, χωρίς να ληφθεί υπόψη και ο ανταγωνισμός από άλλες χώρες. Χρειάζεται λοιπόν προσαρμογή στις νέες συνθήκες και απαιτήσεις, καθώς οι τουρίστες μπορούν πλέον να βρουν τα ίδια στοιχεία και σε άλλες χώρες, και μάλιστα σε καλύτερες τιμές.

Ο Νομός Ιωαννίνων αποτελεί μια ειδική περίπτωση, καθώς συγκεντρώνει αρκετά μοναδικά θετικά, αλλά και αρνητικά, χαρακτηριστικά. Είναι γνωστό ότι πρόκειται για μια από τις πιο υποβαθμισμένες περιοχές της χώρας μας, για την οποία οι δείκτες ανάπτυξης παρουσιάζουν μια υστέρηση σε όλους τους τομείς, ενώ ολόκληρη η περιφέρεια Ηπείρου αποτελεί την φτωχότερη περιφέρεια της Ευρώπης. Εξαιρεση αποτελεί η πόλη των Ιωαννίνων που βρίσκεται με διαφορά πολύ υψηλότερα αναπτυξιακά από τις υπόλοιπες περιοχές του νομού σε όλους τους τομείς, και αποτελεί για ολόκληρη την περιφέρεια Ηπείρου ό,τι και η Αθήνα για την υπόλοιπη χώρα.

Στον αντίποδα, η περιοχή διαθέτει αρκετά συγκριτικά πλεονεκτήματα, με κυριότερο το πλούσιο φυσικό και πολιτισμικό περιβάλλον της, τα οποία όμως δεν έχουν προβληθεί και αξιοποιηθεί σε ικανοποιητικό βαθμό. Σ' ένα νομό που δεν έχει κάτι ιδιαίτερο να επιδείξει στον πρωτογενή και δευτερογενή τομέα, οι υπηρεσίες, μεταξύ των οποίων και ο τουρισμός φαντάζουν ως η μόνη διέξοδος για την αντιμετώπιση της υπανάπτυξης. Χαρακτηριστικό του πλούσιου περιβάλλοντος που διαθέτει η περιοχή και του πόσο ελλιπής είναι η προβολή που απολαμβάνει είναι και η ύπαρξη μερικών σπουδαίων αξιοθεάτων, η μοναδικότητα των οποίων είναι άγνωστη στους περισσότερους. Υπάρχει το νησάκι στη λίμνη των Ιωαννίνων, το οποίο είναι το μόνο νησί σε λίμνη που κατοικείται σε ολόκληρο τον κόσμο, το σπήλαιο Περάματος που αποτελεί ένα από τα μεγαλύτερα οριζόντια σπήλαια των Βαλκανίων, ο ποταμός Βοϊδομάτης, ίσως ο καθαρότερος ποταμός της Ευρώπης, το φαράγγι του Βίκου, ένα από τα μεγαλύτερα και πιο εντυπωσιακά στην Ευρώπη, και το μουσείο κέρινων ομοιωμάτων του Παύλου Βρέλλη που είναι ένα από τα τρία που υπάρχουν σε ολόκληρη την Ευρώπη.

Το συμπέρασμα που προκύπτει, είναι πως για τη συγκεκριμένη περιοχή επιβάλλεται η ανάπτυξη των εναλλακτικών μορφών τουρισμού, όχι μόνο γιατί όπως

προαναφέρθηκε ο τουρισμός αποτελεί μια από τις λίγες διεξόδους από την υπανάπτυξη, αλλά επίσης γιατί η περιοχή προσφέρεται για εναλλακτικές δραστηριότητες καθ' όλη τη διάρκεια του χρόνου, οι οποίες άλλωστε αποτελούν και την διαρκώς ανερχόμενη και πιο περιβαλλοντικά αποδεκτή μορφή τουρισμού.

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού παρουσιάζουν πολλά πλεονεκτήματα έναντι των μαζικών, καθώς αντέχουν περισσότερο στις διεθνής μεταβολές και συγκυρίες, προβάλλουν τον πολιτισμό και το φυσικό περιβάλλον, ενώ παράλληλα το προστατεύουν από υπερεκμετάλλευση και αλλοίωση. Ένα χαρακτηριστικό των νέων αυτών μορφών τουρισμού είναι ότι στηρίζονται κυρίως σε στοιχεία όπως η φυσιολατρεία, η ιστορία, η θρησκεία και όχι μόνο σε στοιχεία όπως η διασκέδαση και η αναψυχή. Τα άτομα στα οποία απευθύνεται ο εναλλακτικός τουρισμός είναι άτομα με υψηλές απαιτήσεις και ειδικά ενδιαφέροντα, όπως αρχαιολόγοι και εκπαιδευτικοί, ενώ συνήθως πρόκειται και για άτομα υψηλού μορφωτικού επιπέδου. Όλοι αυτοί οι επισκέπτες δεν αποδέχονται παθητικά το τουριστικό προϊόν που τους προσφέρεται αλλά συμμετέχουν ενεργά, συνδυάζοντας τη διασκέδασή τους με εκπαιδευτικές δραστηριότητες.

Πρέπει να γίνει αντιληπτό από όλους τους υπεύθυνους ότι για να παραμείνει ανταγωνιστικό το τουριστικό προϊόν της περιοχής, αλλά και της χώρας, απαιτείται μια συνολική ποιοτική αναβάθμισή του ξεκινώντας από πολύ βασικά χαρακτηριστικά όπως οι υποδομές. Εκτός από τις γενικές υποδομές, όπως το οδικό δίκτυο ή οι αστικές υποδομές, απαραίτητες είναι και κάποιες ειδικές υποδομές όπως συνεδριακά κέντρα και αθλητικές εγκαταστάσεις.

Προς αυτή την κατεύθυνση στοχεύουν και οι προτάσεις που προαναφέρθηκαν. Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού όπως ο συνεδριακός, ο τουρισμός περιπέτειας, ο εκπαιδευτικός, ο αθλητικός, ο ιαματικός, καθώς και οι μορφές οικοτουρισμού που είναι άμεσα συνδεδεμένες με το περιβάλλον, είναι αυτές που μπορούν να εφαρμοστούν στο Νομό Ιωαννίνων, και να συντελέσουν όχι μόνο στην τουριστική αλλά και στη γενικότερη ανάπτυξή του.

Φυσικά, προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στην εφαρμογή των προτάσεων που είναι πιο εύκολο να πραγματοποιηθούν σε σχέση με τις άλλες. Αυτό ισχύει όχι μόνο χρονικά, αλλά και από πλευράς σημασίας ή κόστους. Έτσι, γίνεται αντιληπτό ότι η σιδηροδρομική σύνδεση του νομού με την υπόλοιπη Ελλάδα για παράδειγμα, είναι μια αρκετά χρονοβόρα και «γενναία» απόφαση που απαιτεί αρκετό χρόνο και χρήμα, παρόλο που η σημασία της για την περιοχή είναι αδιαμφισβήτητη.

Αντίθετα, έμφαση πρέπει να δοθεί στις υποδομές που αφορούν τον αγροτουρισμό και ορεινό τουρισμό, οι οποίες άλλωστε δεν απαιτούν ιδιαίτερο κόστος ή χρόνο, ενώ τα οφέλη που θα προκύψουν από αυτές θα είναι τεράστια για την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής.

Η εκμετάλλευση του τουριστικού προϊόντος θα γίνει αποτελεσματικότερη όταν γίνει συνείδηση σε όλους μας ότι ο τουρισμός αποτελεί το δυναμικότερο ίσως τομέα της οικονομίας μας, αλλά και καθρέφτη του πολιτισμού και της κοινωνίας μιας περιοχής. Γι αυτό το λόγο, ο καθένας πρέπει να αναλάβει τις ευθύνες του και να συμβάλει στην ποιοτική αναβάθμιση του τουρισμού, προσφέροντας τις υπηρεσίες που μπορεί, αυξάνοντας έτσι την ελκυστικότητα της περιοχής. Τέλος, ελπίζω η έρευνα πεδίου που έγινε, οι προτάσεις που διατυπώθηκαν, αλλά και ολόκληρη η διπλωματική εργασία να αξιοποιηθεί κατάλληλα και να συντελέσει και αυτή στην τουριστική ανάπτυξη του νομού.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Δαγκωνάκη, Ζ. 1998, «Πολιτιστικός Τουρισμός και Περιφερειακή Ανάπτυξη(Μελέτη περίπτωσης: περιφέρεια Κρήτης)», Βόλος
2. ΕΟΤ, 2000, «Σχεδιασμός Δράσεων Πιλοτικού Χαρακτήρα για την Ανάπτυξη του Οικολογικού Τουρισμού», Αθήνα
3. ΕΟΤ, 2002, «Τουριστική κίνηση 1997-2001, Διαχρονική εξέλιξη και συσχέτιση με την περιφέρεια», Ιωάννινα
4. ΕΟΤ, ενημερωτικά φυλλάδια
5. ΗΠΕΙΡΟΣ ΑΕ, 1994, «Δυνατότητες – επιλογές σύγχρονης και ήπιας τουριστικής ανάπτυξης στην ευρύτερη περιοχή περιφέρειας Ηπείρου», Ιωάννινα
6. ΗΠΕΙΡΟΣ ΑΕ, 1998, «Μελέτη αποτύπωσης των τοπικών τουριστικών πόρων (πολιτιστικών, περιβαλλοντικών, αρχαιολογικών) του Νομού Ιωαννίνων», Ιωάννινα
7. Καρανίκας, Γ, 2000, «Χωροταξικό Σχέδιο Νομού Ιωαννίνων», Αθήνα
8. Νιτσιάκος, Β. 1998, «Πολιτιστικοί φορείς – δραστηριότητες - μνημεία, πληθυσμιακή εξέλιξη, πολιτιστικά στοιχεία για κάθε περιοχή του νομού: Νομός Ιωαννίνων, σύγχρονη πολιτιστική γεωγραφία», Ιωάννινα
9. Παπαγεωργίου, Φ. 2003, «Χωροταξικό Σχέδιο Περιφέρειας Ηπείρου», Αθήνα
10. Τσάρτας, Π. 1996, «Τουρίστες, ταξίδια, τόποι:κοινωνιολογικές προσεγγίσεις στον τουρισμό», Εξάντας

INTERNET:

11. <http://medlab.cs.uoi.gr/server/tourism/convention/conventionGR.htm>
12. <http://users.otenet.gr/~llykeio/gianena.htm>
13. <http://users.otenet.gr/~llykeio/perama.htm>
14. http://www.culture.gr/maps/epiros/giannina/giannina_gr.html
15. <http://www.ecotour-epirus.gr>
16. <http://www.epcon.gr/Index.html>
17. <http://www.epirus.org/gr/metsovo.html>
18. <http://www.exparter.gr/gr/municipalities/Ioannina/ioannina.htm>
19. <http://www.fortunecity.com/meltingpot/elpaso/455/ioannina.htm>
20. <http://www.in.gr/agro/ioannina/konitsa1.htm>
21. <http://www.in.gr/agro/ioannina/konitsa10.htm>
22. <http://www.trekking.gr>
23. http://www2.minenv.gr/MapExplorer/g_pri3.html?projectID=3&mapID=8

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Το ερωτηματολόγιο που μοιράστηκε στους φορείς

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το ερωτηματολόγιο αυτό αποτελεί βασικό μέρος της διπλωματικής μου εργασίας με τίτλο «Στρατηγική Ανάπτυξη του Τουρισμού στο Νομό Ιωαννίνων» για το τμήμα Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και αποσκοπεί στην όσο το δυνατό καλύτερη μελέτη του φαινομένου του τουρισμού στο νομό μας. Η συμπλήρωση του ερωτηματολογίου απαιτεί μόνο 10 λεπτά από το χρόνο σας, ενώ η ανωνυμία σας θα διατηρηθεί και η εργασία μετά την ολοκλήρωσή της θα τεθεί στη διάθεσή σας.

Ευχαριστώ για τη συνεργασία σας.

Απαντήστε στις παρακάτω ερωτήσεις σημειώνοντας μόνο ένα πλαίσιο στην κάθε περίπτωση και όπου:

- 1=Πολύ καλό - θετικό, συμφωνώ απολύτως
- 2=Καλό - θετικό, συμφωνώ
- 3=Μέτρια, δεν έχω γνώμη /δεν γνωρίζω
- 4= Κακό - αρνητικό, διαφωνώ
- 5= Πολύ κακό - αρνητικό, διαφωνώ απολύτως

A: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟΚΡΙΝΟΜΕΝΟΥ

Όνοματεπώνυμο (προαιρετικό):.....
Θέση στο φορέα.....
Έδρα φορέα:.....
Τηλέφωνο:.....

Εκπροσωπείτε (παρακαλώ σημειώστε ένα μόνο πλαίσιο):

Περιφερειακό Οργανισμό	Πολιτιστικό Οργανισμό
Οργανισμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης	Επιμελητήριο ή Ένωση
Τοπικό Συμβούλιο	Άλλο Ιδιωτικό Φορέα
Εκπαιδευτικό Οργανισμό	Κοινωνική Ομάδα
Άλλο Δημόσιο Φορέα	Ομάδα Χρηστών
Συγκοινωνιακό Φορέα	Ομάδα Ειδικών Ενδιαφερόντων
Ξενοδοχειακό Φορέα	Άλλο (προσδιορίστε):.....

B: ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

		1	2	3	4	5
1.	Θεωρείτε ικανοποιητική την Ανάπτυξη της περιοχής γενικότερα;					
2.	Πόσο ενεργή /ικανοποιητική θεωρείτε τη συμμετοχή σας στην ανάπτυξη αυτή;					
3.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι οι υποδομές (αριθμός κλινών, οδικό δίκτυο, υπηρεσίες κλπ) καλύπτουν την τουριστική κίνηση;					

4. Από τα παρακάτω συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής ποια θεωρείτε ότι επηρεάζουν την τουριστική κίνηση της πιο θετικά από το 1 (πιο θετικά) έως το 6 (λιγότερο θετικά):

Αναβαθμισμένος ρόλος σε Βαλκάνια και Ευρώπη	Μεγάλη πολιτιστική /ιστορική κληρονομιά και παράδοση	
Φυσικό περιβάλλον	Ποικιλία τουριστικών δραστηριοτήτων	
Πληθώρα αξιοθεάτων	Τα Ιωάννινα ως πόλος ανάπτυξης	

5. Από τα παρακάτω μειονεκτήματα της περιοχής ποια θεωρείτε ότι επηρεάζουν την τουριστική κίνηση της πιο αρνητικά από το 1 (πιο αρνητικά) έως το 6 (λιγότερο αρνητικά):

Γεωγραφική απομόνωση/ περιθωριοποίηση	Έλλειψη υποδομών	
Οικονομική υπανάπτυξη	Γεωγραφικό ανάγλυφο	
Ανεπαρκής τουριστικός σχεδιασμός	Ανεπαρκής προβολή	

Γ: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ /ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

		1	2	3	4	5
6.	Θεωρείτε ικανοποιητική την Τουριστική Ανάπτυξη της περιοχής;					
7.	Κατά πόσο κρίνετε ικανοποιητικό το επίπεδο των υπηρεσιών που παρέχονται στους τουρίστες;					
8.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι οι τουρίστες μένουν ικανοποιημένοι από την επίσκεψή τους στην περιοχή;					
9.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι οι συγκεκριμένοι τουρίστες πρόκειται να ξανάρθουν;					

Δ: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

		1	2	3	4	5
10.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι λαμβάνεται υπόψη η προστασία του περιβάλλοντος από τους τουρίστες;					
11.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι είναι αποτελεσματική η προστασία του περιβάλλοντος από τους αρμόδιους φορείς;					
12.	Κατά πόσο θεωρείτε ικανοποιητικό τον αριθμό των ήδη υπαρχόντων Εθνικών Δρυμών και Προστατευόμενων Περιοχών;					
13.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι το υψηλής ποιότητας περιβάλλον (δομημένο & φυσικό) αποτελεί σημαντικό παράγοντα προώθησης του τουρισμού;					
14.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι η Τουριστική Ανάπτυξη πρέπει να σέβεται το περιβάλλον;					
15.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι οι τουριστικές επιχειρήσεις θα πρέπει να συνεισφέρουν σε βελτιώσεις του περιβάλλοντος για να αυξήσουν την ελκυστικότητα της περιοχής;					

Ε: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ /ΠΡΟΒΟΛΗ

		1	2	3	4	5
16.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι είναι ικανοποιητική η προβολή της περιοχής;					
17.	Κατά πόσο θα συντελέσουν στην προβολή της οι Ολυμπιακοί Αγώνες του 2004;					
18.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι η τουριστική προβολή της περιοχής δημιουργεί ευκαιρίες τόσο για τους μόνιμους κατοίκους όσο και για τους επισκέπτες;					
19.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι ένα πλαίσιο βιώσιμου τουρισμού θα επιφέρει οικονομικά οφέλη στην περιοχή;					

20. Με ποια σειρά από το 1 έως το 6 προτείνετε τα παρακάτω για αποτελεσματικότερη τουριστική προβολή /ανάδειξη της περιοχής;

Ενημερωτικά φυλλάδια	Προβολή μέσω Internet	Προβολή μέσω MME	Διάφορες εκδηλώσεις (πολιτιστικές, αθλητικές κλπ)	Διάφορα συνέδρια	Παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών

21. Με ποια σειρά από το 1 έως το 10 θεωρείτε σημαντικά /γνωστά τα παρακάτω μέρη /αξιοθέατα;

Πόλη των Ιωαννίνων (κάστρο, μουσεία, τζαμιά, ιστορικό κέντρο κλπ)	
Λίμνη και Νησί Ιωαννίνων	
Μέτσοβο	
Ζαγοροχώρια	
Προστατευόμενες περιοχές (Natura 2000, Εθνικοί Δρυμοί κλπ)	
Αρχαιολογικός Χώρος Δωδώνης	
Μουσείο κέρινων ομοιωμάτων Π. Βρέλλη	
Ποταμοί (Βοϊδομάτης, Αώος)	
Σπήλαιο Περάματος	
Φαράγγι του Βίκου	

22. Με ποιους τρόπους από τους παρακάτω έγιναν γνωστά τα τουριστικά αξιοθέατα της περιοχής;

Ενημερωτικά φυλλάδια	Προβολή μέσω Internet	Προβολή μέσω MME	Διάφορες εκδηλώσεις (πολιτιστικές, αθλητικές κλπ)	Διάφορα συνέδρια	Παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών

Το ερωτηματολόγιο που μοιράστηκε στους επισκέπτες (ελληνικό)

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Το ερωτηματολόγιο αυτό αποτελεί βασικό μέρος της διπλωματικής μου εργασίας με τίτλο «Στρατηγική Ανάπτυξη του Τουρισμού στο Νομό Ιωαννίνων» για το τμήμα Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και αποσκοπεί στην όσο το δυνατό καλύτερη μελέτη του φαινομένου του τουρισμού στο νομό και η συμπλήρωσή του απαιτεί μόνο 10 λεπτά από το χρόνο σας.

Ευχαριστώ για τη συνεργασία σας.

A: ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΠΟΚΡΙΝΟΜΕΝΟΥ

Όνοματεπώνυμο (προαιρετικό):.....

Εθνικότητα:.....

Τόπος Κατοικίας:.....

Φύλο:.....

Ηλικία:.....

Διάρκεια διακοπών:.....

Προορισμός διακοπών:.....

B: ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

1. Πόσο ικανοποιητικές χαρακτηρίζετε τις παρακάτω υποδομές;

	Απολύτως	Αρκετά	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
αριθμός κλινών					
οδικό δίκτυο					
υπηρεσίες					

2. Ποια από τα παρακάτω συγκριτικά πλεονεκτήματα της περιοχής θεωρείτε ότι επηρεάζουν την τουριστική κίνηση της πιο θετικά; (ιεραρχήστε από 1 έως 6)

Αναβαθμισμένος ρόλος σε Βαλκάνια και Ευρώπη		Μεγάλη πολιτιστική /ιστορική κληρονομιά και παράδοση	
Φυσικό περιβάλλον		Ποικιλία τουριστικών δραστηριοτήτων	
Πληθώρα αξιοθεάτων		Τα Ιωάννινα ως πόλος ανάπτυξης	

3. Ποια από τα παρακάτω μειονεκτήματα της περιοχής θεωρείτε ότι επηρεάζουν την τουριστική κίνηση της πιο αρνητικά; (ιεραρχήστε από 1 έως 6)

Γεωγραφική απομόνωση/ περιθωριοποίηση		Έλλειψη υποδομών	
Οικονομική υπανάπτυξη		Γεωγραφικό ανάγλυφο	
Ανεπαρκής τουριστικός σχεδιασμός		Ανεπαρκής προβολή	

Γ: ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ /ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ

		Απολύτως	Αρκετά	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
4.	Κρίνετε ικανοποιητικό το επίπεδο των υπηρεσιών που παρέχονται;					
5.	Μείνατε ικανοποιημένοι από την επίσκεψή σας στην περιοχή;					
6.	Θεωρείτε πιθανό να ξανάρθετε;					

Δ: ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

		Απολύτως	Αρκετά	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
7.	Κατά πόσο θεωρείτε ότι η τουριστική ανάπτυξη πρέπει να σέβεται το περιβάλλον;					
8.	Θεωρείτε ότι λαμβάνεται υπόψη η προστασία του περιβάλλοντος από τους τουρίστες;					
9.	Θεωρείτε αποτελεσματική την προστασία του περιβάλλοντος από τους αρμόδιους φορείς;					

Ε: ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ /ΠΡΟΒΟΛΗ

		Απολύτως	Αρκετά	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
10.	Θεωρείτε ικανοποιητική την προβολή της περιοχής;					

11. Με ποιους από τους παρακάτω τρόπους ενημερωθήκατε για τη συγκεκριμένη περιοχή;

Ενημερωτικά φυλλάδια	Προβολή μέσω Internet	Προβολή μέσω ΜΜΕ	Διάφορες εκδηλώσεις (πολιτιστικές, αθλητικές κλπ)	Διάφορα συνέδρια	Παροχή υψηλού επιπέδου υπηρεσιών	Άλλο

12. Όσον αφορά τα παρακάτω μέρη /αξιοθέατα, ποια από αυτά:

	Έχω επισκεφθεί	Έχω προγραμματίσει να επισκεφτώ
Πόλη των Ιωαννίνων (κάστρο, μουσεία, τζαμιά, ιστορικό κέντρο κλπ)		
Λίμνη και Νησί Ιωαννίνων		
Μέτσοβο		
Ζαγοροχώρια		
Προστατευόμενες περιοχές (Natura 2000, Εθνικοί Δρυμοί κλπ)		
Αρχαιολογικός Χώρος Δωδώνης		
Μουσείο κέρνινων ομοιωμάτων Π. Βρέλλη		
Ποταμοί (Βοϊδομάτης, Αώος κλπ)		
Σπήλαιο Περάματος		
Φαράγγι του Βίκου		

Το ερωτηματολόγιο που μοιράστηκε στους επισκέπτες (αγγλικό)

This questionnaire constitutes basic part of my diplomatic work titled «Stratigical Development of Tourism in the Prefecture of Ioannina» for the department of Land Planning, Urban Planning and Regional Development of the University of Thessaly and it aims in as long as possible better study of the phenomenon of tourism in the prefecture. Completion requires only 10 minutes from your time.

I thank you for your collaboration.

A: PLEASE FILL IN:

Full name (optional): .....

Sex: male   female

Age: .....

Nationality: .....

Residence: .....

Duration of vacations: .....

Destination of vacations: .....

B LAND-PLANNING APPROACH

1. How much satisfied are you from the following infrastructures?

	Absolutely	Enough	Mediocre	Not enough	Not at all
number of beds					
road network					
services					

2. Which from the following comparative advantages of the prefecture would you consider that influence tourism more positively? (you rate from 1 until 6).

Upgraded role in Balkans and Europe		Great cultural/historical heritage and tradition	
Natural environment		Variety of tourist activities	
Abundance of sightseeing		City of Ioannina as pole of growth	

3. Which from the following disadvantages of the prefecture would you consider that influence tourism more negatively? (you rate from 1 until 6).

Geographic isolation/marginalisation		Lack of infrastructures	
Economic underdevelopment		Form of landscape	
Inadequate tourist planning		Inadequate advertising	

C. TOURIST APPROACH /SERVICES

		Absolutely	Enough	Medio cre	Not eno ugh	Not at all
4.	Were you satisfied from the level of services provided?					
5.	Did you remain satisfied during your visit in the prefecture?					
6.	Would you consider your return likely?					

D: ENVIROMENT

		Absolutely	Enough	Mediocre	Not enough	Not at all
7.	Do you consider that the tourist growth should respect the environment?					
8.	Do you consider that the protection of environment is received into account from the tourists?					
9.	Would you say that the protection of environment from the responsible institutions is effective?					

E: ECONOMICAL APPROACH/ ADVERTISING

		Absolutely	Enough	Mediocre	Not enough	Not at all
10.	Would you consider the advertising of the prefecture as satisfying?					

11. With which by the following ways you were informed for the particular area?

Informative booklets	Advertising via Internet	Advertising via the media	Various events (cultural, athletic etc)	Various meetings	High level of services	Other

12. With regard to the following places/sightseeing, which of them:

	I have visited already	I am planning to visit
City of Ioannina (castle, museums, historical centre etc)		
Lake and Island of Ioannina		
Metsovo		
Zagorohoria		
Protected areas (Natura 2000, National Drymoi etc)		
Archaeological theatre of Dodoni		
P. Vrellis's Museum of wax		
Rivers (Voidomatis, Aaos etc.)		
Cave of Perama		
Vikos ravine		

ΟΙ ΥΠΟΠΕΡΙΟΧΕΣ ΤΟΥ ΝΟΜΟΥ ΜΕ ΕΝΙΑΙΟ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ¹

Πωγώνι

Πίνακας 1: Πληθυσμιακή εξέλιξη Πωγωνίου

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				Περιοχή / Νομός (%)
	Περιοχή		Νομός		
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	9.543	100	153.748	100	6,14
1961	8.510	90	155.326	101	5,47
1971	5.886	62	134.688	88	4,37
1981	6.727	71	147.304	96	4,56
1991	6.442	68	158.193	103	4,07

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 2: Μεταβολές πληθυσμού Πωγωνίου

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	-10	1
1961 – 1971	-30	-13
1971 – 1981	14	9
1981 – 1991	-4	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 3: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Πωγώνι	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	4	9	14	30
Βοσκότοποι	69	54	51	40
Δάση	21,5	30	26	22
Λοιπές	5,5	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Οι πολιτιστικοί φορείς στο Πωγώνι διακρίνονται σε αδελφότητες και συλλόγους, ενώ οι αθλητικοί φορείς κατ' ουσία είναι ανύπαρκτοι. Η δημιουργία των περισσότερων αδελφοτήτων ανάγεται στις πρώτες δεκαετίες του αιώνα μας και αποτελούν συσσωματώσεις μεταναστών στον τόπο μετανάστευσης τους, με σκοπό την αλληλεγγύη μεταξύ τους αλλά και τη βοήθεια της Κοινότητας τους. Η δημιουργία των συλλόγων, προϊόν της δεκαετίας του 1970 και 1980 στη συγκεκριμένη περιοχή και με δεδομένη την ύπαρξη και δράση των αδελφοτήτων, συνδέεται κυρίως με οικονομικά κίνητρα που παρείχε η πολιτεία κατά την χρονική

¹ Το κεφάλαιο αυτό αποτελεί περίληψη του «Πολιτιστικοί φορείς – δραστηριότητες - μνημεία, πληθυσμιακή εξέλιξη, πολιτιστικά στοιχεία για κάθε περιοχή του νομού: Νομός Ιωαννίνων, σύγχρονη πολιτιστική γεωγραφία», με ιδία επεξεργασία (Νιτσιάκος, 1998)

αυτή περίοδο σε τέτοιου είδους πολιτιστικής μορφής οργάνωσης, με αποτέλεσμα σήμερα οι περισσότεροι, από τους συλλόγους να υφίστανται τυπικά μόνο. Αξιοσημείωτη είναι πάντως η ομοσπονδία Πωγωνησίων στην Αθήνα και το «Σπίτι του Πωγωνίου», που δηλώνουν την αίσθηση της ευρύτερης κοινότητας. Όσον αφορά τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, αυτές ουσιαστικά συνοψίζονται στο καλοκαιρινό αντάμωμα των ξενιτεμένων, στο πανηγύρι. Τα πανηγύρια στο Πωγώνι κρατούν ακόμη το τοπικό χρώμα. Το κοινό τραπέζι, ο χορός, η μουσική (πωγωνήσιο «λάλημα») αποτελούν μερικά από τα στοιχεία αυτής της εκδήλωσης που δίνουν το Πωγωνίσιο χρώμα. Επίσης, εφημερίδες, όπως η «Βήσσανη», τα «Δολιώτικα», η «Πηγή Κεφαλόβρυσου» αλλά και η «Φωνή του Πωγωνίου» εκφράζουν κυρίως την αποδημία, προσπαθώντας παράλληλα να εκπροσωπήσουν και τα γενικότερα συμφέροντα της περιοχής.

Κόνιτσα

Πίνακας 4: Πληθυσμιακή εξέλιξη Κόνιτσας

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	13.915	100	153.748	100	9,05
1961	14.405	103	155.326	101	9,27
1971	10.037	72	134.688	88	7,45
1981	9.663	69	147.304	96	6,55
1991	9.252	66	158.193	103	5,84

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 5: Μεταβολές πληθυσμού Κόνιτσας

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	3	1
1961 – 1971	-30	-13
1971 – 1981	-4	9
1981 – 1991	-4	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 6: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Κόνιτσα	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	4	9	14	30
Βοσκότοποι	46	54	51	40
Δάση	42	30	26	22
Λοιπές	8	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Οι πολιτιστικοί φορείς της περιοχής Κόνιτσας διακρίνονται κυρίως σε αδελφότητες και συλλόγους, χωρίς να απουσιάζουν οι σχετικά σύγχρονες μορφές των κοινοτικών εταιρειών τουριστικής και πολιτιστικής ανάπτυξης, καθώς και των Πνευματικών Κέντρων (ΝΠΙΔΔ). Οι σύλλογοι υπερτερούν αριθμητικά των αδελφοτήτων, ενώ λείπουν, με εξαίρεση ελάχιστες περιπτώσεις, οι αθλητικοί φορείς. Επίσης, υπάρχουν σύλλογοι με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος, έμφαση στους ποταμούς Αώο και Βοϊδομάτη, καθώς και άλλους που προσπαθούν να αναπτύξουν τον τουρισμό στον ορεινό χώρο της Κόνιτσας μέσω κυρίως της ορειβασίας. Οι περισσότεροι σύλλογοι έχουν ως διακριτικό γνώρισμα την παλιά ονομασία των κοινοτήτων, δηλώνοντας έτσι και μια εμμονή στο πολιτισμικό παρελθόν. Όσον αφορά τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, αυτές εντοπίζονται κυρίως κατά την καλοκαιρινή περίοδο, με αποκορύφωμα τα πανηγύρια. Πρέπει να σημειθούν ακόμα οι συσσωματώσεις «Ομοσπονδία Συλλόγων Επαρχίας Κόνιτσας» (Αθήνα) και η «Ένωση Κονιτσιωτών Ιωαννίνων» (Ιωάννινα), οι οποίες αναπτύσσουν κάποια πολιτιστική δραστηριότητα, κυρίως εκτός της επαρχίας. Ο περιοδικός τύπος δεν έχει αξιόλογη παρουσία, εκτός του περιοδικού «Κόνιτσα», που κυκλοφορεί ακόμα και στους Κονιτσιότες της διασποράς.

Άνω Καλαμάς

Πίνακας 7: Πληθυσμιακή εξέλιξη Άνω Καλαμά

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	10.000	100	153.748	100	6,50
1961	8.068	81	155.326	101	5,19
1971	5.537	55	134.688	88	4,11
1981	6.382	64	147.304	96	4,33
1991	6.783	68	158.193	103	4,28

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 8: Μεταβολές πληθυσμού Άνω Καλαμά

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	-19	1
1961 – 1971	-33	-13
1971 – 1981	16	9
1981 – 1991	6	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 9: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Άνω Καλαμάς	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	13	9	14	30
Βοσκότοποι	47,5	54	51	40
Δάση	30,5	30	26	22
Λοιπές	9	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Από τα διαθέσιμα στοιχεία, φαίνεται ότι η σύσταση των αδελφοτήτων των χωριών του Κασιδιάρη, προηγείται χρονολογικά της σύστασης των αδελφοτήτων των άλλων χωριών της ενότητας στην οποία αναφερόμαστε. Ο χρόνος ίδρυσης όμως των περισσότερων αδελφοτήτων της περιοχής που μας απασχολεί ανάγεται στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα και δηλώνει τον ξενιτεμό των κατοίκων που, αν κρίνουμε από την έδρα τους, καταλήγει στην Αθήνα. Αποδημία και μετανάστευση επιβεβαιώνονται εξάλλου και από το γεγονός των εκδηλώσεων που οι ίδιοι οι φορείς χαρακτηρίζουν ως «αντάμωμα των ξενιτεμένων». Ακόμη, και όσον αφορά τους πολιτιστικούς φορείς, αξίζει να σημειωθεί η ευαισθητοποίηση του κοινού της περιοχής σε θέματα περιβάλλοντος, που στη συγκεκριμένη περίπτωση πρόκειται για την προστασία του Καλαμά. Τέλος, το περιεχόμενο των πολιτιστικών εκδηλώσεων που οργανώνονται κυρίως από τους συλλόγους της διασποράς (π.χ. Ομοσπονδία Συλλόγων Άνω Καλαμά) σήμερα έχει να κάνει με ένα κράμα στοιχείων που αφορούν τη μουσική παράδοση, τα ήθη και έθιμα, την ξενιτιά αλλά και την οικολογική και πολιτισμική διάσταση του Καλαμά. Η εκδοτική δραστηριότητα εδώ είναι αρκετά πλούσια. Εφημερίδες όπως το «Το Μεσοχώρι μας» (Κάτω Ραδένια), «Κουκλιώτικα Νέα», «Μαυρονορίτικοι Αντίλαλοι», «Τα Νέα των Παρακαλαμιωτών» κ.ά. εκφράζουν κυρίως τον κόσμο της διασποράς και τη σχέση του με τη γενέτειρα.

Ζίτσα

Πίνακας 10: Πληθυσμιακή εξέλιξη Ζίτσας

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	5.445	100	153.748	100	3,54
1961	4.909	90	155.326	101	3,16
1971	3.740	64	134.688	88	2,57
1981	3.579	66	147.304	96	2,42
1991	3.161	58	158.193	103	1,99

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 11: Μεταβολές πληθυσμού Ζίτσας

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	-10	1
1961 – 1971	-29	-13
1971 – 1981	3	9
1981 – 1991	-12	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 12: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Ζίτσα	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	14	9	14	30
Βοσκότοποι	69	54	51	40
Δάση	11	30	26	22
Λοιπές	6	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις στην περιοχή Ζίτσας δεν παρουσιάζουν κάτι το εξαιρετικό, εκτός από τις προσπάθειες που γίνονται στη Ζίτσα στο πλαίσιο της «Γιορτής Κρασιού Ζίτσας» να αποκτήσουν οι εκδηλώσεις ευρύτερη εμβέλεια, με αποτέλεσμα να χάνουν και σε τοπικό χρώμα.

Γραμμενοχώρια

Πίνακας 13: Πληθυσμιακή εξέλιξη Γραμμενοχωριών

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	4.005	100	153.748	100	2,60
1961	3.713	93	155.326	101	2,40
1971	2.459	61	134.688	88	1,80
1981	2.726	68	147.304	96	1,85
1991	2.039	51	158.193	103	1,30

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 14: Μεταβολές πληθυσμού Γραμμενοχωριών

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	-17	1
1961 – 1971	-24	-13
1971 – 1981	6	9
1981 – 1991	-25	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 15: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Γραμμενοχώρια	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	9	9	14	30
Βοσκότοποι	83	54	51	40
Δάση	3	30	26	22
Λοιπές	5	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Θεωρώντας την έδρα των πολιτιστικών φορέων ως ένδειξη της γεωγραφικής διασποράς του πληθυσμού, μπορεί κανείς να παρατηρήσει ότι η διασπορά αυτή στην περίπτωση των Γραμμενοχωρίων έχει να κάνει κατά κύριο λόγο με την πόλη των Ιωαννίνων. Ακόμη, αξίζει να σημειωθεί ότι και εδώ, όπως και σε άλλες περιοχές, η πλειοψηφία των φορέων ιδρύεται μετά τη μεταπολίτευση, δηλαδή μετά το 1974. Τέλος οι εκδηλώσεις λαμβάνουν χώρα κατά τις περιόδους του Πάσχα και του καλοκαιριού, στοιχείο που χαρακτηρίζει λίγο πολύ τις εγκαταλελειμμένες περιοχές.

Ζαγόρι

Πίνακας 16: Πληθυσμιακή εξέλιξη Ζαγορίου

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	6.434	100	153.748	100	4,18
1961	6.869	107	155.326	101	4,42
1971	5.022	78	134.688	88	3,72
1981	5.071	79	147.304	96	3,44
1991	4.620	72	158.193	103	2,92

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 - 1991

Πίνακας 17: Μεταβολές Πληθυσμού Ζαγορίου

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	7	1
1961 – 1971	-27	-13
1971 – 1981	-1	9
1981 – 1991	-10	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 18: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Ζαγόρι	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	2,5	9	14	30
Βοσκότοποι	42,5	54	51	40
Δάση	49	30	26	22
Λοιπές	6	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Οι «πολιτιστικοί», «μορφωτικοί», «εξωραϊστικοί» κλπ σύλλογοι, αποτελούν τη μεγάλη πλειοψηφία των πολιτιστικών φορέων του Ζαγορίου, ενώ οι αδελφότητες, ενώσεις, σύνδεσμοι, που έχουν διαφορετικό χαρακτήρα και ανάγονται στο παρελθόν, έρχονται σε δεύτερη μοίρα. Όσον αφορά τους αθλητικούς φορείς, αυτοί είναι σχεδόν ανύπαρκτοι. Σχετικά με τις εκδηλώσεις, φαίνεται ότι οι πολιτιστικοί και κοινοτικοί φορείς του Ζαγορίου, μαζί με την προσπάθεια για αναβίωση των εθίμων και τα διάφορα πανηγύρια, διοργανώνουν και πολιτιστικές εκδηλώσεις ευρύτερου ενδιαφέροντος. Η διάσταση αυτή στα πολιτιστικά πράγματα του νομού αλλά και της Ηπείρου, συνδέεται και με την τουριστική ανάπτυξη της περιοχής. Σε ότι αφορά την εκδοτική δραστηριότητα, το περιοδικό «Το Ζαγόρι μας» κυριαρχεί στην Ζαγορισιακή κοινότητα όπου γης, ενώ κυκλοφορούν επίσης εφημερίδες και περιοδικά μεμονωμένων χωριών όπως τα «Βωβουσιώτικα», τα «Δικορφιώτικα Νέα», «Η Καλωτά μας» και άλλα. Ακόμα, υπάρχουν σύλλογοι που δραστηριοποιούνται σε θέματα πολιτισμού, έρευνας και ανάπτυξης της περιοχής, όπως το Κέντρο Ερευνών Ζαγορίου, η Ιστορική και Λαογραφική Εταιρεία Ζαγορίου, ο Πολιτιστικός Σύλλογος Ζαγορισίων Ιωαννίνων και άλλοι. Ως προς τους Σαρακατσάνους, αυτοί έχουν τη δική τους αδελφότητα (Αδελφότητα Σαρακατσαναίων Ηπείρου, 1973) και το αντίστοιχο περιοδικό ως όργανό της.

Μέτσοβο

Πίνακας 19: Πληθυσμιακή εξέλιξη Μετσόβου

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	4.353	100	153.748	100	2,80
1961	4.719	108	155.326	101	3,03
1971	4.301	99	134.688	88	3,19
1981	4.252	98	147.304	96	2,88
1991	4.494	103	158.193	103	2,84

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 20: Μεταβολές πληθυσμού Μετσόβου

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	8	1
1961 – 1971	-9	-13
1971 – 1981	-1	9
1981 – 1991	5	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 21: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Μέτσοβο	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	12	9	14	30
Βοσκότοποι	39	54	51	40
Δάση	45	30	26	22
Λοιπές	4	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Στα πολιτιστικά δρώμενα της περιοχής Μετσόβου αξιοσημείωτο είναι το γεγονός της παρουσίας συλλόγων «αστικού» τύπου, όπως «Φυσιολατρικός», «Σύλλογος Φίλων Λίμνης» κλπ. Επίσης, κυκλοφορούν οι εφημερίδες «Αμέρου» (Σύλλογος Μηλιωτών) και «Παρατηρητής» (Σύλλογος Ανήλιου).

Περιστέρι

Πίνακας 22: Πληθυσμιακή εξέλιξη Περιστερίου

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	7.922	100	153.748	100	5,15
1961	7.887	99	155.326	101	5,07
1971	5.432	68	134.688	88	4,03
1981	5.592	70	147.304	96	3,79
1991	4.733	60	158.193	103	2,99

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 - 1991

Πίνακας 23: Μεταβολές Πληθυσμού Περιστερίου

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	-1	1
1961 – 1971	-31	-13
1971 – 1981	3	9
1981 – 1991	-14	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 24: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Περιστερί	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	8	9	14	30
Βοσκότοποι	51	54	51	40
Δάση	32	30	26	22
Λοιπές	9	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Η περιοχή του Περιστερίου παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως προς τη δυναμική και τους προσανατολισμούς των συλλογικών συνειδήσεων, για αυτό και η οριοθέτησή τους είναι αρκετά συμβατική. Είναι χαρακτηριστική για παράδειγμα η επιθυμία των κοινοτήτων που βρίσκονται κοντά στο Ζαγόρι (Πέτρα, Δεμάτι κλπ), να ενταχθούν σε αυτή την κοινότητα, ενώ ιστορικά δεν ανήκουν σε αυτή. Από την άλλη είναι φανερές οι συνέπειες της διοικητικής ένταξης στο Μέτσοβο κοινοτήτων όπως το Ανθοχώρι και η Χρυσοβίτσα. Αυτές οι τάσεις και στις ονομασίες των συλλόγων, όπου αποτυπώνονται γενικότερα και οι προσανατολισμοί των ομάδων που ελέγχουν σήμερα τις πολιτιστικές δραστηριότητες. Από τον περιοδικό τύπο της περιοχής σημειώνουμε τα «Κραψίτικα Νέα», και τα «Χρυσοβιτισικά».

Τζουμέρκα

Πίνακας 25: Πληθυσμιακή εξέλιξη στα Τζουμέρκα

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	9.127	100	153.748	100	5,93
1961	8.677	95	155.326	101	5,58
1971	6.669	73	134.688	88	4,95
1981	6.598	72	147.304	96	4,47
1991	5.474	60	158.193	103	3,46

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 26: Μεταβολές πληθυσμού στα Τζουμέρκα

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	-5	1
1961 – 1971	-23	-13
1971 – 1981	-1	9
1981 – 1991	-17	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 27: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Τζουμέρκα	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	5	9	14	30
Βοσκότοποι	81	54	51	40
Δάση	9	30	26	22
Λοιπές	5	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Στον πίνακα που ακολουθεί με τους πολιτιστικούς φορείς και τις εκδηλώσεις που λαμβάνουν χώρα στις κοινότητες των Τζουμέρκων, διακρίνονται οι ιδιαιτερότητες που χαρακτηρίζουν την περιοχή αυτή. Με μια ματιά στις έδρες των πολιτιστικών φορέων για παράδειγμα, διακρίνονται οι κτηνοτροφικές βλάχικες και μη) κοινότητες από τις κοινότητες της «πέτρας», τα μαστοροχώρια των Τζουμέρκων. Οι έδρες των πρώτων βρίσκονται κυρίως στον πεδινό χώρο (Λάρισα, Άρτα, Τρίκαλα κ.ά.). ενώ των άλλων εντοπίζονται στα Γιάννενα και την Αθήνα. Οι ιδιαιτερότητες των κοινοτήτων αυτών, διακρίνονται και από τις εκδηλώσεις. Οι «κύκλες», για παράδειγμα, χαρακτηρίζουν ένα μέρος της περιοχής των Τζουμέρκων, κυρίως τα μαστοροχώρια. Γενικά, οι πολιτιστικοί φορείς της περιοχής των Τζουμέρκων όχι μόνο είναι πολυάριθμοι αλλά είναι και ιδιαίτερος δραστήριοι. Η εκδοτική δραστηριότητα κι εδώ πλούσια. Περιοδικά όπως «Χουλιαράδες», «Η Φωνή του Μιχαλιτσίου», «Η Φωνή των Παλαιοχωριτών» και εφημερίδες όπως τα «Καλαρρυτιώτικα Νέα», «Αντίλαλοι του Συρράκου», «Πράμαντα» κ.ά.. εκφράζουν κοινωνικά και πολιτιστικά τις κοινότητες που εκπροσωπούν αλλά ως ένα βαθμό και την ευρύτερη περιοχή.

Κατσανοχώρια

Πίνακας 28: Πληθυσμιακή εξέλιξη Κατσανοχωριών

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	2.410	100	153.748	100	1,56
1961	2.414	100	155.326	101	1,55
1971	1.964	81	134.688	88	1,33
1981	1.969	81	147.304	96	1,33
1991	1.821	76	158.193	103	1,15

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 - 1991

Πίνακας 29: Μεταβολές πληθυσμού Κατσανοχωρίων

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	2	1
1961 – 1971	-19	-13
1971 – 1981	0	9
1981 – 1991	-6	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 - 1991

Πίνακας 30: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Κατσανοχώρια	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	8	9	14	30
Βοσκότοποι	54	54	51	40
Δάση	34	30	26	22
Λοιπές	4	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Τα Κατσανοχώρια χαρακτηρίζονται από την επιβίωση κάποιων χαρακτηριστικών εθίμων, όπως οι «κύκλες» και τα «Λαζαρούδια». Ως προς την υπόλοιπη πολιτιστική κίνηση, μπορούμε να πούμε ότι η γειτνίαση με τα Ιωάννινα παίζει καθοριστικό ρόλο. Δραστήριοι είναι οι Σύλλογοι της Αθήνας, οι οποίοι παρουσιάζουν και μια αξιοπρόσεκτη εκδοτική κίνηση («Τα Νέα των Κατσανοχωρίων»). Στα Ιωάννινα υφίσταται επίσης Σύλλογος Κατσανοχωριτών από το 1957.

Κουρέντα και Ντουσκάρα

Πίνακας 31: Πληθυσμιακή εξέλιξη στα Κουρέντα και Ντουσκάρα

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	7.199	100	153.748	100	4,68
1961	6.319	88	155.326	101	4,06
1971	3.740	52	134.688	88	2,77
1981	3.800	53	147.304	96	2,57
1991	3.555	49	158.193	103	2,24

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 32: Μεταβολές πληθυσμού στα Κουρέντα και Ντουσκάρα

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	-12	1
1961 – 1971	-41	-13
1971 – 1981	2	9
1981 – 1991	-7	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 33: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Κουρέντα και Ντουσκάρα	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	8	9	14	30
Βοσκότοποι	70,5	54	51	40
Δάση	16,5	30	26	22
Λοιπές	5	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Τους πολιτιστικούς φορείς της περιοχής συνιστούν οι αδελφότητες και οι σύλλογοι. Η ίδρυση των περισσότερων ανάγεται στην περίοδο του μεσοπολέμου με έδρα την Αθήνα. Οι σύλλογοι εμφανίζονται πολύ αργότερα μεταξύ των ετών 1975 και 1985, ως προϊόν των νέων κοινωνικοπολιτικών συγκυριών. Οι πολιτιστικές εκδηλώσεις έχουν να κάνουν κυρίως με το πανηγύρι – αντάμωμα των ξενιτεμένων με τους λίγους εναπομείναντες στην περιοχή, καθώς και με τη μνήμη ιστορικών γεγονότων ή προσώπων εθνικής εμβέλειας, όπως του Διονυσίου Φιλόσοφου. Η παρουσία του Πολιτιστικού Συνδέσμου Κουρέντων και Ντουσκάρας «Η Πρόοδος», που ιδρύθηκε στα Ιωάννινα το 1978, δηλώνει μεταξύ των άλλων και την αίσθηση της ενότητας των δύο περιοχών, κάτι που δικαιολογεί και την κοινή παρουσίαση.

Λάκκα Σουλίου

Πίνακας 34: Πληθυσμιακή εξέλιξη Λάκκας Σουλίου

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	8.204	100	153.748	100	5,33
1961	8.349	102	155.326	101	5,37
1971	5.774	70	134.688	88	4,28
1981	5.369	65	147.304	96	3,64
1991	4.756	58	158.193	103	3,00

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 35: Μεταβολές πληθυσμού Λάκκας Σουλίου

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	2	1
1961 – 1971	-31	-13
1971 – 1981	-7	9
1981 – 1991	-11	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 36: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Λάκκα Σουλίου	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	7,5	9	14	30
Βοσκότοποι	75	54	51	40
Δάση	13	30	26	22
Λουιές	4,5	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Σύμφωνα με τα διαθέσιμα στοιχεία, η ίδρυση των πολιτιστικών φορέων στη Λάκκα Σουλίου ανάγεται στο σχετικά πρόσφατο παρελθόν, δηλαδή στη δεκαετία του 1970. Το γεγονός αυτό μας επιτρέπει, μεταξύ άλλων, να υποθέσουμε ότι η μεγάλη έξοδος του πληθυσμού συντελέστηκε στη δεκαετία του '60, ενώ προηγουμένως η μετανάστευση δεν ήταν τόσο μεγάλη, ώστε να δημιουργηθούν κοινοτικές κοιτίδες (αδελφότητες) στους τόπους όπου οι Λακκιώτες μετανάστευαν. Τέλος, θεωρώντας την έδρα των πολιτιστικών φορέων ενδεικτική της κίνησης του πληθυσμού, φαίνεται ότι οι Λάκκα-Σουλιώτες κινήθηκαν προς την Αθήνα και τα Γιάννενα. Όσον αφορά τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, αυτές ουσιαστικά συνοψίζονται στα πανηγύρια, τα οποία μάλιστα στην πλειοψηφία τους διοργανώνουν ιδιώτες, ενώ η υποδομή της περιοχής κρίνεται γενικά φτωχή. Οι εφημερίδες «Η Φωνή της Λάκκας Σουλίου» και «Λάκκα Σούλι» (όργανο της Ομοσπονδίας Ηπειρωτών Λάκκας Σουλίου, Αθήνα) ενημερώνουν τους απόδημους και εκφράζουν τα συμφέροντα της ευρύτερης περιοχής. Ενδιαφέρον παρουσιάζουν εδώ επίσης οι ομοσπονδίες Συλλόγων στα Γιάννενα και την Αθήνα (Ομοσπονδία Λάκκας Σουλίου, Λαογραφικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος Σουλιωτών «Το ιστορικό Σούλι» και Κέντρο Ερευνών και Ανάπτυξης Λάκκας Σουλίου, που δηλώνουν και την ενότητα της περιοχής. Αυτοί οι φορείς οργανώνουν επίσης κάποιες εκδηλώσεις στην περιοχή κάθε καλοκαίρι.

Δωδονοχώρια

Πληθυσμιακή εξέλιξη (1951-1991)

Πίνακας 37: Πληθυσμιακή εξέλιξη Δωδονοχωριών

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	3.023	100	153.748	100	1,96
1961	2.811	93	155.326	101	1,80
1971	1.785	59	134.688	88	1,32
1981	1.798	59	147.304	96	1,22
1991	1.493	49	158.193	103	0,94

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 38: Μεταβολές πληθυσμού Δωδωνοχωριών

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	-7	1
1961 – 1971	-37	-13
1971 – 1981	0	9
1981 – 1991	-17	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 39: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Δωδωνοχώρια	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	11	9	14	30
Βοσκότοποι	69	54	51	40
Δάση	17	30	26	22
Λοιπές	3	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Η δημιουργία της πλειοψηφίας των πολιτιστικών φορέων στα Δωδωνοχώρια, ανάγεται στο σχετικά πρόσφατο παρελθόν, στοιχείο που εν μέρει δηλώνει και χαρακτηρίζει την πληθυσμιακή κάμψη της περιοχής, συνδέοντας την με το μεταναστευτικό κύμα της δεκαετίας του '60. Εν τω μεταξύ οι ανασκαφές και η αξιοποίηση του Αρχαίου Θεάτρου της Δωδώνης ενέπνευσε και έγινε αφορμή διαφόρων κινήσεων με αντικείμενο ενδιαφέροντος την αρχαιολογία, άλλοτε την ιδεολογία και κάποτε τον συνδυασμό αυτών των δύο, ενώ στις ημέρες μας χρησιμοποιείται ως πανηπειρωτικό σήμα παραγωγής πνευματικών και υλικών προϊόντων. Από την εκδοτική δραστηριότητα αξιοσημείωτη είναι «Η Φωνή των Απανταχού Μελιγγιωτών» και η νέα εφημερίδα «Δωδωναίων Κοινόν».

Λεκανοπέδιο Ιωαννίνων

Πίνακας 40: Πληθυσμιακή εξέλιξη Λεκανοπεδίου Ιωαννίνων

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	21.712	100	153.748	100	14
1961	24.366	112	155.326	101	17
1971	26.960	124	134.688	88	20
1981	33.296	153	147.304	96	22
1991	36.813	170	158.193	103	23

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 41: Μεταβολές πληθυσμού στο Λεκανοπέδιο Ιωαννίνων

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	12	1
1961 – 1971	11	-13
1971 – 1981	23	9
1981 – 1991	11	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 42: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Λεκανοπέδιο	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	32	9	14	30
Βοσκότοποι	54	54	51	40
Δάση	3,5	30	26	22
Λοιπές	10,5	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πολιτιστικά στοιχεία

Οι πολιτιστικές και αθλητικές συσσωματώσεις στο λεκανοπέδιο, ανάγονται χρονολογικά στη δεκαετία του 1970. Σε σύγκριση με τις άλλες ενότητες, το λεκανοπέδιο παρουσιάζει μια σχετικά μεγάλη συγκέντρωση αθλητικών ενώσεων και ομίλων, που προηγούνται της ίδρυσης των εξωραϊστικών, επιμορφωτικών και εκπολιτιστικών συλλόγων. Η συγκέντρωση αυτή ερμηνεύεται από τη δημογραφική εξέλιξη του λεκανοπεδίου και από το ήπιο ανάγλυφο του εδάφους, ενώ η χρονολογική διαφορά της ίδρυσης των αθλητικών συλλόγων από τους πολιτιστικούς συνδέεται με πολιτικές κυρίως συγκυρίες. Τέλος, κρίνοντας από τις έδρες των φορέων, φαίνεται πως δεν υπάρχει η γεωγραφική και κατά συνέπεια πληθυσμιακή διασπορά που εντοπίζεται στις υπόλοιπες ενότητες, οπότε και οι αδελφότητες, σύνδεσμοι κλπ. σπανίζουν. Όσον αφορά τις πολιτιστικές εκδηλώσεις, εστιάζονται και εδώ κατά τις περιόδους των Αποκριών, του Πάσχα και του καλοκαιριού. Τη διοργάνωση των εκδηλώσεων αυτών αναλαμβάνουν κυρίως οι πολιτιστικοί και αθλητικοί σύλλογοι με συμμετοχή ιδιωτών, των οποίων η έντονη ανάμειξη στα πολιτιστικά δράματα υποδηλώνει μια νέα εποχή στα ήθη και την εξέλιξη της περιοχής. Χαρακτηριστικό επίσης είναι ότι τα λίγα έντυπα που κυκλοφόρησαν εδώ όπως «Η Ραψίστα» (Πεδινή), «Πολιτιστική Διέξοδος» (Κοσμηρά), είχαν θνησιγενή χαρακτήρα.

Η πόλη των Ιωαννίνων

Πίνακας 43: Πληθυσμιακής εξέλιξης Ιωαννίνων

Έτος	Εξέλιξη Συνολικού Πληθυσμού				
	Περιοχή		Νομός		Περιοχή / Νομός (%)
	Σύνολο	Δείκτης	Σύνολο	Δείκτης	
1951	32.315	100	153.748	100	21,01
1961	34.997	108	155.326	101	22,53
1971	40.130	124	134.688	88	29,79
1981	44.829	139	147.304	96	30,43
1991	56.699	175	158.193	103	35,84

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 44: Μεταβολές πληθυσμού Ιωαννίνων

Δεκαετία	% δεκαετίας	
	Περιοχή	Νομός
1951 – 1961	8	1
1961 – 1971	15	-13
1971 – 1981	12	9
1981 – 1991	26	7

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

Πίνακας 45: Ποσοστιαία κατανομή βασικών κατηγοριών χρήσεων γης

Χρήσεις γης	Ιωάννινα	Ν. Ιωαννίνων	Ήπειρος	Ελλάδα
Καλλιέργειες	1,5	9	14	30
Βοσκότοποι	0,5	54	51	40
Δάση	18	30	26	22
Λοιπές	80	7	9	8
Σύνολο	100	100	100	100

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφές 1951 – 1991

ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟΙ ΦΟΡΕΙΣ , ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΦΟΡΕΙΣ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ

- Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο Ιωαννίνων (1983) (π. Οργανισμός Ηπειρωτικού θεάτρου. 1976)
- Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών (1975)
- Ηπειρωτική Στέγη Γραμμάτων και Τεχνών (1976)
- Θεατρικό Εργαστήρι Ηπείρου (1983)
- Θεατρικός Οργανισμός Δωδώνη «Μορφές» (1994)
- Θεατρική Ομάδα «Πολυθέαμα» (1996)
- Ίδρυμα Κ. Κατσαρή (1969)
- Καμπέριο Πνευματικό Ίδρυμα (1979)
- Κατσάρειος Σχολή Βυζαντινής Μουσικής Ι. Μητροπόλεως Ιωαννίνων (1985)
- Κέντρο Μελέτης Ηπειρώτικης και Βαλκανικής Μουσικής Παράδοσης - Εθνικό Πολιτιστικό Δίκτυο Πόλεων (Υπουργείο Πολιτισμού - Δήμος Ιωαννιτών, 1997)
- Κινηματογραφική Λέσχη Ιωαννίνων (1985)
- Κινηματογραφική Ομάδα Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (1986)
- Λέσχη Καλλιτεχνικής Φωτογραφίας (1988)
- Πανηπειρωτικός Μουσικός Σύλλογος «Ο Τσακάλωφ» - Πνευματικό Κέντρο (1981)
- Πνευματικό Κέντρο Δήμου Ιωαννιτών (Δημοτικό Ωδείο, Εικαστικό Εργαστήρι, Σχολή κλασσικού και σύγχρονου χορού, Τμήμα παραδοσιακών χορών, Φιλαρμονική, Αθλητικό τμήμα, 1986)
- Σύλλογος Ιεροψαλτών Ιωαννίνων και Σύλλογος Φίλων Παραδοσιακής Μουσικής (1980)
- Σύλλογος Φίλων Πολυφωνικής Μουσικής (1996)
- Σύλλογος Φίλων Βυζαντινού Μουσείου (1995)

ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΣΥΝΟΙΚΙΣΜΩΝ & ΓΕΙΤΟΝΙΩΝ

- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Ιωαννίνων «Η Καλλιθέα» (Συνοικία Λυόμενα Αμπελοκήπων, 1957)
- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Συνοικισμών Νέας Ζωής και Φιλοθέης Ιωαννίνων «Η Πρόοδος;» (1957)
- Εκπολιτιστικός Σύλλογος «Ο Πλάτανος» (1977)
- Εκπολιτιστικός Σύλλογος «Η Λούτσα» (1977)
- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Βοτανικού Ιωαννίνων (Συνοικισμός Βοτανικού, 1980)
- Εκπολιτιστικός και Μορφωτικός Σύλλογος Συνοικίας Γηροκομείου Ιωαννίνων (1983)
- Εκπολιτιστικός και Εξωραϊστικός Σύλλογος Συνοικίας «Αηδόνη» πόλεως Ιωαννίνων (1983)
- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Πλατείας Πάργης Ιωαννίνων «Ο Άγιος Γεώργιος» (1983)
- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Συνοικισμού Κολχίδος «Ο Άγιος Χαράλαμπος» (1983)

- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Μάτσικα Ιωαννίνων (1984)
- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Εργατικών Κατοικιών Σεισμοπλήκτων Ιωαννίνων (1987)
- Εκπολιτιστικός και Εξωραϊστικός Σύλλογος Συνοικίας Κιάφας (1995)
- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Συνοικισμού Νεαπόλεως Αγίου Νικολάου Αμπελοκήπων (1971)
- Εξωραϊστικός Σύλλογος κατοίκων Φρουρίου «Οι Άγιοι Ανάργυροι» (1973)
- Εξωραϊστικός Σύλλογος κατοίκων Αγίου Σπυρίδωνος Ιωαννίνων (1975)
- Εξωραϊστικός Σύλλογος Συνοικισμού Άνω Δροσιάς «Η Αγία Παρασκευή» (1978)
- Εξωραϊστικός και Εκπολιτιστικός Σύλλογος «Η Χαραυγή» Ιωαννίνων (συν. Αασπότοπος, 1978)
- Εξωραϊστικός Σύλλογος Συνοικισμού Λακωμάτων Πόλεως Ιωαννίνων (1980)
- Εξωραϊστικός - Πολιτιστικός Σύλλογος Συνοικισμού Περιβλέπτου Ιωαννίνων (1981)
- Εξωραϊστικός - Μορφωτικός - Εκπολιτιστικός Σύλλογος Περιοχής Αγίου Κοσμά πόλεως Ιωαννίνων (1987)
- Εξωραϊστικός και Φίλοπρόδος Σύλλογος Συνοικισμού Δροσιάς Ιωαννίνων (1972)
- Εξωραϊστικός - Επιμορφωτικός - Εκπολιτιστικός Σύλλογος Νησιωτών «Η Παμβώτις» (1983)
- Εξωραϊστικός Σύλλογος για την προστασία του περιβάλλοντος της Νήσου Ιωαννίνων και της Λίμνης (1994)
- Επιμορφωτικός - Εκπολιτιστικός Σύλλογος Β Τομέως Αμπελοκήπων «Η Σαρακίνα» (1985)
- Πολιτιστικός Σύλλογος «Η Καραβατιά» (1979)
- Πολιτιστικός Σύλλογος Αρχμανδρειού (1980)
- Πολιτιστικός Σύλλογος «Ο Κουραμπάς» (1982)
- Πολιτιστικός Σύλλογος Συνοικίας Σταδίου Ιωαννίνων (1996)
- Πολιτιστικός Σύλλογος Πεντέλης «Η Ανακαίνιση» (1987)
- Πολιτιστικός Σύλλογος Αμπελοκήπων (1959)
- Σύλλογος Συνοικισμού Σεισμοπλήκτων Ιωαννίνων (1978)
- Σύλλογος Κατοίκων και Φίλων του Κάστρου (1990)
- Σύλλογοι Παλιών Γιαννιωτών (1991)
- Σύνδεσμος Γιαννιωτών «Άγιος Νικόλαος Αγοράς» (1994)
- Φίλοπρόδος Σύλλογος Καλούτσιανης (1978)

ΦΙΛΑΝΘΡΩΠΙΚΟΙ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ

- Ορθόδοξος Ιεραποστολικός Σύλλογος Ιωαννίνων «Ο Απόστολος: Παύλος» (1960)
- Πνευματικός Φάρος Ιωαννίνων (1964)
- Ροταριανός Όμιλος Ιωαννίνων (1975)

ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

- Σύλλογος Προστασίας Περιβάλλοντος Ιωαννίνων (1970)
- Σύλλογος Προστασίας Ηπειρωτικής Φύσης (1987)
- Σύλλογος Φίλων Δωδώνης (1995)

- Σύλλογος Προστασίας Αράχθου (1997)
- Φυσιολατρικός και Εκπολιτιστικός Σύνδεσμος Ιωαννίνων (1979)

ΑΔΕΛΦΟΤΗΤΕΣ & ΣΥΛΛΟΓΟΙ ΑΛΛΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ

- Αδελφότης των εν Ιωαννίνους Αιτωλοακαρνανών (1980)
- Αδελφότητα Ποντίων και Μικρασιατών Ηπείρου (Ιωάννινα, 1970)
- Σύνδεσμος Θεσπρωτών Ν. Ιωαννίνων (1978)
- Σύλλογος Κρητών Ιωαννίνων (1956)
- Εκπολιτιστικός Σύλλογος Πελοποννησίων Ιωαννίνων «Ο Μωριάς» (1986)
- Κερκυραϊκή Ένωση Ιωαννίνων «Ο Άγιος Σπυρίδων» (1934)
- Σύλλογος Αρτινών και Τζουμερκιωτών (1931)
- Σύλλογος Μακεδόνων - Θρακών Ιωαννίνων (1994)
- Σύλλογος Θρακιωτών περιοχής Ιωαννίνων (1986)
- Σύλλογος Κυπρίων Ηπείρου (Ιωάννινα, 1986)
- Σωματείο Ποντίων και Μικρασιατών Φοιτητών και Σπουδαστών Ιωαννίνων (Ιωάννινα, 1977)

ΑΘΛΗΤΙΚΟΙ ΣΥΛΛΟΓΟΙ

- Αερολέσχη Ιωαννίνων (1973)
- «Αετός» Αθλητικός Σύλλογος Νήσου (1972)
- Αθλητική Ακαδημία Ιωαννίνων (1990)
- Αθλητικός Σύλλογος «Ατρόμητος» Ιωαννίνων (1974)
- Αθλητικός Όμιλος KARATE-VITAL (1975)
- Αθλητικός Γυμναστικός Σύλλογος Ιωαννίνων (1959)
- Αθλητικός Σύλλογος «Η Χαραυγή» Ιωαννίνων (1980)
- Αθλητικός Όμιλος «Σπάρτακος» Ιωαννίνων (1984)
- Αθλητικός Σύλλογος Πολεμικών Τεχνών Ιωαννίνων (1988)
- Αθλητικός Σύλλογος Γυναίκων «Η Παμβώτιδα» (1988)
- Αθλητικός Σύλλογος Αντισφαίρισης Ιωαννίνων (1989)
- Αθλητικός Σύλλογος Ιωαννίνων «Άθληση» (1990)
- Αθλητικός Όμιλος Ποσειδών Ιωαννίνων (1991)
- Αθλητικός Όμιλος Ιωαννίνων (1995)
- Αθλητικός Όμιλος Νηρέας Ιωαννίνων (1997)
- Άλμπατρος Ιωαννίνων (1996)
- Ένωση Κλασσικού Αθλητισμού «Δωδώνη» Ιωαννίνων (1988)
- Ένωση Αιωροπόρων Ιωαννίνων (1990)
- Ένωση Μοντελιστών Ιωαννίνων (1992)
- Ιατρική Ένωση Τένις Δυτικής Ελλάδος (1985)
- Κολυμβητική Ακαδημία Ιωαννίνων (1992)
- Ναυτικός Όμιλος Ιωαννίνων (1954)
- Νίκη Α.Ο.Μώλου (1983)
- Όμιλος Θαλασσίου Σκι Ιωαννίνων (1974)
- Όμιλος Φύλων Ποδηλάτου Ιωαννίνων (1983-84)
- Όμιλος Πρακτικής Σκοποβολής Ιωαννίνων (1989-90)
- Ολυμπιακός Πανηπειρωτικός Αθλητικός Σύλλογος (Βοτανικού)
- Ολυμπιακός Σύλλογος ΤΑΕ KWON DO & Γυμναστικής Ιωαννίνων
- Πανηπειρωτικός Αθλητικός Σύλλογος (ΠΑΣ) Γιάννινα (1930)

- Πανηπειρωτικός Αθλητικός Σύλλογος Κάστρου Ιωαννίνων (1979)
- ΠΑΣ Καλούτσιανης (1985)
- Ποδοσφαιρικός Αθλητικός Όμιλος Πεντέλης (1970)
- Σκακιστικός Σύλλογος Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (1991)
- Σκοπευτική Λέσχη Ιωαννίνων (1995)
- Σκοπευτικός Όμιλος Ιωαννίνων (1988)

ΕΚΔΗΛΩΣΕΙΣ

- Αποκριάτικες εκδηλώσεις («τζαμάλες», φωτιές που ανάβονται σε κάθε γειτονιά της πόλης τη δεύτερη Κυριακή της Αποκριάς)
- 17 Ιανουαρίου (θρησκευτική εκδήλωση, λιτανεία πολιούχου της πόλης των Ιωαννίνων Νεομάρτυρα Γεωργίου)
- Μ. Παρασκευή (θρησκευτική εκδήλωση, περιφορά επιταφίων στην κεντρική πλατεία)
- «Ηπειρωτικά» (θεατρικές παραστάσεις, συναυλίες, εκθέσεις ζωγραφικής, γλυπτικής, αγιογραφίας κ.ά..) το καλοκαίρι.
- Εθνικές γιορτές (παρελάσεις, ομιλίες, δεξιώσεις)
- Φοκλορικό Φεστιβάλ το καλοκαίρι
- Μουσικές και χορευτικές εκδηλώσεις καθ όλη τη διάρκεια του έτους, οργανωμένες από ποικίλους φορείς
- Εκθέσεις ζωγραφικής, γλυπτικής, αγιογραφίας, φωτογραφίας κλπ. σε διάφορους χώρους και αίθουσες οργανωμένες από δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς
- Συνεστιάσεις και χοροί Συλλόγων με ζωντανή μουσική στην αρχή του έτους

ΥΠΟΔΟΜΗ

Βιβλιοθήκες:

- Ζωσιμαία Δημόσια Βιβλιοθήκη
- Εταιρεία Ηπειρωτικών Μελετών (ΕΠΜ)
- Παιδική Βιβλιοθήκη ΧΕΝ
- Βιβλιοθήκες Πανεπιστημίου

Αίθουσες εκδηλώσεων:

- Γαλλικού Μορφωτικού Κέντρου
- Ζωσιμαίας Παιδαγωγικής Ακαδημίας
- Τελετών Πανεπιστημίου
- Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών
- «Β. Πυρσινέλλα» (Π.Κ.Δ.Ι.)
- Αρχοντικό Πυρσινέλλα (εκθεσιακός χώρος, κλπ.)
- Πολιτιστικό Κέντρο Νησιού
- Στέγης Γραμμάτων και Τεχνών

Θέατρα:

- Πολυθέαμα
- Υπαίθριο Θέατρο Εταιρείας Ηπειρωτικών Μελετών «Κ. Φρόντζος»
- Θέατρο Καμπέρειου Ιδρύματος
- Θεατρικό Εργαστήρι Ηπείρου

- Αίθουσα «Β. Πυρσινέλλα» (Π.Κ.Δ.Ι.)

Μουσεία:

- Βυζαντινό Μουσείο Ιωαννίνων
- Δημοτικό Μουσείο Ιωαννίνων
- Αρχαιολογικό Μουσείο Ιωαννίνων
- Λαογραφικό Μουσείο Ιωαννίνων (ΕΗΜ)
- Μουσείο Εθνικής Αντίστασης
- Μουσείο ελληνικής ιστορίας Παύλου Βρέλλη
- Μουσείο κέρινων ομοιωμάτων Αθ. Βρέλλη

Γήπεδα – Γυμναστήρια:

- Εθνικό Στάδιο Ιωαννίνων
- Εθνικό Ναυτικό Αθλητικό Κέντρο
- Μουσείο προεπαναστατικής εποχής Νησιού

ΜΝΗΜΕΙΑ

- Ι. Μ. Περιβλέπτου (Κοιμ. Θεοτόκου) (17ος αι.)
- Ι. Μ. Αρχιμανδρείου (Κοιμ. Θεοτόκου) (14ος αι.)
- Ι. Μ. Αγ. Αικατερίνης (18ος αι.)
- Ι. Ν. Αγ. Αθανασίου (19ος αι.)
- Ι. Ν. Αγ. Νικολάου Κοπάνων (19ος αι.)
- Ι. Ν. Αγ. Νικολάου Λουτρού ή Αγοράς (17ος αι.)
- Ι. Ν. Αγ. Μαρίνας (19ος αι.)
- Ι. Μ. Αγ. Παντελεήμονα (Νησί) (15ος αι.)
- Ι. Μ. Προδρόμου (Νησί) (16ος αι.)
- Ι. Μ. Ελεούσας ή Αγ. Νικολάου Μεθοδίου ή Γκιούμα (Νησί) (15ος αι. ή 9ος αι.)
- Ι. Μ. Μεταμορφώσεως Σωτήρος (Νησί), (17ος αι.)
- Ι. Μ. Αγ. Νικολάου Ντίλιου ή Στρατηγοπούλου ή Δεσποτών (Νησί) (13ος αι.)
- Ι. Μ. Αγ. Νικολάου Φιλανθρωπητών ή Σπανού (Νησί) (13ος αι.)
- Ι. Μ. Προφήτη Ηλία (Νησί) (v. 19ος αι.)
- Κάστρο: Τουρκικά Λουτρά, Σουφαρί σαράι, Τάφος Αλή Πασά (Ιτς Καλέ), Φετιχέ Τζαμί, Τζαμί Ασλάν Πασά (όπου και το Δημοτικό μουσείο). Μεντρεσές, Τουρκική Βιβλιοθήκη, Συναγωγή, Οικία Πασά-Καλού, Ι. Ν. Αγ. Αναργύρων. Βασιλικό Περίπτερο (όπου το Βυζαντινό μουσείο), παραδοσιακός οικισμός Κάστρου
- Τζαμί Βελή Πασά, Μεντρεσές (όπου και το Μουσείο Εθνικής Αντίστασης), Μαγειρεία
- Τζαμί Καλούτσιανης
- Ζωσιμαία Παιδαγωγική Ακαδημία.
- Δημαρχιακό Μέγαρο
- Κτίριο 8ης Μεραρχίας
- Ρολόι κεντρικής πλατείας
- Κτίριο Παπαζογλείου Υφαντικής Σχολής
- Ζωσιμαία Σχολή
- Σπίτι του Δεσπότη

- Οικία Μίσιου
- Οικία Πυρσινέλλα
- Οικία Ισμήνης Τζαβέλλα
- Χάνια: Βρόσγου. Ζαραβίνα, Θανόπουλου. Ντανάκα, Μανέκα. Κλίτσα, Σκόρδου, Δωδώνη
- Στοές: Λούλη, Λιάμπεη
- Φρούριο Λιθαρίτσια
- «Ιστορικό Κέντρο» της πόλης.
- Παραδοσιακός οικισμός Νησιού

ΟΙ ΦΟΡΕΙΣ ΠΟΥ ΣΥΜΜΕΤΕΙΧΑΝ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ

1. Πρύτανης Πανεπιστημίου Ιωαννίνων
2. Τουριστικό γραφείο «DASKALOPOULOS TRAVEL» (Πρόεδρος Πρακτόρων)
3. Δήμαρχος Δήμου Περάματος
4. Δήμαρχος Δήμου Δωδώνης
5. Δ/ντής Ολυμπιακής Αεροπορίας Ιωαννίνων
6. Αντιπρόεδρος ΚΤΕΛ Ν. Ιωαννίνων
7. Πρόεδρος Πατριωτικού Συνδέσμου Καλαρρυτών «Η Πίνδος»
8. Αναπληρωτής Δ/ντής Διεύθυνσης Τουρισμού Ηπείρου
9. Αντιπρόεδρος Πολ/κού Συλλόγου Καλεντζίου Ιωαννίνων
10. Πρόεδρος Πειθαρχικού Ορειβατικού Συλλόγου Ιωαννίνων
11. Πρόεδρος Ομοσπονδίας Επαγγελματιών – Βιοτεχνών
12. Διευθυντής Δ/σης Διοικητικής Περιφέρειας Ηπείρου
13. Δήμαρχος Κατσανοχωρίων
14. Πρόεδρος Διοικητικού Συμβουλίου ΕΑΣΙ
15. Πρόεδρος ΙΝ.ΚΑ.
16. Νομαρχιακός Σύμβουλος Ν. Ιωαννίνων
17. Πρόεδρος Ο.Ε.Ε.
18. Πρόεδρος Συλλόγου Εργαζομένων ΥΠΕΧΩΔΕ Ν. Ιωαννίνων
19. Πρόεδρος Πανελληνίας Ομοσπονδίας Συλλόγων Εργαζομένων ΥΠΕΧΩΔΕ
20. Πρόεδρος ΑΔΕΔΥ Ν. Ιωαννίνων
21. Πρόεδρος Τ.Ε.Δ.Κ. Ν. Ιωαννίνων
22. Πρόεδρος Δ.Σ. Δήμου Κόνιτσα
23. Τμηματάρχης Δ/σης Δασών Περιφέρειας Ηπείρου
24. Διευθυντής ΣΔΟΕ Ηπείρου

25. Διευθυντής «ΗΠΕΙΡΟΣ ΑΕ»
26. Διευθυντής «AEGEAN AIRLINES»
27. Πρόεδρος «Δωδώνης ΑΕ»
28. Προϊστάμενος Δ/σης Πολιτισμού – Τουρισμού - Αθλητισμού Ν. Γενιάς και Παιδείας της Νομαρχιακής Αυτοδιοίκησης Ιωαννίνων
29. Πρόεδρος Δ.Σ. Προοδευτικής Ένωσης Πυρσογιαννιτών
30. Μέλος του παραρτήματος του ΓΕΩΤΕΕ
31. Δήμαρχος Μπιζανίου
32. Τουριστικό Γραφείο «DIONI TRAVEL»
33. Δήμαρχος Δήμου Μαστοροχωριών Ν. Ιωαννίνων
34. Πρόεδρος Τ.Σ. Δημοτικού Διαμερίσματος Δήμου Μαστοροχωριών
35. Πρόεδρος Τ.Σ. Δημοτικού Διαμερίσματος Πλαγιάς
36. Πρόεδρος Δημοτικού Διαμερίσματος Σταυρακίου
37. Πρόεδρος Δ.Σ. Φιλοπροόδου Συλλόγου Κεφαλοχωρίου
38. Δ/ντής Σχεδιασμού και Ανάπτυξης Περιφέρειας Ηπείρου

Πίνακας 46: Αφίξεις τουριστών και εισπράξεις σε συνάλλαγμα

ΕΤΟΣ	ΑΦΙΞΕΙΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ		ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΣΕ ΣΥΝΑΛΛΑΓΜΑ		ΠΑΓΚΟΣΜΙΕΣ ΕΜΠΟΡΙΚΕΣ ΕΞΑΓΩΓΕΣ	
	ΕΚΑΤΟΜ.	ΕΤΗΣΙΑ ΑΥΞΗΣΗ(%)	ΔΙΣ.ΔΟΛΑΡΙΑ	ΕΤΗΣΙΑ ΑΥΞΗΣΗ(%)	ΔΙΣ.ΔΟΛΑΡΙΑ	ΕΤΗΣΙΑ ΑΥΞΗΣΗ(%)
1958	55,30		5,4		108,1	
1959	63	13,9	5,8	7,3	115,7	7
1960	71,2	13	6,8	17	128	10,6
1961	75,3	5,8	7,3	7,3	134	4,7
1962	81,4	8,1	7,8	6,8	141,4	5,5
1963	93	14,3	8,3	6,4	154,1	9
1964	108	16,2	9,6	15,7	172,4	11,9
1965	115,5	6,9	11	14,6	186,4	8,1
1966	130,8	13,2	12,5	13,6	203,6	9,2
1967	139,5	6,6	13,4	7,2	214,6	5,4
1968	139,7	0,1	13,8		239,6	11,6
1969	154,9	9,4	15,5	12,3	273,2	14
1970	168	8,4	17,4	11,2	312,4	14,3
1971	181,5	8	20,9	17	348	11,8
1972	198	9	24,2	16	412,6	18,6

1973	215	8,6	28	16,7	571,6	38,5
1974	209	-3	29	3,6	834,6	46
1975	213	2	34	17,2	867	3,9
1976	219	3	43,5	27,9	982,8	13,4
1977	240	9,6	50	15	1.115,3	13,5

Πηγή: Τσάρτας, 1996

Πίνακας 47: Αφίξεις τουριστών ανά χώρα

ΧΩΡΑ	ΑΦΙΞΕΙΣ (σε χιλ.)		ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΟ 1985	ΜΕΤΑΒΟΛΗ (%) 1992 /1985	ΜΕΡΙΔΙΟ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΑΓΟΡΑΣ (%)	
	1992	1985			1992	1985
1.Γαλλία	59.590	36.748	1	7,15	12,37	11,15
2.ΗΠΑ	44.647	25.417	3	8,38	9,27	7,71
3.Ισπανία	39.638	27.477	2	5,37	8,23	8,34
4.Ιταλία	26.113	25.047	4	0,60	5,42	7,60
5.Ουγγαρία	20.188	9.724	11	11,00	4,19	2,95
6.Αυστρία	19.098	15.168	5	3,35	3,96	4,60
7.Μ.Βρετανία	18.535	14.449	6	3,62	3,85	4,38
8.Μεξικό	17.271	11.907	9	5,46	3,59	3,61
9.Κίνα	16.512	7.133	12	12,74	3,43	2,16
10.Γερμανία	15.147	12.686	8	2,57	3,14	3,85
11.Καναδάς	14.741	13.171	7	1,62	3,06	4,00
12.Ελβετία	12.800	11.900	10	1,05	2,66	3,61
13.Ελλάδα	9.331	6.574	13	5,13	1,94	1,99
14.Πορτογαλία	8.921	4.989	14	8,66	1,85	1,51
15.Τσεκία (πρώην)	8.000	4.869	15	7,35	1,66	1,48
ΣΥΝΟΛΟ	481.672	329.634		5,57	100	100

Πηγή: Τσάρτας, 1996

Πίνακας 48: Εισπράξεις του ισοζυγίου πληρωμών ανά χώρα

ΧΩΡΑ	Εισπράξεις του ισοζυγίου πληρωμών το 1989 (σε εκατ. ευρώ)	Συμμετοχή (%) του τουριστικού τομέα στο Α.Ε.Π. κατά το 1988	Εργαζόμενοι στον τουριστικό τομέα /σύνολο απασχόλησης (%) κατά το 1988
Βέλγιο	29	3,0	3,9
Δανία	2,1	4,5	5,3
Γερμανία	11,5	4,6	5,2
Ελλάδα	1,8	7,3	7,2
Ισπανία	14,8	9,4	9,3
Γαλλία	15,0	9,0	6,9
Ιρλανδία	1,3	6,2	6,3
Ιταλία	10,9	4,5	6,4
Λουξεμβούργο	-	-	5,2
Ολλανδία	2,7	1,3	2,3
Πορτογαλία	2,0	6,0	8,6
Μ. Βρετανία	10,3	4,0	6,0
ΣΥΝΟΛΟ			

Πηγή: Τσάρτας, 1996 από Ρουμελιώτης, 1993

Επαρχιακό δίκτυο

Σ' αυτό το σημείο θα δοθεί μία εικόνα της υφιστάμενης διανομαρχιακής σύνδεσης, αλλά και αυτών με τη μεγαλύτερη τοπική σημασία. Ειδικότερα:

- 36η οδός Κόνιτσας - Διστράτου - χιονοδρομικού Βασιλίτσας
- 37η οδός προς Αμάραντο Κόνιτσας
- 35η οδός Κόνιτσας - Μπουραζανίου - Μολυβδοσκεπάστου με την 32η που συνδέει με το Πωγώνι
- 25η οδός του κυκλώματος Ζαγορίου που μπορεί να συνενωθεί με την 36η της Κόνιτσας
- 41η οδός προς Γρεβενίτι και Βοβούσα
- 42η οδός από Προφήτη Ηλία Μετσόβου - Φλαμπουράρι - Μακρύνο - Κήποι - Τσεπέλοβο
- 33η οδός, περιφερειακή της Επαρχίας Πωγωνίου που συνδέεται με δύο κομβικά σημεία της Ε-853 (Χάνι Δελβινακίου και Βίγλα)
- 2η οδός του Νομού Ιωαννίνων ειδικά για την ενότητα των Τζουμέρκων που συνδέεται με την 21η και την 22η του Ν. Άρτας

- 7η οδός του Νομού Ιωαννίνων, που δίνει δυνατότητες εναλλακτικής σύνδεσης με τους Νομούς Άρτας (28η οδός) και Πρέβεζας (9η οδός)
- 19η οδός του Νομού Ιωαννίνων, από τον Εθνικό Ε-90 προς 9η οδό του Νομού Πρέβεζας
- 12η οδός του Νομού Ιωαννίνων που ενώνεται με τη 10η του Νομού Πρέβεζας
- 16η οδός του Νομού Ιωαννίνων, ο οποίος προβλέπεται να ενταχθεί στο κύκλωμα της παρα-Εγνατίας και με τη 48η ενώνεται με το κύκλωμα της Μουργκάνας του Νομού Θεσπρωτίας.
- 14η οδός του Νομού Ιωαννίνων που ενώνει την Ε-90 με την Ε-853 8η οδός του Νομού Πρέβεζας που αποτελεί συνέχεια της 9ης
- 3η οδός του Νομού Θεσπρωτίας που εντάσσεται στο κύκλωμα της Μουργκάνας με την 4η και την 5η
- 7η οδός του Νομού Θεσπρωτίας, κάθετη μεταξύ των δύο εθνικών προς Πρέβεζα
- 8η οδός του Νομού Θεσπρωτίας, που ενώνεται με την 19η του Νομού Ιωαννίνων
- 9η οδός του Νομού Θεσπρωτίας, που ενώνει τους δύο εθνικούς προς Πρέβεζα, μέσω περιοχών ενδιαφέροντος.
- 11η οδός του Νομού Θεσπρωτίας, η μόνη που δίνει δυνατότητες πρόσβασης προς την περιοχή του Ιουλίου
- 16η οδός του Νομού Άρτας, βασική για το κύκλωμα των Τζουμέρκων
- 12η οδός του Νομού Άρτας, που αποτελεί τον άξονα σύνδεσης με το Νομό Καρδίτσας και που αντισχύεται από τη 14η

21η, 23η και 24η οδός του Νομού Άρτας που εντάσσονται στο κύκλωμα των Τζουμέρκων.(Ηπειρος ΑΕ, 1998,σελ.112)

Πίνακας 49: Πιέσεις που δέχονται οι περιοχές Natura 2000

ΚΩΔΙΚΟΣ	ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ	ΚΥΡΙΟΤΕΡΕΣ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΠΙΕΣΕΙΣ
GR 1310001	Βασιλίτσα	-
GR 1310003	Εθνικός Δρυμός Πίνδου (Βάλια Κάλντα)	<ul style="list-style-type: none"> • Εκτεταμένες Πυρκαγιές • Βόσκηση
GR 1320002	Κορυφές Όρους Γράμμος	-
GR 211002	Όρη Αθαμανών (Τζουμέρκα)	<ul style="list-style-type: none"> • Βόσκηση • Δασοκομία
GR 2130001	Εθνικός Δρυμός Βίκου – Αώου (Χαράδρα Αώου και Βόρειες Κορυφές Τύμφης)	<ul style="list-style-type: none"> • Λαθροθηρία • Λαθροαλιεία (με δυναμίτη) • Βόσκηση • Γεωργία • Δασοκομία • Σχέδια για μελλοντικές εγκαταστάσεις σκι και τελεφερίκ • Διάνοιξη δρόμων (Χαράδρα Αώου) • Τουρισμός (Μικρό και Μεγάλο Πάπιγκο) • Οδοποιία - εξόρυξη (Οροπέδιο Μονοδενδρίου)
GR 2130002	Κορυφές Όρους Σμόλικας	<ul style="list-style-type: none"> • Δασοκομία • Εξόρυξη (μαρμαροφόρα περιοχή) • Χωροθετημένες εγκαταστάσεις (ιχθυοτροφείο και πτηνοτροφείο)
GR 2130004	Κεντρικό Τμήμα Ζαγορίου	<ul style="list-style-type: none"> • Λαθροθηρία • Λαθρολοτομία • Βόσκηση • Τουρισμός • Χωροθετημένες εγκαταστάσεις (ιχθυοτροφείο, χοιροτροφείο, πτηνοτροφείο)
GR 2130006	Περιοχή Μετσόβου (Ανήλιο-Κατάρα)	<ul style="list-style-type: none"> • Πυρκαγιές • Βόσκηση • Δασοκομία • Λαθροθηρία • Χωροθετήσεις (χινοδρομικό κέντρο, τμήμα της Εγνατίας οδού σε σήραγγα) • Λύματα Μετσόβου και Ανήλιου που καταλήγουν στον Μετσοβίτικο • Χωματερή Μετσόβου
GR 2130007	Όρος Λάκμος (Περιστέρι)	<ul style="list-style-type: none"> • Βόσκηση • Διάνοιξη δρόμων • Λαθρολοτομία • Χωροθετήσεις (πτηνοτροφείο)
GR 2130008	Όρος Μιτσικέλι	<ul style="list-style-type: none"> • Βόσκηση • Διάβρωση εδαφών • Χωροθετήσεις (πτηνοτροφεία, πτηνοσφαγεία) • Εξόρυξη (50% περίπου της έκτασης της περιοχής είναι μαρμαροφόρα)

Πηγή: Καρανίκας, 2000

Πίνακας 50: Κίνδυνοι για τα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλους

Περιοχή	Πιέσεις / Κίνδυνοι
Λίμνη Παμβώτιδα και Νησί Ιωαννίνων	<ul style="list-style-type: none"> • Τουρισμός • Λαθροθηρία • Οικοδόμηση • Φυτοφάρμακα • Αναψυχή • Λύματα
Φαράγγι ποταμού Χροούσια, Σιράκο, Καλαρίτες	<ul style="list-style-type: none"> • Ο αρχιπ/νικός χαρακτήρας των οικισμών κινδυνεύει από σύγχρονες επεμβάσεις
Μονοδένδρι και Βίτσα Ζαγορίου	<ul style="list-style-type: none"> • Εγκατάλειψη των παραδοσιακών καλλιεργειών • Ανάπτυξη του τουρισμού, τουριστικές εγκαταστάσεις • Δόμηση
Μικρό και Μεγάλο Πάπιγκο	<ul style="list-style-type: none"> • Υπερβολική τουριστική ανάπτυξη • Δόμηση (συνεχές χτίσιμο νέων σπιτιών και ξενώνων, που κινδυνεύουν να αλλοιώσουν την εικόνα του χώρου) • Λαθροθηρία • Υπερβολική συλλογή φυτών • Βόσκηση από κοπάδια γιδιών • Εγκατάλειψη παραδοσιακών καλλιεργειών
Καπέσοβο και Βραδέτο Ζαγορίου	<ul style="list-style-type: none"> • Κίνδυνος εγκατάλειψης παραδοσιακών κτισμάτων
Φαράγγι Βίκου και ποταμός Βοϊδομάτης	<ul style="list-style-type: none"> • Λαθροθηρία • Αλιεία • Συλλογή φυτών • Βόσκηση • Εγκατάλειψη παραδοσιακών καλλιεργειών • Τουρισμός • Αυθαίρετη κατασκήνωση
Φαράγγι Δολού Πωγωνιανής	<ul style="list-style-type: none"> • Δεν έχουν εντοπισθεί προς το παρόν
Χαράδρα Θεογέφυρου	<ul style="list-style-type: none"> • Αλιεία • Οδοποιία
Συμβολή Αώου – Βοιδομάτη	<ul style="list-style-type: none"> • Λαθροθηρία • Αλιεία • Φυτοφάρμακα (από τις κοντινές καλλιέργειες)
Χαράδρα Αώου	<ul style="list-style-type: none"> • Λαθροθηρία • Αλιεία • Φυτοφάρμακα (από τις κοντινές καλλιέργειες) • Υλοτομία • Βόσκηση • Οδοποιία • Τουρισμός • Μελλοντικά αναπτυξιακά σχέδια
Τμήμα της κοιλάδας του Καλαμά από Σουλόπουλο μέχρι Γκρίμποβο	<ul style="list-style-type: none"> • Αλιεία • Καλλιέργειες • Υλοτομία
Χαράδρα ποταμού Γόρμου	<ul style="list-style-type: none"> • Αλιεία • Αυθαίρετη κατασκήνωση • Αναψυχή
Εκκλησιάκι Ταξιαρχών στα Κάτω Πεδινά	<ul style="list-style-type: none"> • Τουρισμός
Στενά Σαρανταπόρου	<ul style="list-style-type: none"> • Αλιεία
Φαράγγι Μονής Ρογκοβού	<ul style="list-style-type: none"> • Δεν έχουν εντοπισθεί προς το παρόν
Κήποι, Κουκούλι και το μεταξύ τους φαράγγι	<ul style="list-style-type: none"> • Οδοποιία • Αυθαίρετη κατασκήνωση • Τουρισμός • Εξόρυξη
Αισθητικό δάσος Ιωαννίνων	<ul style="list-style-type: none"> • Κίνδυνος πυρκαγιάς
Λίμνη πηγών Αώου	<ul style="list-style-type: none"> • Λαθροαλιεία • Βόσκηση • Οδοποιία και κυκλοφορία οχημάτων • Στάβλοι

	<ul style="list-style-type: none"> • Φαινόμενα διάβρωσης των εδαφών.
Στενά Άραχθου	<ul style="list-style-type: none"> • Δεν έχουν εντοπισθεί προς το παρόν
Οροπέδιο Μονοδενδρίου Ιωαννίνων	<ul style="list-style-type: none"> • Εξόρυξη • Οδοποιία
Δίλοφο Ζαγορίου	<ul style="list-style-type: none"> • Οικοδόμηση
Βόρεια Στενά Λούρου	<ul style="list-style-type: none"> • Λαθροθηρία • Αλιεία • Τουρισμός
Λίμνη Τζαραβίνας	<ul style="list-style-type: none"> • Ιχθυοκαλλιέργειες • Λαθροθηρία
Μέτσοβο	<ul style="list-style-type: none"> • Τουρισμός • Οικοδόμηση • Ακαλαίσθητη αρχιτεκτονική • Συνεργεία/Βιοτεχνίες

Πηγή: Καρανίκας, 2000

Πίνακας 51: Κατάλογος αξιόλογων οικισμών και σύγκριση με τους κηρυγμένους

Οικισμοί	Δήμος / Κοινότητα	Τα 46 χωριά Ζαγορίου κατά Ι. Λαμπριδίη		Αξιολόγηση δεκαετίας '70	
		παλαιά ονομασία	νέα ονομασία	οικισμοί	Βαθμός προστασίας
Κηρυγμένοι παραδοσιακοί Οικισμοί					
Επαρχία Δωδώνης - Περιοχή Ζαγορίου					
Άμπελος,η	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου				
Ανθρακίτης,ο (τ.Καμινιά,η)	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Καμινιά	Ανθρακίτης		
Γρεβενίτιον,το	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Γρεβενίτι			
Δεμάτιον,το	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου				
Δολιανή,η (τ.Νέον Αμαρούσιον,το)	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Δόλιανη	Νέο Αμαρούσιον		
Ελατοχώριον,το	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Τσερνέσι	Ελατοχώρι		
Ίτέα,η	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου				
Καβαλλάριον,το	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Καβαλλάρι			
Καστανών,ο	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Δραγαί	Καστανώνας		
Λιάπη,η	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου				
Μακρίνον,το	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Μακρίνον			
Πέτρα,η	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου				
Τρίστενον,το	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Ντρεστενικό	Τρίστενο		
Φλαμπουράριον,το	Δ. Ανατολικού Ζαγορίου	Φλαμπουράρι		Φλαμπουράριον	ΒΠ 3
Άγιος Μηνάς,ο	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Άγιος Μηνάς			
Ανω Πεδινά,τα	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ανω Σουδενά	Πεδινά	Ανω Πεδινά	ΒΠ 2
Αρίστη,η	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Αρτσίστα	Αρίστη	Αρίστη	ΒΠ 2
Ασπράγγελοι,οι	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Δοβρά	Ασπράγγελοι	Ασπράγγελοι	ΒΠ 3
Βίκος,ο	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Βισικό	Βίκος	Βίκος	ΒΠ 3
Βίτσα,η	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Ανω & Κάτω Βίτσα		Βίτσα	ΒΠ 1
Δικόρυφον,το	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Τσονδήλα	Δικόρυφο	Δικόρυφον	ΒΠ 1
Δίλακκον,το	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου				
Δίλοφον,το	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Σιουποτσέλι	Δίλοφο	Δίλοφον	ΒΠ 1
Διπόταμον,το	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Στολοβό	Διπόταμο		
Ελάτη,η	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Μπούλτσι	Ελάτη	Ελάτη	ΒΠ 3
Ελαφότοπος,ο	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Τσερβάρι	Ελαφότοπος	Ελαφότοπος	ΒΠ 2
Καλουτάς,ο	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Καλωτά			
Κάτω Πεδινά,τα	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Κάτω Σουδενά	Πεδινά	Κάτω Πεδινά	ΒΠ 2
Μανασσής,ο	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Μανασσή			
Μεσοβούνιον,το	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Μεσοβούνι			
Μονοδένδριον,το	Δ. Κεντρικού Ζαγορίου	Μονοδέντρι		Μονοδένδριον	ΒΠ 1
Βραδέτον,το	Δ. Τύμφης	Βραδέτο		Βραδέτον	ΒΠ 1
Βρυσοχώριον,το	Δ. Τύμφης	Λεσνίτσα	Βρυσοχώρι		
Ηλιοχώριον,το	Δ. Τύμφης	Ντομπρίνοβο	Ηλιοχώρι		
Καπέσοβον,το	Δ. Τύμφης	Καπέσοβο		Καπέσοβον	ΒΠ 2
Κήποι,οι	Δ. Τύμφης	Μπάνγια	Κήποι	Κήποι	ΒΠ 2
Κουκκούλιον,το	Δ. Τύμφης	Κουκούλι		Κουκκούλιον	ΒΠ 2
Λαίστα,η	Δ. Τύμφης	Λαίστα		Λαίστα	ΒΠ 3
	Δ. Τύμφης	Παλιοχώρι Λαίστας			
Λεπτοκαρυά,η	Δ. Τύμφης	Λιασκοβέτσι	Λεπτοκαρυά		
Νεγάδες,οι	Δ. Τύμφης	Νεγάδες		Νεγάδες	ΒΠ 2
Σκαμνέλλιον,το	Δ. Τύμφης	Σκαμνέλι		Σκαμνέλλιον	ΒΠ 2

Τσεπέλοβο,το	Δ. Τύμφης	Τσεπέλοβο		Τσεπέλοβο	ΒΠ 2
Φραγκάδες,οι	Δ. Τύμφης	Φραγκάδες			
Μικρόν Πάπιγκον,το	Κ. Παπίγκου			Μικρόν Πάπιγκον	ΒΠ 1
Πάπιγκον,το	Κ. Παπίγκου	Πάπιγκο		Πάπιγκον	ΒΠ 1
Επαρχία Δωδώνης - Υπόλοιπο					
Αγία Μαρίνα,η (τ.Λυκοτρίχιον,το)	Δ. Περάματος				
Άγιοι Απόστολοι,οι	Δ. Περάματος				
Αμφιθέα,η	Δ. Περάματος				
Κρανούλα,η	Δ. Περάματος				
Κρύα,η	Δ. Περάματος				
Κρυόβρυση,η	Δ. Περάματος				
Λιγκιάδες,οι	Δ. Περάματος	Λυγκιάδες			
Μάζια,η	Δ. Περάματος				
Πέραμα,το	Δ. Περάματος				
Περίβλεπτος,η	Δ. Περάματος				
Ραφταναίοι,οι	Δ. Πραμάντων				
Βοβούσα,η	Κ. Βοβούσης	Βοβούσα			
Καλαρίται,οι	Κ. Καλαριτών			Καλαρίται	ΒΠ 1
Νήσος Ιωαννίνων,η	Κ. Νήσου Ιωαννίνων			Νήσος Ιωαννίνων	ΒΠ 1
Σιράκον,το	Κ. Σιράκου			Σιράκον	ΒΠ 1
Μη κηρυγμένοι οικισμοί					
	Κ. Δωδώνης			Δωδώνη	ΒΠ 2
	Δ. Παμβώτιδος			Κράψη	ΒΠ 2
	Δ. Κατσανοχωριών			Αετόρραχη	ΒΠ 3
	Δ. Πραμάντων			Αμπελοχώρι	ΒΠ 3
	Δ. Μολοσσών			Σελτσάνα	ΒΠ 3
	Δ. Μολοσσών			Γρανίτσα	ΒΠ 3
	Δ. Παμβώτιδος			Δαφνούλα	ΒΠ 3
	Δ. Δωδώνης			Δραμέσιοι	ΒΠ 3
	Δ. Κατσανοχωριών			Καλέντζιον	ΒΠ 3
	Δ. Δωδώνης			Κωστανίανη	ΒΠ 3
	Δ. Ζίτσας			Λίθινον	ΒΠ 3
	Δ. Δωδώνης			Μαντείον	ΒΠ 3
	Δ. Πραμάντων			Πράμαντα	ΒΠ 3
	Δ. Μολοσσών			Πολύδωρον	ΒΠ 3
	Δ. Κατσανοχωριών			Νίστορα	ΒΠ 3
	Δ. Κατσανοχωριών			Πάτερον	ΒΠ 3
	Δ. Καλπακίου	Ανω Ραβένια			
	Δ. Καλπακίου	Κάτω Ραβένια			
	Δ. Καλπακίου	Αληζόττσιφλίκι	Γεροπλάτανος		
	Δ. Καλπακίου	Μαυροβούνι			
Επαρχία Κόνιτσας					
Κηρυγμένοι παραδοσιακοί οικισμοί					
Γαναδιόν,το	Δ. Κόνιτσας			Γαναδιόν	ΒΠ 1
Καλλιθέα,η	Δ. Κόνιτσας				
Κλειδωνιά,η	Δ. Κόνιτσας				
Μη κηρυγμένοι οικισμοί					
	Δ. Κόνιτσας			Αμάραντος	ΒΠ 2
	Δ. Μαστοροχωριών			Ασημοχώρι	ΒΠ 2
	Δ. Μαστοροχωριών			Βούρμπιανη	ΒΠ 2
	Δ. Μαστοροχωριών			Γοργοπόταμος	ΒΠ 2
	Δ. Κόνιτσας			Εξοχή	ΒΠ 2
	Δ. Κόνιτσας			Τράπεζα	ΒΠ 2
	Δ. Μαστοροχωριών			Καστανέα	ΒΠ 2
	Δ. Κόνιτσας			Μόλιστα	ΒΠ 2
	Δ. Κόνιτσας			Μοναστήριον	ΒΠ 2
	Δ. Κόνιτσας			Νίκανορ	ΒΠ 2
	Δ. Κόνιτσας			Πουρνιά	ΒΠ 2
	Δ. Μαστοροχωριών			Πυρσόγιαννη	ΒΠ 2
	Δ. Μαστοροχωριών			Χιονάδες	ΒΠ 2
	Δ. Κόνιτσας			Πυξαριά	ΒΠ 3
	Δ. Κόνιτσας			Αγία Παρασκευή	ΒΠ 3
	Δ. Κόνιτσας			Λουτρά Αμαράντου	ΒΠ 3
	Δ. Κόνιτσας			Καβάσιλα	ΒΠ 3
	Δ. Μαστοροχωριών			Λαγκάδα	ΒΠ 3
	Δ. Κόνιτσας			Καλόβρυση	ΒΠ 3
	Δ. Κόνιτσας			Μολυβδοσκεπάστο	ΒΠ 3
	Δ. Κόνιτσας			Πύργος	ΒΠ 3
Επαρχία Μετσόβου					
Κηρυγμένοι παραδοσιακοί οικισμοί					
Βοτονόσιον,το	Δ. Μετσόβου			Βοτονόσιον	ΒΠ 3

Μέτσοβον,το	Δ. Μετσόβου		Μέτσοβον	ΒΠ 2
Χρυσοβίτσα,η	Δ. Μετσόβου			
Μηλέα,η	Κ. Μηλέας		Μηλέα	ΒΠ 3
Μη κηρυγμένος οικισμός				
	Δ. Μετσόβου		Ιανήλιο	ΒΠ 3
Επαρχία Πωγωνίου				
Κηρυγμένοι παραδοσιακοί Οικισμοί				
Δολόν,το	Κ. Πωγωνιανής		Δολόν	ΒΠ 1
Μη κηρυγμένοι οικισμοί				
	Κ. Πωγωνιανής		Δρυμάδες	ΒΠ 2
	Δ. Ανω Πωγωνίου		Κάτω Μερόπη	ΒΠ 2
	Δ. Ανω Πωγωνίου		Βασιλικόν	ΒΠ 3
	Δ. Δελβινακίου		Βήσσανη	ΒΠ 3
	Κ. Πωγωνιανής		Πωγώνιανη	ΒΠ 3
	Δ. Ανω Πωγωνίου		Ρουφιιά	ΒΠ 3

Πηγή: Καρανίκας, 2000